

Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet

Toimittaneet

Laura Assmuth, Ville-Samuli Haverinen,
Eeva-Kaisa Prokkola, Pirjo Pöllänen,
Anni Rannikko ja Tiina Sotkasiira

Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet

Toimittaneet

Laura Assmuth, Ville-Samuli Haverinen,
Eeva-Kaisa Prokkola, Pirjo Pöllänen,
Anni Rannikko ja Tiina Sotkasiira



TIETOLIPAS 269

Teos on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama.



VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

© 2021 Laura Assmuth, Ville-Samuli Haverinen, Eeva-Kaisa Prokkola, Pirjo Pöllänen, Anni Rannikko, Tiina Sotkasiira ja SKS

Lisenssi CC BY-NC-ND 4.0 International

Kannen suunnittelu: Anne Kaikkonen / Timangi

EPUB: Tero Salmén

ISBN 978-951-858-410-3 (nid.)

ISBN 978-951-858-411-0 (EPUB)

ISBN 978-951-858-412-7 (PDF)

ISSN 0562-6129 (nid.)

ISSN 2670-2584 (verkkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/tl.269>

Teos on lisensoitu Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 International -lisenssillä. Tutustu lisenssiin englanniksi osoitteessa <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/> tai suomeksi osoitteessa <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>.



Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa <https://doi.org/10.21435/tl.269> tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.



Hansaprint Oy, Turenki 2021

Sisällys

Johdanto

Muuttoliikkeet arjen turvallisuuden tutkimuksen kohteena 7
*Laura Assmuth, Olga Davydova-Minguet, Ville-Samuli Haverinen,
Noora Kotilainen, Teemu Oivo, Jaana Palander, Saara Pellander,
Minna Piipponen, Eeva-Kaisa Prokkola, Pirjo Pöllänen,
Anni Rannikko, Tiina Sotkasiira ja Joni Virkkunen*

I Ylirajainen arjen turvallisuus

Maahanmuuttajien arjen turvattomuus Venäjällä ja arktinen reitti 31
Minna Piipponen ja Joni Virkkunen

Puun ja kuoren välissä

Ristiriitaiset lojaliteettivaatimukset Suomen venäjänkielisten
ylirajaisessa arjessa 60
Teemu Oivo, Olga Davydova-Minguet ja Pirjo Pöllänen

II Arjen turvallisuus suomalaisessa hyvinvointivaltiossa

Maahanmuuttajien arjen turva ja turvattomuus
Pohjois-Karjalan maaseutualueilla 93
Tiina Sotkasiira

Lainsäädännön hukattu kotouttamispotentiaali:
Perheenyhdistäminen, lainvalmistelu ja arjen turvallisuus 124
Jaana Palander

III Kohtaamisissa rakentuva arjen turvallisuus

Väärännäköiset pakolaiset vaarallisina vieraina
Pakolaisten mediakuvat ja koettu turvallisuus 155
Noora Kotilainen ja Saara Pellander

Tietämättömyyttä vastaan
Rasismien kieltäminen rasisminvastaisen kansalaisaktiivisuuden
ongelmana 180
Ville Elonheimo, Anni Rannikko ja Katri Silvonen

Turvapaikanhakijoiden vastaanottotyö ja ylijäräinen resilienssi
Tornion rajakaupungissa 207
Eeva-Kaisa Prokkola

Jälkisanat 230
*Laura Assmuth, Ville-Samuli Haverinen, Eeva-Kaisa Prokkola,
Pirjo Pöllänen, Anni Rannikko ja Tiina Sotkasiira*

Kirjoittajat 237
Abstract 241
Henkilöhakemisto 242

Johdanto

Muuttoliikkeet arjen turvallisuuden tutkimuksen kohteena

Tekijät

Ihmisten, tavaroiden, palvelujen ja ideoiden sujuvan liikkuvuuden mahdollistamista on pidetty liberaalien valtioiden yhteisenä tavoitteena. Samanaikaisesti hallitukset ovat pyrkinneet sääntelemään ihmisten liikkumista ja pääsyä alueilleen erilaisiin turvallisuustekijöihin vedoten (Sparke 2006). Turvallisuusnäkökulman vahvistuminen ja rajatarkastusten kiristäminen Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa yhdistetään usein syyskuun 11. päivän 2001 terroritekoihin. Rajavalvontaan ja maahanmuuton kontrolliin on kuitenkin molemmilla mantereilla kohdennettu kasvavia resursseja jo vuosikymmeniä tätä ennen (Coleman 2005; Huysmans 2000).

Euroopan unionin (EU) alueella rajat ylittävää liikkuvuutta on 1980-luvulta lähtien lähestytty myös turvallisuuskysymyksenä. Vuonna 1985 perustetun Schengenin vapaan liikkuvuuden alueen toimeenpanoa ja tarkastusten poistamista unionin sisärajoilta on kompensoitu standardoimalla ja tehostamalla valvontaa unionin ulkorajoilla (Zaiotti 2011). Tämä on tehnyt rajanylityksestä hankalampaa monille EU:n ulkopuolelta tuleville niin kutsuttujen kolmansien maiden kansalaisille (Geddes 2008; van Houtum ja Pijpers 2007). Joillekin, kuten taloudellisesti hyväosaisille valkoihoisille EU:n passin haltijoille, rajojen ylittäminen on suhteellisen helppoa ja arkipäiväistä. Toisille, usein kaikkein hädänalaisimmille, turvalliseksi koettujen ja vauraiden valtioiden rajat ovat lähes ylitsepääsemättömällä tavalla suljettuja (Global Passport Power Index 2020).

Rajaamisen politiikka ei kuitenkaan konkretisoidu vain mahdollisuutena ylittää rajoja, vaan ilmenee myös valtioiden sisäpuolella erilaisissa suojelun käytännöissä ja oikeuksissa. Toisaalta myös oleskelu-, työ- ja sosiaalipolitiikat tuottavat erottelevaa sisällyttämistä (engl.

differential inclusion) sekä luovat eroja ja eriarvoisuutta laillisestikin maassa oleskelevien ulkomaalaisten välille (Könönen 2018). EU:n alueella kolmansien maiden kansalaisiin kohdistetaan kerrostettuja sekä osittaisia oikeuksia ja rajoituksia sisältäviä politiikkoja (Morris 2002). Maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaa sovelletaan usein tiukimmin niihin ihmisryhmiin, jotka tarvitsisivat turvaa ja suojelua kaikkein eniten (Hiitola ja Pellander 2019).

Kirjan kohdennuksen kannalta on syytä tarkentaa, että Suomen yhteiskunnallinen konteksti poikkeaa muuttoliikkeiden näkökulmasta monista eurooppalaisista valtioista, joilla on pitkä maahanmuuttohistoria, kuten Ruotsilla ja Saksalla (Martikainen, Saukkonen ja Säävälä 2013). Suomessa puhutaan muuttoliikkeestä valtaosin Suomeen päin suuntautuvan maahanmuuton näkökulmasta huolimatta siitä, että täältä on vuosisatojen ajan muutettu enemmän ja useammin pois-päin, erityisesti Yhdysvaltoihin ja Ruotsiin. Suomesta pois-päin suuntautuva ja suuntautunut laajamittainen muuttoliike nähdään helposti Suomeen nykyisin kohdistuvasta maahanmuutosta täysin erillisenä ja erilaisena ilmiönä. Maastamuuttohistoriasta puhutaan kuin se olisi jo lähes unohdettua eksoottista menneisyyttä. Toisaalta suomalaisten maastamuutto nähdään itsestään selvänä etuoikeutena etsiä parempaa elämää ja toimeentuloa. (Martikainen, Saukkonen ja Säävälä 2013.)

Suomalaisella muuttoliikekeskustelulla on kuitenkin myös paljon yhtymäkohtia muualla Euroopassa käytävään keskusteluun. Suomalaisessakin keskustelussa korostetaan yhtäältä osaavan maahanmuuttajatyövoiman välttämättömyyttä ja toisaalta tarvetta rajoittaa humanitaarista maahanmuuttoa. Termillä *maahanmuuttaja* viitataan useasti (vain) pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin, köyhiin, heikosti koulutettuihin tai tummaihoisiin ihmisiin. Korkeasti koulutetuista, länsimaista peräisin olevista ja valkoihoisista Suomeen tulijoista taas saatetaan puhua ulkomaalaisina, avainosaajina, ekspatriaatteina tai kosmopoliitteina. (Korpela 2010; Koskela 2020.) Muuttoliikkeisiin ja maahanmuuttoon liitettävien stereotyyppien ja uhkakuvien on osoitettu lisäävän ulkopuolisuuden ja turvattomuuden kokemusta yleisemmin vähemmistöjen sekä maassa pitkään asuneiden ulkomaan kansalaisten keskuudessa (van Baar 2017). Toiseuttavat puheet myös heikentävät yhteiskunnallista yhteenkuulumisen tunnetta (d'Appollonia 2015; Saeed 2016). Toisaalta erilaisten muuttajaryh-

mien kokemukset eletyn arjen turvallisuudesta voivat erota toisistaan huomattavasti.

Tässä kirjassa tarkastelemme muuttoliikkeitä turvallisuuden ja erityisesti arjen turvallisuuden näkökulmasta. Muuttoliikkeen viitekehyksessä näkökulmia turvallisuuteen on ainakin kolme: kuinka muuttoliikkeet vaikuttavat muuttajien lähtömaan ja uuden kotimaan turvallisuuteen, kuinka liikkeellä oleminen vaikuttaa muuttajien turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen sekä kuinka yhteiskunnalliset rakenteet tuottavat samanaikaisesti turvallisuutta ja turvattomuutta. Kirjassa lähestymme turvallisuutta paikallisen ja ylijaraisen arjen näkökulmasta eli analysoimme, kuinka ympäröivät yhteiskunnat ja muuttoliikkeet tuottavat tai haurastuttavat muuttajien turvallisuuden tunnetta ja kokemusta arjen turvallisuudesta. Arki on kirjassa sekä konteksti että analyttinen käsite (esim. Felski 2000; Jokinen 2005), jonka kautta turvallisuutta tarkastellaan. Se avaa näkökulman lisäksi siihen, että vaikka kirjassa tarkastellaan yhteiskunnallisia rakenteita, katsotaan tutkittavia ilmiöitä myös toimijoiden näkökulmasta (Felski 2000). Aikaisemmassa tutkimuksessa arki on ymmärretty rutiininomaiseksi, tutuksi ja huomaamattomaksi (Jokinen 2005), jolloin se oletetaan usein myös sujuvaksi ja turvalliseksi (Laitinen 2010). Maahanmuuttajien sekä muiden vähemmistöjen kohdalla arki voi kuitenkin olla kaukana rutiininomaisuudesta, tutusta ja turvallisesta. Muuttoliikkeiden, maahanmuuton ja turvapaikanhakijoiden arjen tarkastelu tuo esille, kuinka eletty arki ja kokemukset suhteessa erilaisiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin sisältävät myös turvattomuutta, ahdistusta sekä muutokseen sopeutumisen pakkoa.

Kirja perustuu ajatukselle moniulotteisesta, eri yksilöiden ja ryhmien näkökulmasta tarkasteltuna osin eriytyneestä arjen turvallisuudesta, joka rakentuu suhteessa elettyihin paikkoihin ja laajempiin yhteiskunnallisiin ja globaaleihin kehityskulkuihin. Kirjassa kurotetaan kansallisen kontekstin yli ja käsitteellistetään turvallisuus valtiolliset rajat ylittävän muuttoliikkeen viitekehyksessä. Moninaisesti empiiriin aineistoihin pohjautuvissa luvuissa tarkastellaan arjen turvallisuutta tapaustutkimusten kautta. Tutkimus, johon kirja perustuu, on tehty Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston hankkeessa ”Globaalin turvallisuuden monikerroksiset rajat” (GLASE) (2016–2019). Tutkimusaineistoa kirjaan on kerätty uudenaiaisessa

maailmanpoliittisessa tilanteessa ja vuoden 2015 suuren muuttoliikkeen jälkeisinä vuosina. Vuoden 2015 poikkeuksellisen suuri turva-
paikkahakemusten määrä ja ajanjakso, josta puhuttiin kansainväli-
sesti muuttoliikkeiden pitkänä kesänä, esitettiin eksistentiaalisena
uhkana EU:n ja yksittäisten jäsenvaltioiden turvallisuudelle (Vaug-
han-Williams ja Pisani 2020). Toisaalta se synnytti myös paljon kriit-
tistä keskustelua maahanmuuton ja pakolaisuuden turvallistamisesta
ja turvallistamisen yhteiskunnallisista seurauksista (Krzyżanowski,
Triandafyllidou ja Wodak 2018).

Väitämme, että arjen turvallisuuden rakentumisen tutkiminen on
erityisen tärkeää yhteiskunnallisten ja geopoliittisten murroskohtien
aikana. Kuten Nira Yuval-Davis (2006) painottaa, ihmisten, kulttuu-
rien ja valtioiden välisten erojen korostaminen lisääntyy sosiaalisen
ja taloudellisen epävarmuuden ja geopoliittisen epävakauden aikana.
On myös esitetty, että populismin nousun, globalisaation ja EU-vas-
taisuuden sekä liikkuvuuden ja monikulttuurisuuden vastustuksen
voi nähdä tietynlaisena revanssipolitiikkana (Scott 2019, 161–163).
Ihmiset ja ihmisryhmät, jotka eivät koe osallisuutta yhteiskuntaan tai
eivät muusta syystä tunne liberaaleja arvoja omakseen, kanavoivat
vastarintaansa muun muassa kansallisen yhtenäisyyden, etnisyyden
ja kansallisen suvereniteetin korostamiseen. Revanssipolitiikka ilme-
nee muun muassa muukalaisvihan lietsontana ja identiteettipolitiik-
kana, kuten rajojen vetona valikoivan maahanmuuttopolitiikan avul-
la (Scott 2019, 162). Tässä kirjassa tarkastelemme näitä muutoksia ja
niiden vaikutuksia liikkeellä olevien ihmisten turvallisuudelle. Nos-
tamme esiin myös turvallisuusympäristön muutoksen ja turvallista-
misen vaikutuksia vastaanottaviin yhteisöihin sekä maassa pysyvästi
asuville vähemmistöryhmille.

Muuttoliikkeet ja kriittinen turvallisuuden tutkimus

Turvallisuudesta on tullut yksi nykyaikaa keskeisesti määrittävä teema
niin yleisessä yhteiskuntapolitiikassa kuin akateemisessa tutkimuk-
sessakin (Buzan ja Wæver 2009). Turvallisuudella voidaan asiayhtey-
destä riippuen viitata esimerkiksi päätöksentekoon, teknisiin pro-
jekteihin, poliittisen legitimitietin lähteisiin, olemisen ontologiseen

tilaan tai tunteeseen (Bigo 2001; 2002; Buzan ja Wæver 2009). Perinteisessä turvallisuuden tutkimuksessa lähtökohtana on pitkään ollut valtion alueellinen turvallisuus sekä selkeä erottelu kansallisen sisäisen turvallisuuden (poliisi) ja ulkoisen turvallisuuden (sotavoimat) välillä. Uusi turvallisuuskeskustelu sen sijaan pohjaa ajatukseen kotimaisen ja kansainvälisen turvallisuuden yhteenkietoutumisesta ja siitä, miten turvallisuusajattelu vaikuttaa politiikkoihin. (Bigo 2001.) Maahanmuuttoon ja rajoihin liittyviä turvallisuuskäsityksiä ja yhteiskunnallista keskustelua on käsitelty erityisesti kriittisen turvallisuudentutkimuksen viitekehyksessä (Huysmans 2000; Vaughan-Williams 2008).

Kriittistä turvallisuuskäsitelmää luonnehtii ajatus siitä, että valtiot eivät enää ole (eivätkä halua tai pysty olemaan) ainoita poliittisia toimijoita, jotka tuottavat turvallisuutta. Tärkeitä ovat valtioiden sisäisten ja niiden välisten toimijoiden riippuvuussuhteet, joiden merkityksen kasvun huomioiva kriittinen lähestymistapa tunnistaa myös yhteyden ”kovien” ja ”pehmeiden” sekä ”sisäisten” ja ”ulkoisten” turvallisuuskäsitelmien välillä (Bigo 2001; Martin 2015). Rajojen ja muuttoliikkeiden turvallistamista ei tänä päivänä voidakaan ymmärtää vain valtion turvallisuusviranomaisten strategiana (Ackleson 2005). Turvallisuus ja turvattomuus rakentuvat eri toimijaryhmien osin ristiriitaistenkin käytäntöjen ja lausumien ristipaineessa, eräänlaisessa hybridissä turvallisuusympäristössä (Prokkola 2018). Kriittisestä näkökulmasta turvallisuutta tarkastelevat tutkijat näkevät myös, että kansallisen turvallisuuden velvoite, johon muuttoliikkeiden yhteydessä on viitattu eräänlaisena ”arjen rajavalvontatyönä” (Vaughan-Williams 2008) on ulotettu koskemaan kaikkia kansalaisia. Tällaisen rajavalvontatyön vaateen nähdään lisäävän erityisesti maahanmuuttajien ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien kansalaisten turvattomuuden kokemusta (van Baar 2017).

Siihen, että yhä useampia arkisia turvallisuuskysymyksiä ja esimerkiksi sosiaalipolitiikan piiriin miellettyjä asioita aletaan tarkastella turvallisuuspolitiikan osana, liittyy kriittisen turvallisuustutkimuksen näkökulmasta useita ongelmia. Turvallistamisen käsitteellä viitataan yleensä niin kutsutun Kööpenhaminan koulukunnan mukaiseen turvallisuusteoriaan, jossa tarkastelun kohteena on erilaisten asioiden ja ilmiöiden siirtyminen turvallisuuspolitiikan ja turvallisuustoimen-

piteiden kohteeksi. Kööpenhaminan koulukunnan teoriassa turvallisuutta ja turvattomuutta lähestytään sosiaalisesti ja diskursiivisesti rakennettuina kuvauksina todellisuudesta (esim. Buzan 1997; Wæver 1995). Koulukunnan turvallisuusteorialle on esitetty kritiikkiä muun muassa sukupuolisokeudesta (Hansen 2000) ja ”metodologisesta valkoisuudesta” (Howell ja Richter-Montpetit 2020).

Teorian aikoinaan urauurtavana pidetty näkökulma turvallisuuden on kuitenkin yhä varsin hyödyllinen: jonkin ilmiön esittäminen ja nimeäminen kansallisena ja yhteiskunnallisena turvallisuusuhkana ei ole neutraali kuvaus todellisuuden luonteesta vaan turvallisuuspoliittista toimintaa. Suomen venäjänkielisten kaksoiskansalaisten turvallistaminen on ajankohtainen esimerkki tällaisesta kehityksestä (Oivo ja Davydova-Minguet 2019). Turvallistaminen ei välttämättä näy vain politiikan ja lainsäädännön tasolla, vaan myös arjen käytänteissä, kuten esimerkiksi rajatarkastajien ja ulkomaalaisviranomaisten toiminnassa, tai suhtautumisessa kaksoiskansalaisuuteen (Bigo 2002; Bigo ym. 2007; Guild, Groenendijk ja Carrera 2009). Rajaviranomaisiksi ei enää mielletä vain perinteissä mielessä rajavalvonnan tehtävissä työskenteleviä ihmisiä, vaan yhä useammilla ammattialoilla työskenteleviltä odotetaan kykyä ja halukkuutta määritellä ja ottaa kantaa esimerkiksi siihen, ketkä ovat oikeutettuja palveluihin ja yhteiskunnan suojaan ja ketkä jäävät niiden ulkopuolelle.

Kriittisen turvallisuustutkimuksen teorian keskiössä on ajatus siitä, että mikäli uhkakuvia maalailtaan perusteettomasti ja arkisia ilmiöitä ja ihmisryhmiä turvallistetaan eli aletaan lähestyä ensisijaisesti uhkien ja riskien näkökulmasta, yksilöiden ja yhteisöjen turvallisuuden tunne voi murentua (Giddens 1991; Rumelili 2015). Tästä näkökulmasta hallinnollinen turvallisuusdiskurssi voidaan nähdä osana arjen turvallisuutta, mutta myös samanaikaisesti turvattomuutta tuottavana toimintana. Turvallisuuden käsitteen positiivisten konnotaatioiden lisäksi turvallisuusnäkökulman korostamisella on siis synkkä puolensa: yleisen turvallisuuden nimissä oikeutetaan ja perustellaan erilaisiin ilmiöihin, asioihin ja väestöryhmiin kohdistettuja suostuttelevia ja kuria tuottavia sekä rajoittavia toimenpiteitä. Liiallista turvallisuuden korostamista ja turvallistamista pidetään uhkana vapaalle ja moninaiselle yhteiskunnalle (Collinson 2000; Koskela 2009). Turvallistamisen kautta muun muassa legitimoidaan ja ylläpi-

detään yhteiskunnallisia rakenteita, jotka näkyvät rodullistetuksi tulevien vähemmistöjen arjessa rasismina. Rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvien pysäytykset poliisien ja vartijoiden toimesta sekä etnisen profiloinnin kokemukset ovat esimerkkejä tästä.

Lisäksi siirtolaisuuteen ja maahanmuuttoon liittyvässä turvallisuuspuheessa uhkien ja vaarojen kuvaamisessa hyödynnetään, uusinnetaan ja tuotetaan historiallisesti muodostuneita kolonialistisia ja rassistisia globaaleja valtasuhteita. Nämä voivat olla myös sukupuolittuneita: yhteiskuntarauhan horjuttajiksi voidaan määritellä esimerkiksi rodullistetuksi tulevat miesruumit. (Crawford ja Hutchinson 2016; Tiilikainen 2020; ks. tässä kirjassa Kotilainen ja Pellander.) Myös uskonnot ovat nousseet turvallisuuspuheen kohteeksi (Martiainen 2013). Turvallistaminen kohdistuu erityisesti muslimeihin, islamilaisiksi mielletyistä valtioista tuleviin maahanmuuttajaryhmiin sekä turvapaikanhakijoihin. Muuttoliikkeiden turvallistamisessa ja populismin kehityksessä on monia yhtymäkohtia.

Turvallistamisella tavoitellaan usein huomiota ja resursseja jonkin valtion sisäistä turvallisuutta uhkaavan asian hoitamiseksi. Turvallistamispuheella voidaan myös tavoitella oikeutusta poikkeuksellisten keinojen käytölle. (Buzan, Wæver ja de Wilde 1998.) Poikkeuksellinen keino voi olla esimerkiksi yksilön perus- ja ihmisoikeuksien rajoittaminen yleisen turvallisuuden tai kansallisen turvallisuuden nimissä (Sasse 2005; ks. tässä kirjassa Palander; Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen). Kansallisen turvallisuuden lisäämiseksi tarkoitettut toimenpiteet voivat samanaikaisesti lisätä esimerkiksi eri etnisten tai kielellisten ryhmien tai kaksoiskansalaisten turvattomuuden kokemusta. Turvallisuudesta puhuminen ja turvallisuusuhkien nimeäminen onkin monella tapaa paradoksaalista; se tekee näkyväksi turvattomuuden ja uhkaavuuden kokemuksia, mutta voi samalla myös lisätä niitä (Koskela 2009). Turvapaikanhakijoiden turvallistamisen on sanottu vähentäneen ihmisten halua auttaa pakolaisia ja vieneen keskustelua pois aiemmin lähtökohtana olleesta oikeuksien turvaamisesta (Goodwin-Gill 2001; Squire 2009).

Näkökulmana arjen turvallisuus

Turvallisuuden tutkimuksessa on pitkään kirjoitettu maahanmuutosta ja maahanmuuton vaikutuksista kansalliseen ja yhteiskunnan turvallisuuteen. Muuttoliikkeen moninaisuus, sen ajallinen vaihtelu sekä maista toisiin muuttavien ihmisten erilaisiin asemiin ja tilanteisiin liittyvät turvallisuuden ja turvattomuuden kokemukset ovat jääneet keskusteluissa, politiikoissa ja osin myös tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. (Vrt. Wimmer ja Glick Schiller 2003.) Viime aikoina tutkijat ovat kuitenkin alkaneet kiinnittää enemmän huomiota maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden kokemuksiin ja oikeuksiin niin kansainvälisesti kuin Suomessakin (Hiitola ja Pellander 2019; Ruhs 2013; Virkkunen, Piipponen ja Reponen 2019).

Tutkimuksen tuoreus näkyy myös siinä, että muuttoliikkeiden kontekstissa jokapäiväisessä elämässä koetulle ja eletylle arjen turvallisuudelle ei aikaisemmassa suomenkielisessä tutkimuksessa ole esitetty yksiselitteistä määritelmää. Arjen turvallisuuden käsitettä on kotimaisessa muuttoliiketutkimuksessa alettu käyttää vasta viime vuosina (ks. esim. Tiilikainen 2015). Yhteiskuntapoliittisesti arjen turvallisuutta on kuitenkin tarkasteltu ja käsitteellistetty suomeksi hyvinvointivaltion palvelujen saavutettavuuden kontekstissa, jolloin sitä on esitetty hyvinvointi-käsitteen korvaajaksi (Laitinen 2010).

Tässä kirjassa muuttoliikkeiden ja turvallisuuden rakentumisen suhdetta tarkastellaan ennen kaikkea yksilöiden ja ryhmien näkökulmasta. Tarkoituksena on ymmärtää, mikä saa yksilöt tuntemaan arjensa turvalliseksi, sekä sitä, mitkä tekijät lisäävät turvattomuutta. Tällöin olennaista on keskittyä resursseihin ja mekanismeihin, jotka tuottavat yksilön kokemusta turvallisuudesta. (Tiilikainen 2020, 147–148.)

Arjen turvallisuus tarkoittaa paitsi elämän perustarpeiden tyydyttymistä ja hyvinvointia, myös yksilöiden kokemusta ja tunnetta siitä, että he voivat tasa-arvoisella ja oikeudenmukaisella tavalla tulla osaksi yhteiskunnan rakenteita ja yhteiskunnassa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Kyse on yksilön ja yhteiskunnan välisestä kanssakäymisestä ja siitä, miten arki tehdään elettäväksi yksilö- ja ryhmätasolla (vrt. Laitinen 2010; Tiilikainen 2020). Turvallisuus ei koske ainoastaan vapautta uhkasta, vaan siihen liittyy myös luovia mahdollisuuksia, joita

fyysinen ja materiaallinen turvallisuus ja ennakoitavuus voivat avata. Arjen turvallisuuden näkökulmasta on tärkeää tarkastella käytäntöjä, joiden avulla yksilöt ja yhteisöt aktiivisesti tuottavat ja lisäävät turvallisuutta (Crawford ja Hutchinson 2016). Toisaalta ihmiset myös pyrkivät välttämään uhkaavina kokemiaan asioita, joita he identifioivat omassa arjessaan usein suhteessa laajempiin yhteiskunnallisiin uhkadiskursseihin. Se, miten turvallisuus ymmärretään, liittyy keskeisesti siihen, kenen ajatellaan olevan vastuussa turvallisuudesta, hyvinvoinnista ja niiden tuottamisesta. Myös hyvinvointivaltioiden rakenteiden haurastuminen ja palveluiden loitoneminen tuottavat arjen turvattu- muutta (ks. Jokinen ym. 2015; Laitinen 2010).

Turvallisuudelle arjessa annettujen positiivisten sosiaalisten ja emotionaalisten merkitysten lisäksi ihmislähtöisen, inhimillisen turvallisuuden tärkeyttä on alettu korostaa erilaisissa hallinnollisissa ja poliittisissa yhteyksissä. Suomessa yhteiskunnan turvallisuutta rakennetaan Yhdistyneiden kansakuntien (YK 1994) määrittelemän inhimillisen turvallisuuden (engl. *human security*) lähtökohtiin sekä viranomaistoimintaa ohjaavan kokonaisturvallisuuden ajatukseen (engl. *comprehensive security*) nojaten. Inhimillisen turvallisuuden käsite korostaa ihmiskunnan ja ihmisten elämän perusedellytysten turvaamista. Kokonaisturvallisuus lähtökohtana puolestaan yhdistetään turvallisuuden hallinnointiin, jossa niin sanotusti jokapäiväisen elämän politiikkaan liittyviä asioita (terveydellinen, sosiaalinen, sosiaali- ja hyvinvointivaltiollinen, kulttuurinen sekä ekologinen turvallisuus) tarkastellaan turvallisuuspolitiikan osana (Heusala 2012, 104). Kokonaisturvallisuuteen nojaavan turvallisuusajattelun lähtökohtana ei kuitenkaan ole ensisijaisesti yksilö, vaan valtiotilan ja sen väestön turvallisuus. Suomi on kuitenkin sitoutunut huomioimaan myös turvallisuuden ja siirtolaisuus- ja pakolaisuussopimuksen periaatteet (Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM 2019). Tämän oikeudellisesti sitomattoman asiakirjan mukaisesti huomiota on kiinnitettävä muuttoliikkeiden hallintaan ja turvallisuuteen, johon sisältyy muut- tajien ja muuttoreittien turvallisuus.

Inhimillisen turvallisuuden käsitteen kautta on myös perusteltua tarkastella perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä sekä ihmisarvoisen elämän edellytyksiä (ks. tässä kirjassa esim. Palander). Perheenjäsenten oleminen elossa ja turvassa sekä perhesuhteiden ja -yhteyksien säily-

minen kahden maan välillä eletessä lisäävät ihmisten turvallisuuden tunnetta (ks. Davydova-Minguet ja Pöllänen 2020; Tiilikainen 2020). Turvallisuuden tunnetta vahvistavat perheiden ja muiden sosiaalisten verkostojen ohella julkinen valta, kansalaisyhteiskunta ja suomalaisessa yhteiskunnassa myös seurakunnat (ks. esim. Ahonen 2019). Muuttoliikkeen kontekstissa huomiota tulisi kiinnittää erityisesti liikkeessä oleviin ja heidän kokemuinsa uhkiin ja oikeuksien rajoituksiin (Hoag 2011; Lazaridis 2010; ks. tässä kirjassa Sotkasiira).

Turvallisuuden ylijärjätisyys

Luottamusta arjen sujuvuuteen ja jatkuvuuteen on tutkittu ontologisen turvallisuuden käsitteen avulla (Giddens 1991). Toisaalta käsitettä on käytetty myös tutkittaessa yksilöiden ryhmään kuulumista (Skey 2010), identiteetin pysyvyyttä (Agius 2016) sekä sitä, kuinka turvallisuutta tuotetaan neuvottelemalla eri tilanteissa ja arkisissa tiloissa (Botterill, Hopkins ja Sanghera 2019). Christine Agius (2016) viittaa Anthony Giddensiin (1991, 54) selventäessään ontologisen turvallisuuden käsitettä. Agiuksen mukaan ontologinen turvallisuus syntyy, kun arjen jatkuvuus ja järjestys tuottavat yksilölle tunteen hänen identiteetti(e)nsä ja elämäntilanteensa pysyvyydestä. Ontologinen turvallisuus ei kuitenkaan muodostu irrallaan sosiaalisista, yhteiskunnallisista ja ylijärjätisistä suhteista. Osa tutkijoista näkeekin ontologisen turvallisuuden erityisenä sosiaalisesti rakentuvana identiteetin turvana, arvojen pysyvyytenä ja yhteisöön kuulumisena (Kinnvall 2018). Ontologinen turvattomuus herää tilanteissa, joissa arjen rutiinit rikkoutuvat ja sosiaalinen yhteys murenee – kuten pakotetun muuttoliikkeen yhteydessä. Tällöin yksilö kokee epävarmuutta sen suhteen, millaiseksi hän kuvittelee oman elämänsä jatkumon (ks. tässä kirjassa Sotkasiira). Toisaalta ontologinen turvattomuus herää, kun se, minkä yksilö uskoo ymmärtävänsä ja tietävänsä, tulee perustavanlaatuisella tavalla kyseenalaistetuksi. Ontologisen turvattomuuden lisääntymisellä on myös selitetty populismin nousua Euroopassa (Kinnvall 2018).

Tutkimuksessa yksilöiden ja ihmisryhmien arjessa koettua ontologista turvallisuutta ja hallinnollis-poliittista turvallisuusdiskurssia

on pitkään tarkasteltu tieteenalapohjaisesti omina ja toisistaan erilisinä todellisuuksina (Pain 2010). Viimeaikaisessa tutkimuksessa on kuitenkin alettu entistä enemmän kiinnittää huomiota siihen, kuinka ihmisten ontologinen turvallisuuden kokemus ei ole irrallaan valtion turvallisuudesta ja globaalin turvallisuusympäristön kehityksestä (esim. Martin 2015). Valtiolliset, ylijärjestykset ja globaalit ilmiöt tulevat entistä vahvemmin osaksi arjessa koettua turvallisuutta muun muassa kansainvälisten konfliktien ja median välityksellä (Davydova-Minguet ym. 2016). Esimerkiksi geopoliittiset turvallisuuskysymykset tulevat elettyiksi ja koetuiksi tunnetasolla jokapäiväisessä elämässä, vaikka ne tapahtuisivat maantieteellisesti kaukana ihmisen elinympäristöstä (Pain 2010). Tämän kirjan lähtökohtana onkin, että yksilön arjessa kokema turvallisuus muodostuu monitasoisesti suhteessa yhteiskunnan rakenteisiin ja elettyihin paikkoihin. Kyse on myös ylijärjestyksen arjen ilmiöstä.

Ontologisen turvallisuuden muodostumiseen vaikuttaa erityisesti mediassa käyty, mutta myös akateeminen kotimainen ja kansainvälinen keskustelu (Scott 2019, 161; ks. tässä kirjassa Kotilainen ja Pellander; Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen; Prokkola). Se, mitä ilmiöitä turvallisuudesta tutkimuksissa tarkastellaan ja kenen näkökulmasta, ohjaa osaltaan sitä, keiden turvallisuudesta julkisuudessa ollaan kiinnostuneita ja mihin turvallisuuden parantamiseen tarkoitettut resurssit ohjataan.

Toisaalta turvallisuuspuheen merkitys ja vaikutus ovat aina kontekstisidonnaisia. Muun muassa sosiaalisessa mediassa arkinen turvallisuuspuhe voi tuottaa hyvin erilaisia turvattomuuden tai turvallisuuden kokemuksia ja vaikutuksia riippuen siitä, mistä puhutaan. Erityisesti muuttoliikkeen ja maahanmuuton yhteydessä arjen turvallisuuspuhe ja poliittis-hallinnollinen retoriikka voivat vaikuttaa erilaisin tavoin eri väestöryhmiin ja heidän koettuun arjen turvallisuuteensa. Arvioissa riskeistä, uhista ja sosiaalisista kuluista rajoihin ja muuttoliikkeeseen liittyviä monitahoisia kysymyksiä käsitellään yksipuolisesti. Näin tapahtuu, kun lähtökohtaisesti kahdensuuntainen muuttoliike ymmärretään vain tiettyyn maahan kohdistuvana maahanmuuttona ja muuttoliikettä tarkastellaan pelkästään kansallisesta kehyksestä käsin. Rajojen ja rajaamisen politiikka vahvistaa ajatusta siitä, että maailma olisi jakautunut selvärajaisiin ja vakiintuneisiin

kansallisiin yksiköihin, joilla jokaisella on oma luonnollinen maa-alueensa, kielensä, kulttuurinsa ja ihmisryhmänsä. Tätä ilmiötä Liisa Malkki (2012) kutsuu asioiden kansalliseksi järjestykseksi.

Ajatus kansallisesta järjestyksestä vaikuttaa myös siihen, miten suhtaudumme muuttoliikkeeseen ilmiönä, ja ennen kaikkea siihen, miten suhtaudumme rajojen yli liikkuviin ihmisiin. Tutkimuksessa asioiden itsestään selvä kansallinen järjestys näyttääytyy metodologisena nationalismina, jolloin muuttoliikkeen kaltaisia lähtökohtaisesti yllirajaisia ilmiöitä tarkastellaan vain tai pääasiallisesti kansallisesta kehyksestä käsin. Yhteiskunnallisen ymmärryksen ja tulevaisuuden suuntaviivojen näkökulmasta on suuri merkitys sillä, miten tutkijoina puhumme turvallisuudesta ja kenen näkökulmasta arjen turvallisuutta tarkastelemme. (Oivo ja Davydova-Minguet 2019.)

Metodologisia näkökulmia turvallisuuteen

Tässä kirjassa lähestymme arjen turvallisuutta metodologisesti empiiristen tapaustutkimusten kautta ja moninaisin laadullisin aineistoin. Ymmärrämme arjen turvallisuuden rakentuvan intersektionaalisesti: se syntyy erilaisten yhteiskunnallisten erojen, kuten sukupuolen, iän, kansallisuuden, oleskelustatuksen, kielen ja perhesuhteiden risteyskohdissa (Hiitola ja Vuori 2018; Lutz ja Palenga-Möllenbeck 2011). Epistemologisesti ja ontologisesti tutkimusaineistot sekä niiden analyysitavat aavaavat arjen turvallisuuden rakentumiseen erilaisia näkökulmia. Tarkastelemme arjen turvallisuutta eletyn arkielämän kertomusten ja kokemusten kautta analysoiden viranomaisasiakirjojen turvapaikkamenettelyn raamittamaa turvallisuuspuhetta sekä poh-tien mediavälitteisten turvallisuuskäsitysten vaikutuksia. Usein on hyödynnetty samanaikaisesti erityyppisiä aineistoja.

Aineistot muodostuvat erilaisten muuttoliikkeessä olevien yksilöiden, esimerkiksi turvapaikanhakijoiden, kaksoiskansalaisten ja niin sanottujen vaimomuuttajien, haastatteluista (ks. tässä kirjassa Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen; Sotkasiira). Osa tutkijoista on haastatellut maasta toiseen muuttaneiden ja yllirajaisen perheiden jäseniä yhdessä ja erikseen. Myös turvapaikanhakijoiden vastaanottotyössä mukana olevia henkilöitä, viranomaisia ja kansalaisjärjestötoimijoita

on haastateltu (ks. tässä kirjassa Piipponen ja Virkkunen; Prokkola; Sotkasiira). Tutkimuksissa on hyödynnetty myös kuulustelu- ja puhuttelupöytäkirjoihin taltioituja haastatteluja (ks. tässä kirjassa Piipponen ja Virkkunen).

Osa luvuista pohjaa etnografiseen tutkimusperinteeseen. Aineistoja on tuotettu paikkaan tai paikkoihin kohdistuvan etnografian (ks. tässä kirjassa Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen; Sotkasiira), autoetnografian (ks. tässä kirjassa Elonheimo, Rannikko ja Silvonen) ja verkkoetnografian eli netnografian (Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen) näkökulmia hyödyntäen. Etnografiseen lähestymistapaan perustuviissa tutkimuksissa on lähdetty liikkeelle arjen turvallisuuden kokonaisvaltaisuudesta sekä turvallistamisen ja turvallisuuden tunteen relationaalisuudesta ja kontekstisidonnaisuudesta. Osa tutkijoista tarkastelee koetun turvallisuuden muutoksia pitkäaikaiseen etnografiseen läsnäoloon pohjautuvien aineistojensa avulla.

Noora Kotilainen ja Saara Pellander hyödyntävät pakolaisuutta kuvaavaa media-aineistoa sekä visuaalisena että tekstuaalisena tutkimusaineistona. Metodologisesti ymmärrettynä he tarkastelevat mediaesitysten suhdetta turvallisuuteen, turvallisuuden tunteisiin ja uhkakuviin. Jaana Palander puolestaan tarkastelee lainvalmisteluhjeiden ja tutkimuskirjallisuuden avulla perheenyhdistämistä koskevan lainsäädäntömuutoksen kipukohtia. Hänen tutkimuksensa kiinnittyy lainsäädäntöteoreettiseen tutkimusperinteeseen.

Kirjan teksteissä aineistoja on analysoitu arjen turvallisuuden kertomuksina, joissa huomio kiinnittyy arjen elettäväksi tekemiseen ja tarinoihin turvattomuudesta (ks. tässä kirjassa Piipponen ja Virkkunen; Sotkasiira). Osa kertomuksista on kiteytetty tyyppitarinoiksi, joissa tutkimusaineistoista on luotu konstruoituja tarinoita (ks. tässä kirjassa Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen). Eeva-Kaisa Prokkola ja Jaana Palander puolestaan ovat hyödyntäneet teoriaohjautunutta luentaa aineistojensa tulkinnassa. Ville Elonheimo, Anni Rannikko ja Katri Silvonen tarkastelevat tutkimaansa ilmiöitä oman toimintansa ja tutkimuskenttensä kokonaisvaltaisen jäsenyyden näkökulmasta, jolloin he toimivat itse yhtenä tutkimuksensa lähteistä autoetnografisen tutkimusperinteen mukaisesti.

Arjen turvallisuuden tutkiminen muuttoliikkeen kontekstissa edellyttää huolellista eettistä pohdintaa koko tutkimusprosessin ajan.

On pohdittava muun muassa sitä, millä tavalla tutkimus asemoidaan suhteessa yhteiskunnallisiin, osin negatiivisiin mielikuviin siirtolaisuudesta ja turvapaikanhakuprosesseista. Italialainen Sandro Mezzadra (2019, 6) esittää, että tutkijoiden on otettava aktiivinen yhteiskunnallinen rooli nykyisen kovan yhteiskunnallisen ilmapiirin aikana, jona osa valtioista ja poliitikoista on kyseenalaistanut jopa humanitaarisia pakolaisten auttamisoperaatioita Välimerellä. Erityistä huomiota on kiinnitettävä yksilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin sekä niiden yhdenvertaiseen toteutumiseen. Tutkijoiden oma aseointi suhteessa tutkimusaiheeseen ja valittuihin käsitteellisiin ja teoreettisiin työkaluihin on keskeinen lähtökohta tutkimuksessa. Tämänkin kirjan kirjoittajat ottavat teksteissään kantaa muuttoliikkeessä oleviin arjen turvallisuuden ongelmakohtiin.

Yksi kirjan keskeinen haaste tutkimuseettisestä ja epistemologisesta näkökulmasta on se, että vaikka kirjoittajiin kuuluu maahanmuuttajataustaisia tutkijoita, kirjoittajakunta on hyvin valkoinen eikä siihen kuulu myöskään yhtään turvapaikanhakijataustaista tutkijaa, vaikka moni luku käsittelee turvapaikanhakijoiden arjen turvallisuutta. Tämä on ongelmallista erityisesti epistemologisesta näkökulmasta, sillä vaikka kokeneet muuttoliiketutkimusta tehneet tutkijat pyrkivätkin kohtaamaan tutkimukseen osallistuvien tiedon moninäkökulmaisesti, paljon relevanttia tietoa voi jäädä piiloon siksi, että tutkijat eivät oman valkoisen kokemuspohjansa kautta osaa nähdä tai edes kysyä relevantteja asioita. Näin rodullistetuksi tulevat ihmiset jäävät tutkimuksen kohteiksi ilman, että itse ovat aktiivisesti tuottamassa tietoa ja kyseenalaistamassa tapoja tehdä tutkimusta ja tulkin-toja heidän elämästään. (Ahmed 2017, 9–14; Bonilla-Silva ja Zuberi 2008.)

Tutkijoiden positiioihin liittyvien kysymysten lisäksi kirjassa hyödynnettäviin tutkimusaineistoihin ja niiden keräämiseen kiinnittyv monenlaisia laajoja yhteiskunnallisia, institutionaalisia ja jopa geopolittisia valtasuhteita. Nämä tulevat esille arjen tasolla muun muassa tutkittavan haavoittuvan aseman sekä kieleen ja sukupuoleen liittyvien kysymysten kautta. Olemme kirjassa pyrkinneet tuomaan esille näiden haavoittuvuuksien ja sosiaalisten hierarkioiden vaikutusta arjen turvallisuuteen monitieteellisten tutkimustraditioiden ja teoria-keskustelujen kautta.

Lukujen esittely

Kirjan ensimmäisessä osassa tarkastellaan ylijarajaista arjen turvallisuutta ja muuttunutta valtioiden rajat ylittävää turvallisuusympäristöä. Arjen turvallisuuden ylijarajaisuus tarkoittaa sitä, että muuttoliikkeessä mukana olevien yksilöiden ja ryhmien yhteiskuntasuhteet ovat riippuvaisia aina useamman valtion, vähintään lähtömaan ja uuden kotimaan käytännöistä ja intresseistä. Yksilön kokemus arjen turvallisuudesta rakentuu näissä valtioiden rajat ylittävissä tilanteissa.

Minna Piipponen ja Joni Virkkunen analysoivat Venäjältä Suomeen itärajan pohjoisimpien raja-asemien kautta vuodenvaihteessa 2015–2016 saapuneiden turvapaikanhakijoiden kertomuksia arjen turvattomuuden kokemuksista sekä turvattomuuden syistä ja sen vaikutuksista arkielämään ja Venäjältä muuttamiseen. Venäjä oli valtasalle heistä kauttakulkumaa, mutta muutamat olivat asuneet Venäjällä pidemmän aikaa ennen Suomeen tuloaan.

Teemu Oivo, Olga Davydova-Minguet ja Pirjo Pöllänen kirjoittavat niin sanotusti puun ja kuoren välissä elävistä Suomen venäjänkielisistä. Suomen venäjänkielisten arjen turvallisuus muodostuu ylijarajaisessa tilassa, jota määrittää vuoden 2014 jälkeinen uusi geopolitiittinen tilanne, jossa Itä-Ukrainan sota ja Krimin valtaus on kiristänyt Venäjän ja EU:n välisiä suhteita. Suomen venäjänkieliset ovat ristipaineessa, jossa sekä Suomen että Venäjän valtio turvallistaa heitä. Uusi geopolitiittinen tilanne on monella tapaa muuttanut venäjänkielisten arjen turvallisuuden tunnetta.

Kirjan toisessa osassa arjen turvallisuuden kontekstina toimii suomalainen hyvinvointivaltio. Hyvinvointivaltio ymmärretään laajassa merkityksessä siten, että julkinen valta takaa maassa asuvien arjen turvallisuuden niin taloudellisten, sosiaalisten kuin oikeudellisten keinojen kautta. Esiin nostetaan julkisen vallan merkitys hyvinvointivaltiossa yhteiskuntarauhaa ylläpitävänä toimijana. Tämän osion teksteissä tarkastellaan, miten muuttoliikkeessä olevien yksilöiden ja ihmisryhmien on mahdollista päästä osallisiksi suomalaisen hyvinvointivaltion tuottamasta arjen turvallisuudesta. Tiina Sotkasiira tarkastelee luvussaan maaseutua erityisenä maahanmuuttajien arkielämän kontekstina. Hän käsitteellistää maaseudulla asuvien maahanmuuttajien arjen turvallisuutta fyysisenä turvallisuutena, elä-

mänhallintana ja ihmissuhteiden luomana turvallisuutena sekä arjen turvallisuutta työn ja toimeentulon merkityksen sekä palveluiden saatavuuden näkökulmasta. Hyvinvointivaltio toimii rakenteellisena kehyyksenä, jonka kautta yksilöiden suhteet julkiseen valtaan ja palvelujärjestelmään sekä toisiin yksilöihin ja markkinoihin rakentuvat. Sotkasiira muistuttaa, että koettu turvallisuus voi olla yksi asuinpaikka-valintojen taustalla vaikuttava tekijä. Kuitenkin käsitys siitä, millaista turvallinen elämä on, vaihtelee yksilöiden välillä.

Jaana Palander pohtii, kuinka turvallisuusnäkökulmat huomioidaan suomalaisen hyvinvointivaltion lainsäädännössä ja lakien valmistelussa. Palander analysoi perheenyhdistämiseen liittyvää arjen turvallisuutta ja kotoutumista lainsäädäntötutkimuksen näkökulmasta. Hän toteaa, että keskeisiä ongelmia perheenyhdistämiseen liittyvässä lainsäädäntöhankkeessa ovat ulkomaalasiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin puuttuminen, tavoitteiden ristiriitaisuus ja liiallinen poliittinen ohjaus. Palander käsitteellistää tämän lainsäädännön hukatuksi kotouttamispotentialiksi.

Kirjan kolmannessa osassa keskitytään erilaisissa kohtaamisissa rakentuvaan arjen turvallisuuteen. Kolmannen osan luvuissa arjen turvallisuuden nähdään toteutuvan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, jonka välittäjänä voivat toimia niin media kuin muutkin sosiaaliset toimintaympäristöt. Yksilöiden ja ryhmien väliset suhteet nähdään aikaan ja paikkaan sidottuina. Noora Kotilainen ja Saara Pellander syventyvät pakolaisuutta käsittelevään mediakuvastoon ja sen vaikutukseen arjen koettuun turvallisuuteen. He analysoivat, kuinka median esitykset pakolaisuudesta luovat mieli- ja jopa uhkakuvia pakolaisista ja kuinka mediakuvastot ovat historiallisesti muokanneet ymmärrystä pakolaisuudesta. Mediakuvat luovat turvattu- muutta muistuttamalla kuvien katsojia siitä, että pakkomuutto voi lopulta kohdata ketä tahansa.

Ville Elonheimo, Anni Rannikko ja Katri Silvonen tarkastelevat rasminvastaista kansalaisaktivismia rasismien kieltämisen tilana. Rasismi voi kutistaa arjen turvalliseksi koettua tilaa ja vaikuttaa ontologiseen turvallisuuteen. Antirasistinen toiminta pyrkii haastamaan arjen turvallisuutta heikentäviä rasistisia käytäntöjä, mutta kirjoittajien mukaan se voi myös tahattomasti tai tahallisesti ylläpitää niitä. Elonheimo, Rannikko ja Silvonen osoittavat, että rasismia ja sen vastaisten

toimenpiteiden tarvetta määrittelevät monesti ne, joiden arjen turvallisuuteen rasismi ei negatiivisesti vaikuta. Tällöin kyse on yhteiskunnallisista valtasuhteista, joissa määritetty se, kenen turvallisuus on tärkeää ja kenen ääntä kuunnellaan.

Kirjan päättää Eeva-Kaisa Prokkolan luku, jossa hän tuo esille yljirajaisen resilienssin potentiaalin tarkastellessaan turvapaikanhakijoiden vastaanottotyötä Tornion rajakaupungissa vuonna 2015. Rajakaupungin kontekstissa alueellinen resilienssi ymmärretään paikallisyhteisön arjen turvallisuuteen keskeisesti vaikuttavana tekijänä, eräänlaisena muutoksen kohtaamisen kapasiteettina ja taitona. Prokkola toteaa, että avoimen rajan perinne, yhteistyöverkostot ja luottamus lisäsivät resilienssiä syksyn 2015 poikkeuksellisen tilanteen aikana. Hän esittää, että rajojen turvallistaminen kaventaa sosiaalisen resilienssin yhteiskunnallista ja alueellista perustaa.

Kirjan päättävissä jälkisanoina luodaan katsaus kirjan tuottamaan ymmärrykseen siitä, miten eri toimijat rakentavat arjen turvallisuutta. Lisäksi pohdimme, kuinka turvallisuus voi murentua toimijoiden yhteistyössä tai juuri yhteistyön puuttumisen vuoksi. Kirjassa korostetaan julkisen vallan merkitystä arjen turvallisuuden takaajana, mutta huomataan myös, että vapaasti toimivassa demokraattisessa yhteiskunnassa kansalaisilla ja kansalaisyhteiskunnan toimijoilla sekä markkinoilla on omat roolinsa arjen turvallisuuden rakentajina. Niin Suomessa kuin maailmalla erilaiset taloudellisen liberalismien muodot ovat kasvattaneet suosiotaan ja voimistaneet politiikkaa, joka tavoittelee tehokkuutta ja yksityisen sektorin suurempaa roolia myös turvallisuuden tuottamisessa. Poliitiikka, joka esittää Suomeen muutaneiden ja täällä syntyneiden edut toisilleen vastakkaisina, uhkaa yhteiskunnallista yhtenäisyyttä. Arjen turvallisuuden kannalta olennaista keskinäisriippuvuuden ideaa eli ymmärrystä siitä, että olemme turvallisuuden rakentumisessa toisistamme riippuvaisia paitsi rakenteiden suhteen, myös yksilötasolla, haastetaan jatkuvasti. Näiden keskinäissuhteiden näkyväksi tekeminen ja niiden merkityksen syvällinen ymmärtäminen arjen turvallisuuden rakentamisessa on se viesti, jonka tällä kirjalla haluamme kertoa.

Lähteet

- Ackleson, Jason 2005: Constructing Security on the U.S.–Mexico Border. *Political Geography* 24(2), 165–184.
- Agius, Christine 2016: Drawing the Discourses of Ontological Security: Immigration and Identity in the Danish and Swedish Cartoon Crises. *Cooperation and Conflict* 52(1), 109–125.
- Ahonen, Talvikki 2019: *Nykyaikainen kirkkoturvatoiminta Suomessa*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Ahmed, Sara 2017: *Living a Feminist Life*. Duke University Press, Durham ja Lontoo.
- van Baar, Huub 2017: Evictability and the Biopolitical Bordering of Europe. *Antipode* 49 (1), 212–230. <https://doi.org/10.1111/anti.12260>.
- Bigo, Didier 2001: The Möbius Ribbon of Internal and External Security(ies). Teoksessa *Identities, Borders, Orders*. Toimittaneet Mathias Albert, Yosef Lapid ja David Jacobson. University of Minnesota Press, Minneapolis, 91–116.
- Bigo, Didier 2002: When Two Become One: Internal and External Securitisations in Europe. Teoksessa *International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security and Community*. Toimittaneet Morten Kelstrup ja Michael Williams. Routledge, Lontoo, 171–204.
- Bigo, Didier, Bondotti, Philippe, Bonelli, Laurent ja Olsson, Christian 2007: *Mapping the Field of EU Internal Security Agencies*. Centre for European Policy Studies, Bryssel.
- Bonilla-Silva, Eduardo ja Zuberi, Tukufu 2008: Toward a Definition of White Logic and White Methods. Teoksessa *White Logic, White Methods: Racism and Methodology*. Toimittaneet Tukufu Zuberi ja Eduardo Bonilla-Silva. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 3–27.
- Botterill, Kate, Hopkins, Peter ja Sanghera, Gurchathen Singh 2019: Young People’s Everyday Securities: Pre-emptive and Pro-active Strategies Towards Ontological Security in Scotland. *Social & Cultural Geography* 20(4), 465–484. <https://doi.org/10.1080/14649365.2017.1346197>.
- Buzan, Barry 1997: Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict* 32(1), 5–28.
- Buzan, Barry ja Wæver, Ole 2009: Macrosecuritization and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitization Theory. *Review of International Studies* 35(2), 253–276.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole ja de Wilde, Jaap 1998: *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, Boulder.
- Coleman, Matthew 2005: U.S. Statecraft and the U.S.–Mexico Border as Security/Economy Nexus. *Political Geography* 24(2), 185–209.
- Collinson, Sarah 2000: Migration and Security in the Mediterranean: A Complex Relationship. Teoksessa *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. Toimittaneet Russel King, Gabriella Lazaridis ja Charalambos Tsardanidis. Palgrave, Basingstoke, 301–322.

- Crawford, Adam ja Hutchinson, Steven 2016: Mapping the Contours of "Everyday Security": Time, Space and Emotion. *The British Journal of Criminology* 56(6), 1184–1202.
- d'Appollonia, Ariane Chebel 2015: *Migrant Mobilisation and Securitisation in the US and Europe: How Does It Feel to Be a Threat?* Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Davydova-Minguet, Olga ja Pöllänen, Pirjo 2020: Everyday Transnational Russian–Finnish Family Relations in a Finnish Rural Border Area. Teoksessa *Family Life in Transition. Borders, Transnational Mobility, and Welfare Society in Nordic Countries*. Toimittaneet Johanna Hiitola, Kati Turtiainen, Sabine Gruber ja Marja Tiilikainen. Routledge, Lontoo, 107–117.
- Davydova-Minguet, Olga, Sotkasiira, Tiina, Oivo, Teemu ja Riiheläinen, Janne 2016: *Suomen venäjänkieliset mediankäyttäjänä*. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Felski, Rita 2000: *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture*. NYU Press, New York.
- Geddes, Andrew 2008: *Immigration and European Integration: Beyond Fortress Europe?* Manchester University Press, Manchester.
- Giddens, Anthony 1991: *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford University Press, Redwood City.
- Global Passport Power Index 2020: Global Passport Power Rank. <https://www.passportindex.org>. Luettu 9.8.2021.
- Goodwin-Gill, Guy 2001: Refugees: Challenges to Protection. *International Migration Review* 35(1), 130–142.
- Guild, Elspeth, Groenendijk, Kees ja Carrera, Sergio (toim.) 2009: *Illiberal Liberal States: Immigration, Citizenship, and Integration in the EU*. Ashgate, Oxon.
- Hansen, Lena 2000: The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School. *Millennium* 29(2), 285–306.
- Heusala, Anna-Liisa 2012: Kokonaisturvallisuus ja inhimillinen turvallisuus yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. *Tiede ja Ase* 69. <https://journal.fi/ta/article/view/7469>. Luettu 2.1.2020.
- Hiitola, Johanna ja Pellander, Saara 2019: The Alien Child's Best Interest Ignored: When Notions of Gendered Parenthood Meet Tightening Immigration Policies. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 27(4), 245–257.
- Hiitola, Johanna ja Vuori, Jaana 2018: Afganistanilaisten pakkomuuttajien arjen kansalaisuus ja toiminnan mahdollisuudet. *Janus* 26(4), 326–342.
- Hoag, Robert 2011: Human Security. Teoksessa *Encyclopedia of Global Justice*. Toimittanut Deen Chatterjee. Springer, New York, 505–508.
- van Houtum, Henk ja Pijpers, Roos 2007: The European Union as a Gated Community: The Two-Faced Border and Immigration Regime of the EU. *Antipode* 39(2), 291–309.
- Howell, Alison ja Richter-Montpetit, Melanie 2020: Is Securitization Theory

- Racist? Civilizationism, Methodological Whiteness, and Antiblack Thought in the Copenhagen School. *Security Dialogue* 51(1), 3–22.
- Huysmans, Jef 2000: The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies* 38(5), 751–777.
<https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>.
- Jokinen, Eeva 2005: *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokinen, Eeva, Venäläinen, Juhana ja Vähämäki, Jussi 2015: Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa *Prekarisaatio ja affekti*. Toimittaneet Eeva Jokinen ja Juhana Venäläinen. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 7–30.
- Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM 2019: Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. <https://www.iom.int/global-compact-migration>. Luettu 10.1.2021.
- Kinnvall, Catarina 2018: Ontological Insecurities and Postcolonial Imaginaries: The Emotional Appeal of Populism. *Humanity & Society* 42(4), 523–543.
- Korpela, Mari 2010: A Postcolonial Imagination? Westerners Seeking for Authenticity in India. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36(8), 1299–1315.
- Koskela, Hille 2009: *Pelkokierre: Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Koskela, Kaisu 2020: *Negotiating the “Migrant Elite”: Boundary Making and Social Identities among Skilled Migrants in Finland*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Krzyżanowski, Michał, Triandafyllidou, Anna ja Wodak, Ruth 2018: The Mediatization and the Politicization of the “Refugee Crisis” in Europe. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 16, 1–14.
- Könönen, Jukka 2018: Differential Inclusion of Non-Citizens in a Universalistic Welfare State. *Citizenship Studies* 22(1) 2018, 53–69.
- Lazaridis, Gabriella 2010: *Security, Insecurity, and Migration in Europe*. Routledge, Lontoo.
- Laitinen, Tiina 2010: Arjen turvallisuus harvaan asuttujen alueiden uutena politiikkana. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(6) 2010, 659–669.
- Lutz, Helma ja Palenga-Möllnbeck, Ewa 2011: Care, Gender and Migration: Towards a Theory of Transnational Domestic Work Migration in Europe. *Journal of Contemporary European Studies* 19(3), 349–364.
- Malkki, Liisa 2012: *Kulttuuri, paikka ja muuttoliike*. Vastapaino, Tampere.
- Martikainen, Tuomas 2013: Uskonnon hallinta ja turvallistaminen valtiollisena toimintana. Teoksessa *Islam, hallinta ja turvallisuus*. Toimittaneet Tuomas Martikainen ja Marja Tiilikainen. Eetos, Turku, 253–277.
- Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi ja Säävälä, Minna (toim.) 2013: *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Martin, Lauren 2015: Security. Teoksessa *The Wiley Blackwell Companion to Political Geography*. Toimittaneet John Agnew, Virginie Mamadouh,

- Anna Secor ja Joanne Sharp. Wiley Blackwell, Chichester ja Hoboken, 100–113.
- Mezzadra, Sandro 2019: Sealing Borders: Rethinking Border Studies in Hard Times. Working Paper Series, B/orders in Motion, Nr 3. https://opus4.kobv.de/opus4-euv/frontdoor/deliver/index/docId/457/file/Working_Paper_B-ORDERS_3_Mezzadra.pdf. Luettu 9.8.2021.
- Morris, Lydia 2002: *Managing Migration: Civic Stratification and Migrants' Rights*. Routledge, Lontoo.
- Oivo, Teemu ja Davydova-Minguet, Olga 2019: Kaksoiskansalaisuuden turvallistaminen ja Suomen venäjänkieliset. *Idäntutkimus* 26(3), 59–76.
- Pain, Rachel 2010: The New Geopolitics of Fear. *Geography Compass* 4(3), 226–240.
- Prokkola, Eeva-Kaisa 2018: Rajan turvallistaminen ja poikkeusajan arjen geopolitiikka. *Alue & Ympäristö* 47(1), 3–16.
- Ruhs, Martin 2013: *The Price of Rights: Regulating International Labor Migration*. Princeton University Press, New Jersey.
- Rumelili, Bahar (toim.) 2015: *Conflict Resolution and Ontological Security: Peace Anxieties*. Routledge, Lontoo.
- Saeed, Tania 2016: *Islamophobia and Securitisation: Religion, Ethnicity and the Female Voice*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Sasse, Gwendolyn 2005: Securitization or Securing Rights? Exploring the Conceptual Foundations of Policies towards Minorities and Migrants in Europe. *Journal of Common Market Studies* 43(4), 673–693.
- Scott, James 2019: Mobility, Border Ethics, and the Challenge of Revanchist Identity Politics. *Journal of Finnish Studies* 22(1–2) 2019, 155–172.
- Skey, Michael 2010: "A Sense of Where You Belong in the World": National Belonging, Ontological Security and the Status of the Ethnic Majority in England. *Nations and Nationalism* 16(4), 715–733.
- Sparke, Matthew 2006: A Neoliberal Nexus: Economy, Security and the Biopolitics of Citizenship on the Border. *Political Geography* 25(2), 151–180.
- Squire, Vicki 2009: *The Exclusionary Politics of Asylum*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Tiilikainen, Marja 2015: Muslimiperheet, väkivaltainen radikalismi ja arjen turvallisuus. *Haaste* 15(2), 20–21.
- Tiilikainen, Marja 2020: Raising Children of Somali Descent in Toronto. Challenges and Struggles for Everyday Security and Wellbeing. Teoksessa *Wellbeing of Transnational Muslim Families: Marriage, Law and Gender*. Toimittaneet Marja Tiilikainen, Mulki Al-Sharmani ja Sanna Mustasaari. Routledge, Lontoo.
- Vaughan-Williams, Nick 2008: Borderwork beyond Inside/Outside? Frontex, the Citizen-Detective and the War on Terror. *Space & Polity* 12(1), 63–79.
- Vaughan-Williams, Nick ja Pisani, Maria 2020: Migrating Borders, Bordering Lives: Everyday Geographies of Ontological Security and Insecurity in Malta. *Social & Cultural Geography* 21(5), 651–673.

- Virkkunen, Joni, Piipponen, Minna ja Reponen, Tuulia 2019: Afrikkalainen muuttoliike, turvallisuus ja Venäjä. *Idäntutkimus* 26(3), 3–19.
- Wæver, Ole 1995: Securitization and Desecuritization. Teoksessa *On Security*. Toimittanut Ronnie Lipschutz. Columbia University Press, New York.
- Wimmer, Andreas ja Glick Schiller, Nina 2003: Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration. An Essay in Historical Epistemology. *International Migration Review* 37(3), 576–610.
- YK 1994: *Human Development Report 1994*. UNDP. Oxford University Press, New York.
- Yuval-Davis, Nira 2006: Belonging and the Politics of Belonging. *Patterns of Prejudice* 40(3), 197–214.
- Zaiotti, Ruben 2011: *Cultures of Border Control. Schengen and the Evolution of European Frontiers*. The University of Chicago Press, Chicago.

I Ylirajainen arjen turvallisuus

Maahanmuuttajien arjen turvattomuus Venäjällä ja arktinen reitti

Minna Piipponen

 <https://orcid.org/0000-0002-3190-0728>

Joni Virkkunen

 <https://orcid.org/0000-0002-8845-1396>

Syksyllä ja talvella 2015–2016 Pohjois-Venäjän ja Suomen pohjoisen itärajan raja-asemien kautta Suomeen saapui 1 750 turvapaikanhakijaa ilman Schengen-viisumia (Rajavartiolaitos 2016a). Määrää voidaan pitää pienenä verrattuna Ruotsin ja Tornion kautta tuolloin saapuneisiin turvapaikanhakijoihin. Turvapaikanhakijat edustivat noin 30:tä kansalaisuutta, joten saapuneiden joukko oli hyvin monimuotoinen. Suurimmalle osalle heistä Venäjä oli kauttakulkumaa, mutta noin neljäsosa oli asunut Venäjällä ennen Suomeen tuloa. Joukossa oli sekä miehiä että naisia eri ikäryhmistä. Huomattava osa turvapaikanhakijoista matkusti yhdessä perheenjäsenten ja lasten kanssa.

Tässä luvussa tarkastelemme Venäjällä asuneiden turvapaikanhakijoiden kertomuksia arjen turvattomuudesta, turvattomuuden kokemuksista ja näiden vaikutuksista arkielämään sekä poismuuttoon Venäjältä. Keskitymme etenkin Afganistanista ja kolmestatoista eri Afrikan maasta lähtöisin oleviin maahanmuuttajiin. Suurin osa Venäjällä ennen Suomeen tuloaan asuneista turvapaikanhakijoista oli kotoisin näistä maista. Tarkastelu perustuu Pohjois-Venäjän kautta Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden turvapaikkakuulustelu- ja -puhuttelupöytäkirjoihin. Pöytäkirjoissa toistuvat kertomukset työn, toimeentulon, asumisen ja palveluiden saavutettavuuden ongelmista, vaikeuksista laillistaa oleskelu Venäjällä, epäluottamuksesta viranomaisiin, rasismista, moniperustaisesta syrjinnästä sekä äärimmäisestä fyysisestä turvattomuudesta. Kertomukset nostavat esiin maahanmuuttajien ongelmat ja näköalattomuuden Venäjällä. Syksyllä ja talvella 2015–2016 ystävien, sukulaisten, salakuljettajien ja median luomat mielikuvat vakaasta, vauraasta ja ihmisoikeuksia kunnioittavasta Suomesta sekä huhut pohjoisen ”avoimista rajoista” johtivat

maahanmuuttajien päätökseen lähteä Venäjältä kohti Schengenin pohjoista rajaa.

Arktinen reitti Venäjän ja Norjan sekä Venäjän ja Suomen rajojen kautta Schengenin alueelle on esitetty uutena ilmiönä, jonka voidaan katsoa olevan osa laajempaa Lähi-idästä, Aasiasta ja Afrikasta Eurooppaan suuntautunutta epäsäännöllistä muuttoliikettä (Nerg ja Järvenkylä 2019). Syksyllä 2015 reitin suosioon vaikuttivat muiden, kuten Välimeren ja Balkanin, reittien vaarallisuus ja korkea hinta sekä Venäjän viisumi- ja rajapolitiikan muutokset. Uusi arktinen maareitti Suomeen ja Euroopan unioniin kulki useimmiten lentäen Moskovan kautta Pohjois-Venäjälle Murmanskiin, Kantalahteen ja Alakurttiin. Jotkut matkustivat sinne myös Pietarin kautta. Pohjoisessa matka jatkui kertomusten mukaan autolla muutaman päivän tai jopa viikkojen odottelun jälkeen eteenpäin kohti Suomen Raja-Joosepin ja Sallan raja-asemia. Koska Suomen ja Venäjän rajaa ei saa ylittää jalan, itse rajanylitys Suomeen tapahtui ensin polkupyörillä, mutta kun polkupyörät turvallisuussyihin vedoten kiellettiin loppuvuodesta 2015, ylitys tapahtui käytetyillä autoilla.

Syksyllä 2015 turvapaikanhakijat suuntasivat etenkin Norjaan, jossa monilla oli sukulaisia tai tuttaviam ja jonka hyvinvoiva ja vastaanottava yhteiskunta pöytäkirjakertomusten mukaan tunnettiin hyvin. Materiaalista on kiinnostavalla tavalla luettavissa myös se, että huhut ensin Norjan ja sittemmin Suomen ”avoimista rajoista” pohjoisessa levisivät tehokkaasti eri maiden uutisistien, internetin keskustelupalstojen, sosiaalisen median sekä ystävien, tuttavien ja salakuljettajien kautta. Suomeen turvapaikanhakijoita saapui arktisen reitin kautta pitkin syksyä 2015, mutta etenkin sen jälkeen, kun Norja ja Venäjä olivat marraskuussa 2015 sopineet, ettei Venäjä päästä tulijoita enää Norjan Storskogin raja-asemalle ilman Schengen-viisumia (Moe ja Rowe 2016; Rajavartiolaitos 2016b). Suomeen Venäjän kautta kohdistunut muuttoliike loppui helmikuun lopussa 2016, kun Suomen ja Venäjän välisissä neuvotteluissa päästiin sopimukseen rajan väliaikaisesta sulkemisesta muilta kuin Suomen, Venäjän ja Valko-Venäjän kansalaisilta. (Rajavartiolaitos 2016c.) Venäjän rajojen valvonnasta vastaavalle Venäjän turvallisuuspalvelulle 26.2.2016 pitämässään puheessa presidentti Vladimir Putin kehotti kiinnittämään huomiota Venäjälle tuleviin ja Venäjän kautta kulkeviin turvapaikanhakijoihin (Putin 2016).

Arktinen reitti Venäjän arjen turvallisuuden näkökulmasta

Julkisessa keskustelussa Euroopan ”pakolaiskriisiä” ja arktisen reitin turvapaikanhakijoita käsiteltiin usein yksioikoisesti lähinnä rajoihin ja rajaturvallisuuteen liittyvänä haasteena, kuten epäsäännöllisiä muuttoliikkeitä yleensäkin käsitellään (Crawley ym. 2018; Mainwaring 2016). Suomessa ja Norjassa Pohjois-Venäjän kautta tulleisiin turvapaikanhakijoihin liittyi myös voimakas epäily ”turvapaikkaepisodin” geopoliittisesta luonteesta. Venäjän rajahallinnan käytäntöjen muutosten ajateltiin liittyvän Venäjän ja Euroopan unionin huonontuneisiin suhteisiin (Iivari 2018; Moe ja Rowe 2016; Nerg ja Järvenkylä 2019). Iivarin (2018) analyysi venäläisestä mediakeskustelusta osoittaa, kuinka Venäjä reitin välittömän turvallistamisen sijaan lähinnä politikoi Euroopan unionin epäonnistuneella maahanmuuttopolitiikalla ja lännen kyvyttömyydellä hillitä konflikteja. Iivarin mukaan Venäjä argumentoi sitoutuvansa ihmisoikeuksien toteutumiseen ja ottavansa vakavasti kansainvälisissä sopimuksissa sille asetetut velvollisuudet.

Suomalaisessa keskustelussa uhkana nähtiin vuoroin Venäjä ja turvapaikanhakijat, jotka turvallistettiin kapeasta turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta. Inhimilliseen turvallisuuteen liittyvät näkökulmat sekä turvapaikanhakijoiden oma ääni jäivät ohuiksi. Keskustelu keskittyi yhtäältä Venäjän geopolitiikkaan ja hybridivaikuttamisen uhkaan, ja liikkeellä olevat ihmiset jäivät pelkiksi pelin uhreiksi. Toisaalta tulijat saatiin kuvata kansainvälisen turvapaikka- ja viisumijärjestelmän hyväksikäyttäjiksi (esim. Lindroos ja Hamunen 2016). Myös reitin laajempi konteksti yleensä ohitettiin. Arktisen reitin selityksissä ja lyhyen aikavälin ratkaisuisa jäivät taka-alalle useat perustavanlaatuiset tekijät, kuten kansainvälisen turvallisuusympäristön monimuotoiset yhteydet Eurooppaan suuntautuviin muuttoliikkeisiin, Venäjän kansainvälisten muuttoliikkeiden ja niitä ohjaavan politiikan epävarmuudet sekä muuttajien omat näkemykset (Virkkunen ja Piipponen 2018).

Venäjältä on 2000-luvulla kehittynyt huomattava kansainvälisten muuttoliikkeiden keskus. Muuttoliikkeet liittyvät usein entisten Neuvostoliiton maiden kehitykseen ja etenkin Keski-Aasian ja Etelä-Kaukasuksen maista Venäjälle tuleviin työperäisiin siirtolaisiin ja hei-

dän tilanteeseensa (mm. Ryazantsev 2016, Nikiforova ja Brednikova 2018). Niin sanottujen kolmansien maiden kansalaisten maahanmuutto jää yleensä huomattavasti vähemmälle huomiolle. Arktisen reitin Afganistanista ja Afrikan maista tulleiden maahanmuuttajien tarkastelu on yksi ikkuna näihin vähemmän käsitelyihin muuttoliikkeisiin. Se avaa aiempaa monimuotoisemman kuvan Venäjän roolista kansainvälisissä muuttoliikkeissä sekä tämän vaikutuksesta Euroopan unionin muuttoliikkeisiin.

Turvallisuuden tarkasteleminen arjen kokemusten näkökulmasta laajentaa myös kapeaa raja- ja valtiokeskeistä turvallisuuskäsitystä. Pöytäkirjojen kertomuksissa tulevat esille muun muassa turvapaikanhakijoiden pohdinnat lähdöstä kotimaastaan Venäjälle, heidän asemastaan Venäjällä, toimeentulosta, asumisesta ja palveluista sekä siitä, kuinka nämä kaikki liittyvät heidän poliittiseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja fyysiseenkin turvallisuuteensa. Turvallisuuskeskustelun näkökulmasta analyysimme liittyy siis valtion turvallisuutta ihmiskeskeisempään inhimilliseen turvallisuuteen ja kriittiseen turvallisuuskeskusteluun, jossa painotetaan muidenkin toimijoiden kuin valtion vaikutusta turvallisuuden ja turvattomuuden tuottamiseen (C. A. S. E. Collective 2006; Heusala 2012).

Tarkastelussa keskitymme siihen, millaisia muuttoliikkeisiin vaikuttavia koti-, kauttakulku- ja kohdemaiden yhteiskunnallisia ja poliittisia olosuhteita turvapaikanhakijoiden kokemukset, näkemykset ja mielikuvat turvallisuudesta ja etenkin sen puutteista, turvattomuudesta, nostavat esiin. Miksi esimerkiksi vuosia, jopa vuosikymmeniä Venäjällä asuneet ja perhe-elämää rakentaneet afganistanilaiset päättivät lähteä maasta? Arjen turvallisuuden näkökulmasta on mahdollista kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka tiettyjen ryhmien arkeen liittyy moniperustaisen eli useaan yksilölliseen ominaisuuteen kohdistuvan syrjinnän aiheuttamia äärimmäisen turvattomuuden kokemuksia (Hill ja Bilge 2016, 12). Erityisesti Venäjälle prostituoiduksi pakotettuiden ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien afrikkalaisten maahanmuuttajien kokemuksissa konkretisoituu ihonvärin, sukupuolen ja seksuaalisen suuntautuneisuuden perusteella motivoitunut syrjintä, vihapuhe ja viharikollisuus.

Turvapaikanhakijoiden kokemukset liittyvät muuttoliikkeitä ja rajahallintaa ohjaavaan lainsäädäntöön ja sen toteutumiseen käytän-

nössä. Heidän elämäänsä myös rajoittavat tai mahdollistavat erilaiset rakenteet ja verkostot, kuten esimerkiksi omat sosiaaliset verkostot ja toisaalta ihmiskuljetus. (Mainwaring 2016.) Turvapaikanhakijat tulkitsevat elämäänsä ja tulevaisuudenmahdollisuuksiaan myös maantieteellisten mielikuvien valossa. Esimerkiksi syksyllä ja talvella 2015–2016, kun Venäjältä muuttaneet tekivät päätöksiä lähdöstään, liikkui runsaasti huhuja rajojen avoimuudesta ja media muokkasi maahanmuuttajien mielikuvia elämästä kohdemaassa (Iivari 2018).

Arktisen reitin empiirinen tutkimus osoittaa turvallisuuden monikerroksisuuden ja globaalien muuttoliikkeiden pirstoutuneisuuden. Venäjän kautta kulkenut reitti ei poikennut esimerkiksi Eurooppaan vuonna 2015 suuntautuneista Välimeren reiteistä (Crawley ym. 2018). Matkalla toisensa kohtasivat eri maista kotoisin olevat ihmiset, joilla oli kaikilla oma taustansa ja syynsä muuttoon. Suomeen ei välttämättä tultu suoraan, vaan matkoihin sisältyi useita vaiheita: välietappeja, pysähdyksiä, muutoksia ja uusia päätöksiä matkan päämäärästä. Muuttoliiketutkimusta on kritisoitu siitä, että se tuottaa usein varsin yksioikoisia analyyseja esimerkiksi työntö- ja vetotekijöistä, vapaaehtoisesta ja pakkomuutosta sekä matkojen määränpäästä (emt.; Düvell 2012). Esimerkiksi Mainwaring (2016) huomauttaa, että mikäli halutaan purkaa muuttoliikkeeseen liittyviä dikotomioita ja myyttejä, tarkastelu tulee ulottaa niihin usein varsin arkisiin tapoihin, joilla liikkujat neuvottelevat elämästään ja tulevaisuudestaan valtioiden ja yhteiskuntien marginaaleissa. Siksi on tärkeä kiinnittää huomiota oleskelulupapolitiikan ja -käytäntöjen aiheuttamiin ongelmiin ja arjen turvattomuuteen.

Turvapaikkahakemusten sisällönanalyysi

Tässä tutkimuksessa käytetty empiirinen aineistomme koostuu syyskuun alun 2015 ja helmikuun lopun 2016 välillä Suomeen arktisen reitin kautta tulleiden turvapaikanhakijoiden kuulustelu- ja puhuttelupöytäkirjoista. Turvapaikkakuulustelun teki hakijoille poliisi tai Rajavartiolaitos. Siinä selvitettiin turvapaikanhakijan taustat, kuten hakijan henkilöllisyys, mitä reittiä hän on matkannut ja missä tullut maahan sekä turvapaikkahakemuksen käsittelystä vastuussa oleva valtio.

Kuulustelu perustui kaikille tulijoille yhteiseen lomakkeeseen. Turvapaikkapuhuttelun teki puolestaan Maahanmuuttovirasto, ja sen tarkoituksena oli selvittää, mitä perusteita olisi turvapaikan myöntämiselle. Puhuttelun kysymykset vaihtelivat hakijoittain.

Tutkimusaineiston analyysissä on otettava huomioon pöytäkirjojen tarkoitus sekä kertomusten arkaluonteisuus. Kuulustelu- ja puhuttelutilanteet tuovat pintaan turvapaikanhakijan aiemmat, usein traumaattisetkin muistot tilanteessa, jossa hänen kertomuksensa pitäisi vakuuttaa viranomaisen turvapaikkahakemuksen uskottavuudesta (Holland 2018). Kertomuksen on välitettävä tietoa, jonka pohjalta hakijan suojelun tarve voidaan tunnistaa ja arvioida (Puumala, Ristimäki ja Ylikomi 2019). Turvapaikkakuulustelu ja -puhuttelu ovatkin esimerkkejä institutionaalisesta keskustelusta, jonka muodollista rakennetta ohjaa ja rajoittaa viranomaisen. Samalla sitä luonnehtii haastateltavan ja viranomaisen tiedollisten ja taidollisten resurssien sekä oikeuksien ja velvollisuuksien asymmetrisyys (Tanttu 2017). Eli siinä, missä viranomaisen toimii haastattelutilanteessa rutiinilla, suurimmalle osalle turvapaikanhakijoista tilanne on uusi, jännittävä ja ehkä ahdistavakin.

Molly Pattersonia ja Renwick Kirsten Monroeta (1998, 330) mukailen käsittelemme pöytäkirjoja eräänlaisina kertomuksina, joissa hakijat kertovat kokemuksistaan, punnitsevat päätöksiään ja liikkeitään sekä tulkitsevat niitä oman elämänsä ja turvapaikkaprosessin kehikossa. Ymmärrämme kuitenkin samalla, että kuulustelu- ja puhuttelutilanne rajoittaa vapaata kertomusluonnetta. Hakijoiden taustat ovat hyvin erilaisia, elämäntilanne on erittäin haavoittuva ja odotukset sekä epävarmuus tulevaisuudesta suuret. Luottamuksen rakentuminen keskustelussa ei ole pelkästään viranomaisen käsissä. Taustalla voivat vaikuttaa hakijan aiemmat kokemukset viranomaisista kotimaassaan tai Venäjällä. Hakija voi myös unohtaa yksityiskohtia tai jättää kertomatta joitain hänelle vaikeita tai arkaluonteisia asioita haastattelijan rohkaisuista huolimatta. Toisaalta hakija voi pyrkiä lisäämään hänen kannaltaan hyödyllisiä yksityiskohtia toiveissaan myönteinen turvapaikkapäätös.

Turvapaikkakuulustelu on tilanne, jossa puhuttelijalla ja turvapaikanhakijalla ei usein ole yhteistä kieltä. Tulkki kääntää haastattelun ja toimii samalla välittäjänä kahden erilaisen kulttuurin välillä. Käytän-

nössä tilanteen onnistuminen on kuitenkin haasteellista. Pöytäkirjat on kirjoitettu erittäin vaihtelevasti ja tulkkaus on tapahtunut usein puhelimen välityksellä eikä kasvotusten. Pöytäkirjojen perusteella tulkki puhui joissain tapauksissa hakijalle vierasta murretta. Välillä pöytäkirjat oli kirjoitettu sanasta sanaan tulkin kääntämin sanankääntein, kun taas seuraavassa (tai jopa samassa) virkkeessä haastattelija voi kertoa tapahtumista ja hakijan kertomuksesta kolmannessa persoonassa. Välillä hakijoiden kertomuksen tuottamiseen, muotoiluun ja sisältöön osallistuvat myös muut läsnäolijat, kuten hakijan avustaja (ks. myös Puumala, Ristimäki ja Ylikomi 2019).

Pöytäkirjamateriaalin haasteista huolimatta aineiston laajuus ja hyvinkin erilaisten ja toisilleen tuntemattomien hakijoiden kuvaukset elämästään avaavat keskeisiä kokemuksia, näkemyksiä ja mielikuvia. Näiden avulla voidaan tulkita Venäjän muuttoliikkeitä, arktisen reitin ja muuttajien matkojen vaiheita. Tutkimuksessamme emme siis arvioi yksittäisten kertomusten totuudenmukaisuutta. Myöskään turvapaikkapäätökset tai samojen hakijoiden mahdolliset uudet hakemukset eivät kuulu aineistoomme. Laadullinen sisällön analyysimme kohdistuu siihen, mitä näkökulmia arjen turvallisuuteen laajan aineiston kertomuksista nousee esiin (Tuomi ja Sarajärvi 2018). Turvapaikkakuulusteluiden kertomuksissa hakijat puhuvat avoimesti asemastaan ja elämäntilanteestaan sekä lähtömaissa että Venäjällä. He kuvailevat myös laajasti Venäjään, Eurooppaan ja Suomeen sekä arktisen reitin matkaan liittyviä kokemuksiaan ja mielikuviaan.

Aineisto koottiin Maahanmuuttovirastossa, jossa luimme pöytäkirjakopioiden ja teimme niistä numeeriset ja laadulliset muistiinpanot taulukkomuotoon myöhempää analyysiä varten.¹ Pöytäkirjamateriaalin analyysin ohella hyödynnämme myös Venäjän muuttoliikkeitä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta ja raportteja sekä asiantuntijahaastatteluja. Ne auttavat avaamaan pöytäkirjojen näkökulmia sekä arktisen reitin kautta tapahtunutta muuttoliikettä. Arktinen reitti oli turvallisempi ja edullisempi vaihtoehto Välimeren kansoitetuille reiteille Eurooppaan. Materiaalissa nousi kuitenkin selvästi esille myös venäläisen yhteiskunnan ongelmat, kuten syrjintä, eriytyminen ja maahanmuuttajien kokema eriarvoisuus sekä Venäjän kansainvälisiin muuttoliikkeisiin ja maahanmuuttopolitiikkaan liittyvät kysymykset.

Koko aineistomme käsittää 1 164 henkilön turvapaikkakuulustelu- ja -puhuttelupöytäkirjat. Tässä tutkimuksessa keskitymme niiden 120 afganistanilaisen ja 117 afrikkalaisen (eli yhteensä 237 turvapaikanhakijan) kertomuksiin², jotka olivat asuneet Venäjällä ennen Suomeen tuloa³. He muodostivat valtaosan reittiä pitkin saapuneista kaikkiaan 280:stä Venäjällä asuneesta maahanmuuttajasta. Loput 43 koostuivat etenkin Syyrian, mutta myös Bangladeshin, Nepalín, Pakistanin, Intian ja Libanonin kansalaisten sekä eri maiden pakolaisleireiltä tulleiden palestiinalaisten hakemuksista. Arktisen reitin kaikkiaan 421 afganistanilaisesta turvapaikanhakijasta lähes 30 prosenttia ja kaikkiaan 202 afrikkalaisesta turvapaikanhakijasta lähes 60 prosenttia oli asunut Venäjällä ennen tuloaan Suomeen.

Eri maista Suomeen tulleet turvapaikanhakijat tuovat esiin erilaisia näkökulmia arktiseen reittiin ja turvallisuuteen. Afganistanilaiset saapuivat usein perheineen, joihin kuului vanhempien lisäksi useita lapsia ja usein ainakin yksi isovanhempi. Siksi afganistanilaisten turvapaikanhakijoiden ryhmä oli iän suhteen moninainen, ja muun muassa ikääntymiseen sekä lasten koulutukseen ja tulevaisuuteen liittyvät kysymykset toistuivat heidän kertomuksissaan.

Suomeen tulleista afrikkalaisista valtaosa oli kotoisin Saharan eteläpuolisesta Afrikasta, etenkin Kamerunista, Nigeriasta, Kongon demokraattisesta tasavallasta, Sudanista ja Gambiasta. Myös valtaosa aiemmin Venäjällä asuneista afrikkalaisista maahanmuuttajista oli kotoisin näistä viidestä maasta. Vaikka afrikkalaiset olivat kulttuurisesti ja kielellisesti Afganistanin kansalaisia epäyhtenäisempi ryhmä, heillä oli muita yhdistäviä tekijöitä. Suurin osa afrikkalaisista maahanmuuttajista oli noin 30-vuotiaita ja tuli Suomeen yksin. Kolme neljäsosaa heistä oli miehiä. Naiset olivat kotoisin lähinnä Nigeriasta, Kamerunista ja Kongon demokraattisesta tasavallasta. Afrikkalaisten kertomuksissa valitettiin heikkoja sosiaalisia ja taloudellisia elinolosuhteita, kuvattiin äärimmäistä fyysistä turvattomuutta Venäjällä sekä joutumista ihmiskaupan tai prostituution uhriksi. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kertoivat syrjinnästä, uhkailusta ja jopa väkivallasta.

Afganistanilaiset Venäjällä ja arktisella reitillä

Afganistanilaisten maahanmuutto Venäjälle ei ole uusi ilmiö. Muuttoliike on kuitenkin muuttunut Venäjän poliittisten ja kansainvälisten suhteiden muutosten myötä, ja maahanmuuttajaryhmät ovat sisäisesti hyvinkin jakautuneita. Yhtäältä Neuvostoliiton aikana tulleet ovat usein hyvin koulutettuja. Toisaalta maahan on viime vuosina tullut myös työperäisiä siirtolaisia sekä pakolaisia, jotka ovat paenneet aseellisia konflikteja, ääriliikkeitä ja kotimaansa köyhyyttä. Heidän olonsa Venäjällä ovat aivan erilaiset.

Tatjana Ivanova (2004) on arvioinut afgaaneja asuvan Venäjällä noin 100 000–150 000 henkilöä. Varhaisemman diasporan tausta liittyy Afganistanin ja Neuvostoliiton läheisiin poliittisiin suhteisiin. Irina Ivahnjukin (2009) ja Tatjana Ivanovan (2004) mukaan nämä afganistanilaiset saivat yleensä koulutuksensa Neuvostoliiton korkeakouluissa ja instituuteissa. He ovat nykypäivänä siis koulutettuja ammattilaisia, kuten opettajia, juristeja tai kielitaitoisia asiantuntijoita liike-elämän palveluksessa tai teknisellä alalla. Neuvostoaikana heillä saattoi olla läheiset suhteet Afganistanin neuvostomieliseen johtoon, mikä takasi heille kotimaassaan hyvän työpaikan tai aseman armeijassa. Neuvostojoukkojen lähdettyä ja islamilaisen hallinnon otettua vallan 1990-luvun alkuvuosina he eivät voineetkaan enää palata Afganistaniin (Ivanova 2004). Moni myös pakeni Afganistanista takaisin Venäjälle, kun islamilainen hallinto kiristi otettaan, uskonnollisten ääriliikkeiden kuten Talibanin vaikutus ja väkivalta lisääntyivät ja maa luisui sisällissotaan. (Ivahnjuk 2009.)

Puhuttelupöytäkirjoissa Venäjällä asuvat afganistanilaiset maahanmuuttajat kertoivat varsin avoimesti lähdöstään, Venäjästä kohde- ja asuinmaana ja päätymisestään arktiselle reitille. Suurin osa heistä oli asunut Venäjällä noin kahdeksan vuotta ennen lähtöä Suomeen, mutta maassa vietetty aika vaihteli noin vuodesta jopa 35 vuoteen. Joukossa oli myös monia, jotka eivät edes vuosien jälkeen olleet löytäneet paikkaansa venäläisessä yhteiskunnassa vaan joutuivat pärjäämään epävarmassa arjessa ilman oleskelu- ja työlupaa tai inhimillistä työtä ja toimeentuloa siinä missä maahan myöhemmin muuttaneetkin. Vanhimmilla oli kokemuksia myös Neuvostoliitossa asumisesta.

Afganistanilaisten kertomukset kotimaastaan lähdöstä toistavat konservatiivisen poliittisen islamin pureutumisesta syvälle Afganistanin yhteiskuntaan, jossa ääriyhmiä, kuten Talibanin, uhka on suodattunut arjen turvattomuudeksi. Arkea hakijoiden naapurustoissa ja perheissä leimasi monenlainen väkivallan uhalla tuettu painostus konservatiivisen islamin nimissä. Kertomuksissa toistuvat pakkoavioliitot, naisten kouluttautumisen kieltäminen, tiukat pukeutussäännöt ja lähisuhdeväkivalta. Hakijat kertoivat saaneensa petturin leiman, koska ovat työskennelleet entiselle neuvostomieliselle hallitukselle tai kansainväliselle työnantajalle. Konservatiivisen islamin nimissä saatettiin joutua myös pelkän taloudellisen ahneuden uhriksi, eikä näyttänyt siltä, että uhkailuille ja sekaville olosuhteille olisi tulossa loppua.

Seuraava yli 50-vuotiaan afganistanilaisen miehen kertomus on yksi esimerkki siitä, kuinka poliittisen vallan vaihtuminen muutti elinolosuhteita maassa. Hän lähti opiskelemaan neuvosto-Uzbekistaniin vuonna 1987, kouluttautui siellä ekonomiksi ja meni venäläisen naisen kanssa naimisiin. Palattuaan Afganistaniin, hän toimi upseerina Afganistanin puolustusministeriössä suurin odotuksin. Vallanvaihdosten myötä elämä meni kuitenkin toisin.

Minua kutsutaan Leninin lapseksi. Kommunismim nimellä olen opiskellut ulkomailla. Olen kommunisti, minulla ei ole uskontoa. Siksi en voi palata kotimaahan. Toiseksi minulla on vaimo, jota kutsutaan väärauskoiseksi, kun ei ole islamilainen. Jopa tavalliset ihmiset kutsuvat minua uskonpetturiksi [- -] Afganistanin ovi on minulle kiinni. (Ote pöytäkirjasta 849.)

Mies kertoi häneen ja hänen sukulaisiinsa kohdistuneesta vainosta ja väkivallanteosta, jossa hän haavoittui auton alla räjähtäneestä miinasta. Yksi siskoista surmattiin, ja muut sisarukset pakenivat. Mies itse pakeni lopulta Venäjälle 2013, mutta samalla hän kadotti vaimonsa ja poikansa. Kolmen vuoden jälkeen hän päätti lähteä Venäjältä kohti Suomea, edelleen yksin.

Ivahnjuk (2009) arvioi osan nyky-Venäjälle tulevista pakolaisista ja taloudellisista siirtolaisista olevan matkalla Eurooppaan, vaikka he voivat olla ”juuttuneina” Venäjälle kuukausiksi tai jopa vuosiksi ilman mahdollisuutta palata kotimaahan tai lähteä Eurooppaan. Ivanova (2004) on kuitenkin arvioinut afganistanilaisten osalta tätä ”juuttu-

mista” Venäjälle eri tavalla. Hän on kiinnittänyt pitkän aikavälin tutkimuksessaan huomiota siihen, että afganistanilaiset ovat halunneet jäädä Venäjälle, mutta jo 1990-luvulta heillä on ollut vaikeuksia saada oleskelulupa. Venäjällä tehtyjen kyselytutkimusten perusteella halukkuus jäämiseen ei ole vähentynyt, mutta vuodesta toiseen jatkuva epävarmuus on saanut afganistanilaiset harkitsemaan lähtöä Venäjältä (emt.).

Afrikkalaiset Venäjällä ja arktisella reitillä

Afganistanilaisten tapaan myös afrikkalaisia on muuttanut Venäjälle jo pitkään. Afgaaneihin verrattuna afrikkalaiset maahanmuuttajat ovat pienempi ja hajanaisempi, mutta kuitenkin varsin näkyvä ryhmä Venäjällä. Arvioiden mukaan Venäjällä on nykyisin noin 40 000 eri Afrikan maista tullutta maahanmuuttajaa (Bondarenko 2018; Bondarenko ym. 2014, 211). Näkyvin ryhmä ovat maahanmuuttajat, jotka jakavat mainoksia suurten kaupunkien metroasemilla, mutta he ovat vain osa afrikkalaisista Venäjällä. Aiemmat muuttoliikkeet liittyivät keskeisesti 1950–1980-lukujen kansainväliseen korkeakoulu-yhteistyöhön ja opiskelijavaihtoon kehitysmaiden kolonialismia vastustavien piirien kanssa (Blakely 2007; Bondarenko 2018; Matusевич 2007; 2008; 2009; 2012).

Eri maiden kanssa solmitut vaihto-ohjelmat houkuttelivat tuhansia korkeakouluopiskelijoita eri puolille Neuvostoliittoa. Želtov (2012, 4) arvioi, että jo vuoteen 1980 mennessä jopa 100 000 afrikkalaista kouluttautui Neuvostoliitossa. Moskovaan perustettu Patrice Lumumba-yliopisto, sittemmin nimeltään Venäjän kansojen ystävyyden yliopisto ja RUDN-yliopisto, on yksi tunnetuimmista kansainvälisen koulutuksen keskuksista. Tämän afrikkalaisen diasporan jäsenet ovat integroituneet sekä Venäjän että kotimaidensa kulttuuriin, elämäntyyliin, verkostoihin ja julkiseen elämään. Koulutus, kielitaito ja usein avioliiton kautta saatu Venäjän kansalaisuus tukevat afrikkalaisten liikemiesten, toimittajien, yliopisto-opettajien, lääkärien, muusikoiden ja taiteilijoiden asemaa Venäjällä (Bondarenko ym. 2014).

Bondarenko ja muut (2014) arvioivat, etteivät suhteet köyhään maanosaan olleet Neuvostoliiton jälkeiselle Venäjälle pitkään aikaan

tärkeitä, joten nykyään opiskelijavaihto on neuvostovuosikymmeniin verrattuna selvästi hiipunut, ja korkeakouluopinnot ovat myös muuttuneet pääosin maksullisiksi. Neuvostoliittoon verrattuna Venäjän rajat ovat kuitenkin avautuneet matkailulle ja lyhyiden turisti- ja liikematkaviisumien saanti on helpottunut. Tätä mahdollisuutta ovat hyödyntäneet niin Afrikan eri konfliktialueiden pakolaiset ja turvapaikanhakijat kuin elämäänsä uusia mahdollisuuksia, työtä ja toimeentuloa hakevat afrikkalaiset. Tuore esimerkki yrityksistä löytää vaihtoehtoisia reittejä Venäjälle ja Euroopan unioniin on Venäjän vuoden 2018 jalkapallon maailmanmestaruuskisojen kisapassin ja viisumivapauden hyödyntäminen (Ekholm 2018; Kunichoff 2018a; 2018b; Paananen 2018; TASS 2019).

Nykyään Venäjälle saapuvien afrikkalaisten maahanmuuttajien koulutustaso on matala ja he osaavat venäjää vain heikosti. He ovatkin hyvin erilaisessa asemassa verrattuna edeltäjiinsä (Bondarenko ym. 2014). Heillä on heikot sosiaaliset ja taloudelliset edellytykset oleskella ja selvitä Venäjällä ongelmitta. Sosiaalisten verkostojen ja työllistymismahdollisuuksien takia he ovat keskittyneet suuriin kaupunkeihin, kuten Moskovaan ja Pietariin. Bondarenkon (2018) mukaan myös kanssakäyminen vanhan diasporan ja uusien maahanmuuttajien välillä on vähäistä, kuten Afrikan eri maista tulevien maahanmuuttajayhteisöjenkin välillä. Arvioiden mukaan suurin osa afrikkalaisista, jopa 90 prosenttia, pitää Venäjää välietappina matkalla Eurooppaan (Bondarenko 2018; Bondarenko ym. 2014; 2012).

Arktisen reitin pöytäkirja-aineistosta nousevat esille etenkin näiden liikkuvien afrikkalaisten maahanmuuttajien näkemykset Venäjästä kohdemaana. Afrikan maista kotoisin olevat turvapaikanhakijat olivat asuneet Venäjällä yleensä lyhyemmän ajan kuin afganistanilaiset, keskimäärin 2–3 vuotta. Aika vaihteli kuitenkin muutamasta kuukaudesta noin kymmeneen vuoteen. Kun afrikkalaisten on vaikea saada viisumia EU- ja Schengen-maihin, Venäjän Neuvostoliiton aikaan verrattuna selvästi liberaalimpi viisumipolitiikka ja Euroopan läheisyys lisäävät kiinnostusta Venäjään maahanmuuttomaana. Afrikasta käsin katsottuna Venäjä näyttäytyy osana Eurooppaa, paikkana, johon on mahdollista paeta tai jossa on mahdollista ratkaista näköalattomuuteen ja turvattomuuteen liittyviä ongelmia. Aineistosamme Afrikan maista lähdettiin Venäjälle yleensä opiskelija- tai tu-

ristiviisumilla. Viidesosa Venäjälle muuttaneista afrikkalaisista kertoi kuitenkin aiemmin hakeneensa viisumia esimerkiksi Ranskaan, Alankomaihin, Viroon, Italiaan, Liettuaan, Saksaan, Suomeen, Itävaltaan, Puolaan tai Unkariin.

Myös afrikkalaisilla syyt lähtöön kotimaastaan vaihtelivat. He kertoivat työhön ja opiskeluun liittyvän tulevaisuuden näköalattomuuden lisäksi uskontoon, seksuaaliseen suuntautumiseen tai henkilökohtaisiin ongelmiin liittyvästä väkivallasta tai sen uhkasta sekä pakko-
värväyksestä poliittisten konfliktien eri osapuolten taistelujoukkoihin. Valtion ohella oma perhe, suku ja naapurit painostivat hakijoita perinteisten arvojen mukaiseen elämäntyyliin ja avioliittoon. Jotkut olivat kokeneet henkilökohtaisesti väkivaltaa ja menetyksiä. Toisille ystävien, tuttavien tai sukulaisten kokemukset, tai sosiaalisessa mediassa leviävät uutiset ja huhut, konkretisoivat uhkan peloksi ja päätökseksi lähteä.

Noin 30-vuotiaan homoseksuaalin kamerunilaismiehen kertomus konkretisoi muuttoliikkeiden pirstaleisuutta. Syyt lähteä ja keinot toteuttaa lähtö ja maahanmuutto muodostuvat pikemminkin ongelmien ja mahdollisuuksien yhdistelmästä olosuhteiden muuttuessa kuin suoraviivaisesta liikkumisesta. Mies kertoi hakeneensa aiemmin menestyksettä viisumia Ranskaan, jossa sisko asui. Isänsä neuvosta hän kirjoitti sähköpostia miehelle, joka voisi auttaa hänet Venäjälle opiskelemaan.

Saavuini Moskovaan ja hoidin muodollisuudet, jotta voisin aloittaa koulun. Kun olin saapunut Moskovaan, isä antoi ymmärtää, että olen nyt yksin. Hän antoi ymmärtää, ettei pidä enää minua lapsenaan ja en ole enää hänen perhettään. Olin vuoden Venäjällä. Ensimmäinen vuosi oli kielen opiskeluvuosi. Seuraavana vuonna voi aloittaa opinnot siinä tiedekunnassa, minkä on valinnut. Sitten joskus marraskuussa sain kuulla, että Venäjän ja Suomen raja oli auennut ja sitten matkustin ja saavuini Suomeen. (Ote pöytäkirjasta 894.)

Miehen päätyminen lopulta Norjan sijasta Suomeen oli seurausta ek-symisestä pohjoisesta. Vastaantulija oli neuvonut hänet Nikkelin kaupungin ja Norjan rajan sijasta Kantalahteen ja edelleen Suomeen.

Oikeudettomana yhteiskunnan marginaaliin Venäjällä

Huolimatta eroista afrikkalaisten ja afganistanilaisten maahanmuuttajien taustoissa molempien ryhmien kertomuksissa Venäjältä toistuvat vaikeudet laillistaa oleskelu tai ylläpitää laillista statusta maassa. Usein oleskeluluvan uusiminen tai turvapaikan hakeminen osoittautui ongelmalliseksi. Muun muassa John Round ja Irina Kuznetsova (2016) arvioivat, että maahanmuuttajien on Venäjällä käytännössä erittäin vaikeaa toimia täysin virallisten normien mukaisesti. Oleskelun, asumisen ja työnteon viranomaiskäytännöt, byrokratiaviidakko ja harmaasta taloudesta hyötyvät vuokran- ja työnantajat jättävät paljon tilaa mahdolliselle hyväksikäytölle ja ongelmille (ks. myös Reeves 2013). Rano Turaeva (2019, 133) kuvaa maahanmuuttajien ongelmallista asemaa Venäjän oikeus- ja rangaistusjärjestelmässä osuvasti: ensin valtio jättää maahanmuuttajat ilman virallisia dokumentteja, kuten oleskelu- ja työlupaa, minkä jälkeen sama valtio kohtelee heitä oikeudettomina ja rankaisee esimerkiksi karkotuksella.

Afrikkalaisten pöytäkirjakertomusten mukaan Venäjän viisumi oli hankittu usein erilaisten välittäjäpalvelujen tai matkatoimiston kautta. Joidenkin odotus matkasta ja paremmasta elämästä kariutui jo maahan tullessa, kun viisumikutsun tehnyttä yliopistoa ei ollut olemassa tai luvattua opiskelupaikkaa varattuna. Jos opiskelupaikka olikin olemassa, korkeista lukukausimaksuista oli hankala suoriutua. Kaksi vuotta Venäjällä asuneen nigerialaismiehen isoäiti lähetti hänet Venäjälle opiskelemaan, kun miehen vanhemmat kotimaassa kuolivat ja häntäkin uhkailtiin. Isoäidin kuoltua nuori mies ei pystynyt enää maksamaan lukukausimaksuja, opinnot oli keskeytettävä ja lähdettävä maasta:

Opiskelin venäjää ja asuin koulun asuntolassa. Piti opiskella insinööriksi. Aloitin venäjän kurssilla. Kun isoäitini kuoli, minun tuli keskeyttää kurssi, koska minulla ei ollut rahaa. [- -] Nigeriassa minulla ei ole enää keitään. (Ote pöytäkirjasta 700.)

Gambialainen mies kertoi puolestaan turhautumisestaan turvapaikanhakuprosessiin. Kertomuksessa tulee esille maanmiesten ja tuttavien merkitys, kun oma maantuntemus ja kielitaito eivät riitä:

Olin Venäjällä ilman papereita, yritin hakea sieltä turvapaikkaa [– –] Minulla on yksi gambialainen tuttu, joka on ollut Venäjällä jo 17 vuotta. Hän vei minut viranomaisille hakemaan turvapaikkaa. Viranomaiset vain neuvoivat minua menemään koko ajan eri paikkoihin. Se oli hyvin turhauttavaa, joten päätin tulla tänne. [– –] Maassani hallitus ei anna sananvapautta. Olen ollut vangittuna kaksi kertaa. Venäjällä ei saa haettua turvapaikkaa. (Ote pöytäkirjasta 368.)

Taustalla ovat pitkälti venäläisen oikeusvaltion ongelmat. Tutkijat ja pakolaisten kanssa työskentelevät kansalaisjärjestöt ovat arvioineet, ettei Venäjän sinänsä hyvä ja kansainväliset sopimukset täyttävä turvapaikkalainsäädäntö toteudu käytännön viranomaistoiminnassa (Burtina, Korostleva ja Simonov 2015; Ivanova 2004; Litvinova 2016). Myös aineistomme pitkään maassa asuneet afganistanilaiset perheineen kertoivat turhautumisesta ja epäluottamuksesta viranomaisiin (ks. myös Ivanova 2004). Monimutkaiset säännöt, pitkät odotusajat, viranomaisten asenteet ja epämääräiset rahapyynnöt toistuivat kertomuksissa. Keski-ikäinen afgaanimies kertoi yrityksistään laillistaa oleskelunsa 13 asuinvuotensa aikana:

Venäjällä toimin katukauppiaana koko ajan. En saanut vuokrattua mitään kauppaa, koska olin ilman papereita maassa. [– –] Olen hakenut suojelua ja oleskelulupaa Venäjältä, en ole niitä kuitenkaan saanut. Minua vain uhkailtiin Venäjällä. Hakija kertoo, että joskus hänen hakemuksensa revittiin hänen naamansa edessä eikä hakemusta otettu Venäjällä edes käsitteilyyn. (Ote pöytäkirjasta 299.)

Ilman laillista statusta, oleskelu- ja työlupaa sekä asuinpaikan rekisteröintiä afrikkalaiset ja afganistanilaiset jäivät monin tavoin yhteiskunnan marginaaliin. Asuinpaikan rekisteröinti⁴ on Venäjällä edellytyksenä laillisen statuksen ja palveluiden, kuten koulutuksen ja terveydenhuollon, saamiselle. Se on tärkeää myös asunto- ja työmarkkinoilla. Yli viisikymmentävuotias perheellinen afganistanilaismies selitti huoltaan rekisteröinnin umpeutumisesta. Pitkään jatkuneet vaikeudet laillistaa oleskelu vaikuttavat myös Venäjällä syntyneiden lasten tilanteeseen.

Kun oleskelulupa menee umpeen Venäjällä eikä ole enää mahdollista uusia lupaa, minä maahanmuuttajana olen ilman oikeuksia. Minulle ja lapsilleni ei anneta mitään mahdollisuuksia opiskella ja elää siellä kuin muut ihmiset, joilla on siellä oikeuksia. Tämä tarkoittaa, että jos minulla ei ole venäläistä passia, minun lapseni, vaikka ovat syntyneet siellä, ovat ilman oikeuksia tehdä asioita Venäjällä, joita venäläisillä on. (Ote pöytäkirjasta 209.)

Monet pelkäsivät mahdollista karkotusta. Etenkään useat afganistanilaiset eivät tunteneet enää yhteyttä ”kotimaansa” kulttuuriin ja yhteiskuntaan asuttuaan Venäjällä kauan, puhumattakaan niistä jotka olivat syntyneet maassa. Tilannetta kuvasi muun muassa Venäjällä kasvanut kouluikäinen tyttö, jota paluu Afganistaniin pelotti. Kaikista ongelmista huolimatta Venäjä oli Afganistaniin verrattuna tuttu:

Olen kasvanut vapaassa maassa enkä halua joutua semmoiseen paikkaan, jossa joutuisin olemaan miesten käskyn alla. Haluan asua ja elää vapaassa maassa turvallisesti. Minä en tiedä islamista yhtään mitään, en osaa ruokoilla, en tiedä mitään islamista enkä laita huivia päähän, ja siellä jos he huomaavat tämän, he tappavat. (Ote pöytäkirjasta 163.)

Mahdollisen karkotuksen pelkoa lisäsi hakijoiden kokema syrjintä ja rasismi, jotka olivat myös osa viranomaisten sattumanvaraista ja välinpitämätöntä suhtautumista ja varsinkin poliisin korruptoitunutta toimintaa. Ne vaikuttivat suoraan arjen turvattomuuteen, eikä viranomaisten nähty toimivan lainmukaisesti. Viranomaisten toiminta pikemminkin horjutti tunnetta arjen turvallisuudesta kuin olisi lisännyt sitä.

Rasismi ja kasautuva syrjintä

Puhe poliisin toimintavoista toistui pöytäkirjojen kertomuksissa. Maahanmuuttajien tarkastukset kaupungilla ulkonäön perusteella olivat yleisiä ja laittomia. Kertomusten perusteella poliisin tarkastukset käsittivät usein myös laittomia lahjusvaatimuksia ja pidätyksiä. Poliisit saattoivat esimerkiksi kuljettaa henkilön kaukaisen ja hänelle tuntemattoman seudun metroasemalle selviytymään kotiin yksin ja rahattomana. Yleensä kaikki mukana ollut käteinen jäi poliiseille.

Laittomien vaatimusten yleisyydestä kertoo myös se, että kansalaisjärjestötyössä on nähty tärkeäksi kouluttaa maahanmuuttajia poliisiin kohtaamiseen (Čupik 2018).

Kongolainen mies eritteli reilun neljän vuoden aikana Venäjällä kertyneitä kokemuksiaan poliisista seikkaperäisesti. Kertomuksessa näkyvät ne Venäjän maahanmuuttopolitiikan kiristyksen, jotka myös tuhannet työperäiset siirtolaiset ovat kohdanneet viime vuosina (esim. Ryazantsev 2016). Vuosina 2011 ja 2012 poliisi ei välittänyt ulkomaalaisista, mutta vuonna 2013 linja tiukkeni ja poliisi alkoi kysellä ulkomaalaisilta passeja ja kierrellä lähiöissä.

Poliisi saattoi pidättää, jos ei ollut papereita, tai antaa sakot. Jos ei ollut papereita tai rahaa, he saattoivat ottaa puhelimen pois. 2014 linja alkoi olla aika tiukka ja kävin miettimään, pitäisikö lähteä sieltäkin pois. [- -] Siellä lähiöissä jouduttiin maksamaan poliisille ns. voitelurahoja, näitä rahoja kerättiin yhteiseen kassaan kerran kuukaudessa. Rahoja maksettiin poliisille, jotta emme joutuisi vaikeuksiin. (Ote pöytäkirjasta 1049.)

Kokemukset saattoivat osoittaa hyvinkin suoraan, etteivät maahanmuuttajat viranomaisten mielestä kuulu Venäjälle. Kolmekymmentävuotias afganistanilainen mies asui Venäjällä vuodesta 2010 lähtien. Kun hän meni poliisilaitokselle ilmoittamaan venäläisen puolisonsa sukulaisten ja entisen miehen hyökänneen hänen kimppuunsa, hän sai tyyliä kohtelua ja vastauksen: ”Venäjä on venäläisten maa, enkä voi tehdä rikosilmoitusta heistä.” (Ote pöytäkirjasta 35.)

Poliisin käytöksen lisäksi maahanmuuttajat kertoivat kohdanneensa rasismia kaduilla, puistoissa, metrossa, koulussa ja muilla julkisilla paikoilla. Afganistanilainen tyttö, joka kertoi edellä Venäjän vapaudesta verrattuna näkemykseensä elämästä Afganistanissa, kertoi myös rasismista Venäjällä varsin suoraan:

Koulussa kiusattiin, lyötiin ja naamaan syljettiin ja sanottiin, mitä te teette täällä. Myös sisaruksia pahoinpideltiin ja häirittiin Venäjällä. En voinut tehdä Venäjällä mitään, en voinut jatkaa koulua, enkä tehdä siellä mitään. [- -] Meitä ei laskettu ihmisiksi. Meitä halveksittiin ja haukuttiin, miksi me mustapäät olemme tulleet heidän maahan. Meitä kohdeltiin tosi huonosti. (Ote pöytäkirjasta 163.)

Jo edellä esitelty kongolainen mies, koulutukseltaan toimittaja, asui Venäjällä yli neljä vuotta valtaosin ilman oleskelu- tai työlupaa. Hän jakoi mainoksia Moskovon metrossa alle kahden euron tuntipalkalla ja kokeili muitakin töitä. Hänen kertomuksensa alemmuudentunteesta, jota työskentely ”perinneasussa” Mustanmeren matkailurannikolla aiheutti, kuvaa stereotyyppioihin ja rasismiin liittyvää turhautumista maastamuuton taustalla: ”Olimme kuin klovnit rannalla, nostelimme lapsia ja tanssimme.” (Ote pöytäkirjasta 1049.)

Afrikan maista Venäjälle muuttaneet seksuaalivähemmistöön kuuluvat sekä prostituutioon pakotetut miehet ja naiset erottuivat pöytäkirjojen kertomuksissa selvästi. He löysivät itsensä Venäjällä maahanmuuttajahierarkian alimmaisimpien joukosta (Virkkunen ym. 2019). Arki osoittautui näille ryhmille äärimmäiseksi henkiseksi ja fyysiseksi turvattomuudeksi, sillä he kohtasivat ihonväriin, sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen moniperustaisesti kohdistuvaa syrjintää, vihapuhetta ja suoranaista väkivaltaa.

Ihmiskaupan kautta pakkoprotituutioon joutuminen koski aineistossa etenkin arktisen reitin nigerialaisia naisia. Tuhansien nigerialaisten nuorten on raportoitu joutuvan Eurooppaan seksuaalisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhreiksi (Taub 2017). Arktinen reitti ei ollut tästä poikkeus. Lupaukset työstä kampaamossa, ravintolassa tai ompelimossa houkuttelivat Venäjälle, jossa velka matkakuluista pakotettiin maksamaan prostituutiolla. Yksi esimerkki aineistostamme on kolme vuotta prostituoituna työskennellyt nigerialainen nainen:

Yksi nainen vei minut Venäjälle ja lupasi antaa minulle ompelijan työtä, mutta kun menin Venäjälle, hän pakotti minut prostituutioon. [- -] Kun hakija kieltäytyi prostituutiosta, nainen pahoinpiteli hakijan ja otti tämän puhelimen pois. Ei voinut liikkua talosta vapaasti ulos. Hakija asui naisen talossa vuosia, kunnes hän löysi eräänä päivänä passinsa ja pakeni. (Ote pöytäkirjasta 694.)

Myös homoseksuaaleihin kohdistunut väkivalta limittyi usein rasistisen väkivallan kanssa. Seksuaalivähemmistöön kuuluvat afrikkalaiset olivat erittäin alttiita rasistiselle herjaukselle ja turvattomuudelle, ja alkoivat vältellä julkisia paikkoja. Kamerunilainen nuori mies kertoi kokemuksistaan:

Saavuin erään kerran yökerhosta ystäväni kanssa ja sitten sieltä tuli kohti ihmisiä, kun huomattiin, että olin musta ja siitä syystä meitä lähestyttiin. Kun he olivat tarpeeksi lähellä, he näkivät, että kaksi miestä on yhdessä ja näkivät että olemme vielä homoja. Siitä tuli iso tappelu, jota en unohda koskaan, ja otsassani on arpi, joka on tullut puukosta. (Ote pöytäkirjasta 507.)

Homoseksuaaliset suhteet on kriminalisoitu useissa Afrikan maissa vankeuden tai jopa kuolemantuomion uhalla (Amnesty International 2018). Seksuaalivähemmistöjen tilanne ei ole hyvä Venäjälläkään (Kondakov 2014; 2017), mutta ennakkokäsityksissä maa näyttäytyi kotimaahan verrattuna turvallisenä ja assosioitui Eurooppaan. Venäjälle lähdetessä maan olosuhteista ei tiedetty yksityiskohtia.

Arjen jatkuvat ponnistelut

Oikeudettoman statuksen, viranomaisten korruption, syrjinnän ja rasismin lisäksi työn- ja vuokranantajien maahanmuuttajiin kohdistama hyväksikäyttö ovat yhteisiä kokemuksia Venäjällä asuneille arktisen reitin afrikkalaisille ja afganistanilaisille. Näillä on myös yhteys. Toisaalta viranomaisten ja poliisin korruptoituneisuus sekä laittomat asunto- ja työmarkkinat jättivät sen epävirallisen ja marginaalisen tilan, jossa oli mahdollista sinnitellä. Tämä vaati kuitenkin jatkuvia ponnisteluja ja varovaista suhtautumista viranomaisiin.

Kuten edellä on tullut esiin, kertomukset toistavat tuttava- ja maamiesverkostojen merkitystä arjen ponnisteluissa. Verkostot autoivat usein riittävän edullisen asunnon löytämisessä, joskin usein asuminen oli hyvin ahdasta ja rekisteröimätöntä. Asuinpaikkaa joutui myös vaihtamaan usein, kun poliisit tarkkailivat asuntoja naapureiden vihjeiden perusteella. Kiinnijäämisestä saattoi seurata karkotus, mutta poliisin vaihtelevaan toimintaan voitiin myös varautua yhdessä. Edellä tutuksi tulleelle kongolaismiehelle paperittomana vietetyt vuodet tutustuttivat erilaisiin asumisjärjestelyihin:

Siellä 25 vuotta Venäjällä asunut otti meitä maamiehiä vastaan ja siellä talossa oli kaksi huonetta ja keittiö. [– –] Siellä kahdessa huoneessa asui 24 henkilöä ja maksoimme 4000 ruplaa per henkilö siitä vuokraa kuu-

kaudessa. Tullessani oli kesä ja nukuin parvekkeella, koska sisätiloissa oli niin ahdasta. Maksimi aika oli 3–4 kuukautta, kunnes poliisit tulevat kyselemään ketä siellä talossa on. Sen jälkeen kiertelin erilaisia taloja, joissa oli tuttuja majoittuneina, siellä viimeisimmässä talossa oli 17 henkilöä majoittuneena yhteen huoneeseen. [– –] Koskaan siellä ei voinut kovin kauaa yhdessä paikassa asua. (Ote pöytäkirjasta 1049.)

Epävakaan arjen taloudellinen toimeentulo oli rajallista, sen lähteet herkkiä talouden suhdanteille ja maahanmuuttajien laitton asema otollinen hyväksikäytölle. Afganistanilaisten kertomuksissa toistui työ epävarmoilla työmarkkinoilla basaareissa, varastoissa, kotitalouksissa, kuljetustehtävissä, rakennuksilla sekä kaduilla mainoksia jakamassa. Myös afrikkalaisten työmahdollisuudet olivat satunnaisia ja toimeentulo niukkaa: mainosten jakamista, pimeän taksin ajamista, siivousta, tiskaamista, torimyyntiä ja afrikkalaisten kampausten tekemistä. Nižni Novgorodissa ensin opiskellut kamerunilainen nainen kertoo pimeästä työstään siivoojana Moskovassa ja kampaajana Mustanmeren rannikon matkailukohteessa:

Menin Moskovaan ystävien luokse. Kolme vuotta olin maassa laittomasti. Opiskeluiden päätyttyä viisumia ei ollut mahdollista uusua. [– –] Venäjällä työskentelin siivoojana, pimeästi. Kesällä lähdin muiden afrikkalaisten kanssa rantaan työskentelemään, esimerkiksi tekemään afrikkalaisia kampauksia. (Ote pöytäkirjasta 378.)

Useat muutkin kertoivat sitkeistä yrityksistä mukautua tilanteisiin kaikista ongelmista huolimatta. Pahimmillaan palkka saattoi kuitenkin jäädä saamatta kokonaan, kuten oli käynyt jo yllä esitellylle kongolaiselle miehelle, ja jälleen viranomaisen myötävaikutuksella.

Sitten siellä saattaa olla sellaisia tapauksia, että saa jostain töitä mutta työnantaja ei maksa, kun ei ole papereita. Minulle tämä tapahtui joulukuussa 2013, sain pienen työn rakennustyömaalta ja sieltä luvattiin, että kahden viikon päästä maksetaan palkka, mutta mitään palkkaa ei näkynyt. Sitten soitettiin poliisit, ja poliisit häätivät meidät pois sieltä ja sanoivat, että ette te mitään palkkaa saa. (Ote pöytäkirjasta 1049.)

Venäjällä puolitoista vuotta asunut kamerunilainen mies kertoi oman kokemuksensa:

On huonoja muistoja Venäjältä. [– –] Esimerkiksi jos pitää maksaa palkka kuun lopussa, vaikka 2 000 ruplaa, niin työnantaja motivoi maksamalla pieniä summia, mutta ei koko palkkaa.” (Ote pöytäkirjasta 383.)

Selviytymiskeinot eivät luvanneet yhteiskunnan marginaalia parempaa näköalaa tulevaisuuteen, mutta vuoden 2015 muuttoliikkeet Eurooppaan toivat uuden tilanteen. Seuraavan otteen kamerunilaismies pohti silloin vaihtoehtojaan, kun hän yhtäkkiä joutui lähtemään opiskelija-asuntolastaan ja hänen opiskeluunsa perustuva oleskelulupansa päättyi:

Venäjälle saavuttuani kirjoittauduin yhteen kouluun, jossa aloitin tunnit. Kaksi kuukautta myöhemmin koulu sulki ovensa. Kun koulu laitettiin kiinni, niin kohtaloni oli edessä. Jotakin piti tehdä, jotta pystyi maksamaan laskut, vuokran ja muut, koska en asunut yliopistoasuntolassa. [– –] Yhden toisen kamerunilaisen avustuksella hankin itselleni auton ja sen avulla yritin epävirallisesti harjoittaa taksitoimintaa. [– –] Kun selvittelin sitä asiaa, sain luojan kiitos tietää, että Venäjän ja Suomen välinen raja oli avattu. (Ote pöytäkirjasta 933.)

Selvitellessään ongelmiaan mies löysi internetistä tietoa Suomesta ja päätti lähteä, kun sai tietää Venäjän ja Suomen välisen rajan olevan auki.

Media, sosiaaliset verkostot ja karkotuspäätös konkretisoivat lähdön Venäjältä

Maahanmuuttajien näköalattomat elämäntilanteet olivat otollinen peruste tehdä päätös lähtemisestä, kun media ja Venäjällä asuvat tutut toistivat uutisia Eurooppaan matkaavista pakolaisista, pohjoisesta reitistä ja Suomesta matkakohteena. Ensimmäisten turvapaikanhakijoiden ylitettyä Schengen-alueen rajan Norjaan ja Suomeen, huhut ”avoimesta rajasta” pohjoisessa levisivät nopeasti verkossa sekä venäläisessä ja kansainvälisessä mediassa. Viisitoista vuotta Venäjällä ja Ukrainassa asunut ja useita kertoja kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut afganistanilainen mies päätti lähteä maasta jo aikaisemmin, mutta Suomi päätyi kohdemaaksi internetissä ja televisiossa nähtyjen uutisten perusteella. Nyt kun raja oli auki ja sekä ”poistumislupa” (eli paikallisen käräjäoikeuden antama ja Venäjän rajaviranomaisten ra-

jalla vaatima karkotuspäätös⁵) että vaivoin Ukrainassa koko perheelle saadut matkustusasiakirjat olivat kunnossa, lähtö oli viimein mahdollista:

Päätti jo kolme vuotta sitten lähteä Venäjältä, mutta se ei onnistunut. [- -] Nyt hakija sai tietää netistä ja TV:stä, että Suomen rajat ovat auki ja ihmiset tulevat polkupyörällä Suomeen. Se sai hakijan lähtemään Suomeen Venäjän kautta. Murmanskin lentokentällä vaimo pysäytettiin huihin vuoksi. FSB [Venäjän turvallisuuspalvelu] kuulusteli heitä noin neljä tuntia heidän matkareitistään ja turvapaikkahakemuksista. Tulo Suomeen oli helppoa, koska heillä oli Venäjältä ”poistumislupa” ja tarvittavat asiakirjat. (Ote pöytäkirjasta 519.)

Harvalla turvapaikanhakijalla oli tarkkaa mielikuvaa Suomesta. Reitien ja rajanylitysten lisäksi uutiset kuvailivat ”normaalia” elämää, turvallisuutta, työtä, koulutusta ja palveluita. Voidaan sanoa, että uutisoinnit alkoivat elää omaa elämäänsä, ja elämästä pohjoisessa kertoivat monille salakuljettajat, muut maahanmuuttajat, sukulaiset, ystävät ja tuttavat. Tietojen oikeellisuudella ei juuri ollut väliä. Muutaman vuoden Moskovassa työskennellyt nigerialainen nainen kertoo kuulleensa Suomen vieraanvaraisuudesta tuttavaltaan:

Työskentelin kahvilassa ja he maksoivat 7 000 ruplaa kuukaudessa ja se on hyvin vähän. Sillä en pystynyt maksamaan vuokraa tai ostamaan mitään itselleni. [- -] Tapasin erään tytön, jolle kerroin, etten voi maksaa vuokraa ja tarvitsen rahaa. Hän kertoi minulle, että voisi auttaa minua. [- -] Se tyttö kertoi minulle, että voisinn mennä johonkin muuhun maahan, kuten Suomeen, jossa minua autettaisiin. [- -] Kuulin, että Suomessa autetaan ihmisiä, ja siksi yritin parhaani päästäkseni Suomeen ja tulin Suomeen. (Ote pöytäkirjasta 859.)

Salakuljettajat hyödynsivät mielikuvia nopeasti: he ohjeistivat reitistä ja tarjosivat palveluja. Venäjää läpikulkumaana käyttäneet turvapaikanhakijat olivat puhuttelupöytäkirjojen mukaan suhteellisen riippuvaisia salakuljettajien palveluista koko matkan, mutta ne, joilla oli kokemusta maasta ja jotka puhuivat venäjää, pystyivät järjestämään matkan itsenäisemmin. Venäjällä asuneille salakuljettajien palvelut tulivat tarpeeseen usein vasta pohjoisessa, Murmanskissa ja Kantalahdessa, jossa salakuljettajat yhdessä paikallisten hotellien ja

taksiyrittäjien kanssa avustivat majoituksen, rajan ylitystä varten tarvittavien dokumenttien, polkupyörän ja auton hankkimisessa sekä automatkassa Venäjän ja Suomen rajalle. Kaksi vuotta vaimon ja kolmen lapsen kanssa Moskovassa asuneen ja Norjaan ennen Suomea yrittäneen afganistanilaismiehen pöytäkirja kertoo:

Vuonna 2014 maksoi enolleen 4 000 USD, joka hankki salakuljettajan kautta viisumin ja lentolipun Moskovaan. [- -] Matkalla Suomeen Murmanskin lentokentällä taksinkuljettaja vei hotelliin, jossa salakuljettaja järjesti auton. [- -] Kertoi järjestäneensä itse lennon Moskovasta Murmansiin. Salakuljettajalle hän kertoo maksaneensa yhteensä 2 500 USD auton ja matkan järjestämisestä Murmanskista Suomeen. Vanha auto laitettiin hakijan nimiin. Hakija ajoi autoa itse. (Ote pöytäkirjasta 607.)

Venäjällä asuneiden turvapaikanhakijoiden suhtautuminen karkotukseen muuttui heidän kertomuksissaan maasta lähdöstä. Tämä paikallisen tuomioistuimen päätös edellytti poistumista maasta yleensä 10–15 päivän kuluessa. Osa sai karkotuksen jäätyään kiinni laittomasta maassa oleskelusta poliisin pidätyksen tai oleskeluluvan uusimisyhteydessä. Heille karkotus oli aiemmin pelätty toimenpide, joka olisi saattanut johtaa pakkopalautukseen kotimaahan. Arktisella reitillä päätöksestä tuli sen sijaan tärkeä asiakirja, sillä pöytäkirjojen kertomusten mukaan Venäjän rajaviranomaiset edellyttivät karkotuspäätöstä maasta poistumisen edellytyksenä. Osa turvapaikanhakijoista puhui karkotuksesta jopa ”maastapoistumislupana” tai ”maastapoistumisviisumina”, jonka muut maahanmuuttajat ja salakuljettajat neuvoivat hankkimaan viimeistään Murmanskissa. Moskovassa kolme vuotta paperittomasti oleilleen sekä mainostenjakajana ja kampaajana työskennelleen nigerialaisen naisen kertomus maastapoistumisviisumista osoittaa, miten vähän osa Suomeen tulleista turvapaikanhakijoista loppujen lopuksi tiesi matkaan liittyvistä yksityiskohdista:

Kun päätin lähteä Venäjältä, menin oikeuteen, josta myönnettiin minulle viisumi. Sanottiin, että minun täytyy maksaa 5 000 ruplaa pankkiin. Maksoin tämän summan ja sain tällaisen viisumin passiini. Se oli exit-viisumi, eli maastapoistumisviisumi. Korjaus pöytäkirjantarkastusvaiheessa: Se ei ollu varsinainen viisumi vaan paperi. Venäjän rajaviranomaiset ottivat sen. [- -] Eli itse hait oikeudesta poistumisviisumia? Näin se on. Eli sinua ei karkotettu Venäjältä? Ei, minua ei karkotettu. (Ote pöytäkirjasta 352.)

Lopuksi

Suomeen vuonna 2015–2016 tulleiden afganistanilaisten ja afrikkalaisten turvapaikanhakijoiden turvapaikkakuulustelu- ja -puhuttelupöytäkirjojen kertomukset avaavat kiinnostavalla tavalla arktisen reitin tapahtumia ja Venäjän roolia globaalien muuttoliikkeiden kauttakulku- ja maahanmuuttomaana. Maahanmuuttajien arjen turvattomuuden kokemukset Venäjällä sekä rajat ylittävän median ja sosiaalisten verkostojen vaikutukset turvapaikanhakijoiden mielikuviin ohjasivat arktisen reitin muuttoliikettä. Siihen vaikuttivat myös Venäjän viranomaisten, pohjoisen yritysten ja salakuljettajien toiminta sekä mielikuvat Suomesta ja Euroopasta turvallisuuden tyssijoina. Pelkästään Suomen, Euroopan unionin ja Venäjän rajahallinnan kysymyksiin ja geopolitiikkaan tai Venäjän politikointiin Euroopan unionin huonon pakolaispolitiikan hoidolla perustuvat selitykset arktisesta reitistä jäävät siis ohuiksi.

Venäjältä Suomeen tulleiden afganistanilaisten ja afrikkalaisten turvapaikanhakijoiden arktista reittiä ja Venäjää käsittelevissä kertomuksissa turvallisuudella on monia merkityksiä. Ennen kaikkea turvallisuudella viitataan pitkään jatkuneeseen arjen turvattomuuteen, joka konkretisoitui sekä arjen selviytymiskamppailuna yhteiskunnan marginaalissa että tulevaisuuden näköalattomuutena. Kysymys oli kuitenkin myös rasismista, fyysisen väkivallan pelosta sekä viranomaisia kohtaan tunnetusta epäluottamuksesta, jota arki paperittomana maahanmuuttajana korosti. Paperittomuuteen kytkeytyvät ongelmat olivat monenlaisia: oleskelu- ja työluvan sekä asuinpaikan rekisteröintiin ja turvapaikan hakemiseen liittyviä vaikeuksia, viranomaisten korruptiota, syrjintää ja vähättelyä sekä hyväksikäyttöä slaavilaisuutta painottavilla työ- ja asuntomarkkinoilla. Osa afganistanilaisista ja afrikkalaisista oli onnistunut selviämään kaikesta huolimatta harmailla työmarkkinoilla kauan, jopa vuosikymmeniä.

Turvattomuutta käsittelevät kertomukset osoittavat valitettavan hyvin, miten heikko tiettyjen maahanmuuttajaryhmien asema Venäjällä on ja miten moniperustaista maahanmuuttajien kokema syrjintä todellisuudessa on. Seksuaalisen vähemmistön edustajien ja pakko-prostituution uhriksi joutuneiden kertomuksissa toistui kokemus

set henkistä ja fyysisestä väkivallasta sekä ihonväriin, sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvästä turvattomuudesta.

Venäjä on virallisesti sitoutunut kansainvälisiin pakolaisuutta sekä perus- ja ihmisoikeuksia koskeviin periaatteisiin ja sääntöihin, mutta kuten arktisen reitin turvapaikanhakijoiden kertomukset ja kansalaisjärjestöjen edustajien kritiikki osoittavat, käytännössä ne toteutuvat huonosti. Viranomaisten toiminta ja yhteiskunnalliset asenteet rajaavat maahanmuuttajia tiukasti venäläisen yhteiskunnan ulkopuolelle. Syksyllä ja talvella 2015–2016 afganistanilaisten ja afrikkalaisten näköalattomuus ja arjen turvattomuus konkretisoituivat päätökseksi lähteä kohti Suomea, eikä Venäjä pyrkinyt estämään arktisen reitin liikennettä ennen helmikuun loppua 2016.

Viitteet

- 1 Aineiston käyttö perustuu Maahanmuuttoviraston myöntämään tutkimuslupaun. Viittaamme tekstin suorissa lainauksissa pöytäkirja-aineistosta tähän dokumentointiin ja käytämme taulukon rivinumeroina tunnistetietona. Kunkin hakijan pöytäkirjalla on taulukossa oma rivinsä ja sen sarakkeissa kertomuksista dokumentoidut kohdat.
- 2 Venäjällä asuneiden 120 afganistanilaisen pöytäkirjoihin oli kirjattu lisäksi peräti 70 perheiden mukana tullutta alle 12-vuotiasta lasta. Näin ollen afganistanilaisia oli kaikkiaan 190 henkilöä.
- 3 Venäjällä asumisen määrittely perustuu kokonaistilanteeseen hakijan pöytäkirjassa. Venäjällä vietetyn ajanjakson lisäksi kertomukset kotimaasta lähdön syistä, syistä lähteä nimenomaan Venäjälle, työn, viisumin, asumisluvan ja turvapaikan hakemisesta maassa sekä syistä lähteä Venäjältä erotivat Venäjällä asuneet niistä 301 afganistanilaisesta ja 85 afrikkalaisesta Suomeen saapuneesta turvapaikanhakijasta, jotka käyttivät maata pelkästään läpikulkureittinä.
- 4 Asuinpaikan rekisteröiminen jäljitetään usein Neuvostoliiton asumislupaun (ven. *propiska*), jonka tarkoituksena oli säädellä ihmisten liikkumista Neuvostoliiton sisällä (Nikiforova ja Brednikova 2018; Nozhenko 2010; Reeves 2013). Se kiinnitti henkilön tiettyyn asuinpaikkaan ja säänteli hänen pääsyään työmarkkinoille ja palveluihin. Virallisesti se poistettiin käytöstä 1993, mutta se tuli tavallaan uudelleen vaatimuksena rekisteröitymisestä (ven. *registratsija*).
- 5 Päätöksen (ven. *vydvorenie*) tekee paikallinen tuomioistuin yleensä liukuhihnalta. Se edellyttää poistumista maasta tiettyssä ajassa, ja siihen liittyy myös yleensä viiden vuoden maahantulokielto (Čupik 2018.)

Lähteet

- Amnesty International 2018: Mapping Anti-Gay Laws in Africa. 31.5.2018. <https://www.amnesty.org.uk/lgbti-lgbt-gay-human-rights-law-africa-uganda-kenya-nigeria-cameroon>. Luettu 20.4.2019.
- Blakely, Allison 2007: African Imprints on Russia: An Historical Overview. Teoksessa *Africa in Russia: Russia in Africa: Three Centuries of Encounters*. Toimittanut Maxim Matusevich. Africa World Press, Toronto, 37–59.
- Bondarenko, Dmitri 2018: Haastattelu. 10.12.2018. Venäjän tiedeakatemia Afrikka-instituutti, Moskova.
- Bondarenko, Dmitri, Demintseva, Ekaterina, Usacheva, Veronica ja Zelenova, Daria 2014: African Entrepreneurs in Moscow: How They Did It Their Way. *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development* 43(1–3) 2014, 205–254.
- Burtina, Elena, Korosteleva, Ekaterina ja Simonov, Vladislav 2015: *Rossija kak strana ubežištša: Doklad ob ispolnenii Rossijskoi Federatsije konventsii o statuse bežentsev 1951 goda*. Komitet graždanskoe sodeistvie, Moskova. https://memohrc.org/sites/default/files/rossiya_kak_strana_ubezhishcha_source.pdf. Luettu 26.4.2019.
- C. A. S. E. Collective 2006: Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto. *Security Dialogue* 37(4) 2006, 443–487.
- Crawley, Heaven, Düvell, Franck, Jones, Katharine, McMahon, Simon ja Sigona, Nando 2018: *Unravelling Europe's "Migration Crisis": Journeys Over Land And Sea*. Policy Press, Bristol.
- Čupik, Valentina 2018: Haastattelu. 10.5.2018. Tong Jahonin toimisto, Moskova.
- Düvell, Franck 2012: Transit Migration: A Blurred and Politicised Concept. *Population, Space And Place* 18/2012, 415–427. DOI: <https://doi.org/10.1002/psp.631>.
- Ekholm, Thea 2018: Kymmeniä kisaturisteja yritti tulla Venäjältä Viroon pelkällä MM-kisapassilla. 23.7.2018. <https://www.tallinna24.ee/artikkelid/688947-kymmenia-kisaturisteja-yritti-tulla-venajalta-viroon-pelkalla-mm-kisapassilla>. Luettu 13.4.2019.
- Heusala, Anna-Liisa 2012: Kokonaisturvallisuus ja inhimillinen turvallisuus yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. *Tiede ja Ase* 69. <https://journal.fi/ta/article/view/7469>. Luettu 13.4.2019.
- Hill, Patricia ja Bilge, Sirma 2016: *Intersectionality*. Polity Press, Cambridge.
- Holland, Madeline 2018: Stories for Asylum: Narrative and Credibility in the United States' Political Asylum Application. *Refuge* 34(2) 2018, 85–93. <https://doi.org/10.7202/1055579ar>.
- Iivari, Pekka 2018: "We can't stop them" (My ih ne možem ostanovit): Russian Media Representations of the Flow of Asylum Seekers at the Finnish-Russian Border in 2015–2016. *Barents Studies* 5(1) 2018, 83–105.
- Ivahnjuk, Irina 2009: Russian Migration Policy and Its Impact on Human Development. *Human Development Reports*. Research Paper No. 19196.

- https://mpira.ub.uni-muenchen.de/19196/1/MPRA_paper_19196.pdf.
Luettu 7.1.2019.
- Ivanova, Tatjana 2004: Jest li buduštšeje v Rossii y afganskikh bežentsev? *Otetšestvennye zapiski* 20(5) 2004. <http://www.strana-oz.ru/2004/5/est-li-budushchee-v-rossii-u-afganskikh-bezhencev>. Luettu 15.9.2018.
- Kondakov, Alexander 2014: The Silenced Citizens of Russia: Exclusion of Non-heterosexual Subjects from Rights-Based Citizenship. *Social & Legal Studies* 232 2014, 151–174.
- Kondakov, Aleksandr 2017: *Prestuplenija na potšve nenavisti protiv LGBT v Rossii: ottšet*. Tsentr nezavisimyh sotsiologičeskikh issledovani. Renomi, Pietari.
- Kunichoff, Yana 2018a: Scammed Nigerians Stranded in Russia Amid World Cup Trafficking Fears, 18.7.2018. <https://www.themoscowtimes.com/2018/07/18/amid-world-cup-trafficking-fears-scammed-nigerians-stranded-in-russia-a62285>. Luettu 2.4.2019.
- Kunichoff, Yana 2018b: More Than 100 Fan ID Holders Are Seeking Asylum in Russia, Aid Group Says, 20.8.2018. <https://www.themoscowtimes.com/2018/08/20/more-than-100-fan-id-holders-seek-asylum-russia-human-rights-group-says-a62582>. Luettu 2.4.2019.
- Lindroos, Reijo ja Hamunen, Ulla-Maija 2016: Presidentti Niinistö Putinin vieraaksi Moskovaan pääsiäisen tienoilla. YLE, 12.2.2016. <https://yle.fi/uutiset/3-8670856>. Luettu 7.1.2019.
- Litvinova, Daria 2016: Russia's Refugees: They Picked the Wrong Country, 14.10.2016. <https://themoscowtimes.com/articles/they-picked-the-wrong-country-55702>. Luettu 15.9.2017.
- Mainwaring, Četta 2016: Migrant Agency: Negotiating borders and migration control. *Migration Studies* 4(3) 2016, 289–308.
- Matusevich, Maxim 2007: Africa and Russia: An Invisible Link. Teoksessa *Africa in Russia, Russia in Africa: Three Centuries of Encounters*. Toimitanut Maxim Matusevich. Africa World Press, Toronto, 1–10.
- Matusevich, Maxim 2008: Journeys of Hope: African Diaspora and the Soviet Society. *African Diaspora* 1/2008, 53–85.
- Matusevich, Maxim 2009: Probing the Limits of Internationalism: African Students Confront Soviet Ritual. *Anthropology of East Europe Review* 27(2) 2009, 19–39.
- Matusevich, Maxim 2012: Expanding the boundaries of the Black Atlantic: African Students as Soviet Moderns. *Ab Imperio* 2/2012, 325–350.
- Moe, Arild ja Rowe, Lars 2016: Asylstrømmen fra Russland til Norge i 2015: Bevisst russisk politik? *Nordisk Østforum* 30(2) 2016, 80–97.
- Nerg, Päivi ja Järvenkylä, Nina 2019: *Tiukka Paikka*. Docendo, Jyväskylä.
- Nikiforova, Elena ja Brednikova, Olga 2018: On Labor Migration to Russia: Central Asian Migrants and Migrant Families in the Matrix of Russia's Bordering Policies. *Political Geography* 66 2018, 142–150. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2018.04.006>.

- Paananen, Arja 2018: Venäjä pidätti Suomeen pyrkineitä ”jalkapallofaneja” – yllättävistä maista tullut paljon MM-fanikorttihakemuksia, 21.6.2018. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005728314.html?cs=email>. Luettu 3.4.2019.
- Patterson, Molly ja Monroe, Renwick Kirsten 1998: Narrative in Political Science. *Annual Review of Political Science* 1/1998, 315–331.
- Putin, Vladimir 2016: Zasedanie kollegii Federalnoi služby bezopasnosti. 26.2.2016. <http://kremlin.ru/events/president/news/51397>. Luettu 16.12.2017.
- Puumala, Eeva, Ristimäki, Hanna-Leena ja Ylikomi, Riitta 2019: Kokemus, kertominen ja tieto turvapaikkamenettelyssä. Teoksessa *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Toimittanut Eveliina Lyytinen. Siirtolainstituutti, Turku, 137–159. http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/tutkimuksia-sarja/t-02-isbn_978-952-7167-60-1-turvapaikanhaku_ja_pakolaisuus_suomessa.pdf. Luettu 24.8.2019
- Rajavartiolaitos 2016a: Rajavartiolaitoksen tiedote. 3.3.2016. https://www.raja.fi/tietoa/tiedotteet/1/0/rajavartiolaitoksen_tiedote_3_3_2016_66280. Luettu 31.8.2019.
- Rajavartiolaitos 2016b: Katsaus Rajavartiolaitoksen toimintaan vuonna 2015. https://www.raja.fi/tietoa/tiedotteet/1/0/katsaus_rajavartiolaitoksen_toimintaan_vuonna_2015_64725. Luettu 31.8.2019.
- Rajavartiolaitos 2016c: Sallan ja Raja-Joosepin rajanylityspaikkoja koskevat liikennerajoitukset voimaan 10.4.2016. https://www.raja.fi/tietoa/tiedotteet/1/0/sallan_ja_rajajoosepin_rajanylityspaikkoja_koskevat_liikennerajoitukset_voimaan_10_4_66917. Luettu 31.8.2019.
- Reeves, Madeleine 2013: Clean fake: Authenticating documents and persons in migrant Moscow. *American Anthropologist* 40(3) 2013, 508–524.
- Round, John ja Kuznetsova, Irina 2016: Necropolitics and the Migrant as a Political Subject of Disgust: The Precarious Everyday of Russia’s Labour Migrants. *Critical Sociology* 42(7–8) 2016, 1017–1034.
- Ryazantsev, Sergey 2016: Labour Migration from Central Asia to Russia in the Context of the Economic Crisis. *Valdai Papers* No. 55.
- Tanttu, Tarja 2017: ”Sitten uskaltaa kertoa omista asioista enemmän”: Maa-hanmuuttaja-asiakkaiden työvoimaneuvojan käsityksiä luottamuksen rakentamisesta asiointikeskustelussa. Teoksessa *Prologi: Puheviestinnän vuosikirja 2017*. Toimittaneet Jonna Koponen, Lotta Kokkonen, Emma Kostiainen ja Ira. A. Virtanen. Prologos, Jyväskylä, 24–41.
- TASS 2019: Boleje 5 tys. prijevavših na TšM-2018 inostrantsev vse ještše nelegalno nahodjatsja v Rossii. <https://tass.ru/obschestvo/6040387>. Luettu 3.4.2019.
- Taub, Ben 2017: The Desperate Journey of a Trafficked Girl. <https://www.newyorker.com/magazine/2017/04/10/the-desperate-journey-of-a-trafficked-girl>. Luettu 3.4.2019.
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.

- Turaeva, Rano 2019: Imagined Mosque Communities in Russia: Central Asian Migrants in Moscow. *Asian Ethnicity* 20(2) 2019, 131–147. <https://doi.org/10.1080/14631369.2018.1525529>.
- Virkkunen, Joni ja Piipponen, Minna 2018: Kansainvälisen muuttoliikkeen epävakaudet Venäjällä. *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/kansainvalisen-muuttoliikkeen-epavakaudet-venajalla>. Luettu 13.4.2018.
- Želtov, Aleksandr 2012: Rossija i Afrika; istorija i sovremennost. *Vestnik Sankt-Peterburskogo universiteta* 13(4) 2012, 3–13.

Puun ja kuoren välissä

Ristiriitaiset lojaliteettivaatimukset
Suomen venäjänkielisten ylijarjaisessa arjessa

Teemu Oivo

 <https://orcid.org/0000-0002-0673-6145>

Olga Davydova-Minguet

 <https://orcid.org/0000-0003-2507-6434>

Pirjo Pöllänen

 <https://orcid.org/0000-0002-1331-5322>

Johdanto

Tässä luvussa tarkastelemme, miten ristiriitaiset lojaalisuusvaatimukset sekä kansalaisuuteen ja ylijarjaiseen elämään liittyvien käytäntöjen turvallistaminen näkyvät Suomessa asuvien venäjänkielisten arjessa ja vaikuttavat heidän tunteeseensa arjen turvallisuudesta. Keskitymme turvallisuuden tunteessa tapahtuneisiin muutoksiin Suomen suurimman (noin 80 000 henkeä) maahanmuuttajataustaisen vähemmistön, venäjänkielisten, näkökulmasta. Vuodesta 2014 lähtien heidän elämäänsä on kehystänyt kiristynyt kansainvälinen geopoliittinen tilanne: Krimin valtaus, Ukrainan sota, Venäjän ja EU:n välien kiristyminen, suurvaltapolitiittiset suhteet sekä Venäjän yhä kiristyvää epäluottamus ”länttä” ja siellä asuvia venäjänkielisiä kohtaan. Lisäksi kansallisten mediatilojen pirstaloituminen ja mediatilojen käyttö ylijarjaiseen vaikuttamiseen sekä koko taloudellisen ja sosiaalisen tilanteen yleinen epävakaistuminen vaikuttavat monin tavoin venäjänkielisten elämään Venäjän rajojen ulkopuolella heidän uusissa kotimaissaan. Näin on tapahtunut myös Suomessa. Venäjänkielisten maahanmuuttajien elämä on muuttunut monella tavalla jännitteiseksi ja epävarmaksi. Tätä jännittynyttä ilmapiiriä tuottavat ja ylläpitävät sekä Venäjän että Suomen valtion toimet. Käytämme tässä tilanteesta elämisestä metaforaa ”puun ja kuoren välissä” (ven. *meždu molotom i nakovalnei*), joka viittaa useasta suunnasta koettuun paineeseen.

(Ks. esim. Davydova-Minguet ja Pöllänen 2018; Davydova-Minguet ym. 2016; 2019; Grigas 2016; Krivonos 2019; Oivo ja Davydova-Minguet 2019.)

Noin puolet Suomen venäjänkielisistä asuu Etelä-Suomen kasvukeskuksissa, mutta heitä on keskittynyt myös raja-alueelle Kaakkois-Suomen kaupunkeihin ja maaseudulle (Varjonen, Zamiatin ja Rinas 2017, 14). Raja-alueella venäjänkielisten osuus maahanmuuttajaväestöstä on huomattava, ja voidaankin sanoa, että he niin sanotusti antavat kasvot alueen maahanmuutolle. Rajan läheisyydessä asuvien venäjänkielisten suhde Venäjään on arkinen ja konkreettinen, usein perhesuhteiden ja hoivan kehystämä, kun taas kauempana rajasta asuvilla venäjänkielisillä se on enemmän mediavälitteinen. Useimmiten venäjänkieliset ovat näkymättömiä ja äänettämiä Suomen perinteisessä mediatilassa (esim. Pietiläinen 2016), sen sijaan maan venäjänkielinen väestö tukeutuu ja vaikuttaa omaehtoisesti lähinnä sosiaalisessa mediassa (Davydova-Minguet ym. 2016).

Tässä luvussa tarkastelemme venäjänkielisten maahanmuuttajien arjen turvallisuuden tunnetta feministisen turvallisuustutkimuksen viitekehyksessä kahdesta tulokulmasta: Suomen ja Venäjän raja-alueella eletävän ylitraajaisen arjen sekä digitaalisen mediankäytön kautta. Lähestymme aihetta aikaisemman tutkimuksen ja empiirisen aineistomme perusteella konstruoitujen kahden tyyppitarinan kautta.

Arjen turvallisuus feministisen turvallisuustutkimuksen näkökulmasta

Sotilaallista ja valtiokeskeistä turvallisuuskäsitystä laajentavia arjen turvallisuuteen keskittyviä suuntauksia on useita. Yksi institutionaalituneimmista vaihtoehtoisista näkökulmista on inhimillinen turvallisuus, jolle Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelmassa (UNDP) on vakiinnutettu termi *human security*. Inhimillisen turvallisuuden käsitteen tarkoituksena on ollut laajentaa turvallisuuskeskustelua sotilaallisesta näkökulmasta ja valtion instituutioista ruohonjuuritasolla konkretisoituihin teemoihin. Tätä määritelmää on kuitenkin kritisoitu liian kaiken kattavana. Kööpenhaminalainen turvallisuustutkimuksen koulukunta puolestaan analysoi kriittisesti, kuinka turval-

lisuuspolitiikka itsessään voi diskursiivisesti tuottaa – turvallistaa – asioita. Turvallistetut asiat pelkistetään olemukseltaan ensisijaisesti uhaksi, joka erotetaan poikkeukseksi tavanomaisten poliittisten prosessien, kuten julkisen keskustelun ja osallistavan päätöksenteon, yläpuolelle. (Buzan ja Hansen 2009, 203, 212–214.) Tässä luvussa jatkamme tätä kriittistä lähestymistapaa täydentäen sitä feministisen turvallisuustutkimuksen näkökulmilla.

Keskeistä feministisessä turvallisuustutkimuksessa on, että turvallisuus nähdään moniulotteisena ja kokonaisvaltaisena. Siinä korostuu yksilön arkinen kokemus turvallisuuden tunteesta. Tällöin turvallisuuden tunnetta voivat olla murentamassa niin sosiaalinen ja taloudellinen huono-osaisuus, perheväkivalta, ympäristöongelmat, mediotuneet uhkakuvat kuin niin sanotut perinteiset tai korkean teknologian sodatkin. (Kinnvall 2017.) Samoin kuin kriittisessä turvallisuustutkimuksessa ylipäätänsä, feministinen turvallisuustutkimus pyrkii voimaannuttamaan toimijoita, jotka ovat perinteisen turvallisuustutkimuksen marginaalissa (Buzan ja Hansen 2009, 209). Feministisen turvallisuustutkimuksen perspektiivi yhdistettynä arjen ylijärjestyksen tutkimukseen voi kyseenalaistaa valtiokeskeisiä turvallisuuskäsityksiä ja samanaikaisesti tuoda esille valtiokeskeisten turvallisuusdiskurssien ja -politiikkojen vaikutuksia yksilöiden arkeen.

Feministisessä turvallisuuden käsitteen määrittelyssä kokemuksellisuuden ohella näemme Ticknerin (2004) tavoin tärkeänä sodankäynnin ja hyvinvoinnin (engl. *warfare and welfare*) välisen suhteen problematisoinnin. Perinteisessä turvallisuuskäsityksessä, jonka Tickner ulottaa muinaiseksi miellettyyn soturikansalaisen ideaaliin ja valtioiden toimintaan kansainvälisissä suhteissa rationaalisten valintojen tekijöinä, valtio esitetään yksilön turvallisuuden ”takuumiehenä” mahdollisessa sodankäynnissä. Yleisesti ottaen realistisen koulukunnan kansainvälinen politiikka pohjautuu näkemykseen maailmasta joko olemassa olevana tai potentiaalisena sotatantereena. Feministisessä turvallisuustutkimuksessa nähdään, että yksilön ja valtion välisessä suhteessa hierarkkisten rakenteiden varaan rakentuneet valtiot voivat haurastuttaa yksilön arjen turvallisuuden tunnetta tai peräti olla uhkana yksilön turvallisuudelle. Valtioita ei siten nähdä pelkäävän turvallisuuden tunteen tuottajina, vaan sosioekonomisen eriarvoisuuden lisääntyminen ja sukupuolitettut etnis-kansalliset

hierarkiat valtiollisissa ja kansainvälisissä rakenteissa tuottavat ja mahdollistavat konflikteja, joissa yksilöiden turvallisuuden tunne murenee ja he joutuvat niin sanottujen arkisten sotatilojen keskelle. (Kinnvall 2017; Tickner 2004.) Näissä turvallisuusdiskurssien luomissa sotatiloissa kuten perinteisessäkin sodankäynnissä yksilöt, stereotyyppisesti naiset, joita on pyritty suojelemaan, kärsivät usein enemmän kuin on osattu ajatella (ks. Björn 2019; Davydova-Minguet 2019b; Kuusisto 2019; Merovuo 2019; Mäkiranta 2019). Ylirajaista arkea elävien kohdalla turvallisuuden tunnetta voidaan tukea ja horjuttaa yhtäaikaaisesti useamman valtion toimesta.

Diasporassa elävien venäjänkielisten arjessa Ticknerin (2004) esittämä valtiokeskeinen turvallisuuden tuottaminen sotatilan mallin kautta konkretisoituu monin tavoin. Neuvostoliiton hajoamisen voi sanoa jatkuvan edelleen, ja tämä prosessi näkyy geopolittisina jännitteinä ja väkivaltana nykyisissäkin konflikteissa ja sotatiloissa Transnistriasta ja Itä-Ukrainasta Kaukasuksen maihin ja Valko-Venäjälle. Venäjän medioitunut identiteettipolitiikka pohjautuu kärjistyvään vastakkainasetteluun ”lännen” kanssa, jota tuotetaan muun muassa Venäjän valtion hallinnoimassa mediadiskurssissa sekä muistin- ja diasporapolitiikoissa. (Davydova-Minguet ym. 2016; Pomeranzev ja Weiss 2014.)

Suomen venäjänkieliset ”puun ja kuoren välissä”

Venäjänkielisten arki Suomessa on monella tapaa transnationaalia. Tutkimuksessa transnationaalisuudella tai ylijaraisuudella tarkoitetaan monia esimerkiksi sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia suhteita, joita syntyy ihmisten ja yhteisöjen välille valtionrajojen yli ja ohi valtioiden kansainvälisten suhteiden. (Faist 2010; Martikainen ym. 2006; Vertovec 2009.) Monille itärajan läheisyydessä asuville rajanylitys Suomesta Venäjälle on rutiininomaista arkipäivää. Valtaosa raja-alueella asuvista Suomen venäjänkielisistä on kotoisin Venäjän luoteisalueilta läheltä Suomen rajaa. Heidän arkensa sijoittuu siis vähintään kahteen paikkaan Suomeen ja Venäjälle, ja sitä voidaan luonnehtia translokaaliseksi (ks. Assmuth ym. 2018). Venäjällä käydään, koska halutaan ylläpitää perhe- ja muita sosiaalisia suhteita niihin

läheisiin, jotka ovat jääneet asumaan Venäjälle. Monilla Suomessa asuvilla venäjänkielisillä on myös hoivavelvollisuuksia rajan takana asuviin läheisiinsä, ja niinpä Venäjällä käydään myös huolehtimassa heistä. Venäjä on toisaalta myös lomailun ja rentoutumisen paikka, ja rajaa ylitetään myös vapaa-ajanviettotarkoituksissa. (Ks. Davydova 2009; Davydova ja Pöllänen 2010; 2018; Pöllänen 2013; Pöllänen ja Davydova-Minguet 2018.)

Ylirajaisuus näkyy Suomen venäjänkielisten arjessa konkreettisten rajanylitysten ohella myös mediankäyttötottumuksissa. Venäjällä tuotettu niin sanottu perinteinen media, televisio, muodostaa monille itsestään selvän arjen taustan ja toimintaympäristön tiedon ja viihteen lähteenä. Tämän lisäksi venäjänkieliset ovat mukana rajan molemmin puolin muodostuneissa sosiaalisen median yhteisöissä ja mediavälitteiset transnationaalit suhteet kattavat niin Venäjällä kuin Suomessa sekä muualla maailmassa muodostuneita mediatiloja. (Davydova-Minguet ym. 2016; 2019.)

Erityisesti vuoden 2014 Krimin valtauksesta alkaen on kansainvälisten suhteiden kriisiytyessä ylirajaista arkea elävien Suomen venäjänkielisten turvallisuuden tunnetta haastettu useasta suunnasta: Suomen etnis-kansallisten hierarkioiden ja käytäntöjen turvallistamisen sekä Venäjän valtion harjoittamien toimien, käytäntöjen ja politiikkojen kautta, jotka kohdistuvat sekä ulkomailla asuviin Venäjän kansalaisiin että yleisemmin venäjänkielisiin ihmisiin. (Oivo ja Davydova-Minguet 2019; Sotkasiira 2017b.) Suomen valtion ja julkisen valtavirtakeskustelun taholta venäjänkielisiin kohdistuu erilaisia vaateita, stigmoja ja epäilyksiä, mikä näkyy muun muassa kaksois-kansalaisuuskeskustelussa ja lainsäädännön muutoksessa. Vuonna 2019 eduskunta hyväksyi lakimuutoksia, joiden mukaan Maanpuolustuskorkeakouluun, Poliisikorkeakouluun, Rajavartiolaitoksen sekä Puolustusvoimien sotilasvirkoihin hyväksyttävillä ei saa olla

sellaista toisen valtion kansalaisuutta tai muuta turvallisuusselvityslain (726/2014) 3 §:n 1 momentin 9 a kohdassa tarkoitettua ulkomaansidonnaisuutta, joka voi vaarantaa valtion turvallisuutta, yleistä turvallisuutta, maanpuolustusta tai Suomen kansainvälisiä suhteita taikka palvelusturvallisuutta Puolustusvoimissa tai Rajavartiolaitoksessa eikä muitakaan sidonnaisuuksia, jotka vaarantavat tehtävien asianmukaista ja riippumattonta hoitamista (EV 280/2018 vp).

Virkatehtäviin hyväksyttäviltä henkilöiltä edellytettävä ”yleisen turvallisuuden” takaava ulkomaansidonnaisuuksien rajoitus korostui myös lakimuutoksia ajaneen puolustusministerin puheenvuoroissa. Jo ennen näistä rajoituksista päättämistä mediassa raportoitiin tapauksista, joissa venäjänkielisiltä Suomen ja Venäjän kansalaisilta on evätty pääsy valtion turvallisuutteen liittyviin työpaikkoihin tai koulutuksiin. Kaksoiskansalaisuutta käsittelevä keskustelu Suomessa kohdistui käytännössä venäjänkielisiin. (Oivo ja Davydova-Minguet 2019; sisäministeriö 2017, 30.)

Vaikka Venäjän ja ”lännen” tai Euroopan välisillä identiteettipoliittisilla jännitteillä on vuosisatojen historiansa (Neumann 1999), on niiden vaikutus arjen turvallisuuteen lisääntynyt 2000-luvulla. Venäjällä ”länttä” ja siihen sidoksissa olevia kansalaisia ja järjestöjä koskeva keskustelu ja lainsäädäntö ovat tiukentuneet koko 2000-luvun ajan. Kaksoiskansalaisilta tai ulkomaisten oleskelulupien haltijoilta on kielletty tai rajoitettu pääsy valtion virkoihin, tiedotusvälineissä toimiminen tai niiden perustaminen sekä toimiminen vaaleilla valituissa edustuselimissä. Valtion viroissa tai päättävissä poliittisissa elimissä olevilta on lisäksi kielletty talletukset ja omistukset ulkomailla. (Oivo ja Davydova-Minguet 2019.) Vaikka nämä rajoitteet eivät kohdistuneetkaan suoranaisesti Suomessa asuviin venäjänkielisiin, ovat ne osaltaan vaikuttaneet Venäjällä epäluottamuksen ilmapiirin rakentumiseen ”länttä” ja siellä asuvia kohtaan. Tunnetta arjen turvallisuuden tunteen järkkymisestä ja puun ja kuoren välissä olemisesta ovat lisänneet myös Venäjän valtion taholta vuonna 2014 tulleet vaatimukset ilmoittaa viranomaisille toiset kansalaisuudet tai oleskeluluvat rangaistuksen uhalla. (Laki N 142-FZ.) Ulkomailla asuvilta maan kansalaisilta on myös rajattu oikeudet käyttää pankkipalveluita Venäjällä, ja muutoinkin monenlainen asiointi Venäjällä on hankaloitunut.

Jännittynyt suhde ”länteen” välittyy ja muokkautuu jatkuvasti Venäjällä tuotetussa valtion tiukassa ohjauksessa olevassa mediassa. Eriytisesti Ukrainan vuosien 2013–2014 yhteiskunnallinen liikehdintä ja sitä seurannut vallanvaihdos, Krimin valtaus ja Itä-Ukrainan sota ovat kärjistäneet lännenvastaista retoriikkaa. Lännenvastaisuuteen ja Venäjän erikoislaadun korostamiseen perustuvat identiteettipoliittikat ovat vaikuttaneet medioituneen informaatio sodan välityksellä Suo-

messa asuviin venäjänkielisiin ja heidän tapansa hahmottaa muutunut geopoliittinen tilanne ja oma paikkansa ”lännessä”. (Davydova-Minguet 2019a; Davydova-Minguet ym. 2016; Pomerantsev ja Weiss 2014; Wilson 2015.)

Samaan aikaan Venäjän harjoittama maanmiespolitiikka (Davydova-Minguet 2014; Lähteenmäki 2015) vaikuttaa monella tavalla siihen, kuinka Suomessa asuvat venäjänkieliset kokevat ylijärjestyksen arkensa turvallisiksi, vakaaksi tai prekaariksi. Heidän asemaansa vaikuttaa siis se, että Venäjä on julistanut niin ulkomaille kuin myös kotiyhteisöilleen olevansa venäjänkielisten suojelija myös rajojensa ulkopuolella. Tämä maanmiespolitiikka on näkyvillä myös Venäjän mediassa (Oivo ja Davydova-Minguet 2019). Venäläisten viestimien kamppailu ulkomailta, myös Suomessa, asuvien venäjänkielisten huomiosta voidaan myös nähdä Venäjän valtion tapana ylläpitää ja laajentaa kontrollia rajan yli: se muistuttaa, että ulkomailta asuvat venäläiset ovat edelleen valtion huomion kohteena.

Mitä ja miten: etno- ja netnografiasta tyyppitarinaan

Tässä luvussa tarkastelemme sitä, miten ristiriitaiset lojaalisuusvaatimukset ja kansalaisuuteen sekä ylijärjestykseen elämään liittyvien käytäntöjen turvallistaminen näkyvät Suomessa asuvien venäjänkielisten arjessa. Kahden tyyppitarinan kautta selvitämme, kuinka jännitteinen geopoliittinen tilanne näyttäytyy ensinnäkin Suomen raja-alueella ja toisekseen kauempana rajasta asuvien venäjänkielisten elämässä. Tyyppitarinat on tuotettu aineistomme pohjalta ja ne toimivat samalla analyysimme esittämistapana. Ensimmäinen tarina on rakennettu kuvitteellisen Veran ympärille. Vera on raja-alueella asuva venäjänkielinen nainen, joka on hoiva-, perhe- ja mediasuhteidensa vuoksi kiinnittynyt sekä Suomeen että Venäjään. Toinen tarina kertoo netti-foorumeilla vaikuttavasta niin ikään kuvitteellisesta Henkilö X:stä. Ensimmäinen tyyppitarina on etnografisen aineistomme analyysin synteesi ja edustaa raja-alueen tyyppillistä venäjänkielistä maahanmuuttajaa, mitä kuvaa myös tyyppitarinan kuvitteelliselle päähenkilölle valittu yleinen venäläinen naisen nimi Vera. Toinen tyyppitarina puolestaan on netnografisen aineiston analyysin synteesi, ja sen pää-

henkilön nimi kuvastaa netin kasvottomuutta. Veran ja Henkilö X:n tyyppitarinoiden kautta tarkastelemme sitä, miten puun ja kuoren välissä eläminen näyttäytyy venäjänkielisten arjessa ja verkkokeskusteluissa.

Tutkimuksemme nojaa etnografiseen tutkimustraditioon, jonka tiedonkeruu-, analyysi- ja kirjoitusmenetelmiä voidaan kuvailla kokemalla oppimiseksi (ks. Atkinson ja Hammersley 1994; Tedre 1999). Tämä on tapauksessamme tarkoittanut sitä, että aineistonkeruu, analyysi ja kirjoittaminen ovat olleet pitkäaikaisia ja limittäisiä prosesseja. Tutkimus ei siis ole edennyt suoraviivaisesti aineiston keruusta analyysin kautta kirjoittamiseen, vaan tutkimusryhmämme on kerännyt aineistoa useassa projektissa, ja ymmärryksemme tutkittavasta aiheesta on kehittynyt jatkuvan kentällä olon ja tutkimusryhmän jäsenten välisen tiiviin yhteistyön tuloksena. Olemme noudattaneet siis etnografisen asenteen periaatetta (Honkasalo 2008), jossa keskeistä on, että tutkijoina olemme aina jollakin tavalla osa tutkittavaa kentää ja ilmiötä. Ymmärrämme kentän kahdenlaisena: ruumiillisena kohtaamisena todellisten ihmisten kanssa sekä siihen limittyvinä sosiaalisen median anonyymeinä keskusteluinä. Etnografinen lähestymistapamme on siis monipaikkainen. (Ks. Davydova 2009; Davydova ja Pöllänen 2010; 2011; Pöllänen 2013; Tedre 1999.)

Aineistonamme on kahdessa tutkimushankkeessa koostettuja etnografisia haastattelu-, havainnointi- ja sosiaalisen median aineistoja. Ensimmäinen tutkimushanke ”Perception of Russia across Eurasia: Memory, Identity and Conflicts” keskittyi Suomessa vallitsevien Venäjä-mielikuvien tutkimukseen (ks. Tallinn University 2017). Hankkeen aineistot koottiin vuosina 2016–2017 ja ne pitävät sisällään venäjänkielisten ja suomenkielisen raja-alueen asukkaiden haastatteluja. Venäjänkielisten haastattelut tehtiin Tohmajärvellä ja Kiteellä. Haastateltavia oli 22, joista 17 oli naisia ja viisi miehiä. Yhtä lukuunottamatta haastattelut toteutettiin venäjäksi. Venäjänkieliset haastattelut tekivät Olga Davydova-Minguet ja Tomi Malinen, ja suomeksi haastatteli Pirjo Pöllänen. Haastatteluissa käytettiin puoli-strukturoitua teemahaastattelurunkoa, jossa kysymykset keskittyivät venäjänkielisten arkeen, median käyttöön ja Venäjä-mielikuviin. Haastatteluiden kesto vaihteli 45 minuutista aina 3,5 tuntiin, ja haastattelut litteroitiin.

Haastateltavat olivat ikänsä, koulutustaustansa ja Suomessa eletyn ajan näkökulmasta heterogeeninen joukko. He olivat asuneet Suomessa kahdesta vuodesta yli kahteenkymmeneen vuoteen. Maahanmuuton syyt vaihtelivat: osa oli paluumuuttajia, osa oli muuttanut puolison ja osa töiden perässä. Informanteilla oli kokemusta suomalaisista työmarkkinoista niin vaihtelevien prekaarien työtehtävien kuin erilaisten työvoimakoulutustenkin kautta. Kaikilla haastateltavilla oli perhettä Suomessa: kaikki paitsi yksi olivat tai olivat aiemmin olleet naimisissa suomen- tai venäjänkielisen puolison kanssa. Haastatteluaineiston ainoa naimaton mies huolehti iäkkäästä äidistään. Hankkeessa koottiin lisäksi suomenkielisiltä raja-alueen asukkailta haastatteluaineisto (25 haastattelua), jossa keskityttiin heidän Venäjä-mielikuviinsa ja yllirajaiseen arkeensa. Tämä aineisto toimii luvussa täydentävänä aineistona, jonka kautta peilataan venäjänkielisten arjen suhteita ja ristiriitoja raja-alueella.

Vuosien 2016–2018 aikana aineistonhankinta jatkui GLASE-hankkeessa (ks. tämän kirjan johdantoa), jolloin se täydentyi venäjänkielisten elämää Suomessa käsittelevillä internet-foorumien keskusteluilla. Ainoat arkistoimamme verkkokeskustelut ovat Suomitech Oy:n omistaman ja tuottaman Russian.fi-foorumin kaksi keskusteluketjua. Aineistot kattavat kaksoiskansalaisuutta käsittelevästä uutisoinnista 21.8.2014 ja 31.1.2017 aloitettujen keskusteluketjujen 180 viestiä ensimmäisen reilun vuorokauden ajalta. Lisäksi olemme tutustuneet yleisemmin Russian.fi:n keskusteluihin sekä vastaaviin Suomen venäjänkielisten ryhmiin Facebookissa vuodesta 2017 vuoteen 2020, joita emme kuitenkaan nimeä tarkemmin tutkimuseettisistä syistä. Kyseisiin Facebook-ryhmiin liittyminen, lukeminen ja kirjoittaminen vaativat Facebookiin sekä ryhmän jäseneksi rekisteröitymisen, toisin kuin avoimempi Russian.fi-foorumi. Molemmissa Facebook-ryhmissä on yli 30 000 jäsentä, minkä vuoksi niissä käytävän keskustelun seuraamista ilman erillistä tutkimuslupaa voidaan pitää tutkimuseettisesti kestävänä. Lisäksi aineiston analyysi on toteutettu tutkimuseettisesti kestävällä tavalla ilman tunnistetietoja tyyppitarinoiden muodossa. Aineiston seuraamisessa ilmeni, että keskusteluita käydessään niihin osallistuvat henkilöt tietävät, että näitä keskusteluita seurataan näkymättömiltä, niin suomalaisilta kuin venäläisiltäkin, tahoilta. Suomen venäjänkielisten harvojen omaehtoisen keskustelun tar-

joavien media-alustojen joukosta nämä foorumit ovat suosituimpia (Davydova-Minguet 2017).

Verkkokeskusteluaineistoon pureudumme Robert Kozinetsin (2012) lanseeraaman netnografian menetelmän avulla. Yleensä netnografiassa tutkijalle on keskeistä omakohtainen asettuminen ja osallistuminen verkkoyhteisöihin, tutustuminen useampaan aihepiiriin foorumiin, kenttämuistiinpanojen tekeminen ja käytäntöjen tarkkailu (Kozinets 2012). Olemme käyttäneet verkkoon arkistoituneita ja avoimia keskusteluita tutkimuskysymyslähteisesti siten vaikuttamatta tässä tutkimuksessa käytettyjen verkkokeskusteluiden syntyyn. Ulkopuolisen tarkkailijan position valitsemiseen on vaikuttanut se, etteivät tutkimuksen keskiössä ole yhteisöt verkossa, vaan arjen turvallisuuden ja muuttoliikkeen ilmiöiden tutkiminen verkossa keskustelevien ryhmien avulla. Menetelmän mukaisesti olemme tutustuneet Suomen venäjänkielisten verkkoforumien kenttään perinpohjaisesti hahmottaaksemme paremmin niiden vivahteikkaita konteksteja (ks. esim. Davydova 2008, 2009). Vaikka verkkokeskustelut ovat hyvä aineisto tutkittaessa ylijarajaisia ryhmiä, on etenkin ei-osallistuvan verkotutkimuksen tukena tärkeää käyttää myös muita tutkimusmenetelmiä ja aineistoja (Kissau ja Hunger 2010, 247–249).

Keskeinen osa tutkimusaineistojamme ovat myös etnografiset havainnot, epäviralliset keskustelut lukemattomien ihmisten kanssa, ympärillemme katselu ja arjen eläminen raja-alueella Pohjois-Karjalassa ja Suomen venäjänkielisten verkkoyhteisöissä. Tutkimusprojektien aikana olemme kirjanneet havaintojamme ylös kenttäpäiväkirjoihin, ja havaintoja on jatkuvasti refleктоitu tutkimusryhmän jäsenten välisissä työkokouksissa osana tutkimusaineiston analysointia. Ympäristöstä tehty havainnot ja kokemukset ovat keskeinen osa tutkimusaineistojamme. Etnografista traditiota noudattaen suhtaudumme kaikkiin aineistoihin kokonaisvaltaisesti ja näemme aineistonkeruun ja -analyysin jatkuvana ja itseään täydentävänä prosessina. Monitieteisen, taustoiltaan monietnisen ja -kansallisen tutkimusryhmämme työskentelylle leimaa-antavaa on moninäkökulmaisuu den sekä aineistojen monipuolisuuden ohella refleктоiva ja autoetnografinen suhtautuminen arjessa kokemaamme ja havainnoimaamme.

Aineiston analyysin lähtökohtana on kokonaisvaltaisuus, joka tar koittaa sitä, että tutkimuksen tekemisessä ja sen auki kirjoittamisessa

teoria ja analyysi kulkevat käsi kädessä. (Ks. myös Lehto 2020; Pöllänen 2013.) Tutkimusanalyysin olemme kirjoittaneet kahden tyyppitarinan muotoon (ks. Karhu ym. 2019; Lehto ym. 2019; Merovuo 2019). Veran ja Henkilö X:n tyyppitarinat toimivat esimerkkeinä siitä, miten puun ja kuoren välissä eläminen konkretisoituu Suomen venäjänkielisten arjessa (vrt. Hoppania ym. 2016, 12). Henkilöhahmot ovat kuvitteellisia siinä mielessä, ettei Veraa ja Henkilö X:ää sellaisenaan ole olemassa, tarinat eivät ole yksittäisen ihmisen kertomia, vaan temaattisesti koostettuja kokonaisuuksia tutkimusaineistoista. Toisin sanoen tyyppitarinat perustuvat todellisuuteen Krimin jälkeisellä aikakaudella Suomessa venäjänkielisten arjessa.

Analyysi on edennyt haastattelu-, havainnointi- ja nettikeskusteluaineistojen lähiluvun (Pöysä 2010) ja tutkimuskirjallisuuden lukemisen limittäisinä prosesseina. Empiiriset aineistot on lukemisen yhteydessä teemoiteltu ja koodattu yliviivauksilla, alleviivauksilla ja tekstiin tehdyillä reunamerkinnoilla. Koodausta ovat toisaalta ohjanneet aikaisemmasta tutkimuksesta esiin nousseet teemat, mutta samaan aikaan myös aineistosta on noussut esiin toistuvia, poikkeavia ja ristiriitaisia teemoja ja huomioita, joilla tyyppikertomusten synteesiä on muodostettu. Analyysivaiheessa tutkijat ovat toimineet sekä ryhmänä että erikseen lukien aineistoja ja omien alojensa tutkimuskirjallisuutta pitäen mielessä tutkimuskysymyksemme.

Tyyppitarinat rakentuvat narratiiviseen muotoon, jossa tapahtumien väliset suhteet jäsentyvät juonellisesti (vrt. Karhu ym. 2019, 263). Tarinoita ei välttämättä ole rakennettu kronologisesti eikä todellisten tapahtumien pohjalta. Tyyppitarinoiden kautta pyritään esittämään pelkistettyjä tarinakokonaisuuksia, jotka voisivat olla totta, ja ovatkin totta, mutta eivät yhden ja saman henkilön kokemana. Analyysissä tuotetut tyyppitarinat ovat siten synteesejä koko aineistosta. (Ks. Assmuth ja Pöllänen 2018; Davydova-Minguet 2019b; Karhu ym. 2019; Merovuo 2019.)

Ratkaisumme kirjoittaa empiirisen aineiston analyysi tarinalliseen muotoon on saanut alkunsa hoivaa tutkineen Viva-kollektiivin (Hoppania ym. 2016) tavasta kirjoittaa suomalaista hoivapolitiikkaa käsittelevän teoksen empiria tarinalliseen muotoon. Keskeistä on luova tieteellinen kirjoittaminen, joka pyrkii eroon tieteellisen tekstin etäännyttävästä tyylistä ”ja jättää lukijalle tilaa tulkita ja kokea sekä

osallistua tutkimuksen esittelemiin elettyihin maailmoihin” (emt., 12). Tarinan tarkoituksena on myös antaa lukijalle mahdollisuus samaistua tutkittavan kohderyhmän arkeen paremmin kuin mitä pelkkien tutkimustulosten tekstimuotoinen raportointi antaisi myöten. (Gergen ja Gergen 2002; Hoppania ym. 2016, 12.) Toinen peruste tyyppitarinoiden käytölle on tutkimuseettinen. Tutkijoina olemme vastuussa siitä, mitä seurauksia tutkittaville ja tutkimuskohteelle on niistä päätöksistä ja valinnoista, joita olemme tehneet. Tyyppitarinakertomuksissa yksittäisen informantin kokemukset ja näkemykset on mahdollista häivyttää, ja näin ollen pystymme takaamaan mahdollisimman hyvin informanttien anonymiteetin. Samalla tyyppitarinat kuitenkin antavat mahdollisuuden tehdä etnografisen tutkimustradition mukaista ilmiön tiheää kuvausta ja analyysiä.

Tässä tutkimuksessa on noudatettu ihmistieteiden yhteisiä eettisiä sääntöjä, joista keskeisin on välttää aiheuttamasta harmia tutkimuksen kohteille (ks. TENK 2019; vrt. myös Kuula 2011). Venäjänkieliset nähdään tässä haavoittuvassa asemassa olevana vähemmistönä (Krivonos 2019). Online-ympäristö asettaa omat erityishaasteensa keskustelijoiden haavoittuvaisuuden arvioinnille. Se on tarjonnut erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville ihmisryhmille mahdollisuuden puhua asioista, joiden käsittely kasvokkaisessa kanssakäymisessä on hankalaa. Edelleen ihmiset arvostavat erinäisiä keskustelufoorumeita tietynlaisina henkireikinä. Netnografinen tutkimus on osoittanut, kuinka useiden ihmisten kokemukset verkkoyhteisöissä, joissa jäsenet jakavat yhteisen sosiaalisen stigman, ovat voimaannuttaneet ihmisiä. Ne ovat edesauttaneet ihmisten hyväksytyksi tulemisen tunnetta, ja niistä kerääntynyt sosiaalinen pääoma on heijastunut lisääntyneenä sosiaalisena aktiivisuutena myös verkon ulkopuolisessa elämässä. (Kozinets 2010, 28–32, 38, 71.) Tämän vuoksi paitsi keskustelijoiden, myös foorumeiden julkisuuteen tuominen tavalla, joka voi vahingoittaa niiden mainetta, suosiota ja luottamusta, on asia, jota tutkijoiden tulee välttää.

Venäjänkielisten haavoittuva asema on huomioitu myös etnografisen haastattelu- ja havainnointiaineiston keruun ja analyysin aikana. Haastatteluaineiston keruun yhteydessä olemme kohdanneet vai-vautuneisuutta, puhumattomuutta, aiheen välttelyä tai suoranaista kieltäytymistä haastatteluista, minkä olemme tulkinneet osoitukseksi

Venäjään liittyvien aiheiden sensitiivisyydestä ja politisoitumisesta kiristyneessä geopoliittisessa tilanteessa, jossa molemmat valtiot pyrkivät turvallistamaan Suomessa asuvat venäjänkieliset.

Vera, aikamme sankari

Veran tyyppitarinan kautta kuvaamme Suomen suurimpaan maahanmuuttajataustaiseen ryhmään kuuluvan naisen arkea raja-alueella. Vera voisi yhtä hyvin olla Juri, mutta olemme päätyneet naishahmoon siitä syystä, että venäjänkielisistä enemmistö on naisia, ja koska sekä tässä että muussakin tutkimuksessamme olemme erityisen kiinnostuneita hoiva- ja perhesuhteista, jotka tyyppillisimmillään koskettavat erityisesti naisia.

Vera asuu Tohmajärvellä, jonka tapaisissa raja-alueen kunnissa venäjänkieliset edustavat tyyppillistä maahanmuuttajaa. Usein he muuttavat Tohmajärven kaltaisiin kuntiin avioliiton kautta. Toki rajan läheisyys houkuttelee niitäkin, jotka ovat päässeet muuttamaan Suomeen suomalaisen syntyperän, työn tai opiskelun kautta. Vera on syntynyt neuvostoaikana ja muuttanut Suomeen neuvostojärjestelmän hajoamisen jälkeen. Nyt Vera on keski-ikäinen, naimisissa suomalaisen miehen kanssa ja hänen kaksi aikuista lastaan edellisestä avioliitosta asuvat Venäjällä. Vera on ”aikamme sankari” monestakin syystä: hän representoi tyyppillistä maahanmuuttajaa, tyyppillistä harvaan asutun alueen työntekijää ja hoivaajaa – eli kuvastaa aikamme tyyppillistä ylijarjasta arkea elävää toivottua maahanmuuttajaa. Hänelle itselleen tämä määritelmä on itsestään selvä: se viittaa opetussuunnitelmaan kuuluvaan Mihail Lermontovin vuonna 1840 kirjoittamaan romaaniin. *Aikamme sankari* kertoo Venäjän yhteiskunnallisesta muutoksesta ja sen synnyttämästä uudesta ihmistyyppistä, joka ei löydä itselleen sopivaa paikkaa vanhoista rakenteista.

Tohmajärvi on pieni, vajaan 5 000 asukkaan paikkakunta, jonka elinkeinoelämälle rajalla sekä venäläisillä matkailijoilla on ollut suuri merkitys. Krimin miehitykseen ja Venäjän ja EU:n välisen ”uuden kylmän sodan” alkamiseen liittyvä geopoliittisen tilanteen muutos näkyy konkreettisesti Veran arjessa raja-alueella. EU:n Venäjälle asettamat pakotteet ja niiden vastineeksi Venäjän käyttöön ottamat vasta-

pakotteet sekä ruplan kurssin romahdus välittömästi Krimin miehityksen jälkeen johtivat siihen, että venäläisten turistien määrä romahhti. Tämä näkyy muun muassa Rajavartiolaitoksen (2018) tilastoissa rajanylitysten määrästä: siinä missä vuonna 2013 Suomen ja Venäjän välinen raja ylitettiin 12,9 miljoonaa kertaa, niin vuoteen 2017 ylitysten määrä oli laskenut 9 miljoonaan. Vuoden 2014 jälkeen Suomesa uutisoitiin myös laajasti venäläisten matkailijoiden verottomien ostosten rajusta laskusta (esim. Talouselämä 2015). Veran arjessa tämä konkretisoituu hänen työmahdollisuuksiensa ja tulotasonsa kapeenemisessa. Hän toimii myyjänä paikallisessa päivittäistavaraliikkeessä palvelemissa kielitaitonsa ansiosta erityisesti venäläisiä asiakkaita. Hänen työsuhteensa on tyyppillinen prekaari, tuntiperusteinen työsuhte. (Ks. Davydova-Minguet 2012.)

Krimin jälkeinen aikakausi näkyy paikallisesti myös eräänlaisen Venäjä-pelon ja epäluulon lisääntymisenä Venäjän valtiota kohtaan (ks. myös Linnéll ja Rantapelkonen 2017; Oivo 2017). Vaikka Tohmajärvellä Veraan suhtaudutaan edelleenkin positiivisesti pitkäaikaisena kyläläisenä ja naapurina, Venäjän valtio ja erityisesti Vladimir Putin sen symbolina nähdään arjen turvallisuuden tunnetta horjuttavana tekijänä. Tämä muutos näkyy muun muassa siinä, miten Venäjä ja venäläiset esitetään paikallisessa mediassa. Jos ennen vuoden 2014 tapahtumia Venäjä nähtiin suomalaisten taantuvien raja-alueiden taloudellisen kehityksen ja kasvun potentiaalina, nyt siitä puhutaan enenevässä määrin uhkana ja menetettynä mahdollisuutena. Samoin siinä missä paikalliset venäjänkieliset nähtiin ennen arvokkaana, joskin vajaakäyttöön jääneenä resurssina, niin nyt heistä ei enää liiemmin puhuta. (Oivo 2017.)

Toisaalta Venäjä-kuvaan ja suhtautumiseen paikallisiin venäjänkielisiin on vaikuttanut myös vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän voimakas kasvu ja uuden vastaanottokeskuksen perustaminen Tohmajärven naapurikuntaan Kiteelle. Kyläläisten maahanmuuttoaiheisissa keskusteluissa juuri turvapaikanhakijat määritellään ”maahanmuuttajiksi”, kun taas venäjänkieliset nähdään pikemminkin osana paikallista yhteisöä. Myös itse venäjänkieliset suhtautuvat varauksellisesti ja pelokkaasti uusiin tulijoihin. He myös vastustavat aiemmin kaavailtua viisumivapautta Venäjän kanssa peläten, että sitä käyttävät hyväkseen ”ei-toivotut” maahanmuuttajat. (Ks. myös tässä kirjassa Piipponen ja Virkkunen.)

Krimin jälkeinen aikakausi näkyy selkeästi Veran sosiaalisissa suhteissa. Paikallisten venäjänkielisten ystäviensä ja tuttaviansa kanssa Vera on lopettanut Venäjään ja Ukrainaan liittyvistä tapahtumista puhumisen. Tämä on ollut välttämätöntä, jotta sosiaalisia suhteita olisi mahdollista ylläpitää edes pinnallisesti. Sama hauraus ja sensitiivisyys koskee Putinista, EU:sta sekä toisesta maailmansodasta, joka on Veralle Suuri Isänmaallinen Sota, puhumista. Poliittisia aiheita ja etenkin omien mielipiteiden julkilausumista pyritään välttämään nykyisessä Krimin jälkeisessä tilanteessa niin Suomessa asuvien kuin Venäjällä tai Ukrainassa asuvien sukulaisten ja tuttavien kesken. Vera on oppinut tämän käyttäytymismallin kantapäähän kautta: Ukrainan vallankumouksen ja Krimin miehityksen ollessa tuore asiasta keskusteltiin ja riideltiin paljon, ja monet ystävyys- ja sukulaissuhteet katkesivat. Näin on käynyt myös Veran ja hänen Ukrainassa asuvan siskonsa välillä. Veran katsoessa Krimin ja Ukrainan tilannetta Venäjän television välittämänä ja hänen siskonsa seuraten ja eläen sitä Ukrainasta käsin heidän käsityksensä tilanteesta olivat liian erilaisia. Sittemmin Vera on päättänyt, ettei hän enää ota kantaa ”poliittisiin asioihin”, vaan keskustelee ystäviensä ja sukulaistensa kanssa pelkästään arkisista asioista. Näin välit siskon kanssa on saatu pelastettua.

Vera ylittää Suomen ja Venäjän välisen rajan Niirala–Värtsilän rajanylityspaikassa viikoittain: lähes joka viikonloppu hän matkustaa autollaan Sortavalaan tapaamaan ja hoitamaan vanhaa äitiään. Puoliso seuraa hänen mukanaan satunnaisesti. Vaikka rajanylitys on ollut Veran jokapäiväistä rutiinia jo yli kaksi vuosikymmentä, hän kuvaillee sitä edelleen jännittäväksi ja yhä arvaamattommaksi. Tunne on kärjistynyt Krimin kriisin jälkeen, mutta Veralla ei ole vaihtoehtoja: hänen yksinkertaisesti on ylitettävä raja perhesuhteidensa ja hoivavastuidensa vuoksi. Hän ottaisi mielellään äitinsä mukaan luokseen asumaan, mutta tämä on mahdotonta Suomen maahanmuuttolainsäädännön takia (Pöllänen ja Davydova-Minguet 2018). Koko Suomessa asumisensa ajan Vera on tukenut taloudellisesti Venäjällä asuvia lapsiaan ja vanhenevaa äitiään. Nyt hän yrittää järjestää pojalleen opiskelupaikkaa Suomesta. Näyttää siltä, että se on nykyisin ainoa mahdollinen tapa muuttaa Suomeen.

Veran suhde suomalaisiin appivanhempiinsa ja puolison aikuisiin lapsiin on ollut ristiriitainen: avioliiton alussa he eivät hyväksyneet

häntä Villen puolisosiksi. Koko 1990-luvun ja pitkälle 2000-luvulle venäjänkieliset naiset olivat Suomessa etnoseksuaalisesti toiseutettuja ja joutuivat elämään ”huoran varjossa” (Davydova ja Kozulya 2009; Davydova ja Pöllänen 2010; Uimonen 2010; Virkkunen ym. 2010). Tällä hetkellä kuitenkin Vera ja hänen puolisonsa ovat appivanhempien ainoa tuki- ja hoivaverkosto. Vera kokee moraaliseksi velvollisuudekseen huolehtia sekä Venäjällä asuvista perheenjäsenistä että suomalaisista appivanhemmista, ja vuosien kuluessa myös appivanhemmat ja Villen lapset ovat oppineet luottamaan Veraan.

Kaikkein konkreettisimmin arjen turvallisuuden tunnetta horjuttaa Veran kaksoiskansalaisuuden turvallistaminen Venäjän ja Suomen taholta (Oivo ja Davydova-Minguet 2019). Yhtäältä Venäjän valtion taholta tulevat paineet sitoutua Venäjään ja osoittaa lojaalisuuttaan Venäjän valtioon hermostuttavat ja pelottavat Veraa. Elokuussa 2014 astui voimaan Venäjällä laki (N 142-FZ), joka velvoittaa kansalaisia ilmoittamaan Venäjän viranomaisille toisista kansalaisuuksista sekä oleskeluluvista ulkomailla. Laki tuli voimaan yllättäen ilman sen suurempaa julkista keskustelua, ja sen täytäntöönpanon ohjeistus oli pitkään hyvin epäselvää. Vera omistaa asunnon Sortavallassa ja on kirjoilla siellä, vaikka onkin asunut jo pitkään Suomessa. Hän oli pitkään epätietoinen, olisiko hänen pitänyt ilmoittaa Suomen kansalaisuudesta Venäjän viranomaisille, mille taholle ja miten. Tilannetta hankaloitti myös se, että asiasta liikkui venäjänkielisten keskuudessa paljon erilaisia ja ristiriitaisia huhuja. Lopulta hän teki ilmoituksen Venäjän maahanmuuttoviranomaiselle (*Migratsionnaja služba*), ja siitä asti hän on ollut varuillaan: Mitä tästä voi seurata? Miten tämä voi vaikuttaa hänen lastensa ja äitinsä elämään Venäjällä?

Toisaalta samaan aikaan Suomessa alkoi keskustelu monikansalaisuudesta sekä kaksoiskansalaisten asemasta ja luotettavuudesta muuttuneessa geopoliittisessa tilanteessa. Asiasta käytiin keskustelua tiedotusvälineissä ja kerrottiin valmisteilla olevista toimenpiteistä, jotka mahdollisesti rajoittaisivat kaksoiskansalaisten opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksia tietyillä, erityisesti turvallisuuteen liittyvillä toimialoilla. Puhuttiin myös siitä, että mahdollisuuksia selvittää hakijoiden ulkomaansidonnaisuuksia laajennettaisiin (ks. Oivo ja Davydova-Minguet 2019). Tämä aihepiiri herätti Verassa paljon tunteita, joita oli pakko purkaa venäjänkielisessä sosiaalisessa mediassa.

Vaikka Vera ei aiokaan hakea turvallisuusalaan liittyviä virkoja tai koulutuspaikkoja, hän kokee, että keskustelu ja lainsäädännön muutokset ovat koskeneet suoraan häntä. Valtion turvallisuusnäkökulmat ovat keskustelussa olleet hegemonisessa asemassa, eivätkä Veran kaltaisten ihmisten arkea helpottavat kaksoiskansalaisuuden mukanaan tuomat etuoikeudet (kuten rajanylitys ilman viisumipakkoa) ole tulleet huomioiduiksi keskustelussa. Vera on myös hyvin tietoinen, että vaikka virallisesti keskustelu koskee kaikkia Suomessa asuvia monikansalaisia, käytännössä siinä tarkoitetaan Suomen venäjänkielisiä. Heidät liitetään automaattisesti Venäjän ulko- ja maanmiespolitiikkaan, ja täten heistä tulee potentiaalisia turvallisuusuhkia nyky-Suomessa. (Oivo ja Davydova-Minguet 2019.)

Vera kuuluu siihen sukupolveen, jolle televisio on keskeinen osa kotona vietettävää aikaa, vaikka 2010-luvulla hän on alkanut käyttää myös internetiä. Televisiosta hän seuraa venäläisten kanavien viihdeohjelmia sekä Ukrainan ja Krimin tapahtumien myötä kasvanutta poliittista viihdettä ja uutislähetyksiä. Satunnaisesti hän katsoo uutisia myös Suomen televisiosta puolisonsa kanssa. Vera on sitä mieltä, että Suomen televisio vääristää Venäjä-kuvaa ja suomalaisten tiedotusvälineiden propaganda vaikuttaa enemmistöön suomalaisista eivätkä he ymmärrä Krimin tilanteen historiallista taustaa. (Davydova-Minguet ym. 2016; Sotkasiira 2017a.) Hänen mielestään Venäjän pelko Suomessa on tarpeetonta. Toisaalta hän epäroi, jospa se sittenkin on perusteltua.

Vera osallistuu aktiivisesti Suomessa asuvien venäjänkielisten sosiaalisen median keskusteluihin. Toisinaan siellä levitetään joitakin uutisia suomalaisesta keltaisesta lehdistöstä tai ”vaihtoehtoisesta” mediasta, ja ne aiheuttavat moraalista paniikkia ja epävarmuuden tunteita. Eniten huomiota herättäviä teemoja ovat olleet lastensuojeluun ja lasten kasvatukseen liittyvät kysymykset. Hän ei luota Suomen viranomaisiin lastensuojeluasioissa, mutta myös venäläisiin viranomaisiin hän suhtautuu epäilevästi. Vera kutsuu itseään ”maansa patriootiksi”. Hänen mielestään nykyään ”länsi” uhkaa Venäjää, mutta *nash Prezident* (’presidenttimme’) suojelee Venäjää ja sen kansalaisia vihollisilta. Lopulta Veran ”todellinen kotimaa” on kuitenkin Neuvostoliitto, jonka yhteiskunnallinen järjestelmä tarjosi hänelle sosiaalista ja taloudellista turvallisuutta arjessa.

Sota on läsnä Veran elämässä historiallisesti, mutta erityisesti Ukrainan sodan myötä siitä on tullut osa hänen elettävää arkeaan. Hänen Ukrainassa asuvan siskonsa perhe on joutunut elämään sotatilan keskellä, ja Vera on myös vienyt vaateapua Sortavalan Ukrainasta Donetskien ja Luhanskin alueelta tulleille pakolaisille. Historiallisesti toinen maailmansota määrittää ylijärjestyksen muistimaisemaa Suomen ja Venäjän rajaseudulla. Sodan muistaminen on vahvistunut viime vuosina rajan molemmin puolin. (Davydova-Minguet 2018; Davydova-Minguet ja Pöllänen 2017.) Jos avioliiton alkuaikoina häntä tuskastutti Villen sotahistoriallinen harrastuneisuus ja sota-aiheinen matkailu luovutettuun Karjalaan ja Suomen puolella oleviin taistelu- paikkoihin, niin viime vuosina hän on itsekin innostunut ottamaan osaa Sortavalassa pidettäviin ”kuolemattoman rykmentin” marsseihin voitonpäivinä. Hän on ylpeä isoisänsä uroteoista sodan aikana ja kantaa tämän muotokuvaa ja pyhän Yrjön nauhaa näissä kulkueissa osoituksena kuuluvuudestaan Sortavalan paikalliseen ja laajempaan Venäjän kansalliseen yhteisöön (Davydova-Minguet 2015).

Henkilö X, digiajan monikansalainen

Informaatio- ja kommunikaatioteknologian merkitys on tärkeää huomioida humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Medioituneiden verkostojen merkityksellisyys yksilöiden ja yhteisöjen välisessä kommunikaatiossa, identifikaatiossa ja maailmankuvas- sa on huomioitu erityisesti maahanmuutto-, diaspora- ja transnatio- nalismin tutkimuksessa (Georgiou 2013; Kissau ja Hunger 2010). Tässä osiossa tarkastelemme erityisesti kaksoiskansalaisuuskeskus- telussa kristallisoituvien arjen sodan ”rintamalinjojen”, turvattomuuden ja turvallisuuden rakentumista digitaalisessa ympäristössä Suo- men venäjänkielisten keskustelufoorumeilla toimivan Henkilö X:n tyyppitarinan kautta.

Digitaalisen yhteiskunnan tyyppillisenä jäsenenä nopea ja aina läsnä oleva mobiiliteknologia vaikuttaa laajasti Henkilö X:n sosiaalisiin suhteisiin, minäkuvaan sekä tilan ja ajan hahmottamiseen (ks. esim. Floridi 2015; Hoskins 2018). Keskustelufoorumin Russian.fi profiilitiedoissaan nimimerkki Henkilö X kertoo syntyneensä 1970-luvulla.

Hän rakentaa tiedostaen ja osittain tiedostamattaankin itsestään virtuaalista identiteettiä (Gorny 2009), jonka perusteella muut foorumin vakiokeskustelijat ovat oppineet hänet tunnistamaan. Yhteisen keskusteluhistorian perusteella foorumin vakituiset käyttäjät muistavat hänen kertoneen opiskelleensa Isossa-Britanniassa 2000-luvun alussa ennen muuttoaan Suomen pääkaupunkiseudulle töihin kansainväliseen firmaan. Sittemmin hän on oppinut suomea jo niin hyvin, että pystyy lukemaan suomenkielisiä artikkeleita ja keskustelemaan usein kollegoiden ja naapureidensa kanssa suomeksi.

Venäjänkielisyys ja kiinnostus keskustella elämästä Suomessa ovat luontaisia syitä liittyä venäjänkielisten keskustelufoorumille. Henkilö X osoittaakin osallistumisissaan keskusteluissa tuntevansa melko hyvin suomalaista, venäläistä ja neuvostoliittolaista kulttuuria. Hän on erittäin tietoinen siitä, kuinka hänen venäjänkielisyydestään voidaan tehdä oletuksia myös hänen taustastaan. Tämän vuoksi Henkilö X on tarkka oikaisemaan muita kirjoittajia siitä, etteivät kaikki foorumilla venäjää kirjoittavat ole venäläisiä tai Venäjältä. Henkilö X kertoo ahdistuvansa, kun häntä Suomessa, Venäjällä ja verkossa profiloidaan tiettyihin kansallisuuskategorioiden. Erityisesti kaksoiskansalaisuuskeskustelussa esiintynyttä vaatimusta tunnustaa jotain tiettyä isänmaallista lojaliteettia hän pitää jopa nöyryyttävänä. Toisaalta hän kaipaa kuitenkin nykyistä suurempaa kuuluvuuden tunnetta asuinympäristöönsä ja sosiaalisiin verkostoihin (ks. myös Ronkainen 2009; Varjonen, Arnold ja Jasinskaja-Lahti 2013). Henkilö X:n kritiikki kansallisten identiteettien leimoja ja jakolinjoja kohtaan saa keskusteluissa kummastusta, vastakommentteja ja vähättelyäkin.

Henkilö X on tavannut muutaman foorumin vakiokirjoittajista henkilökohtaisestikin ja osaa viitata heidän esittämiinsä taustatariinoin, vaikka hän usein suhtautuukin niihin varauksella. Internetin keskustelukanavat ovat tarjonneet hänelle mahdollisuuden keskustella samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa. Erityisen tärkeää tämä oli hänen ensimmäisinä vuosinaan Suomeen muuton jälkeen, jolloin hän tunsi itsensä uudessa ympäristössä erityisen epävarmaksi ja haavoittuvaksi. (Ks. esim. Heino 2018, 71–73.) Tähän epävarmuuden kyllästäämään ”maahanmuuttajamenneisyyteensä” Henkilö X viittaa verkkokeskusteluissa ikään kuin menneisyyden opipirahana. Hän liittyy sen kuitenkin osaksi omaa Suomi-suhdettaan.

Hän viittaa maahanmuuttajakokemukseen myös jaettuna, useita foorumin käyttäjiä yhdistävänä me-kokemuksena, mikä saa yleensä vastakaikua muilta keskustelijoilta. Vaikka verkossa tapahtuvat ihmis-kontaktit poikkeavatkin oleellisesti kasvokkaisista kohtaamisista, voivat ne parhaimmillaan luoda tunnetta yhteenkuuluvuudesta, tuesta sekä kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisesta. (Kozinets 2010, 28–29, 70.)

Nykyisellään Henkilö X on käytännössä jatkuvassa yhteydessä useisiin kontakteihin ja tapahtumiin hänen verkkoprofiileidensa kautta. Hänen puhelimensa merkkiäänät ilmoittavat tuon tuostakin jostakin uudesta, hänen huomiotaan vaativasta tapahtumasta verkossa. Tämä kytkeytyneisyys luo tunnetta siitä, että vaikka Henkilö X on muuttanut pois synnyinmaastaan ja hänen elämänsä sisältyy monenlaista liikkeellä oloa, hän edelleenkin on läsnä monessa paikassa ja verkostossa. Digitaalisen kytkeytyneisyyden myötä kohtaamiset muuttavat muotoaan ja fyysisten välimatkojen merkitys pienenee. (Floridi 2015; Georgiou 2013.) Yhteydenpito ulkomailla asuvien sukulaisien ja ystävien kanssa onkin Henkilö X:lle merkittävä hyöty ja ilo internetin käytöstä.

Henkilö X osallistuu kielikynnyksen vuoksi venäjänkielisiin verkkokeskusteluihin aktiivisemmin kuin suomenkielisiin. Vaikka Henkilö X ei pidäkään itseään yhtenä aktiivisimmista foorumikirjoittajista, osaan keskusteluista hän osallistuu intensiivisesti. Näin on esimerkiksi aiheeltaan kiinnostavan ja tunteita herättävän kaksoiskansalaisuuskeskustelun kohdalla. Verkkokeskusteluiden seuraamisen ja osallistumisen varjopuolena hän törmää myös sellaisiin asenteisiin, jotka herättävät hänessä vihaa, pelkoa ja ahdistusta. (Esim. Sotkasiira 2017a.)

Tästä huolimatta venäjänkielisten keskinäiset verkkokeskustelut ovat mielekkäitä Henkilö X:lle muun muassa siksi, että hän on tyytymätön suomalaisen ja venäläisen median tapaan käsitellä Venäjään liittyviä asioita (Sotkasiira 2017a). Median tapa käsitellä aihetta liittyy transnationalismin tutkimuksessa tunnettuun kotimaisen suodattimen (engl. *domestic filter*) käsitteeseen, jonka avulla medioituvat tapahtumat merkityksellistetään kotimaisten kehysten mukaisesti (Eide, Kunelius ja Phillips 2008). Henkilö X kokee tämän kansallista tulkintaa pakottavana ilmiönä, kun puolestaan muiden usean valtion välisissä yllirajaisissa suhteissa olevien ihmisten kesken omaehtoisesti käyty verkkokeskustelu tuntuu ajoittain voimaannuttavalta (Hunger

ja Kissau 2010). Kaksoiskansalaisuusasiassa Henkilö X ei olekaan turhautunut vain virkarajoituksia ajaville suomalaisille poliitikoille, vaan myös medialle, jonka hän pelkää vain lisäävän venäläisiin ja kaksoiskansalaisiin liittyviä epäluuloja Suomessa aiheelle antamallaan julki-suudella.

Vaikka Henkilö X seuraa verkosta Suomen, Venäjän ja kotialueensa tapahtumia, ryhtymättä hänen käyttämänsä sosiaalisen median keskustelut usein käyttäjien sijainnin sijaan keskusteluteemojen ympärille. Hän osallistuu jonkin verran myös muissa maissa asuvien venäjänkielisten maahanmuuttajien verkkokeskusteluihin, minkä vuoksi hänen on helpompi kuvitella muuttoaan kyseisiin maihin. Vastaavasti Suomen ulkopuolella asuvat ihmiset kirjoittavat ajoittain hänen käyttämilleen foorumeille, vaikka ne olisivatkin ensisijaisesti tarkoitettu Suomessa asuville venäjänkielisille (Davydova-Minguet ym. 2016, 77; Hunger ja Kissau 2010, 257).

Henkilö X:ää kiinnostavissa keskusteluissa hän vaihtaa mielellään näkemyksiä kulttuurieroista suomalaisten ja venäläis- tai neuvosto-taustaisten välillä, paikallisista kulttuuritapahtumista ja arkisista asioista yleensä. Vaikka hän onkin asunut Suomessa jo pitkään, kysyy Henkilö X aika ajoin edelleenkin Suomen venäjänkielisten foorumeilta teknisiä kysymyksiä liittyen Suomen byrokraatiaan. Vastavuoroisuuden nimissä hän pyrkii taas auttamaan muita silloin, kun he kysyvät hänelle vuosien asumisen ja työnteon kautta jo tutuksi tulleista asioista. Henkilö X seuraa myös keskusteluja ihmisten työllistymisestä, sillä hänen työsopimuksensa on määräaikainen ja hän saattaa pian joutua itsekin hakemaan uusia töitä.

Venäjänkielisten verkkokeskusteluissa nousee toistuvasti esiin epäluottamus ja huoli omasta ja perheen tulevaisuudesta. Osa keskustelijoista pohtii, kuinka poliittis-taloudelliset konfliktit, kuten suomalaisen etnonationalismin yleistyminen, taloudelliset katastrofit ja sota, voisivat muodostaa syyn muuttaa pois Suomesta. Henkilö X rauhoittelee muita foorumilla olijoita tällaisten ääriskenaarioiden epätodennäköisyydestä. Toisaalta hän kuitenkin kertoo omasta valmiudestaan muuttaa Suomesta pois olosuhteiden sitä vaatiessa, koska hänellä on sopiva koulutus, kielitaitoa, eikä sosiaalisia tai hoivasuhteita, jotka sitoisivat häntä Suomeen. Viestit, joissa spekuloidaan venäläisten vankileirille lähettämällä, voivat vaikuttaa ulkopuoliselle lukijalle

provokatiivisilta, marginaalisilta tai liioitelluilta. Usealla Suomeen muuttaneella, kuten inkeriläistaustaisilla, on suvussaankin kokemusta tällaisesta traumasta, mikä osaltaan selittää voimakkaita (tunne)reaktioita (esim. Miettinen ym. 2013). Keskustelussa reaktiot näihin viesteihin vaihtelevat kirjoitusten ohittamisesta vähättelyyn ja resonointiin.

Kaksoiskansalaisuus nousi näkyvästi uutisotsikoihin Suomessa erityisesti vuosina 2014 (esim. Lindqvist 2014) ja 2017 (esim. Happonen 2017). Henkilö X keskusteli aiheesta erityisesti venäjänkieliselä verkkofoorumilla, sillä hän kuten Verakaan ei vuonna 2014 eskaloituneiden Venäjän ja länsimaiden suhteiden aikana tuntenut mielekkääksi puhua politiikasta julkisesti (ks. myös Sotkasiira 2017b). Vaikka Henkilö X ja monet muut foorumin keskustelijat ovat muistelleet kohdanneensa ennakkoluuloja venäläisyyttä kohtaan Suomessa aiemminkin (esim. Davydova 2009; Ronkainen 2009; Varjonen, Arnold ja Jasinskaja-Lahti 2013), korostavat he muutosta sosiaalisessa ympäristössään erityisesti vuoden 2014 paikkeilla.

Henkilö X:n foorumilla osoittama henkilökohtainen huoli Suomen kaksoiskansalaisuusasiasta viittaa hänen omaan kaksoiskansalaisuuteensa ja siihen, ettei hänen toinen passinsa ole EU-maasta. Esimerkiksi Viron passin omistavien venäjänkielisten ei ole tarvinnut vuosiin huolehtia Suomen passin hankkimisesta turvatakseen asumisoikeutensa (Jakobson 2017). Verkkofoorumilla käydyssä keskustelussa ihmiset tuovat esiin huoliaan purkaessaan useanlaisia uhkaskenaarioita kaksoiskansalaisuusasiassa: Jakaako Suomi Venäjän viranomaisille tietoja kaksoiskansalaisista? Mitä käy heille, jotka myöhemmin luopuvat Suomen kansalaisuudesta tai eivät sitä hanki, vaikka tekevätkin työuransa Suomessa? Mitä tapahtuu Suomessa tietäville eläkkeille, jos myöhemmin muutetaan ulkomaille asumaan ilman Suomen kansalaisuutta? Laajenevatko kansalaisuusrajoitukset muille aloille? Auttaako Venäjän kansalaisuudesta luopuminen, jos viranomaiset pitävät kirjaa ihmisten vanhempienkin taustoista? Vaikka keskustelussa muistutetaankin useaan kertaan, että Suomen kaltaisessa oikeusvaltiossa tuskin pakotettaisiin luopumaan toisen maan kansalaisuudesta, spekuloidaan tällä mahdollisuudella paljon. Venäjän kansalaisuudesta luopumisen kerrotaan keskusteluissa olevan erittäin pitkä ja työläs prosessi.

Henkilö X pelkää, että muuttuva kaksoiskansalaisuuspolitiikka ja venäjänkielisiä yleisesti leimaava asenneilmasto voivat palauttaa hänen tilanteensa takaisin siihen epävarman maahanmuuttajan asemaan, josta hän on jo kerran päässyt yli. Hän on suhtautunut kansalaisuuteen paitsi Suomessa asumista, työntekoa ja ulkomaille matkustamista helpottavana juridisena sopimuksena, myös elämiseen vakautta antavana statuksena, tietynlaisena kuulumisen tunnustuksena. Kansalaisvelvollisuutenaan hän on pitänyt lakien kuuliaista noudattamista ja työntekoa sosiaaliturvien nostamisen sijaan. (Ks. myös Jakobson 2017.) Nyt Henkilö X tulkitsee usean kanssakeskustelijansa tukemana kaksoiskansalaisuuteen liittyvät lakiuudistukset ja julkisen keskustelun signaalina siitä, että vaikka he ovat ansainneet kaksoiskansalaisuuden, ei heihin siltikään luoteta. Suomen kansalaisuusstatukseen liitetty hyväksyntä ja vakaus ovat kokeneet kovan kolauksen. Toisaalta osa keskustelijoista on vastannut tästä kertoneelle Henkilö X:lle suhtautuneensa Suomen kansalaisuuden hankkimiseen jo aiemminkin skeptisesti, epäröiden, että siitä voi seurata vielä hankaluuksia omalle urakehitykselle tai sosiaaliselle statukselle niin Suomessa kuin Venäjälläkin.

Haurastuva arjen turvallisuus

Kriittisen ja erityisesti feministisen turvallisuustutkimuksen perinteen mukaisesti olemme tässä tarkastelleet Suomen venäjänkielisten arjen turvallisuutta yhtäältä yksilön ja valtioiden välisten suhteiden turvallisena ylläpitämisena kontekstissa ja toisaalta yksilön sosiaalisissa suhteissa ja eletyissä kokemuksissa rakentuvana tuntemuksena. Olemme käsitelleet turvallisuustunteen haurastumista kahden tyyppitarinan kautta: Veran ruumiillisina, arjessa elettyinä, tiukasti konkreettisiin paikkoihin sidottuina kokemuksina ja Henkilö X:n virtuaalisissa medioituneessa kanssakäymisessä muodostuvina representaatioina.

Tutkimuksessamme olemme soveltaneet erityisesti Ticknerin (2004) feminististä turvallisuustutkimuksen lähestymistapaa. Vaikka Suomen ja Venäjän valtiot ovat tahoiltaan esittäneet itseään kansalaistensa turvaajan roolissa (Oivo ja Davydova-Minguet 2019), ovat

kansallisen turvallisuuden takaamiseksi esitetyt aloitteet aiheuttaneet turvattomuutta ihmisten arjessa. Suomen venäjänkielisten arki ja mediailan käyttö kiteyttää selkeästi kansainvälisessä politiikassa yhä voimistuvaa käsitystä yhteiskunnallisten ja yllirajaisten suhteiden muodostumisesta sotatilamallin kautta. Tämä aiheuttaa epäedullisen arjen ympäristön, turvattomuutta ja ristiriitoja yllirajaista elämää elävälle ihmisryhmille ja yksilöille.

Krimin valtausta edeltäneet ja erityisesti sitä seuranneet kehityskulut ovat muuttaneet käsityksiä turvallisuudesta niin, että valtiot ovat palanneet selvästi turvallisuusajattelun keskiöön. Suomen venäjänkielisten näkökulmasta tämä tarkoittaa, että luottamus heihin on kyseenalaistettu niin entisen kuin nykyisenkin kotimaan taholta. Samalla molemmat maat vaativat jakamatonta lojaliteettia, ikään kuin soturikansalaisuutta (ks. Tickner 2004). Selkeimmin tämä näkyy yllirajaista arkea elävien kaksoiskansalaisten arjessa, joille toisesta kansalaisuudesta on voinut tulla etuoikeuden sijasta jopa taakka. Monet ovat ajatelleet toisesta kansalaisuudesta luopumista, ja jotkut ovat jopa tehneet sen. Venäjän kansalaisuudesta ovat taipuvaisempia luopumaan etenkin nuoret ihmiset, joilla ei ole enää vahvoja siteitä Venäjälle. Sen sijaan kansalaisuudesta luopuminen on huomattavasti perustavanlaatuisemman harkinnan takana Veran tyyppitarinan tapaisille ihmisille, joilla on hoivavelvollisuuksia, ylisukupolvisia perhesuhteita ja mahdollisesti omaisuutta Venäjän puolella.

Arjen turvallisuuden rapautuminen nousee esille myös Henkilö X:n tyyppitarinassa. Yllirajaisten siteiden turvallistaminen, josta Henkilö X on keskustellut verkossa jo vuosikaudet, vaikuttaa haurastuttavan hänen luottamustaan Suomen kansalaisuuden tuottamaan turvaan ja kuulumisen tunnetta Suomeen. Hänen itsereflektiossaan ja maailmankuvassaan korostuvat arkiympäristöstä tulevan tunnustuksen ja hyväksynnän arvostus, mikä on ristiriidassa suomalaisissa ja venäläisissä viestimissä sekä venäjänkielistissä verkkokeskusteluissa nousevan kansallisen puolueellisuusvaatimuksen kanssa. Henkilö X ei hahmota olevansa erityisen sitoutunut syntymä- ja asuinmaihinsa kansalaisuuksistaan huolimatta.

Jännittynyt ilmapiiri näkyy konstruoimissamme tyyppitarinoissa ja niiden takana olevien ihmisten arjessa toistaiseksi ”pieninä” ilmiöinä: rajanylityksen kasvaneena epävarmuutena, pelkona työpaikan

menetyksestä tai tulojen pienentymisestä ja sosiaalisten suhteiden kiristymisenä tai katkeamisena. Virtuaalisessa keskustelutilassa tämä näkyy eräänlaisena uhitteluna, mielipiteiden polarisoitumisena ja liikkuvuuden ideaalin ylikorostumisena. Vaikuttaa siltä, että suhde Suomeen turvallisenä asuinmaana on problematisoitunut ja saanut huomattavia kolhuja, minkä seurauksena joillekin on syntynyt ajatus etsiä uusia mahdollisuuksia Suomen ulkopuolelta.

Venäjänkieliset ovat Neuvostoliiton romahdettua ja rajojen madalluttua tulleet kolmen vuosikymmenen kuluessa tutummiksi ja hyväksytyimmiksi Suomessa. Veran elämässä tämä näkyy siten, että hän on onnistunut rakentamaan Tohmajärvellä molemminpuolisen luottamuksen. Vera ja muut hänen kaltaisensa luottavat suomenkieliseen naapurustoonsa ja suomenkielinen naapurusto luottaa heihin (Lehto ym. 2019). Epäluottamusta ja arjen turvallisuuden rapautumista aiheuttaa Venäjän ja Suomen yllirajaisten sidosten kaksoisturvallistaminen ja kansainvälisten suhteiden kiristyminen Krimin miehityksestä alkaneella aikakaudella. Ihmiset pyrkivät aktiivisesti torjumaan arjen naapuruudessaan valtioiden toimien luomaa turvattomuuden tunnetta. (Vrt. Davydova-Minguet ja Pöllänen 2018; Pöllänen ja Davydova-Minguet 2016.) Tällä hetkellä voidaan sanoa, että ”epäpoliittisuus” onkin leimaa-antava piirre venäjänkielisten arjen toiminnassa ja muissa kuin verkossa tapahtuvissa sosiaalisissa suhteissa. Monet pyrkivät etäännyttämään valtiot ja niiden lojaaliusvaatimukset itsestään ja elinympäristöstään, ja valtioiden politiikkoihin uskaltaaan ottaa kantaa lähinnä verkossa, ja sielläkin mielellään anonyymisti.

Jos Suomessa halutaan kehittää arjen turvallisuutta kokonaisvaltaisesti, tulee tarkastella sensitiivisesti sotatilamallin mukaisen turvallisuuden tuottamisen vaikutusta yllirajaisiin ryhmiin. Lisäksi yhteiskuntien medioitumisen (erityisesti sosiaalisen median) vaikutukset tuottavat jatkuvasti retoriikan, ja edelleen asenteiden ja poliitikkojen, kärjistymistä ja polarisaatiota. Moninaistuvalla väestöllä on ja tulee väistämättä olemaan merkityksellisiä yllirajaisia siteitä, minkä vuoksi sotatilamallin mukaisen ”soturikansalaisuuden” vaatimus ei pysty tuottamaan yllirajaisessa arjessa turvallisuuden tunnetta vaan päinvastoin horjuttaa sitä.

Lähteet

- Assmuth, Laura ja Pöllänen, Pirjo 2018: Arjen rajanvetoja paikallisesti: Maahanmuuttajaryhmät Suomen ja Venäjän rajalla. Poliitiikasta – tutkimuksesta ajankohtaisesti ja ajattomasti. <https://politiikasta.fi/arjen-rajavetoja-paikallisesti-maahanmuuttajaryhmat-suomen-ja-venajan-rajalla>. Luettu 4.10.2019.
- Assmuth, Laura, Hakkarainen, Marina, Lulle, Aija ja Siim, Pihla Maria (toim.) 2018: *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Atkinson, Paul ja Hammersley, Martyn 1994: Ethnography and Participant Observation. Teoksessa *Handbook of Qualitative Research*. Toimittaneet Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln. SAGE Publications, Thousand Oaks, 248–261.
- Björn, Ismo 2019: Osip Sinitko: Venäläis-puolalais-valkovenäläinen sotilas ja vuoden 1918 kansallinen muisti. Teoksessa *Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa*. Toimittanut Jenni Merovuo. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 212–257.
- Buzan, Barry ja Hansen, Lene 2009: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Davydova, Olga 2008: Bronze Soldier goes Transnational: Mediascapes and the Formation of Identities in Internet Discussions. *Ethnopolitics* 7(4) 2008, 391–411.
- Davydova, Olga 2009: *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena: Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa*. Joensuu University Press, Joensuu.
- Davydova, Olga 2012: Venäjän lännestä Suomen itään: Sukupuolittunut maahanmuutto ja haurastuneet työmarkkinat. Teoksessa *Monikulttuurisuuden sukupuoli: Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Toimittaneet Suvi Keskinen, Jaana Vuori ja Anu Hirsiaho. Tampere University Press, Tampere, 72–100.
- Davydova, Olga ja Kozulya, Maria 2009: Turkkikansaa. *Naistutkimus* 2/2009, 48–54.
- Davydova, Olga ja Pöllänen, Pirjo 2010: Gender on the Finnish-Russian Border: National, Ethnosexual and Bodily Perspective. Teoksessa *Ethnosexual Processes: Realities, Stereotypes and Narratives*. Toimittaneet Joni Virkkunen, Pirjo Uimonen ja Olga Davydova. Kikumora Publications, Helsinki, 18–35.
- Davydova, Olga ja Pöllänen, Pirjo 2011: Border Crossing from the Ethnosexual Perspective: a Case Study of the Finnish-Russian Border. *Eurasia Border Review* 2(1) 2011, 73–87.
- Davydova-Minguet, Olga 2014: Diaspora käytännön kategoriana. *Idäntutkimus* 4/2014, 44–62.
- Davydova-Minguet, Olga 2017: Suomen venäjänkielinen media ja monietninen julkisuus. *Idäntutkimus* 3/2017, 3–19.
- Davydova-Minguet, Olga 2018: The Dividing National Days' Celebrations

- in the Transnational Russian-Finnish Border Region. Teoksessa *Memory. Identity. Culture*. Toimittaneet Tatjana Kuharenoka, Irina Novikova ja Ivars Orehovs. LU Apgads, Riika, 226–243.
- Davydova-Minguet, Olga 2019a: Media, Memory, and Diaspora Politics in Transnational Public Spheres. Teoksessa *Post-Cold War Borders*. Toimittaneet Jussi Laine, James Scott ja Ilkka Liikanen. Routledge, Lontoo, 93–111.
- Davydova-Minguet, Olga 2019b: Vera Suomalainen. Monikulttuurisuuden haaste kansalliselle muistille. Teoksessa *Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa*. Toimittanut Jenni Merovuori. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 270–286.
- Davydova-Minguet, Olga ja Pöllänen, Pirjo 2017: Gendered Everyday Bordering: An Ethnographic Case Study on the Border Between Finland and Russia. Teoksessa *Women and Borders: Refugees, Migrants and Communities*. Toimittaneet Seema Shekhawat ja Emanuela C. Del Re. I.B. Tauris, Lontoo, 175–196.
- Davydova-Minguet, Olga, Sotkasiira, Tiina, Oivo, Teemu ja Riiheläinen, Janne 2016: *Suomen venäjänkieliset mediankäyttäjänä*. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Davydova-Minguet, Olga, Sotkasiira, Tiina, Oivo, Teemu ja Riiheläinen, Janne 2019: Mediated Mobility and Mobile Media: Transnational Media Use Among Russian-speakers in Finland. *Journal of Finnish Studies* 22(1 & 2), 265–282.
- Eide, Elisabeth, Kunelius, Risto ja Phillips, Angela 2008: Contrapuntal Readings: Transnational Media Research and the Cartoon Controversy as a Global News Event. Teoksessa *Transnational Media Events: The Mohammed Cartoons and the Imagined Clash of Civilizations*. Toimittaneet Elisabeth Eide, Risto Kunelius ja Angela Phillips. Nordicom, Göteborg, 11–27.
- EV 280 2018 vp, Eduskunnan vastaus EV 280/2018 vp. 5.3.2019. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Documents/EV_280+2018.pdf. Luettu 12.10.2019.
- Faist, Thomas 2010: Diaspora and Transnationalism: What Kind of Dance Partners? Teoksessa *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Toimittaneet Rainer Bauböck ja Thomas Faist. Amsterdam University Press, Amsterdam, 9–34.
- Floridi, Luciano (toim.) 2015: *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*. Springer Open. https://doi.org/10.1007/978-3-319-04093-6_1.
- Georgiou, Myria 2013: Diaspora in the Digital Era: Minorities and Media Representation. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 12(4), 80–99.
- Gergen, Mary ja Kenneth Gergen 2002: Ethnographic representation as relationship. Teoksessa *Ethnographically Speaking: Autoethnography, Literature, and Aesthetics*. Toimittaneet Arthur Bochner ja Carolyn Ellis. Altamira Press, Lanham, 11–33.

- Gorny, Eugene 2009: *Creative History of the Russian Internet: Studies in Internet Creativity*. Goldsmiths College, Lontoo.
- Grigas, Agnia 2016: *Beyond Crimea. The New Russian Empire*. Yale University Press, New Haven.
- Happonen, Päivi 2017: Puolustusvoimat laitto Venäjän kaksoiskansalaiset erityistarkkailuun – myös varusmiesten toimintaa on alettu rajoittaa. Julkaistu 31.1.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9433295>. Luettu 10.5.2019.
- Heino, Eveliina 2018: *Yhteiskunnan jäsenyyden ehdot. Arjen kansalaisuuden rakentaminen ja peruspalvelukokemukset venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa*. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008: *Reikä sydämessä*. Vastapaino, Tampere.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karisto, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna 2016: *Hoivan arvoiset: Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hoskins, Andrew (toim.) 2018: *Digital Memory Studies: Media Pasts in Transition*. Routledge, Lontoo.
- Jakobson, Mari-Liis 2017: "It all does not matter that much in the European Union": Migrant Transnationalism and the Transformation of Post-Communist Citizenship Discourse. *Europe-Asia Studies* 69(5) 2019, 754–770.
- Karhu, Jani, Merovuo, Jenni, Björn, Ismo, Kuusisto, Alina ja Hirvonen, Helena 2019: Hilma Ojanen. "Kuinka minä olisin voinut totuuden kirjoittaa?" Menneisyyden tavoittaminen historiantutkimuksen keinoin. Teoksessa *Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa*. Toimittanut Jenni Merovuo. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 258–269.
- Kinvall, Catarina 2017: Feeling Ontologically (in)secure: States, Traumas and the Governing of Gendered Space. *Cooperation and Conflict* 52(1), 90–108.
- Kissau, Kathrin ja Hunger, Uwe 2010: The Internet as a Means of Studying Transnationalism and Diaspora. Teoksessa *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Toimittaneet Rainer Bauböck ja Thomas Faist. Amsterdam University Press, Amsterdam, 245–266.
- Kozinets, Robert 2012: *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. SAGE Publications, Thousand Oaks.
- Krivosos, Daria 2019: *Migrations on the Edge of Whiteness: Young Russian-Speaking Migrants in Helsinki, Finland*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Kuula, Laura 2011: *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere.
- Kuusisto, Alina 2019: Olga Nevalainen. "Jumaliste sitä pimeyttä": Työväestön järjestäytyminen ja radikalisoituminen Joensuu seudulla ennen sisällissotaa. Teoksessa *Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa*. Toimittanut Jenni Merovuo. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 42–79.
- Lehto, Iiris 2020: *Hoivaa työllistämiprojektissa: Projektihoivan arki, tahti ja sommittuma*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Lehto, Iiris, Rokkonen, Lilli ja Pöllänen, Pirjo 2019: Hoiva paikallaan. Teok-

- sessä *Arjen rihmastot – Eeva Jokisen juhlakirja*. Toimittaneet Helena Hirvonen, Antero Puhakka ja Pirjo Pöllänen. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3206-8>.
- Limnell, Jari ja Rantapelkonen, Jarmo 2017: *Pelottaako? Nuoret ja turvallisuuden tulevaisuus*. Docendo, Helsinki.
- Lindqvist, Olli 2014: Suomi harkitsee tiukennuksia kaksoiskansalaisuuteen. Julkaistu 21.8.2014 <https://yle.fi/uutiset/3-7425497>. Luettu 15.8.2019.
- Lähtenmäki, Mika 2015: Kieli-ideologia ja kielipolitiikka Venäjän valtion yhtenäisyyden rakentajina. *Idäntutkimus* 1/2015, 26–35.
- Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo, Pitkänen, Pirkko 2006: Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Toimittanut Tuomas Martikainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 9–41.
- Merovuoli, Jenni 2019: Johdanto. Teoksessa *Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa*. Toimittanut Jenni Merovuoli. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 6–15.
- Miettinen, Helena, Krjulov, Aleksei, Mullonen, Juho ja Wikberg, Pekka 2013: *Inkeriläiset: Kuka kukin on?* Inkerin kulttuuriseura, Helsinki.
- Mäkiranta, Minna-Liisa 2019: Salome Wartiovaara. Sukkia ja siunauksia: Ruustinna Salome Wartiovaara äitinä, vaimona ja valkoisena naisena. Teoksessa *Moniääninen sisällissota Pohjois-Karjalassa*. Toimittanut Jenni Merovuoli. Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, Joensuu, 134–163.
- N 142-FZ: Federalnyi zakon ot 4 iyunja 2014 g. N 142-FZ "O vnesenii izmeneni v statji 6 i 30 Federalnogo zakona. 'O graždanstve Rossijskoi Federatsii' i otdelnye zakonodatelnye akty Rossijskoi Federatsii." *Rossijskaja gazeta* 6.6.2014. <https://rg.ru/2014/06/06/grajdanstvo-dok.html>. Luettu 15.10.2019.
- Neumann, Iver 1999: *Uses of the Other: "The East" in European Identity Formation*. Manchester University Press, Manchester.
- Oivo, Teemu 2017: Pelko Pohjois-Karjalan Venäjäkeskustelussa ja uutisoinnissa. *Lähde. Historiatieteellinen aikakauskirja* 14, 82–104. <https://lahde.journal.fi/article/view/67824>. Luettu 16.10.2019.
- Oivo, Teemu ja Davydova-Minguet, Olga 2019: Kaksoiskansalaisuuden turvallistaminen ja Suomen venäjänkieliset. *Idäntutkimus* 3/2019, 59–76.
- Pietiläinen, Jukka 2016: Venäläisvähemmistö Suomen mediassa. Teoksessa *Venäjänkieliset Suomessa: Huomisen suomalaiset*. Toimittaneet Arno Tanner ja Ismo Söderling. Siirtolaisuusinstituutti, Turku, 140–152.
- Pomerantsev, Peter ja Weiss, Michael 2014: The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money. *The Interpreter*. <http://www.interpretermag.com/the-menace-of-unreality-how-the-kremlin-weaponizes-information-culture-and-money>. Luettu 14.9.2019.
- Pöllänen, Pirjo ja Davydova-Minguet, Olga 2016: Venäjä-mielikuvat Tohmajärvellä. *Aspekti* 2016, 44–47.
- Pöllänen, Pirjo ja Davydova-Minguet, Olga 2018: Hyvinvointi rajaseudulla asuvien venäläisten maahanmuuttajanaisten arjessa. Teoksessa *Maahan-*

- muutto, palvelut ja hyvinvointi: Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä.* Toimittaneet Johanna Hiitola, Kati Turtiainen ja Merja Anis. Vastapaino, Tampere, 169–188.
- Pöllänen, Pirjo 2013: *Hoivan rajat: Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja yli-rajainen perhehoiva.* Väestöliitto, Helsinki.
- Pöysä, Jyrki 2010: Kaksin tekstin kanssa: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa *Vaeltavat metodit.* Toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Rajavartiolaitos 2018: Tilastoja. <https://www.raja.fi/ajankohtaista/tilastoja>. Luettu 15.5.2019.
- Ronkainen, Jussi 2009: *Väliviivakansalaiset: Monikansalaisuus asemana ja käytäntönä.* Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Sisäministeriö 2017: International Migration 2016–2017 Report for Finland. Ministry of the Interior Publication 28/2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160257/SM_28_2017.pdf. Luettu 28.10.2020.
- Sotkasiira, Tiina 2017a: Suomen venäjänkieliset mediayleisönä. *Idäntutkimus* 3/2017, 20–35.
- Sotkasiira, Tiina 2017b: “Sometimes It Feels Like Every Word Is a Lie”: Media Use and Social (In)Security Among Finnish Russian-Speakers. *Central and Eastern European Migration Review* 7(1) 2018, 109–127. <http://doi.org/10.17467/ceemr.2017.18>
- Tallinn University 2017: Perception of Russia across Eurasia: Memory, Identity and Conflicts. <https://www.tlu.ee/en/bfm/researchresearch-and-developmentcreative-and-developmental-projects/perception-russia-across>. Luettu 18.4.2019.
- Talouselämä* 2015: Nyt pamahtivat järkyttävät tax free -tilastot: Lappeenranta -69%, Helsinki -43%, Imatra -71%. <https://www.talouselama.fi/uutiset/nyt-pamahtivat-jarkyttavat-tax-free-tilastot-lappeenranta-69-helsinki-43-imatra-71/fbf5fd5c-8d91-32ea-b233-5de8dd6daccb>. Luettu 13.8.2019.
- Tedre, Silva 1999: *Hoivan sanattomat sopimukset: Tutkimus vanhusten koti-palvelun työntekijöiden työstä.* Joensuun yliopisto, Joensuu.
- TENK 2019: TENKin ohjeistot. <https://www.tenk.fi/fi/tenkin-ohjeistot>. Luettu 26.11.2019.
- Tickner, Ann 2005: What Is Your Research Program? Some Feminist Answers to International Relations Methodological Questions, *International Studies Quarterly*, 49(1), 1–22.
- Uimonen, Pirjo 2010: Keep the Nation Clean! Netogiating the Norms of Female Purity. Teoksessa *Ethnosexual Processes: Realities, Stereotypes and Narratives.* Toimittaneet Joni Virkkunen, Pirjo Uimonen ja Olga Davydova. Kikimora Publications, Helsinki, 121–137.
- Uotinen, Johanna 2010: Aistimuksellisuus, autoetnografia ja ruumiillinen tietäminen. *Elore* 17(1) 2010. http://www.elore.fi/arkisto/1_10/katsart_uotinen_1_10.pdf. Luettu 10.4.2018.

- Varjonen, Sirkku, Arnold, Linda ja Jasinskaja-Lahti, Inga 2013: "We're Finns here, and Russians there": A Longitudinal Study on Ethnic Identity Construction in the Context of Ethnic Migration. *Discourse & Society* 24(1), 110–134.
- Varjonen, Sirkku, Zamiatin, Aleksandr ja Rinas, Marina 2017: *Suomen venäjänkieliset: tässä ja nyt: Tilastot, tutkimukset, järjestökentän kartoitus*. Cultura-säätiö, Helsinki.
- Vertovec, Steven 2009: *Transnationalism*. Routledge, Lontoo.
- Virkkunen, Joni, Uimonen, Pirjo ja Davydova, Olga 2010: Introduction: Ethnosexual Processes as Realities, Stereotypes and Narratives. Teoksessa *Ethnosexual Processes: Realities, Stereotypes and Narratives*. Toimittaneet Joni Virkkunen, Pirjo Uimonen ja Olga Davydova. Kikumora Publications, Helsinki, 5–17.
- Wilson, Andrew 2015: Four Types of Russian Propaganda. *Aspen Review* 4/2015. <http://www.aspeninstitute.cz/en/article/4-2015-four-types-of-russian-propaganda>. Luettu 4.10.2019.

II
**Arjen turvallisuus
suomalaisessa
hyvinvointivaltiossa**

Maahanmuuttajien arjen turva ja turvattomuus Pohjois-Karjalan maaseutualueilla

Tiina Sotkasiira

© <https://orcid.org/0000-0002-2453-8433>

Suomessa kansainvälisiä muuttoliikkeitä tutkittiin pitkään lähes yksinomaan kaupunkeja koskevana ilmiönä (Partanen 2008). Tämä on ymmärrettävää siinä mielessä, että valtaosa maahanmuutosta suuntautuu suurimpiin Etelä-Suomessa sijaitseviin kaupunkeihin (Juopperi 2019). Toisaalta tiedämme, että ympäri maata löytyy pieniä kuntia, joissa on niiden asukasmäärään nähden merkittävä määrä ulkomailla syntynyttä väestöä (Saari 2013). Maaseudulla kansainvälinen muuttoliike nähdään mahdollisuudeksi houkutellessa uusia kuntalaisia ja elävöittäessä poismuuton ja ikääntymisen vuoksi pieneneviä paikallisyhteisöjä (työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 21). Viime aikoina sekä paikalliset maaseututoimijat että kansallisen tason toimijat, kuten Maaseutuverkosto ja Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto, ovat alkaneet vaatia politiikkaa, joka lisäisi maahanmuuttajien haakeutumista harvaan asutuille seuduille (*Turun Sanomat* 2018). Eriytyisesti kysymys maaseudun yrityksistä uhkaavasta työvoimapulasta on nostanut maaseudulle suuntautuvan maahanmuuton maaseutupolitiikan keskiöön (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2014). Samalla kun maahanmuuttajat on alettu nähdä voimavarana maaseudulle, on kiinnostuttu siitä, kuinka heidän asettumistaan sinne voitaisiin tukea.

Tutkimusten mukaan se, miten turvalliseksi arki koetaan, vaikuttaa myös maahanmuuttajien asuinpaikan valintaan (Flynn ja Kay 2017). Näitä kokemuksia voi tutkia käyttämällä käsitettä *arjen turvallisuus* (ks. tämän kirjan johdanto), jolloin huomio suuntautuu yhtäältä viranomaisten, yritysten ja kansalaistoimijoiden pyrkimyksiin lisätä turvallisuutta ja toisaalta yksittäisten ihmisten kyyvykkyteen edistää turvallisuutta omissa arjessaan. Arki puolestaan ymmärretään elämäntilanteeksi, jossa asioita tehdään tavanmukaisesti, rutinoituneesti

ja liikoja refleктоimatta (Jokinen 2005). Sujuessaan arki ympäröi meitä tuttuna ja turvallisena, mutta sujuvuuksien rikkoontuessa se voi muuttua turvattomaksi ja arvaamattomaksi (Sotkasiira 2019; Sotkasiira ja Rannikko 2019). Esimerkiksi arkipäivän rasismin tutkija Philomena Essed (1991) väittää, että arki tulee näkyväksi oikeastaan vasta silloin, kun sen rutiinit menevät rikki tai kun sen normaali rytmi ja kulku haastetaan. Kuten Anu Hirsiaho ja muut (2011) huomauttavat, varsinkin vähemmistöihin kuuluvien arki voi olla julmaa. Julmassa arjessa mikään ei ole itsestään selvää eikä rutiininomaista, vaan arki tuntuu pikemminkin työläältä, arkiset kohtaamiset ulosulkevilta ja siksi turvattomilta.

Adam Crawfordin ja Steven Hutchinsonin (2016) mukaan arjen turvallisuutta tulisi tarkastella kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin arjen turvallisuutta on tutkittava ajallisen ulottuvuuden kautta, koska arki ymmärretään usein nimenomaan aikaan suhteutuvana elämämpiirinä. Arjelle on leimallista tiettyjen ”arkisten” tapahtumien toistuminen ja rutiininomaisuus sekä yksilön näkökulmasta tärkeä mahdollisuus muuntaa pakkotahteja omilta tuntuviksi arjen rytmeiksi (Felski 2000; Jokinen 2005). Toiseksi Crawford ja Hutchinson kehoittavat tutkijoita huomioimaan arjen turvallisuuden tilallisen ulottuvuuden, sillä kokemuksiin arjen turvallisuudesta sisältyy myös maantieteelliseen alueeseen, sijaintiin ja tilaan liittyviä merkityksiä. Kolmanneksi Crawfordin ja Hutchinsonin tarkastelussa painottuvat arjen turvallisuuden tunteisiin ja affekteihin liittyvät merkitykset, jotka ovat nousseet myös laajemmin turvallisuustutkimuksen agendalle (Åhäll ja Gregory 2013).

Tutkimukseni sivuaa kaikkia kolmea edellä mainittua arjen turvallisuuden ulottuvuutta, mutta tässä luvussa keskityn erityisesti alueelliseen ulottuvuuteen eli siihen, kuinka maaseudulla asuminen vaikuttaa maahanmuuttajien kokemuksiin arjen turvallisuudesta. Pohdin etenkin, miten asuminen pohjoiskarjalaisella maaseudulla muokkaa maahanmuuttajien kokemuksia arjen turvallisuudesta. Lähden liikkeelle kuvaamalla lyhyesti maaseudun asukkaiden arjen turvallisuudesta käytyä tutkimuskeskustelua, minkä jälkeen tarkastelen Pohjois-Karjalan maaseutualueilla asuvien maahanmuuttajien kertomuksia arjen turvallisuudesta ja ajoittaisesta turvattomuudesta. Keskityn turvallisuuden fyysiseen, materiaaliseen, sosiaaliseen sekä

ontologiseen ulottuvuuteen, koska nämä osa-alueet nousivat vahvimmin esille tutkimukseni aineistossa, joka koostuu Pohjois-Karjalassa asuvien maahanmuuttajien hyvinvointia ja arjen turvallisuutta koskevista haastatteluista¹. Tavoitteenani on vastata kysymykseen, miten kokemus arjen turvallisuudesta vaikuttaa maahanmuuttajien halukkuuteen muuttaa maaseudulle ja asettua asumaan sinne pitempiaikaisesti.

Kansalaisten turvallisuudesta maaseudun asukkaiden turvallisuuteen

Suomessa eri hallinnonalojen toiminta ja uhkiin varautuminen sovitaan yhteen Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (Turvallisuuskomitea 2017), jonka tavoitteena on turvata yhteiskunnan toimintakyky, säilyttää Suomen valtion itsenäisyys sekä edistää kansalaisten turvallisuutta ja hyvinvointia. Turvallisuusstrategian yleiset tavoitteet on rajattu koskemaan Suomen kansalaisten terveyttä ja hyvinvointia. Näin on siitä huolimatta, että Suomessa asuu suuri joukko ihmisiä, jotka eivät ole Suomen kansalaisia. Vuonna 2017 Suomessa asui vakituisesti 249 500 ulkomaan kansalaista (Tilastokeskus 2018). Maahanmuuttaneen on asuttava Suomessa yleensä viisi vuotta ennen kuin hänen on mahdollista hakea Suomen kansalaisuutta (Maahanmuuttovirasto 2019). Kuntien vastuut taas kohdistuvat kuntalaisiin, joiden hyvinvointia kuntien tulee edistää esimerkiksi järjestämällä palveluja taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla (Kuntalaki 410/2015). Kuntalaisia ovat kaikki kunnassa vakituisesti asuvat kansalaisuudesta riippumatta.

Siinä missä kansalaisten kohdalla turvallisuus ja hyvinvointi kytkeytyvät vahvasti toisiinsa, puhutaan maahanmuuttajista ja turvallisuudesta usein turvallistamisen ja sen seurausten kautta (Browning 2017). Turvallistaminen tarkoittaa maahanmuuton tarkastelemista uhkana, jonka hallinnoiminen vaatii erityisiä keinoja, ja oikeuttaa toimimisen ohi normaalien poliittisten menetelmien (Buzan, Wæver ja de Wilde 1998; Wæver 1995). Suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa ja maahanmuuttoa säätelevässä lainsäädännössä maahanmuuton turvallistaminen on lisääntynyt viime vuosina (Palander ja

Pellander 2019). Turvallistavat puhetavat ja niille pohjaava politiikka suuntaavat huomiota pois siitä, millaiseksi eri maahanmuuttajaryhmät, kuten maaseudulla asuvat maahanmuuttajat, kokevat turvallisuutensa. Myös toimenpiteet, joilla maahanmuuttajien turvallisuutta voitaisiin arjessa lisätä, jäävät vähemmälle huomiolle. Siksi tarvitaan tutkimusta, joka valottaa prosesseja, joiden kautta tietyt ilmiöt määrittävät turvallisuushiksi. Tutkimus ja tutkimusta hyödyntävä politiikka voivat myös auttaa purkamaan virheellisiä ja yksinkertaistaviin stereotyyppioihin perustuvia käsityksiä turvallistamisen kohteiksi joutuneista ryhmistä (Crawford ja Hutchinson 2016).

Myös maaseudulle suuntautuva kansainvälinen muuttoliike on turvallistettu. Suomalaisella maaseudulla varsinkin vastaanottokeskusten perustaminen on koettu paitsi mahdollisuudeksi myös uhaksi paikallisten asukkaiden, eritoten naisten ja lasten, fyysiselle turvallisuudelle (Kelahaara ja Mattila 2017; Nikunen 2018). On myös pelätty taloudellisia rasitteita, joita palveluiden järjestämisestä ulkomaalaistaustaisille asukkaille koituu. Erityisesti korkean työttömyyden alueilla muualta tuleva työvoima on koettu uhaksi paikallisten asukkaiden taloudelliselle turvallisuudelle (Sotkasiira 2018; Sotkasiira ja Haverinen 2016). Kansainvälisesti vastaanottokeskusten perustamiseen liittyviä pelkoja on analysoitu not-in-my-backyard- eli nimby-käsitteen avulla. Nimby-ilmiöön keskittynyt tutkimus on osoittanut, että maahanmuuttoa koskevaan huolipuheeseen verhoutuu myös rasistisia puhetapoja ja ennakkoluuloja muualta muuttaneita kohtaan (Hubbard 2005). Vastareaktionä rodullistavalle turvallisuuspuheelle ja maaseudun maahanmuuttajien näkökulmien sivuuttamiselle tutkimuksissa on alettu kiinnittää huomiota maahanmuuttajataustaisten yksilöiden ja perheiden kokemuksiin maaseudulla elämisestä (Cloke 2004; de Lima 2001). Tällainen yksilöiden inhimillisyyteen ja arjen turvallisuuteen keskittyvä tutkimus on vastapuhetta turvallistamiselle. Se voi myös antaa työkaluja uudentalaiselle, asukkaiden yksilöllisiä tarpeita huomioivalle alue- ja maaseutupolitiikalle. Skotlannin maaseudulla tutkimusta tehneet Moya Flynn ja Rebecca Kay (2017) painottavat, että tarkastelemalla turvallisuuden kokemuksia yksilötasolla voidaan selvittää, miten maaseutupaikkakunnilla kyettäisiin varautumaan maahanmuuttoon aiempaa paremmin ja tukemaan uusia asukkaita niin, että kokemus maalla asumisesta muodostuisi heille myönteiseksi. Ko-

kemuksia arjen turvallisuudesta voidaan tutkia esimerkiksi kysymälä, millaisiksi eri ihmisryhmät kokevat ne prosessit ja toimintatavat, joilla turvallisuutta yhteiskunnassa luodaan, sekä mitä ovat ne käytännöt, joiden avulla ihmiset pyrkivät arjessaan lisäämään omaa turvallisuuttaan (Crawford ja Hutchinson 2016).

Tutkimukseni laajempi teoreettinen viitekehys pohjaa Skotlannin, Irlannin sekä Pohjoismaiden maaseutualueilla tehtyihin maahanmuuttajien turvallisuutta ja hyvinvointia koskeviin tutkimuksiin. Niistä välittyy huoli siitä, ettei maaseutupaikkakunnilla välttämättä ole riittävää kokemusta, resursseja ja toimintatapoja, joilla vastata sinne asettuvien maahanmuuttajien arkisiin tarpeisiin (vrt. de Lima 2012; de Lima ja Wright 2009; Flynn ja Kay 2017; McAreavey 2012; Romme Larsen 2011; Whyte, Romme Larsen ja Olwig 2019). Esimerkiksi Flynn ja Kay (2017) kirjoittavat sosiaalisesta turvallisuudesta, jolla he viittaavat sekä toimeentulon varmuutena konkretisoituvan materiaaliseen turvallisuuteen että emotionaaliseen turvallisuuteen eli kokemukseen sosiaalisesta tuesta ja myönteisistä ihmissuhteista. Heidän mukaansa koettu sosiaalinen turvallisuus kiinnittää maahanmuuttajia maaseutuyhteisöihin, kun taas turvattomuus ja kokemus siitä, että ei kuulu osaksi yhteisöä tai että jätetään jopa tarkoituksellisesti yhteisön ulkopuolelle, vähentävät turvallisuuden tunnetta ja ohjaavat maahanmuuttajien muuttoliikettä kohti paikkakuntia, joilla eläminen koetaan turvalliseksi.

Materiaalisen ja emotionaalisen turvallisuuden sekä niiden risteyksessä rakentuvan sosiaalisen turvallisuuden ohella tutkimuksessani keskeiseksi arjen turvallisuuden osa-alueeksi on osoittautunut fyysinen turvallisuus, jolla tarkoitan paitsi turvallista fyysistä asuinympäristöä myös toimivaksi koettua, teknisestä (liikenneverkot, energiahuollon verkostot, jätehuolto, vesihuolto, tietoliikenneverkot) ja sosiaalisesta infrastruktuurista koostuvaa, arjen infrastruktuuria (Laitinen 2010). Esimerkiksi kunnan tarjoamien palvelujen (sosiaali- ja terveystyöpalvelut, opetus- ja kulttuuripalvelut sekä infrastruktuurin ylläpitäminen) sekä kolmannen sektorin palvelutoiminnan ajatellaan paikallistasolla muodostavan kansalaisten perusturvan ja määrittävän niin fyysistä kuin sosiaalista turvallisuuden tunnetta (sisäministeriö 2009, 5). Toisaalta varsinkin harvaan asuttujen alueiden turvallisuudesta puhuttaessa huomiota on kiinnitetty julkisen palveluverkoston

harvuudesta ja pitkistä vasteajoista johtuvan kansalaisten kokeman turvattomuuden lisääntymiseen (sisäministeriö 2009). Osana fyysistä turvallisuutta tarkastelen myös väkivallan uhkaa. Maahanmuuttajien kohdalla huomio kiinnittyy tällöin usein kokemuksiin rasismista (Garland ja Chakraborti 2006) sekä maahanmuuttajien kantaväestöön verrattuna huomattavasti suurempaan riskiin joutua esimerkiksi pahoinpitelyrikoksen uhriksi (Lehti ym. 2014, 52).

Kun Flynnin ja Kayn (2017) tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajat kokivat löytäneensä maaseudulta sekä taloudellista että emotionaalista turvaa, elämä tuntui heistä sujuvalta ja ennustettavalta verrattuna aiemmin koettuun epävarmuuteen. Maahanmuuttajat viihtyivät skotlantilaisella maaseudulla, koska arvelivat pystyvänsä elämään siellä normaalia elämää. Kuitenkin se, mitä pidetään normaalina, vaihtelee eri sosiaaliryhmissä sekä valtakulttuurissa ja sen alakulttuureissa. Normaaliutta myös arvotetaan eri tavoin, mistä syystä käytän tässä tutkimuksessa normaaliuden sijaan sujuvuuden käsitettä. Sujuvuudella viitataan käsitteen arkiymmärryksen mukaisesti haastateltavan odotusten mukaiseen ja verraten helpoksi koettuun arjen kulkuun.

Arjen turvallisuuden voi siis ymmärtää laajasti sosiaalisen ja fyysisen turvallisuuden sekä turvallisuuden tunteen kautta rakentuvana luottamuksena arjen sujuvuuteen. Luottamusta arjen sujuvuuteen ja jatkuvuuteen on tutkittu myös ontologisen turvallisuuden käsitteen avulla (Giddens 1990; ks. tämän kirjan johdanto). Ontologinen turvallisuus liittyy yksilön kokemukseen ja tunteeseen siitä, että ympäröivä maailma on olemuksellisesti yhtenäinen. Kyse on myös tulevaisuudenuskosta, joka perustuu paitsi arvioon oman arjen sujuvuudesta myös luottamukseen sosiaalisen maailman jatkuvuudesta. Tämä ontologisen turvallisuuden yhteisöllinen ulottuvuus auttaa huomaamaan, miten harvaan asuttujen alueiden maahanmuuttajien kokemukset turvallisuudesta liittyvät yhteen paikkakunnalla syntyneiden ja kasvaneiden arjen turvallisuuden ja yhteisesti jaetun sosiaalisen maailman kanssa.

Pohjois-Karjala tutkimuksen kontekstina ja tutkimusmenetelmät

Tilastoluokituksissa maaseutu ymmärretään kaupunkien ja niiden kehysalueiden ulkopuolisiksi alueiksi. Maaseutualueet ovat kuitenkin keskenään hyvin erilaisia esimerkiksi asukastiheyden ja olemassa olevan palveluverkon suhteen. Pohjois-Karjalassa kaupunkialueiksi luokiteltavia alueita on paikkatietopohjaisen kaupunki–maaseutu-luokituksen mukaan maakuntakeskus Joensuun lisäksi vain Kontiolahdella ja Liperissä. Muut kunnat koostuvat kokonaisuudessaan erilaisiksi maaseuduiksi luokitelluista alueista. Vuoden 2017 lopussa hieman yli puolet Pohjois-Karjalan väestöstä asui maaseutualueilla eli harvaan asutulla maaseudulla, ydinmaaseudulla tai maaseudun paikalliskeskuksissa.

Kaikkiaan Pohjois-Karjalassa oli vuonna 2018 asukkaita 162 240, joista 6 028 puhui äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. Tämä tarkoittaa 3,7:ää prosenttia maakunnan koko väestöstä. Ulkomailla syntyneitä asui maakunnassa hieman enemmän eli 6 172 henkilöä. Maahanmuuttajien yleisimmin puhumia kieliä olivat venäjä, arabia, englanti, viro, somali, thai, bengali, saksa, kurdi sekä turkki. Pohjois-Karjalassa maahanmuuttajataustaista väestöä on Joensuun seutua lukuun ottamatta varsin vähän. Tosin on huomattava, että paikallisesti esimerkiksi venäläis- tai somalitaustaisen väestön määrä voi nousta merkittäväksi. Kiteellä kolme prosenttia ja Tohmajärvellä 2,5 prosenttia väestöstä oli ulkomaan kansalaisia vuonna 2018. Heistä suurin osa oli venäjänkielisiä. Vielä jokin vuosi sitten Lieksassa asuvien ulkomaalaisten osuus oli jopa 4,2 prosenttia, mikä oli kansallissessakin tarkastelussa merkittävä osuus ja suurten yliopistokaupunkien luokkaa. Määrä on tosin sittemmin vähentynyt.

Tätä tutkimusta varten aineistoa on kerätty pohjoiskarjalaiselle kotouttamistyön kentälle suuntautuvalla etnografisella kenttätöyllä. Anna Rastaa (2007, 63) tavoin viittaa kentällä paitsi niihin paikkoihin, joissa olen tutkijana liikkunut, myös siihen kokonaisuuteen, jonka kysymyksenasetteluni rajaa. Ensimmäiseksi kotouttamisen kentäksi tunnistan ne paikat, tilanteet ja olosuhteet, jossa maahanmuuttajat Suomessa tulevat kohdatuiksi kotoutujina. Vuosina 2013–2016 tutkin erityisesti somalitaustaisten maahanmuuttajien asettumista ja

kotiutumista Lieksaan, minkä jälkeen kiinnostukseni on kohdistunut laajemmin syrjäseuduille suuntautuvaan kansainväliseen muuttoliikkeeseen ja siihen liittyviin ilmiöihin. Osana kenttätöitänä olen haastatellut sekä maahanmuuttajia että maahanmuuttajien parissa kotouttamistyötä tekeviä viranomaisia ja kansalaistoimijoita.

Lisäksi olen lukenut politiikkaohjelmia, havainnoinut kotouttamistyötä eri tilanteissa, osallistunut maahanmuuttoa ja siihen liittyviä ilmiöitä, kuten rasismia, koskeviin kokouksiin ja seminaareihin, kuunnellut lukuisia maahanmuuttoa ja kotoutumista koskevia esitelmää sekä pitänyt itsekin useita sellaisia. Pohjois-Karjalassa kotouttamisen kentällä keräämäni aineistokokonaisuus toimii tämän luvun taustaineistona. Se on kuitenkin liian laaja seikkaperäisen analyysin kohteeksi, minkä vuoksi olen rajannut siitä erillisen maahanmuuttajien haastatteluaineiston, jota analysoin tarkemmin tässä raporttoimaani tutkimusta varten. Maahanmuuttajiksi määrittelen henkilöt, jotka ovat muuttaneet Suomeen sen rajojen ulkopuolelta.

Tähän tutkimukseen on haastateltu maahanmuuttajia, jotka asuvat joko eräässä Pohjois-Karjalan maaseudun paikalliskeskuksista tai harvaan asutulla maaseudulla, jossa palveluja ja asumiskeskittymiä ei juurikaan ole tai keskittymät ovat pieniä ja sijaitsevat etäällä toisistaan (Helminen ym. 2014). Ymmärrettävästi haastateltavien kokemukset turvallisuudesta vaihtelevat esimerkiksi sen mukaan, onko kodin ympäristö pohjoiskarjalaista erämaata vai pikkukaupungin lähiö. Pyrin tuomaan esiin näitä kokemuksellisia eroja, vaikka käsittelemkin haastatteluaineistoa kokonaisuutena haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi.

Tutkimukseen valittujen maahanmuuttajien haastattelujen aiheena on ollut hyvinvointi ja turvallisuus syrjäseudulla sekä näiden tukeminen kotouttamistyön ja järjestötoiminnan avulla. Haastattelijoina ovat olleet tutkijat Tiina Sotkasiira ja Ville-Samuli Haverinen yhdessä järjestötyön asiantuntija Maria Victoria de la Cruz Molinarin kanssa. Haastattelut on nauhoitettu ja myöhemmin litteroitu tätä varten palkatun ammattilaisen toimesta. Haastateltavista yhdeksän on miehiä ja yhdeksän naisia eli kaikkiaan olen tätä tutkimusta varten analysoinut 18 maahanmuuttajan haastattelut. Heidän joukossaan on turva-paikanhakijoina, pakolaisina sekä perhesyiden, työn ja opiskelun vuoksi Suomeen muuttaneita. Kaikki paitsi yksi haastateltava, joka

osallistui haastatteluun isänsä kanssa, ovat täysi-ikäisiä. Alaikäisen ja hänen isänsä haastattelu toteutettiin tulkin kanssa. Muissa haastatteluisa puhuttiin suomea sekä suomen sekaista englantia ja venäjää, jotka ovat kaikki myös kirjoittajan hallitsemia kieliä. Kaikilla osallistujilla oli myös oleskelulupa eli joko määräaikainen tai pysyvä oikeus asua Suomessa. Haastateltavien joukossa oli ihmisiä Euroopasta, Venäjältä, Etelä-Amerikasta, Afrikasta ja Aasiasta. Koska kyse on määrällisesti pienestä vastaajajoukosta, joka asuu pienissä yhteisöissä, en kerro tarkasti kunkin haastateltavan kotipaikkakuntaa tai kansallisuutta, sillä useimpien kohdalla tämä rikkoisi haastateltavien oikeuden anonymiteettiä. Sen sijaan haastateltavan sukupuoli käy ilmi silloin, kun sillä mielestäni on merkitystä aineiston tulkinnan kannalta. Yleisesti ottaen sukupuoli on arjen turvallisuudesta puhuttaessa merkittävä identiteettikategoria, koska arkeen liitetään sukupuolitapaisia merkityksiä ja usein kokemukset turvallisuudesta ja turvattomuudesta ovat sukupuolittuneita (Ewig, Ferree ja Trip 2013; Jokinen 2005).

Maahanmuuttajahaastateltavien kokemusten ja näkemysten analysoimiseen olen soveltanut tarinallista analyttistä otetta (Hänninen 2000). Olen käynyt haastattelut läpi etsien niistä kertomuksia, joissa pohditaan elämää kotipaikkakunnalla turvallisuuden näkökulmasta, ja suunnannut huomioni tarinallistettuihin turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksiin sekä näiden kokemusten tilanteisiin ja maantieteellisesti paikantuviin konteksteihin. Analyysia ohjaavia kysymyksiä olivat: Missä tilanteissa ja paikoissa haastateltavat kertovat tuntevansa olonsa turvalliseksi tai turvattomaksi? Miten haastateltavat kuvaavat yhteyttä turvallisuuden tai turvattomuuden kokemusten ja asuinpaikan valinnan välillä? Liittyvätkö nämä toisiinsa ja jos, niin miten? Tarinallisen tutkimusotteen mukaan ihmisen toimintaa voidaan ymmärtää pohtimalla, millaisia sisäisiä tarinoita hän itselleen kertoo ja minkälaista tarinaa hän pyrkii arjessaan toteuttamaan (Hänninen 2000, 68). Sisäisen tarinan käsitteellä Vilma Hänninen (emt., 20–21) viittaa väitöskirjassaan ihmisen mielen sisäiseen prosessiin, jossa yksilö tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta. Haastatteluissa haastateltavat jakavat näitä sisäisiä tarinoitaan, reflektoiden niitä ja hakien niille sosiaalista vahvistusta. Nähdäkseni tarinallinen tulkitseva ote, jonka lähtökohtana on ajatus siitä, että haastateltavien kokemuksistaan tekemällä narratiivisella

tulkinnalla on seurauksia heidän kokemuksensa ja toimintansa suhteen, sopii tähän tutkimukseen. Syynä on se, että tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten kokemukset arjen turvallisuudesta ja turvattomuudesta vaikuttavat haastateltavien asuinpaikan valintaan. Aiempaan tutkimukseen (esimerkiksi Flynn ja Kay 2017) ja tarinallisuuteen perustuva analyysini lähtee liikkeelle oletuksesta, että päätöstä muuttaa kaupunkiin edeltää tarinallinen tulkinta arjen turvattomuudesta maaseudulla. Toisaalta suoraviivaiseen tulkintaan tarinan ja toiminnan välisestä suhteesta on syytä suhtautua varauksellisesti, sillä osa sisäisistä tarinoista jää tutkijalta piiloon. Kaikkia kokemuksia ei koskaan kerrota haastattelijalle eikä kaikkia suunnitelmia toteuteta (Hänninen 2000, 20).

Arki pohjoiskarjalaisella maaseudulla

Yleisesti ottaen haastateltavat pitivät Pohjois-Karjalaa turvallisenä asuinseutuna, vaikka haastatteluissa nousi esiin myös erilaisia arjen turvallisuuden haasteita ja turvattomuuden kokemuksia. Tässä tutkimuksessa merkittäväksi turvallisuuden osa-alueeksi koettiin fyysinen turvallisuus, jonka haastateltavat liittivät paitsi kotinsa fyysiseen ympäristöön myös rasismien kokemuksiin ja niiltä välttymiseen sekä arjen sujuvuutta ja turvallisuutta ylläpitävään tekniseen ja sosiaaliseen infrastruktuuriin. Tärkeiksi nousivat myös työ ja laajemmin materiaallinen turvallisuus sekä sosiaaliset verkostot, joiden varassa sekä henkinen hyvinvointi että kuulumisen kokemukset rakentuvat. Sosiaaliset verkostot myös osittain paikkaavat harvaan asutun maaseudun julkisten palveluiden puutteita ja ovat siksi tärkeitä turvallisuuden vahvistajia. Näistä turvallisuuden osa-alueisiin liittyvistä kokemuksista haastateltaville muodostui tunne ontologisesta turvallisuudesta, mikä kertoi uskosta arjen sujuvuuteen ja tulevaisuuteen pohjoiskarjalaisella maaseudulla. Seuraavaksi puran auki haastateltavien kertomuksia arjen turvallisuudesta näihin turvallisuuden osa-alueisiin liittyen.

Rasismi ja palveluverkoston ohuus uhkina fyysiselle turvallisuudelle

Haastateltavien mielestä Suomi ja suomalainen maaseutu ovat pääosin ja moniin muihin maihin ja alueisiin verrattuna turvallisia. Heidän mukaansa tästä kertoo se, että pienillä paikkakunnilla ihmiset luottavat toistensa hyvántahtoisuuteen, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että kodin tai auton ovea ei lukita edes yöaikaan. Myös oman kodin fyysistä asuinympäristöä haastateltavat pitivät hyvin turvallisena. He kertoivat, että maalla lapset voivat leikkiä yksin pihalla, mikä olisi mahdotonta suurkaupungissa. Monelle haastateltavalle juuri lasten turvallinen kasvuympäristö oli syy asettua maalle asumaan. Toisaalta haastateltavien mukaan maalla lasten fyysiseen turvallisuuteen voi kohdistua uhkia, jotka ovat aivan toisen tyyppisiä kuin suurissa kaupungeissa. Eräs haastateltava esimerkiksi kertoi, ettei uskalla antaa lapsensa leikkiä kotipihaan yksin, koska pelkää ulkona irrallaan juoksevia koiria, joita pihaan voi tulla harvaan asutulla maaseudulla.

Konkreettista, fyysistä, väkivallan uhkaa maahanmuuttajataustaiset haastateltavat kertoivat kokevansa lähinnä humalaisten suomalaisten taholta. Uhkakuvissa kyse oli ennen kaikkea rasistisesta huuTELUSTA ja karkeasta kielenkäytöstä, jolla ulkomaalaisiksi tunnistetuille viestittiin, etteivät he ole tervetulleita paikkakunnalle. Eräät haastattelemani naiset kertoivat välttelevänsä liikkumista kuntakeskustassa yöaikaan, koska kokivat paikan uhkaavaksi. Toisin kuin Pirjo Pölläsen (2013, 128–130) tutkimukseen osallistuneet venäläiset vaimomuuttajat, tätä tutkimusta varten haastatellut maahanmuuttajat eivät ottaneet esille kokemuksia lähisuhdeväkivallasta. Tähän saattoi olla monia syitä, kuten se, että osa haastatteluista toteutettiin puolijulkisissa tiloissa, kuten järjestön tiloissa, jotka toki haastattelujen ajaksi oli rauhoitettu muulta toiminnalta, tai se, että haastattelut keskittyivät maaseutukontekstin merkitykseen hyvinvoinnille ja turvallisuudelle. Voi myös olla, että juuri tätä tutkimusta varten haastatellut naiset eivät nykyisissä parisuhteissaan kokeneet väkivaltaa eivätkä siksi kokeneet tarvetta keskustella asiasta. En kuitenkaan pidä lähisuhdeväkivallan uhkaa heidän arjessaan poissuljettuna, koska muissa kenttätyötilanteissa minulle on varoen kerrottu miehen mustasukkaisuudesta tai halusta kontrolloida vaimonsa toimia.

Haastattelemillani miehillä oli naisia useammin omakohtaisia kokemuksia väkivallasta, mutta miehet eivät myöntäneet kokevansa samanlaista uhkaa, koska katsoivat voivansa puolustautua väkivaltaa vastaan. Toisaalta haastateltavista myös ne, jotka vähätelivät väkivallan uhkaa itselleen, kertoivat olleensa joko osallisina tai todistajina esimerkiksi ravintolatappeluissa tai katuväkivaltatilanteissa. Haastateltavat olivat kahtalaista mieltä siitä, oliko rasistinen uhkailu ja väkivalta erityisen tyypillistä maaseudulle (vrt. Zahl-Thanem ja Haugen 2019). Joidenkin mielestä maaseudulla suhtauduttiin ulkomaalaisiin torjuvammin, koska siellä ei ollut totuttu erilaisiin ihmisiin. Toisten mielestä taas rasismia esiintyi kaikkialla suomalaisessa yhteiskunnassa. Näiden haastateltavien mielestä ennakkoluulot sekä sosiaaliset ja psyykkiset ongelmat, joilla rasistista käytöstä selitettiin, olivat yksilöiden eivätkä niinkään tiettyjen paikkakuntien ominaisuus. Rasismin rakenteellista ulottuvuutta haastateltavat eivät juuri pohtineet.

Fyysisen turvallisuuden kannalta myös arjen sujuvuuden perustana olevan infrastruktuurin toimivuutta pidetään tärkeänä syrjäseutujen asukkaiden tuvallisuukselle (Laitinen 2010). Teknisen infrastruktuurin haastateltavat kokivat varsin luotettavaksi. Keskimäärin ja erityisesti silloin, kun palveluiden tasoa verrattiin oman lähtömaan tasoon, suomalaisen maaseudun teknisen infrastruktuurin arveltiin olevan merkittävä arjen turvallisuutta luova tekijä. Yksi konkreettinen esimerkki tästä on kattava mobiiliverkko, jota erityisesti luonnossa paljon liikkuvat arvostivat. Kuten seuraava Venäjältä Suomeen muuttanut perheenisä kertoo:

Täällä on turvallista niin kauan, kun ei tee mitään tyhmää, kuten lähde ylittämään järveä ilman – – mitään. Jäätä tai muuta. Verrattuna esimerkiksi Venäjään, täällä on turvallisempaa, koska mobiiliyhteys toimii kaikkialla ja voi kutsua apua, jos jotain tapahtuu.

Pohjois-Karjalassa muun muassa teiden kunto ja niiden talvikunnossapito sekä sähköverkon luotettava toimivuus kirjaimellisesti sanelevat sen, missä ihmisten on ylipäättään mahdollista asua. Julkiset ja yksityiset palvelut eli sosiaalinen infrastruktuuri puolestaan herätti haastateltavissa sekä turvallisuuden että turvattomuuden tunteita. Huoli palvelurakenteen ohenemisesta harvaan asutuilla seuduilla heijastui myös tämän tutkimuksen haastatteluihin, ja huolta kantoivat

erityisesti ne, jotka asuivat kuntakeskusten ulkopuolella harvaan asutulla maaseudulla. Esimerkiksi eräs syrjässä asuva haastateltava kertoi pelkäävänsä kodin onnettomuuksia ja pyrkivänsä aktiivisesti välttelemään niitä siksi, että sairaala sijaitsi niin kaukana. Hän ei uskonut saavansa kotiinsa apua riittävän nopeasti hätätilanteessa. Syrjäseuduilla asuvat maahanmuuttajat ovat pyrkineet luomaan julkisten palvelujen oheen naapuriavun varaan rakentuvia turvallisuusratkaisuja, jotka olivat haastateltaville äärimmäisen tärkeitä, mutta epävarmoja ja haavoittuvia järjestelmiä.

Erityisesti haastatteluissa nousi esiin tarve paikallisille terveys- ja päivähoitopalveluille. Esimerkiksi pitkät matkat synnytyslaitokselle saattoivat aiheuttaa turvallomuutta ja varsinkin haastatellut naiset kokivat, että lasten päivähoitopalvelujen puute teki arjesta vaivalloista ja turvatonta. Eräs kunta oli esimerkiksi kieltäytynyt järjestämästä päivähoitopalveluita kylään, jossa haastateltavien mukaan oli kymmenen päiväkotikiikistä lasta. Haastateltavat toimivat yrittäjinä kotoa käsin ja kokivat (varsinkin talviaikaan) perheen arkea hankaloittavaksi ajaa noin kolmenkymmenen kilometrin päähän kuntakeskukseen viemään lapsia hoitoon, palata sitten takaisin kotiin töihin ja tehdä sama matka uudelleen työpäivän päätyttyä. Vanhempien mielestä haluttomuus järjestää päivähoitoa kodin lähelle oli huonoa politiikkaa. Ensinnäkin se vaikeutti vanhempien osallistumista ansiotyöhön ja toisekseen lisäksi turvallomuutta, koska vanhemmat pitivät talviaikaan tehtyjä pitkiä ajomatkoja vaarallisina. Vanhemmat myös pelkäsivät vaikutuksia, joita heidän lapsilleen oli sillä, etteivät lapset päässeet päivähoitoon muiden lasten seuraan oppimaan sosiaalisia taitoja ja suomen kieltä.

Maahanmuuttajien kohdalla palvelujen saantia ja niihin hakeutumisesta voivat rajoittaa myös aiemmat kokemukset epäasiallisesta kohTELUSTA, puutteellinen kielitaito sekä suomea osaavienkin kohdalla pelko siitä, ettei selviydy asioimistilanteissa suomen kielellä. Esimerkiksi eräs haastattelemani perheenäiti, joka kertoi haluavansa lisää ansiotuloja ja oli huolissaan perheen taloudesta, vältteli asioimista viiranomaisten kanssa:

En ole nyt käynyt TE-toimistossa, koska pelkään niin paljon sitä, että kun menen sinne, niin kukaan ei puhu englantia. Eli jätän menemättä. Kysyt tukien hakemisesta. Emme hae niitä. Me tulemme enemmän tai vähemmän toimeen tällä hetkellä emmekä aio pyytää mitään tukia.

Tämän koulutetun ja Euroopan Unionissa (EU) syntyneen haastateltavan kohdalla nimenomaan aiemmat huonot kokemukset siitä, ettei ollut tullut ymmärretyksi eikä kohdelluksi asiallisesti viranomaisten taholta, olivat johtaneet tilanteeseen, jossa hän vältteli viranomaiskontakteja. Tulkintani mukaan hän tästä syystä myös osittain eristäytyi kotinsa sisälle. Nähdäkseni nämä erilaiset viranomaistoimintaan kohdistuvat pelot ja turvattomuuden kokemukset lisäävät usein jo muutenkin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ahdinkoa. Ne johtavat sosiaaliturvan alikäyttöön ja hidastavat kotoutumista, kun yksilöt kokevat mahdottomaksi hakeutua tuen ja palveluiden piiriin.

Materiaalinen turvallisuus: palkkatyön ja toimeentulon merkitys arjessa

Pohjoismaat, Suomi mukaan lukien, ovat tunnettuja universaalista asumisperustaisesta sosiaaliturvastaan. Toisaalta EU:n ulkopuolelta tulevien henkilöiden pääsy osaksi suomalaista sosiaaliturvaa vaihtelee oleskelulupastatuksesta riippuen (Könönen 2018). Esimerkiksi ulkomaisten opiskelijoiden on vastattava itse omasta toimeentulostaan, ja he kuuluvat Suomen sosiaaliturvan piiriin vain osittain. Pohjois-Karjalan venäjänkielistä väestöä tutkineet Olga Davydova-Minguet ja Pirjo Pöllänen (2018) ovat havainneet, että pohjoiskarjalaisella raja-seudulla maahanmuuttajat ovat usein epävarmassa asemassa työmarkkinoilla (ks. myös Davydova 2012). Heidän tutkimuksensa (2018, 175–176) mukaan Venäjältä Pohjois-Karjalaan muuttaneiden naisten kohdalla tämä tarkoittaa valtaväestöä korkeampaa työttömyyttä tai sitä, että naiset työskentelevät pienellä palkalla, osa-aikaisesti ja lyhyissä työsuhteissa. Maahanmuuttajataustaisten miesten alueellisesta työmarkkina-asemasta vastaavaa tutkimustietoa ei ole saatavilla, mutta Pohjois-Karjalan maakuntaliiton mukaan työpaikkoja on maakunnassa viime vuosina kadonnut erityisesti miesvaltaisilta aloilta. Myös maakunnan työttömistä valtaosa oli miehiä, joten voimme olettaa myös maahanmuuttajataustaisten miesten työttömyyden olevan verraten korkea².

Lähes kaikilla haastatelluilla maahanmuuttajilla oli joko palkkatyösuhde tai sosiaalietuuksien mahdollistama toimeentulo, jota he

pitivät riittävänä arjesta selviämiseen. Kokemukseen sosiaaliturvan riittävydestä vaikuttaa nähdäkseni merkittävästi se, että Pohjois-Karjalan maaseutualueilla asumisen hintataso on verraten alhainen. Tällöin pienilläkin tuloilla käytettäväksi jää enemmän rahaa kuin väkirikkaissa kaupungeissa, joissa asunnoista on pulaa ja vuokra-asuminen kallista. Osa haasteltavista myös koki, että pieni paikkakunta ei mahdollista kuluttamista samalla tavalla kuin suuri kaupunki. Toisin jotkut haasteltavista myös kertoivat joutuvansa tinkimään tarpeistaan taloudellisista syistä ja haaveilivat paremmasta tulotasosta. Myös aiemmin Lieksan somalien parissa tekemissäni haastatteluissa³ on käynyt ilmi, että erityisesti nivelvaihe, jossa yleensä kolmivuotinen kotoutumistukena maksettava työmarkkinatuki loppuu ja tuen saaja siirtyy perustoimeentulotuen saajaksi, asettaa maahanmuuttajat taloudellisesti haavoittuvaan asemaan. Kenttätyökokemukseni mukaan tässä vaiheessa myös usein tehdään päätös muuttaa pois maaseudulta sinne, missä työllistymisen arvellaan olevan helpompaa.

Yksinomaan materiaallisen turvallisuuden näkökulmasta tarkasteltuna haastateltavat kuitenkin arvioivat tilanteensa olevan verraten hyvä. Vaikka maahanmuuttajat Pohjois-Karjalassa joutuvat elämään säästeliäästi, ei haastateltavilla yleisesti ottaen ollut merkittäviä taloudellisia uhkakuvia. Poikkeuksen tähän muodostivat yrittäjinä toimivat haastateltavat, jotka kokivat työtilanteensa ajoittain hyvin kuormittavaksi ja taloudellisen tilanteensa stressaavaksi. Esimerkiksi matkailuyrittäjän on muutamien vilkkaiden kuukausien aikana tehtävä tulos, jonka avulla selvitä taloudellisesti hiljaisempien kuukausien aikana. Yrittäjien haastatteluissa nousi esiin muitakin epävarmuustekijöitä, kuten se, miten vaikkapa terveyden menettäminen voi viedä suuriin taloudellisiin vaikeuksiin. Epävarmuutta ja turvattomuutta saattaa lisätä se, että ulkomaalaiset matkailuyrittäjät toimivat varsin yksin ja erillään niin kunnasta, kyläläisistä kuin toisista yrittäjistä (Vatanen ja Halonen 2013). Yrittäjyys, joka toisaalta toi elämään mielekästä sisältöä, myös satoi haastateltavien aikaresursseja ja jätti heidät työttömille työnhakijoille tarkoitettujen kotoutumispalveluiden, kuten kielikurssien, ulkopuolelle. Matkailuyrittäjät kokivat taloudellisen turvallisuuden uhatuksi myös ilmastonmuutoksen takia. Haastateltavat kertoivat tarinoita yrittäjistä, jotka olivat muuttaneet tai muuttamassa pois Pohjois-Karjalasta pitempien ja lumisempien talvien sekä varmemman toimeentulon perässä.

Sosiaaliturvaan haastattelemani maahanmuuttajat suhtautuivat samalla tavoin kahtiajakoisesti kuin Davydova-Minguetin ja Pölläsen (2018, 177) tutkimukseen osallistuneet venäläisnaiset. Hyvinvointivaltion takaamaa toimeentuloa pidettiin samanaikaisesti sekä arvokkaana lahjana että sen varassa elämistä nöyryytyksenä. Sosiaaliturvan varassa elämiseen suhtauduttiin varauksellisesti, koska ilman työtuloja elävältä henkilöltä katsottiin puuttuvan kyky hallita elämänsä suuntaa. Haastateltavat arvioivat, että ainoastaan ansiotyötä tekevän on mahdollista edetä elämässä ja ylipäättään suunnitella tulevaisuuttaan. Sosiaaliturvan varassa eläessä ei voi säästää eikä varautua elämässä mahdollisesti vastaantuleviin ongelmiin. Kuten eräs haastateltu totesi: ”Kelasta tulevat rahat siirtyvät suoraan kädestä suuhun.”

Työpaikan merkitys turvallisuudelle on suuri siinäkin mielessä, että se tarjoaa maahanmuuttajille työyhteisön sekä tunteen siitä, että on arvokas osa yhteiskuntaa. Palkkatyö oli kaikkein arvostetuinta, mutta myös työharjoitteluun, työkokeiluun tai vapaaehtoistyöhön osallistumista pidettiin tärkeänä juuri emotionaalisen ja ontologisen turvallisuuden vuoksi. Työn tekeminen antoi mahdollisuuden olla hyödyllinen muille ihmisille ja yhteiskunnalle, mikä vahvisti itsetuntoa ja lisäsi rohkeutta sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Lisäksi työ ja koulutukseen osallistuminen toivat arkeen mielekkyyttä ja rytmin, joka esimerkiksi vastaanottokeskuksissa asuneilta oli aiemmin puuttunut. Kouluttautuminen myös avaa näkökulmaa tulevaisuuteen. Se luo uskoa siihen, että nykyhetken turvattomuus voisi ajan mittaan korvautua tulevaisuudella, jossa on mieli ja arjella rakenteet, jotka kannattelevat elämää pitkällä tähtäimellä. Koulutusta pidettiin kuitenkin vain välivaiheena aikuisten maahanmuuttajien elämässä: kouluun menään, jotta työllistyminen tulisi mahdolliseksi. Tässä mielessä erilaiset työharjoittelut ja työkokeilut, joita työvoimaviranomaiset tarjoavat työllistymisen vaihtoehtona maahanmuuttajille, ovat myös ongelmallisia. Pitkittyessään työttömyys ja erilaisiin työvoimapalveluihin osallistumien voivat lisätä yksilön toivottomuutta ja turvattomuutta. Niihin osallistuminen voi muodostua noidankehäksi tai niin sanotuksi ”kurssirummutukseksi”, josta maahanmuuttajat eivät löydä tietään ulos ”oikeisiin” palkkatöihin (Haikkola ja Sotkasiira 2017).

Sosiaalinen turvallisuus eli arjen verkostojen kantavuus

Tämänkin tutkimuksen tulokset vahvistavat aiemman tutkimuksen luomaa kuvaa siitä, että työllistymisen mahdollisuudet sekä maaseudun palvelurakenne nousevat esiin, kun maahanmuuttajat pohivat tulevaisuuden asuinpaikkavalintojaan (Kivijärvi 2016; Sjöblom-Immala 2012; 2016). Materiaalinen turvallisuus on tärkeä turvallisuuden osa-alue myös Pohjois-Karjalan reuna-alueiden maahanmuuttajille (vrt. Flynn ja Kay 2017). Toisaalta haastatteluista selviää, että turvallisuuden tunne vaatii rakentukseen myös luottamuksellisia sosiaalisia suhteita, joiden varaan voi tukeutua niin arjessa kuin elämän ongelmatilanteissa. Kuten yllä kirjoitin, maaseudulla sosiaaliset suhteet konkretisoituvat usein erilaisena arjen apuna. Elämä tuntuu turvallisemmalta, jos lähipiiristä löytyy henkilö, joka tulee avuksi, kun yllättäen satanut lumi on tukkinut tien tai viranomaiselta on tullut kirje, jota puutteellisen kielitaidon vuoksi on vaikea ymmärtää. Joissakin maaseudun paikalliskeskuksissa tällaista arjen apua tarjoavat viranomaisten ohella myös kansalaisjärjestöt, mutta syrjäisemmissä kylissä tuen tarjoaminen on usein yksittäisten ihmisten vastuulla.

Kullakin haastatellulla maahanmuuttajalla oli elämässään vähintäänkin yksi henkilö, jonka he kokivat läheiseksi ja joka toi turvaa heidän arkeensa. Tämä tärkeä ihminen saattoi olla oman perheen jäsen, kuten aviopuoliso, lapsi tai vanhempi, viranomainen, naapuri tai ystävä(tär), joka usein oli itsekin ulkomaalaistaustainen. Toisaalta haastateltavien verkostot olivat verraten suppeita ja hauraita tai ne sijaitsivat kauempana esimerkiksi entisillä asuinpaikkakunnilla, joskus myös valtakunnan rajan takana. Poikkeuksen muodostivat ne, jotka olivat muuttaneet asumaan puolisonsa kotipaikkakunnalle, mutta näissäkin tapauksissa oli mahdollista, että puolison kautta rakentuvat verkostot olivat ajan mittaan harventuneet poismuuton vuoksi tai että verkosto tukemisen sijaan vaatikin haastateltavan voimavaroja. Näin oli esimerkiksi silloin, kun verkosto koostui puolison ikääntyneistä vanhemmista tai vain puolisoista ja lapsista, joita haastateltava hoivasi kokien jäävänsä liian yksin vastuuseen hoivavelvoitteista ja arjen pyörittämisestä (vrt. Pöllänen 2013).

Merkille pantavaa on, että lähes kaikki haastateltavat olivat myös kokeneet ainakin jossakin elämänsä vaiheessa olleensa yksinäi-

siä tai eristyksissä ympäröivästä suomalaisesta yhteiskunnasta (vrt. Castaneda ym. 2012, 202–203). Suhteiden muodostaminen varsinkin suomalaisiin koettiin vaikeaksi puutteellisen kielitaidon tai ulkomaalaisuuteen liittyvien ennakkoluulojen ja kulttuuristen stereotyyppien vuoksi. Erityisen haavoittuvassa asemassa tässä suhteessa ovat harvaan asuttujen seutujen asukkaat. Arjen ympäristöissä, joissa muita ihmisiä ei juuri ole, nousevat olemassa olevat vähäisetkin sosiaaliset kontaktit erittäin suureen arvoon. Seuraava haastattelukatkelma kiteyttää sekä kokemuksen arjen eristyneisyydestä että toisen, ulkomaalaistaustaisen ystävän suuren merkityksen pariskunnalle, joka asui kaukana muista asutuskeskittymistä:

T: Missä tapaatte paikallisia ihmisiä?

H1: Oikeastaan tuossa tiellä. Tapasin yhden ihmisen koiran kanssa.

Mutta paikallisia ihmisiä ei ole paljoa, vain naapurimme.

H2: Ja tunnemme tietysti Isabellan [nimi muutettu], koska hän – –

H1: Koska hänkin on ulkomaalainen.

H2: – – niin, ulkomaalainen ja puhuu englantia, joten meidän on helppo kommunikoida. Suurin ongelma on kommunikaatio, meille molemmille ja myös paikallisille, joita kiinnostaisi tutustua [yritys]toimintaamme.

Haastateltavien mukaan paitsi sosiaalisella vuorovaikutuksella, myös vuorovaikutuksen rakentumisen mahdollistavilla palveluilla oli suora yhteys koettuun psyykkiseen hyvinvointiin ja sosiaaliseen turvallisuuteen. Eräs nuori, työelämässä mukana oleva mies, joka haastattelun jälkeen on muuttanut asumaan suurempaan kaupunkiin, harmitteli haastattelun aikana sitä, ettei pienissä kaupungeissa ole kohtaamispaikkoja:

Jos mennään etelään, niin siellä on enemmän baaria, niille, jotka haluavat mennä baariin ja semmoinen. Peli ja harrastusta, ihan kaikkea. Ja täällä on viikonloppuna esimerkiksi uimahalli kiinni, ihmiset ei voi käydä missään. Ei ole mitään tekemistä. Kulttuuritalo kiinni, ei sielläkään ole mitään. Kuntosali menee aiemmin kiinni. – – Siis, mitä ihmiset tekevät? Noni, silloinhan täällä on kaksi baaria, joita ihmiset voi käyttää. No, esimerkki, jos mä en halua käydä. Mitä mun pitää tehdä, mun pitää kotona olla. No, ihmiset masentuvat. Ihmiset ajattelevat paljon ajatuksia, ei hyvä.

Haastateltava korosti sosiaalisten suhteiden ja mielekkään tekemisen merkitystä mielenterveydelle ja sosiaalisen turvallisuuden rakentumiselle. Hänen mielestään toimeliaisuus on hyväksi ihmiselle, kun taas toimettomuus johtaa masennukseen ja negatiivisten ajatusten kierteeseen. Myös monet muut, kuten esimerkiksi GLASE-hankkeessa haastattelemani maaseudulle sijoitetut turvapaikanhakijat, kertoivat, että huoltoasemat ja baarit olivat ainoita paikkoja, joissa he pääsivät helpommin vuorovaikutukseen paikallisten kanssa. He pitivät paikallisia baareja ja ravintoloita tärkeinä henkirekinä, vaikka toisaalta kertoivat, että juuri ympäristöt, joissa käytetään alkoholia, olivat turvalluttomia, koska niissä väkivallan riski oli suurin.

Haastateltava kiinnittää yllä huomionsa paikkakunnan palvelurakenteeseen todeten sen puutteelliseksi. Maaseudulla harrastukset ja kohtaamispaikat onkin usein luotava itse. Esimerkiksi Lieksaan on perustettu kaikkia asukasryhmiä, mutta erityisesti maahanmuuttajia, palveleva kylätalo, jossa on iltaisin erilaisia harrasteryhmiä, mahdollisuus katsoa televisiota tai pelata biljardia. Toimintaan osallistuminen on kuitenkin mahdollista vain niille, jotka asuvat kylätalon läheisyydessä tai joilla on käytössään auto. Julkinen liikenne kulkee kylien ja keskustan välillä lähinnä silloin, kun koululaiset matkustavat kouluun ja koulun jälkeen takaisin kotiin. Haastateltavien mukaan pitkät välimatkat ja puuttuva julkinen liikenne rajaavat osallistumismahdollisuuksia ja mahdollisuuksia pitää huolta henkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista. Eräs Venäjältä Suomeen muuttanut perheenäiti vastasi kysymykseeni, joka koski hänen henkistä virkistäytymistään, seuraavasti:

En minä tiedä, onks mulla nyt harrastuksia. Tietysti nyt jumpassa käyn kerran viikossa. Onhan se harmi, ku täällä [kotikylällä] ei ole mitään semmoista. Jostushan oli kansalaisopiston ryhmiä, jotaki ollut niinku liikuntaan ja. No, oli minulla tietysti se kuoro, mut se oli niin, niin lyhyt kuitenkin, että muutaman kerran kokoonnuttiin. Aina, jos [keskustassa] on joskus useitakin iltakursseja sieltä kansalaisopistosta, siellä on hyvä tarjonta, hirmu hyvä tarjonta, mut se tarkoittaa aina sitä, että pitäisi jäädä sinne töiden jälkeen ja hirmu myöhäksi menee ennen kuin on kotona. Sitten huomasin, et en minä jaksa, et yks kerta viikossa riittää. Jos täällä ois ollut jotakin.

Maaseudun paikalliskeskuksista löytyy järjestöjä ja toimijoita, jotka toiminnallaan luovat maahanmuuttajien arkeen turvaa ja merkityksellisyden tunteita. Ihmiset saavat järjestöistä myös apua arjen ongelmissa, mutta toisaalta harvaan asutuilla alueilla asuvat ihmiset jäävät usein paitsi näistä tärkeistä verkostoista. Vaikutti siltä, että haastateltavat kohtasivat erilaisia osallistumisen ongelmia. Niillä, joilla olisi ollut aikaa matkustaa keskustaan harrastamaan ja tapaamaan muita, puuttui rahaa matkustaa, kun taas yrittäjillä ja työelämässä mukana olevilla, joiden taloudellinen tilanne oli parempi, kiireinen elämänrytmi ja pitkät välimatkat asettivat reunaehdoja sosiaalisten suhteiden solmimiselle.

Ontologinen turvallisuus kokemuksena arjen sujuvuudesta ja jatkuvuudesta

Haastateltavat kävivät asuinpaikan valintaa koskevaa pohdintaa myös suhteessa tulevaisuuteensa. Tällöin ontologisen turvallisuuden käsite ja arjen turvallisuuden käsitteen ajallinen ulottuvuus nousevat keskeisiksi. Haastateltavat ovat perillä suomalaisen maaseudun tulevaisuutta koskevasta keskustelusta, jossa erilaiset uhkakuvat ovat keskeisessä asemassa (Hyyryläinen ja Ryyänen 2018). He tunnistavat sen sosiaalisessa tarinavarannossa tyypillisen tarinan maaseudulle muuttaneesta maahanmuuttajasta, joka haaveilee asumisesta kaupungissa muiden samaan etniseen ryhmään kuuluvien kanssa (Mäntymaa ja Tuominen 2015). Näin ollen maaseudulle asettuneet haastateltavat puhuivat itsestään ihmisinä, jotka ovat tehneet valtavirrasta poikkeavan ratkaisun. He kertoivat, että päätökseen asettua maaseudulle vaikuttivat perhesiteet ja arvostus maaseudun rauhaa, luontoa sekä eletyn arjen sujuvuutta kohtaan. On kiinnostavaa, että maaseudulla asumisen parhaita puolia pohtiessaan haastateltavat puhuvat yleensä elämänmenon rauhallisuudesta, luonnonläheisyydestä ja turvallisuudesta, sillä myös maaseudulta poistyöntävät tekijät, kuten syrjäisyys ja sosiaalisten suhteiden vähäisyys, tunnistetaan seuraukseksi samasta asutuksen harvuudesta ja kaukana olemisesta. Vastaavia havaintoja on tehnyt myös maaseudun naisten arkea tutkinut Pilvi Hämeenaho (2014, 209). Tämä kertoo, että turvallisuutta tukevat ja sitä heikentä-

vät tekijät voivat olla yksilön arjessa läsnä samanaikaisesti, mutta tulokinnat niistä vaihtelevat.

Eräs Venäjältä Suomeen muuttanut haastateltava oli joutunut muuton myötä luopumaan urastaan ja menevän kaupunkilaisnaisen arjesta. Hän myös kertoi maaseudulla asumisen muuttaneen paljon häntä itseään ja arvomaailmaansa. Muutosten keskellä hän oli kuitenkin tyytyväinen valintoihinsa, mikä kävi ilmi esimerkiksi seuraavasta tarinasta:

Minä luulen, että pitää omaa elämää arvioida realistisesti, ja olla tyytyväinen siihen, mitä on. Ennen en ymmärtänyt, että minulle tärkeä luonto. Nyt, kun minä asun täällä joen rannalla, niin minulle on tärkeää aamulla esimerkiksi mennä kahvikupin kanssa rannalle. Katson jokea, virtaaminen, ja sitten minulla on tasapainoinen olo.

Tämä ja muut Pohjois-Karjalassa toteutetut haastattelut vahvistavat käsitystä siitä, että joidenkin maaseudun asukkaiden turvalliseksi kokema arki on vakaata ja sellaista, jossa on rauhaa pysähtyä ja vain olla. Esimerkiksi kertomus aamuisesta kahvihetkestä läheisen joen rannassa kiteyttää sen, miltä onni ja turvallisuus voivat näyttää harvaan asutulla pohjoiskarjalaisella maaseudulla. Kyseinen haastateltava kertoi, että oli maalle muuttaessaan joutunut luopumaan paljosta. Monet rakkaat ihmissuhteet ja mahdollisuus toteuttaa itseään mielekkäissä työssä olivat jääneet Venäjälle. Haastattelukatkelmasta voi kuitenkin lukea tyytyväisyyttä tehtyihin valintoihin ja uskoa tulevaisuuteen maaseudulla. Tarina kertoo myös siitä, että monista arjen epävarmuuksista huolimatta maahanmuuttajat kokevat maalla ontologista turvallisuutta niissä häilähtävissä hetkissä, jolloin elämä tuntuu olevan yksilön hallittavissa ja hyvä juuri sellaisena kuin se on.

Toisaalta haastateltavien mukaan pysyvyys on vain yksi osa turvallisuuden kokemuksesta. Heidän kertomustensa valossa arjen ja sen rakenteiden on turvaa luodakseen oltava myös joustavia siinä mielessä, että ne sallivat yksilölle elämänmuutokset, kuten mahdollisuuden ottaa vastaan työpaikan, kehittää itseään kouluttautumalla tai harkita perheenisäystä. Jos rakenteet, kuten päivähoitopalvelut, on järjestetty kunnassa niin, etteivät ne jousta elämäntilanteen muuttuessa, arjen sujuvuudelle seuraa ongelmia. Tämä aiheuttaa kokemuksen turvattomuudesta ja synnyttää epäluottamusta yhteiskuntaa ja palvelujär-

jestelmän toimivuutta kohtaan. On myös selvää, että käsitykset siitä, millaista turvallinen elämä on, vaihtelevat yksilöiden välillä ja että näihin käsityksiin vaikuttavat esimerkiksi sukupuoli, elämäntilanne ja ikä. Vaihtelunhaluiselle nuorelle turvallinenkaan elämä Pohjois-Karjalan reuna-alueilla ei välttämättä näyttäydy toiveiden mukaisena. Maaseutu elinpaikkana on turvallinen, mutta samalla se voidaan kokea tylsäksi. Toisaalta henkilö, joka hakee elämäänsä maaseudun rauhaa, voi löytää Pohjois-Karjalasta juuri sitä, mitä kokee tarvitsevansa.

Turvallinen asuinympäristö ja maaseudun merkittävät toiset

Johdannossa asetin luvun tavoitteeksi vastata kysymykseen, miten kokemus arjen turvallisuudesta vaikuttaa maahanmuuttajien halukkuuteen asettua asumaan pohjoiskarjalaiselle maaseudulle pysyvästi. Analyysissäni tukeuduin Flynnin ja Kayn (2017) sosiaalisen turvallisuuden käsitteeseen sekä Crawfordin ja Hutchinsonin (2016) ymmärrykseen arjen turvallisuuden ajallisesta, tilallisesta ja emotionaalista/affektiivisesta ulottuvuudesta. Aiemmissa maahanmuuttajien asuinpaikkavalintoja koskevissa selvityksissä ja tutkimuksissa (Sjöblom-Immala 2012; 2016) on korostettu työn ja materiaalisen turvallisuuden merkitystä maaseudun maahanmuuttajien muuttopäätösten taustalla. Työ- ja koulutusmahdollisuudet ovat selvästi tärkeitä tätäkin tutkimusta varten haastatelluille maahanmuuttajille. Toisaalta arvioin, että arjen turvallisuuden sosiaalisen ulottuvuuden varaan rakentuvalla ontologisen turvallisuuden kokemuksella on merkittävä, joissakin tilanteissa jopa taloudellista turvallisuutta suurempi merkitys asuinpaikan vaihtamista pohtiville haastateltaville.

Maaseudun maahanmuuttajien haastattelujen pohjalta hahmotettava mallitarina on, että kaupungit ovat materiaalisesti turvallisempia, mutta emotionaalisesti maaseutua turvattomampia asuinpaikkoja. Maaseudulla taas arki on taloudellisesti niukempaa, mutta fyysisesti ja sosiaalisesti turvallisempaa sekä kokemuksellisesti rikkaampaa kuin kaupungissa. Haastateltavat kokivat taloudellisen turvallisuutensa joko välttäväksi tai tyydyttäväksi, vaikka samanaikaisesti haastateltavat, jotka joutuivat turvautumaan sosiaalisiin tulonsiirtoihin, kokivat

maaseudulla tinkivänsä ontologisesta turvallisuudestaan. Tutkimuksen osallistajat kertoivat Pohjois-Karjalan epävarman työmarkkina-tilanteen heikentävän arjen ennakoitavuutta, mikä oli saanut monet heistä pohtimaan muuttoa kaupunkiin. Kuitenkin muut turvallisuuden tunnetta ylläpitävät seikat olivat saaneet heidät ainakin toistaiseksi jäämään maaseudulle. Uskosta tulevaisuuteen kertoivat esimerkiksi tarinat muilta saadusta sosiaalisesta tuesta ja siitä, kuinka maalla, luonnon rauhassa, voi kokea olevansa kykenevä ja pystyvä sekä juuri oikeassa paikassa siellä, missä on. Narratiivisen tutkimuksen näkökulmasta asuinpaikan valintaa koskeva pohdinta kiteytyykin tutkijan asettamaan kysymykseen, voiko haastateltava kertoa ja uskoa itselleen hyvän ja onnellisen elämän maaseudulla.

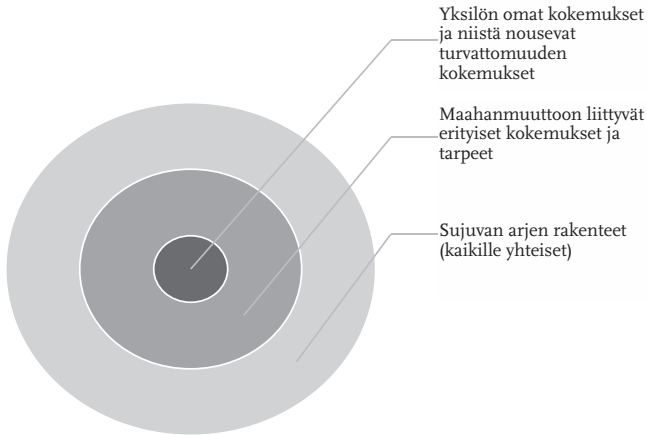
Aineistoa tulkitessa on muistettava, että tutkimuksessa oli mukana ihmisiä, jotka haastattelun ajankohtana asuivat Pohjois-Karjalassa. Voi olla, että jos tutkimukseen olisi haastateltu maakunnasta jo poismuuttaneita, olisivat uhkakuvat nousseet voimakkaammin esiin. Toisaalta jo päätös asettua, muuttaa ja jäädä maalle asumaan on itsessään teko, joka asettuu vastahankaan vallitsevan ”lähtemisen pakosta” kerrotun mallitarinan kanssa (Farrugia 2016). Pohjois-Karjalan maaseutualueilla asuvat tunnistavat puhettavan, jonka mukaan ”kaikki muuttavat kaupunkiin”, mutta korostavat asuinympäristössään turvallisuutta tuottavia tekijöitä, jotka perustelevat jäämistä omalla kohdalla. Tällaisia jaettuja, sosiaalisen tarinavarannon tarjoamia tarinallisia malleja käytetään monin tavoin oman elämän jäsentämisen ja päätöksenteon apuna (Hänninen 2000, 50). Aineistossa esimerkiksi mallitarinaan sisältyvää ajatusta lähtemisen pakosta sekä myötäillään osoittamalla ymmärrystä lähtijöitä kohtaan että vastustetaan tuomalla esiin omia, jäämistä mahdollistavia kokemuksia ja sitä perustelevia arvovalintoja.

Varjonsa pohjoiskarjalaisen maaseutuasumisen emotionaalista turvallisuutta ideaalistavaan tarinaan luovat kuitenkin maaseudun vähäiset sosiaaliset suhteet ja haastattelukertomuksissa konkretisoituvat vuorovaikutuksen ongelmat. Kaikki haastateltavat olivat jossain vaiheessa kokeneet maaseudulla vastentahtoista yksinäisyyttä. Kun muita ihmisiä tai paikkoja ja palveluja, joissa voisi tavata ja tutustua uusiin ihmisiin, ei ole tai ne sijaitsevat kaukana kotoa, muodostuvat olemassa olevat sosiaaliset suhteet korvaamattoman tärkeiksi paitsi

arjen sujuvuudelle myös henkiselle hyvinvoinnille. Muilta saa apua, mutta myös kokemus siitä, että voi olla avuksi muille, tuo turvaa ja mielekkyyttä maaseudulla asuvien maahanmuuttajien arkeen. Toisaalta haastateltavat arvioivat kriittisesti myös kaupunkien sosiaalista turvallisuutta. Voi olla, että kaupungeissa on enemmän ihmisiä, mutta silti ihmiset voivat jäädä yksin ja vaille merkityksellisiä sosiaalisia suhteita.

Lääkkeeksi maahanmuuttajien maaseudulla kokemiin ongelmiin tarjotaan usein tehokkaampaa kotouttamista (Martin, Mäntylä ja Pakkanen 2013). Tämä tarkoittaa yksilön tarpeisiin vastaavia ja maahanmuuttajat paremmin tavoitettavia kotoutumispalveluita. Tutkimukseni vahvistaa näkemystä, että kotoutumispalvelut ovat tärkeitä maaseudulla asuvien maahanmuuttajien arjen turvallisuuden rakentumiselle. Kuten Hämeenaho väitöskirjassaan (2014, 190) kirjoittaa: ”Hyvän arjen ylläpito edellyttää tietoa siitä, kuinka omassa elinympäristössä ja siinä rakentuvassa arjessa toimitaan.” On selvää, että jos muuttaa suomalaiselle maaseudulle kovin erilaisesta ympäristöstä, voi ihmiseltä puuttua sellaista elämäkokemusta ja osaamista, joka auttaisi arjen sujuvuuden rakentamisessa. Tässä mielessä maahanmuuttajat tarvitsevat erityistä tukea ja palveluja, joilla voidaan paikata niitä tiedollisia ja taidollisia tai sosiaalisten verkostojen puutteita, joita heillä mahdollisesti on. Ohjauksen ja neuvonnan ohella muut kotoutumispalvelut, kuten kielikoulutukset, voivat helpottaa kommunikaatio-ongelmia.

Toisaalta väitän, että haastateltavien puhe suomen kieleen liittyvistä vaikeuksista kätkee sisäänsä myös muunlaista emotionaalista turvattomuutta, kuten yksinäisyyttä tai vaikeuksia luottaa suomalaisen yhteiskunnan vastaanottavuuteen ja kykyyn kohdata muualta tullut arvostavasti. Tällaista turvattomuutta voi olla vaikea sanoittaa haastattelutilanteessa tai varsinkaan viranomaiskohtaamisissa, joissa esimerkiksi maahanmuuttajan tuen ja palveluntarpeita arvioidaan. Jos erilaisia turvattomuuden kokemuksia ei tunnisteta riittävän tarkasti, vaan tukeudutaan jaettuun mallitarinaan puutteellisesta kielitaidosta, voi käydä niin, että moninasiin emotionaalisen tuen tarpeisiin vastaan tarjoamalla kielikoulutusta. Kielikurssit ovat hyödyllisiä, mutta myös riittämättömiä tuottamaan kokonaisvaltaista arjen turvallisuutta. Joidenkin kohtaamieni maahanmuuttajien kohdalla aineistosta



Kuvio 1. Arjen turvallisuuden sisäkkäiset kehät.

piirtyy esiin noidankehä, jossa turvattomuutta lisänneet kokemukset johtivat eristäytymiseen, mikä puolestaan lisäsi koettua turvattomuutta ja niin edelleen. Tällöin muualta muuttanut jää paitsi palveluista ja tuesta, joihin hän Suomen kansalaisena tai kuntalaisena olisi oikeutettu.

Samalla on hyvä huomata, että maaseudulla asuvat maahanmuuttajat kokevat myös turvattomuutta, joka ei liity suoraan heidän maahanmuuttotaustaansa (ks. kuvio 1). Esimerkiksi huoli palvelujen huonosta saavutettavuudesta ja tähän liittyvät käytännön ongelmat koskevat kaikkia harvaan asutun maaseudun asukkaita (vrt. Hämeenaho 2014). Toisaalta haastatteluista käy myös ilmi, että kokemuksiin turvallisuudesta ja turvattomuudesta vaikuttavat maahanmuuttotautan ja maaseutukontekstin lisäksi yksilölliset perhe- ja elämäntilanteet. Esimerkiksi terveydentila tai ammatilliset valinnat vaikuttivat siihen, miten turvalliseksi tai turvattomaksi haastateltavat elämänsä kokivat. Järjestyksenvalvojana toimiva voi työssään kokea fyysistä uhkaa sekä rasismista että humalaisen arvaamattomasta käytöksestä johtuen, kun taas matkailuyrittäjien kuvaamat fyysiset uhat liittyvät esimerkiksi luonnossa liikkumiseen ja vaihteleviin sääolosuhteisiin.

Viime vuosien yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa perinteinen valtiokeskeinen turvallisuuskäsitys on joutunut kritiikin kohteeksi

(ks. tämän kirjan johdanto). Inhimillisen turvallisuuden tutkimus on korostanut yksilöiden ja yhteisöiden turvallisuutta valtiokeskeisen turvallisuusajattelun sijaan (Heusala 2011). On väitetty, että yksittäisten ihmisten ja esimerkiksi vähemmistöasemassa olevien ihmisryhmien näkökulmien ja risteävistä eroista johtuvien erilaisten kokemusten huomioiminen turvallisuussuunnittelussa on ensiarvoisen tärkeää. Toisaalta tutkijat ovat huomauttaneet, että yksilöiden näkökantojen painottaminen ei välttämättä vähennä valtion merkitystä turvallisuuden takaajana (Christie 2010, 178). Harvaan asutuilla alueilla julkisten palveluiden keskittymisen nähdään uhkaavan maaseudun asukkaiden arjen turvallisuutta.

Yksilöiden kokemusten huomioimisen ohella on siis huomioitava, että turvallisuus on relationaalista eli suhteissa rakentuvaa. Myös tämän tutkimuksen tulokset osoittavat maahanmuuttajien arjen turvallisuuden toteutuvan ihmisten tai ihmisten ja (luonto)ympäristöjen välisyytenä. Tutkimukseni tulos on, että maahanmuuttajat tarvitsevat maaseudulla elämiseen joukon ”merkityksellisiä toisia”, jotka turvaavat arjen sujuvuutta hyvin konkreettisilla tavoilla, kuten auraamalla teitä ja järjestämällä lapsille apua läksyihin, kun vanhempien oma osaaminen tai aika ei riitä poistamaan huolta lapsen pärjäämisestä. Toisaalta tarvitaan niitä, joiden kanssa yhdessä toimien voi kokea sosiaalista yhteyttä ja saada emotionaalista tukea autonomiseen toimijuuteen ja sosiaaliseen vahvistumiseen. Näissä verkostoissa rakentuu harvaan asuttujen alueiden arjen turvallisuus, jonka perustana edelleen ovat kuntien ja valtion yhdessä kolmannen sektorin kanssa tarjoamat palvelut (Laitinen 2010). Arjen turvallisuuteen vaikuttavat siis yhtäältä yksilön toiminta ja näkemys omasta kyvykkyydestään tuottaa turvallisuutta. Toisaalta turvallisuus rakentuu julkisille palveluille sekä sosiaalisille suhteille, joiden avulla yksilö on kykenevä pärjäämään ja toteuttamaan itseään osana yhteisöä. Tämän kyvykkyyden tavoittelu on maaseudun arjen turvallisuuden ytimessä.

Viitteet

- 1 Aineisto on kerätty Sotkasiiran post doc -hankkeessa ”Integraatiosta autonomiaan. Hyvinvoinnin merkitykset kasvukeskusten ulkopuolella asuville maahanmuuttajille” sekä GLASE-hankkeessa (ks. tämän kirjan johdanto).
- 2 Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen (2019) tilastojen mukaan vuoden 2019 elokuussa Pohjois-Karjalan työttömistä työnhakijoista oli naisia 3856 (43 %) ja miehiä 5097 (57 %). Ulkomaiden kansalaisia heistä oli 6,3 prosenttia.
- 3 Nämä haastattelut tehtiin osana Suomen Akatemian rahoittamaa ”Somalialaisena Suomessa ja Minnesotassa – diaspora, kansalaisuus ja kuuluminen” -hanketta (2012–2016).

Lähteet

- 410/2015. Kuntalaki. Ajantasainen lainsäädäntö. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>. Luettu 4.11.2019.
- Browning, Christopher 2017: Security and Migration: a Conceptual Exploration. Teoksessa *Handbook on Migration and Security*. Toimittanut Philippe Bourbeau. Edward Elgar, Cheltenham.
- Buzan, Barry, Ole, Wæver ja de Wilde, Jaap 1998: *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, Boulder.
- Castaneda, Anu E., Rask, Shadia, Koponen, Päivikki, Mölsä, Mulki ja Koskinen, Seppo 2012: *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi: Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-739-4>. Luettu 4.11.2019.
- Christie, Ryerson 2010: Critical Voices and Human Security: To Endure, To Engage or To Critique? *Security Dialogue* 41 2010, 169–190.
- Cloke, Paul 2004: Rurality and Racialised Others: Out of Place in the Countryside. Teoksessa *Rural Racism*. Toimittaneet Neil Chakraborti ja Jon Garland. Willan, Lontoo.
- Crawford, Adam ja Hutchinson, Steven 2016: Mapping the Contours of “Everyday Security”: Time, Space and Emotion. *The British Journal of Criminology* 56(6) 2016, 1184–1202.
- Davydova, Olga 2012: Venäjän lännestä Suomen itään: Sukupuolittunut maahanmuutto ja haurastuneet työmarkkinat. Teoksessa *Monikulttuurisuuden sukupuoli: Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Toimittaneet Suvi Keskinen, Jaana Vuori ja Anu Hirsiaho. Tampere University Press, Tampere.
- Davydova-Minguet, Olga ja Pöllänen, Pirjo 2018: Hyvinvointi rajaseudulla asuvien venäläisten maahanmuuttajanaisten arjessa. Teoksessa *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi: Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Toimittaneet Johanna Hiitola, Kati Turtiainen ja Merja Anis. Vastapaino, Tampere.

- de Lima, Philomena 2001: *Needs Not Numbers: An Exploration of Ethnic Minorities Communities in Scotland*. Commission for Racial Equality and Community Development Foundation, Lontoo.
- de Lima, Philomena 2012: Boundary Crossings: Migration, Belonging/Un-belonging' in Rural Scotland. Teoksessa *Translocal Ruralis, Mobility and Connectivity in European Rural Spaces*. Toimittaneet Charlotta Hedberg ja Renato Miguel do Carmo. Springer, Dordrecht.
- de Lima, Philomena ja Wright, Sharon 2009: Welcoming Migrants? Migrant Labour in Rural Scotland. *Social Policy and Society* 8(3) 2009, 391–404.
- Essed, Philomena 1991: *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. Sage, Newbury Park.
- EWig, Christina, Ferree, Myra Marx ja Tripp, Aili Mari 2013: *Gender, Violence, and Human Security: Critical Feminist Perspectives*. NYU Press, New York.
- Farrugia, David 2016: The Mobility Imperative for Rural Youth: the Structural, Symbolic and Non-representational Dimensions Rural Youth Mobilities. *Journal of Youth Studies* 19(6) 2016, 836–851.
- Felski, Rita 1999: "The Invention of Everyday Life", *New Formations. A Journal of Culture/Theory/Politics* 39 1999, 15–31.
- Flynn, Moya ja Kay, Rebecca 2017: Migrants' Experiences of Material and Emotional Security in Rural Scotland: Implications for Longer-term Settlement. *Journal of Rural Studies* 52 2017, 56–65.
- Garland, Jon ja Chakraborti, Neil 2006: Recognising and Responding to Victims of Rural Racism. *International Review of Victimology* 13(1) 2006, 49–69.
- Giddens, Anthony 1990: *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Stanford.
- Haikkola, Lotta ja Sotkasiira, Tiina 2017: Työvoimapalvelut työvoimapolkujen muokkaajina: Esimerkkinä tapaustutkimukset kotouttamisen kentällä. *Yhteiskuntapolitiikka* 6 2017, 715–721.
- Helminen, Ville, Nurmio, Kimmo, Rehunen, Antti, Ristimäki, Mika, Oinonen, Kari, Tiitu, Maija, Kotavaara, Ossi, Antikainen, Harri ja Rusanen, Jarmo 2014: Kaupunki-maaseutu-alueuokitus. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Heusala, Anna-Liisa 2011: Kokonaisturvallisuus ja inhimillinen turvallisuus yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. *Tiede ja Ase* 69, 96–111.
- Hirsiaho, Anu, Jokinen, Eeva, Jakonen, Mikko ja Sorainen, Antu 2011: Julma arki. *Tieteessä Tapahtuu* 29(8). <https://journal.fi/tt/article/view/4638>. Luettu 20.5.2019.
- Hubbard, Phil 2005: Accommodating Otherness: Anti-asylum centre protest and the maintenance of white privilege. *Transactions* 30(1) 2005, 52–65.
- Hyyryläinen, Torsti ja Ryytänen, Toni 2018: Maaseutukuvat ja -mielikuvat maaseudun kehittämisessä. *Maaseudun uusi aika* 26:2–3, 24–38.
- Hämeenaho, Pilvi 2014: *Verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa: Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

- Hänninen, Vilma 2000: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Jokinen, Eeva 2005: *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.
- Juopperi, Jukka 2019: Maahanmuuttajat suuntaavat kaupunkeihin: Euroopasta tulleita asettanut maaseudullekin. Tieto & trendit. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/maahanmuuttajat-suuntaavat-kaupunkeihin-euroopasta-tulleita-asettunut-maaseudullekin>. Luettu 10.10.2019.
- Kelahaara, Marko ja Mattila, Markku 2017: *Onneen ei ole oikotietä tässä maassa. Kauhava ja Kauhavan vastaanottokeskus*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Kivijärvi, Antti 2016: Maalta kaupunkiin? Nuoret maahanmuuttajamiehet ja Suomen sisäinen muuttoliike. Teoksessa *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä: Nuorten elinolot -vuosikirja 2016*. Toimittaneet Antti Kivijärvi ja Marja Peltola. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.
- Könönen, Jukka 2018: Differential Inclusion of Non-citizens in a Universalistic Welfare State. *Citizenship Studies* 22(1) 2018, 53–69.
- Laitinen, Tiina 2010: Arjen turvallisuus harvaan asuttujen alueiden uutena politiikkana. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(6) 2010, 659–669.
- Lehti, Martti, Salmi, Venla, Aaltonen, Mikko, Danielsson, Petri, Hinkkanen, Ville, Niemi, Hannu, Sirén, Reino ja Suonpää, Karoliina 2014: *Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Maahanmuuttovirasto 2019: Asumisaika. <https://migri.fi/asumisaika>. Luettu 10.10.2019.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2014: *Mahdollisuuksien maaseutu: Maaseutupolitiittinen kokonaisuohjelma 2014–2020*. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Martin, Anna, Mäntylä, Miia ja Pakkanen, Merja 2013: Maahanmuuttajien kotouttaminen maaseudulle kolmen sektorin yhteistyönä. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti, Vaasa.
- McAreavey, Ruth 2012: Resistance or Resilience? Tracking the Pathway of Recent Arrivals to a “New” Rural Destination. *Sociologia Ruralis* 52(4) 2012, 488–507.
- Mäntymaa, Eero ja Tuominen, Stina 2015: Maahanmuuttaja ei viihdy maaseudulla – näin he siirtyvät suurkaupunkeihin. <https://yle.fi/uutiset/3-8512119>. Luettu 10.10.2019.
- Nikunen, Kaarina 2018: Badolato-Kauhava: Maantieteellisen mielikuvituksen merkitys pakolaispolitiikassa. Teoksessa *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Toimittaneet Markku Maasilta ja Kaarina Nikunen. Vastapaino, Tampere.
- Palander, Jaana ja Pellander, Saara 2019: Mobility and the Security Paradigm: How Immigration Became Securitized in Finnish Law and Policy. *Journal of Finnish studies* 22 (1&2), 173–193.

- Partanen, Ulla 2008: Työperäinen maahanmuutto maaseudulle: Kirjallisuus selvitys. *Maaseudun uusi aika* 3 2008, 42–51.
- Pohjois-Karjalan ELY-keskus 2019: Pohjois-Karjala: Työllisyyskatsaus, Elokuu 2019. <http://www.elykeskus.fi/documents/10191/37284668/Ty%C3%B6llisyyskatsaus+elokuu+2019/b76b84af-1312-4c4d-9651-72e57155c913>. Luettu 10.10.2019.
- Pöllänen, Pirjo 2013: *Hoivan rajat: Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja yli-rajainen perhehoiva*. Väestöliitto, Helsinki.
- Rastas, Anna 2007: *Rasismi lasten ja nuorten arjessa: Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Romme Larsen, Birgitte 2011: Becoming Part of Welfare Scandinavia: Integration through the Spatial Dispersal of Newly Arrived Refugees in Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(2) 2011, 333–350.
- Saari, Matti 2013: Maahanmuuttajakeskittymiä on muuallakin kuin pääkaupunkiseudulla: Hyvinvointikatsaus. Tilastokeskus. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_008.html. Luettu 10.10.2019.
- Sisäministeriö 2009: Turvallisuus harvaan asutuilla alueilla: Tilanneraportti 2009. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160856/202009.pdf>. Luettu 10.10.2019.
- Sjöblom-Immala, Heli 2012: *Työtä, palveluja ja luonnonläheisyyttä: Maahanmuuttajien Suomen sisäiset muutot, asumistoiveet ja kotoutuminen 2000-luvulla*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Sjöblom-Immala, Heli 2016: *Katsaus somalialaisten, irakiläisten ja afganistanilaisten maan sisäiseen muuttoliikkeeseen Suomessa 2000-luvulla*. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Sotkasiira, Tiina 2018: Lähtemisen pakot ja mahdollisuudet: Pakolaistaustaisten nuorten asuinpaikkavalinnat viranomaispuheen kohteena. *Nuorisotutkimus* 36(3) 2018, 5–22.
- Sotkasiira, Tiina 2019: Integration, Finnish Somalis and Their Right to Everyday Life. Teoksessa *The Contexts of Diaspora Citizenship: Somali Communities in Finland and the United States*. Toimittaneet Päivi Armila, Marko Kananen ja Yasemin Kontkanen. Springer, Cham.
- Sotkasiira, Tiina ja Haverinen, Ville-Samuli 2016: Battling for Citizenship: A Case Study of Somali Settlement in Lieksa, Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 6(2) 2016, 115–123.
- Sotkasiira, Tiina ja Rannikko, Anni 2019: Arjen julmuus ja sen elettäväksi tekeminen Pohjois- Karjalassa. Teoksessa *Arjen rihmastot: Eeva Jokisen juhla kirja*. Toimittaneet Helena Hirvonen, Antero Puhakka ja Pirjo Pöllänen. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu, 129–146.
- Tilastokeskus 2018: Ulkomaan kansalaiset. <https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html>. Luettu 10.10.2019.

- Turun Sanomat* 2018: MTK haluaa maahanmuuttajat avuksi maaseudun työvoimapulaan. 19.9.2018 <https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/4091263/MTK+haluaa+maahanmuuttajat+avuksi+maaseudun+tyovoimapulaan>. Luettu 10.10.2019.
- Turvallisuuskomitea 2017: Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf. Luettu 4.11.2019.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2016: Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019. <http://tem.fi/documents/1410877/3506436/Valtion+kotouttamisohjelma+vuosille+2016-2019.pdf>. Luettu 10.10.2019.
- Vatanen, Eero ja Halonen, Maija 2013: Maahanmuuttajat maaseutua uudistamassa: Esimerkkinä Lieksan matkailuelinkeino. *Maaseudun uusi aika* 21(2–3) 2013, 78–84.
- Wæver, Ole 1995: Securitization and Desecuritization. Teoksessa *On Security*. Toimittanut Ronnie Lipschutz. Columbia, New York.
- Whyte, Zachary, Romme Larsen, Birgitte ja Olwig, Karen Fog 2019: New Neighbours in a Time of Change: Local Pragmatics and the Perception of Asylum Centres in Rural Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45(11) 2019, 1953–1969.
- Zahl-Thanem, Alexander ja Haugen, Marit 2019: Attitudes Toward Immigrants in Rural Norway: A Rural-Urban Comparison. *Sociologia Ruralis*. <https://doi.org/10.1111/soru.12251>.
- Åhäll, Linda ja Gregory, Thomas 2013: Security, Emotions, Affect. *Critical Studies on Security* 1(1) 2013, 117–120.

Lainsäädännön hukattu kotouttamis- potentiaali

Perheenyhdistäminen, lainvalmistelu ja arjen turvallisuus

Jaana Palander

 <https://orcid.org/0000-0001-9337-8229>

Tässä luvussa tarkastellaan perheenyhdistämiseen liittyvää arjen turvallisuutta ja kotoutumista lainsäädäntötutkimuksen näkökulmasta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana ulkomaalaislainsäädäntöön on tehty tiukennuksia, joilla on ollut vaikutusta erityisesti kansainvälistä suojelua saavien perheenyhdistämiseen. Erityisen vaikuttavana tiukennuksena on ollut toimeentuloedellytyksen ulottaminen myös kansainvälistä suojelua saavien perheenjäsenten oleskelulupiin (laki 505/2016). Tämän edellytyksen käyttöönottoa on perusteltu muun muassa kotoutumisen edistämiseksi (HE 43/2016 vp, 18). Suomessa vuonna 2016 tehdyn lainsäädäntömuutoksen vaikutuksia kotoutumiseen ei kuitenkaan ole riittävästi selvitetty lainsäädäntövaiheessa eikä myöhemmin. Perustuslakivaliokunta ei ole ottanut kantaa tämän perustelun järjestyksen tai hyväksyttävyyden (PeVL 27/2016 vp). Tämän luvun tarkoituksena on kartoittaa olemassa olevaa tutkimusta perheenyhdistämisen rajoittamisen vaikutuksista kotoutumiseen sekä arvioida lainvalmistelun laatua.

Oikeustieteilijät ovat huomauttaneet, että erityisesti EU:n perheenyhdistämisdirektiivin soveltamisalalla rajoitusten perusteleminen kotoutumisen edistämiseksi on välttämätöntä, jotta ne voidaan katsoa hyväksyttäväksi (Jesse 2017, 290). Niiltä osin, kun direktiivi ei sovellu, kuten esimerkiksi toissijaista suojelua saavien kohdalla, sovellettavaksi tulee kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen luomat oikeusohjeet. Niiden mukaan perhe-elämää rajoittavan toimenpiteen tulee olla suhteellisuusperiaatteen mukainen eli sen tulee toteuttaa hyväksyttäviiä tavoitteita sekä olla sopiva ja oikeasuhtainen keino päämäärän saavuttamiseksi (Palander 2018, 399). Oleellista siis on, voiko toimeentulo vaatimuksella vaikuttaa kotoutumiseen, ja jos voi, onko

saavutettava hyöty niin merkittävä, että sillä voi perustella Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklassa suojatun perhe-elämän rajoittamisen. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota ihmisoikeussopimuksen 14. artiklaan eli perhe-elämän suojan yhdenvertaiseen toteutumiseen eri suojelukategorioiden välillä. Tässä luvussa ei kuitenkaan tarkastella oikeudellisia velvoitteita sisällöllisesti tai oikeusdogmaattisesti vaan pikemmin lainvalmistelun laadun näkökulmasta.

Tässä luvussa tarkastellaan ensin lainvalmistelun ohjeita ja lainsäädäntöteoreettisessa tutkimuksessa esiin nostettuja relevantteja ongelmakohtia. Tutkimuksen ja ohjeiden mukaan lainvalmistelijan tulisi pyrkiä selvittämään lainsäädännön yhteiskunnallisia vaikutuksia, joihin sisältyvät myös vaikutukset eri väestöryhmiin. Vaikka ohjeissa puhutaan pääasiassa kansalaisista, tulisi lainsäätäjän huomioida myös vaikutukset maassa oleskeleviin ulkomaalaisiin (ks. myös Palander 2019). Tästä syystä tässä luvussa selvitetään olemassa olevaa tutkimusta perheenyhdistämislainsäädännön vaikutuksista ulkomaalaisien kotoutumiseen ja arjen turvallisuuteen erityisesti Suomen kontekstissa, mutta tuoden esille myös muualla tehtyä tutkimusta. Vaikutukset kotoutumiseen ja arjen turvallisuuteen tarkastellaan eri alaluvuissa, koska turvallisuuden käsitteenä liittyy eroja niin vaikutusten vakavuuden kuin niiden arvottamisen näkökulmista. Arjen turvallisuuden ja kotoutumisen sisällöllisten erojen lisäksi myös lähdeaineistossa itsessään käytetyt termit ovat ohjanneet niiden mukaan ottamista ja sijoittamista. Arjen turvallisuus ymmärretään tässä hyvinvoinnin sekä henkisen ja fyysisen turvallisuuden kautta.

Kuten tämän kirjan johdannosta käy ilmi, turvallisuus liittyy monella tapaa maahanmuuttoon sekä siihen liittyvään hallintoon ja politiikkaan. Turvallisuustutkimuksen ja maahanmuuttotutkimuksen risteämisen seurauksena on Suomessakin syntynyt uutta tutkimusta, jonka suuntauksena on kriittinen maahanmuuton kriminalisoimisen, turvallistamisen ja rajojen tutkimus (ks. esim. Gozdecka ja Kmak 2018; Könönen 2019; Leinonen ja Pellander 2020; Palander ja Pellander 2019; Tiilikainen 2015). GLASE-hankkeessa tehdyn tutkimuksen mukaan Suomen turvallisuuspolitiikassa on viime aikoina kiinnitetty enenevässä määrin huomiota maahanmuuttoon ja reaktiot vuoden 2015 tapahtumiin voidaan jossain määrin nähdä turvallistamisena, mistä helposti seuraa poikkeuksellisia ja suhteettomia ratkaisuja

(Palander ja Pellander 2019). Turvallistaminen leimaa tiettyjä ryhmiä epäilyksen alaisiksi ja pyrkii näin oikeuttamaan rajoitukset ja erilaisen kohtelun (Nanopoulos ym. 2018, 14). Kun pelko hallitsee poliittikan tekoa, perustavaa laatua olevat oikeudet, kuten yhdenvertaisuus ja vapaus, helposti vaarantuvat (Huysmans 2004, 338).

Suomessa vuonna 2016 tehdyssä perheenyhdistämisen kiristyksessä ei kuitenkaan ole päällisin puolin kyse turvallistamisesta, koska kansallisen turvallisuuden kysymykset eivät nouse esille lainvalmistelusiakirjoissa. Tietynlainen kriisitietoisuus on kuitenkin tässäkin lakimuutoksessa läsnä ja ilmenee viittauksina vuoden 2015 turvapaikanhakijamääriin ja Suomen houkuttelevuuteen turvapaikanhakumaana, sekä siihen liitettyyn tarpeeseen rajoittaa perhesidehakemusten ja myönnettävien oleskelulupien määrää (HE 43/2016 vp, 1). Turvallistamista tai ei, perheenyhdistämisen tiukentamisen yhteydessä ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota ihmisoikeusvelvoitteisiin (Sormunen 2017). Turvallistamisen sijaan tai sen ohella ongelmaksi voidaan nähdä inhimillisen turvallisuuden ja arjen turvallisuuden heikko huomioiminen lainsäädäntötyössä. Tässä luvussa siis pikemmin kartoitetaan, mitä turvallisuushuolia perheenyhdistämiseen ja perheestä erossaoloon liittyy erityisesti ulkomaalaisten näkökulmasta.

Tutkimuskirjallisuuden tarkastelussa keskitytään pääasiassa empiiriseen tutkimukseen toimeentulo vaatimuksen ja perheestä erossaolon vaikutuksista. Helga Eggebø ja Jan-Paul Brekke (2018; 2019) ovat koonneet ja tyyppelleet viimeaikaista tutkimuskirjallisuutta perheenyhdistämisen kotoutumisvaikutuksista, ja heidän mukaansa relevantti kirjallisuus voidaan jakaa perheenjäsenten kotoutumisen tutkimukseen ja perheenyhdistämisen sääntelyn vaikutusten tutkimukseen. Perheenyhdistämisen estymisen ja perheen erossaolon vaikutusten tutkimusta on kuitenkin vähemmän (ks. myös Bonjour ja Kraler 2015; Miettinen ym. 2016). Varsinkin tutkimus perheenyhdistämisen sääntelyn vaikutuksista kotoutumiseen on vähäisempää. Eggebøn ja Brekken (2019) mukaan perheen kotoutumiseen liittyvät tutkimukset keskittyvät yleensä vain työllistymiseen ja tulevat siihen johtopäätökseen, että kotoutumista tulisi tarkastella muistakin näkökulmista. He nostavat hyväksi esimerkiksi Charsleyn ja muiden (2016) tutkimuksen, jossa on pyritty huomioimaan myös sosiaalisia, kulttuurisia, poliittisia, rakenteellisia ja identiteettiin kohdistuvia vai-

kutuksia. Myös vaikutuksia perheenkokoajan kotoutumiseen tulisi tarkastella laajemmin kuin työllistymisen näkökulmasta, ja siksi tässä vaikutuksia lähestytään arjen turvallisuuden näkökulmasta. Suomesta löytyykin jonkin verran tämän tyyppistä tutkimusta (ks. myös Leinonen 2019), jota tässä on tarkoitus kartoittaa.

Lainsäädännön yksilöön kohdistuvien vaikutusten lisäksi tarkastellaan lainsäädännön rakenteellista vaikutusta kotoutumiseen sen kotouttamispotentiaalin kautta. Teoreettisena viitekehyksenä käytetään Moritz Jessen (2017) ajatusta lainsäädännön potentiaalista eli mahdollistavasta roolista kotoutumisen edistämässä. Hänen mukaansa lainsäädäntö ja hallintokäytäntö voivat vaikuttaa joko kotoutumista edistävasti tai heikentävästi. Yhdenvertaisuus näyttäytyy hänen tutkimuksessaan kotoutumista edistävänä tekijänä. Lainsäädännön vaikutukset kotoutumiseen ovat siis monen tasoisia ja näillä eri ulottuvuuksilla on myös yhtymäkohtia. Oleellisinta on kuitenkin määrittää, voidaanko vaikutukset kotoutumiseen nähdä pääasiassa positiivisena vai negatiivisena.

Ensimmäisessä aluvussa perustellaan vaikutusten arvioinnin tärkeyttä ja sen laatuksia lainsäädäntötutkimuksen kautta. Seuraavissa aluvuissa kartoitetaan olemassa olevaa kirjallisuutta perheenyhdistämisen edellytysten ja estymisen vaikutuksista ulkomalaisiin perheenkokoajiin niin kotoutumisen, hyvinvoinnin kuin arjen turvallisuuden näkökulmista. Lopuksi arvioidaan muodostuvaa kokonaiskuvaa perheenyhdistämisen vaikutuksista kotoutumiseen ja analysoidaan lakimuutoksen laatua lainsäädäntötutkimuksen periaatteiden ja lainsäädännön kotouttamispotentiaalin valossa.

Lainvalmistelun periaatteista

Lainvalmistelijoilla ja lainsäätäjällä on paljon vapauksia työssään, eikä niin sanottuja menettelysääntöjä juurikaan ole, mutta oikeuskirjallisuudesta, ministeriöiden omista ohjeista ja kansainvälisoikeudellisista velvoitteista voidaan muodostaa käsitys hyvän lainvalmistelun periaatteista. Lainvalmistelun sääntelyteoreettisessa tutkimuksessa on kehitelty rationaaliseen valintaan perustuvaa ihannemallia, jonka mukaan lainsäätäjät ensin tunnistaa yhteiskunnallisen ongelman ja hah-

mottelee tavoitteen sen korjaamiseksi. Sen jälkeen lainsäätäjä arvioi erilaisia toimintavaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia sidosryhmiä konsultoiden sekä lopulta valitsee optimaalisen säädösehdotuksen. (Tala ym. 2011.) Raamit lainsäätäjän harkinnalle asettaa perustuslaki, perusoikeudet sekä kansainvälisen ja EU-oikeuden velvoitteet, mitkä tulee ottaa huomioon jo lainsäädäntötyön varhaisessa vaiheessa (ks. OM 2013). Hankalissa tapauksissa, missä on kyse perus- ja ihmisoikeuksista, mutta missä lainsäätäjällä on vapaus käyttää harkintaa, tulee erilaiset intressit ja vaikutukset selvittää ja punnita, sekä tehdyt ratkaisut perustella (OM 2013, 4.1.18).

Viime vuosina on kiinnitetty erityisen paljon huomiota vaikutusten arvioinnin kehittämiseen. Oikeusministeriön (OM) laatimassa vaikutusten arvioinnin ohjeessa (OM 2007) edellytetään erityisesti taloudellisten, ympäristö- sekä hallintoon kohdistuvien vaikutusten arviointia. Lisäksi ohjeen mukaan tulee arvioida muita yhteiskunnallisia vaikutuksia, jotka kohdistuvat esimerkiksi terveyteen, yhdenvertaisuuteen, lapsiin, sukupuolten tasa-arvoon, työllisyyteen ja työelämään, rikostentorjuntaan ja turvallisuuteen sekä kansalaisten asemaan ja kansalaisyhteiskunnan toimintaan (OM 2007, 33). Ohje on yksilöön ja erityisesti ulkomaalaisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin suhteen kuitenkin riittämätön (ks. lisää Palander 2019) ja paremmin ohjeistusta ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointiin saa sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2016 julkaisemasta opasta (STM 2016). Siinä kehoitetaan myös välillisten vaikutusten arviointiin, missä auttaa ilmiölähtöinen lähestymistapa (STM 2016, 13).

Vaikutuksia voidaan ohjeiden mukaan selvittää sidosryhmien, asiantuntijoiden ja tutkijoiden kuulemisilla (OM 2007; STM 2016, 18; VN 2016). Matti Niemivuo (2002) on kirjoittanut, että vaikutusten arvioimiseksi ja sääntelyvaihtoehtojen kartoittamiseksi lainvalmistelijan tulisi lisäksi tuntea säänneltävään alaan liittyvää tutkimusta. Niemivuo (2002, 200) toteaa tarvittavan niin oikeustieteellistä kuin yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Lainvalmistelija voi myös itse selvittää tai tilata ulkopuolisilta toimijoilta selvityksiä eri vaikutuksista. Tähän tarkoitukseen käytetään esimerkiksi valtioneuvoston kanslian tutkimustoimintaa. Varsinaisessa hallituksen esityksessä ei ole kuitenkaan tarkoitus tuoda yksityiskohtaisesti ja laajasti esille olemassa olevaa tutkimusta tai selvityksiä. Hallituksen esitys ei ole tutkimus-

raportti (HELO 2018, 13), vaan siinä tuodaan esille tiivistetysti pääasialliset vaikutukset ja arvioinnin keskeiset tulokset sekä se, miten vaikutukset on arvioitu, mitä tietolähteitä on käytetty sekä minkälaisia epävarmuuksia arviointiin liittyy (HELO 2018, 23–24).

Käytännön lainvalmistelussa keskeisenä ongelmana on nähty juuri vaikutusten ja vaihtoehtojen puutteellinen arviointi. Auri Pakarinen (2011b) toteaa, että ohjeiden tasolla vaikutuksia otetaan huomioon hyvin, mutta käytännön tasolla painotetaan taloudellisia vaikutuksia. Yksilöihin ja kansanryhmiin kohdistuvia vaikutuksia arvioidaan niukasti, ja usein ne jäävät arvioimatta kokonaan. Pakarinen on kuitenkin optimistinen ja näkee, että erityisesti osallistumisen kulttuuri ja sidosryhmien kuuleminen ovat hänen mukaansa Suomen vahvuuksia. (Pakarinen 2011b, 62–63.) Sidosryhmien osalta erityisesti etujärjestöjen kuuleminen on keino selvittää eri ryhmiin kohdistuvia vaikutuksia. Tärkeää on myös tunnistaa kaikki ryhmät, joihin vaikutuksia kohdistuu (Rantala 2011, 78). Tutkimustiedon avulla voidaan selvittää mahdollisia vaikutuksia erityisesti niiden oikeuksia omaavien ryhmien osalta, joiden ääni ei ole edustettuna (Rantala 2011, 80). Lainvalmistelijan tulee sitten arvioida, mikä painoarvo erilaisille intresseille annetaan. Pakarinen (2011a) on todennut, että keskeiset etujärjestöt pitävät tärkeänä, ettei heitä ainoastaan kuulla vaan että heidän näkemyksillään olisi myös vaikutusta (ks. myös Keinänen 2011, 148).

Kati Rantala (2011, 77) muistuttaa, että lainvalmistelun ideaalimalit eivät toimi, tai ne ovat resurssien hukkaa, jos poliittinen ohjaus on liian voimallista. Hänen mukaansa tavoitteet voivat olla siinä määrin arvolatautuneita, että rationaaliselle valinnalle ja neutraalille vaikutusten arvioinnille ei anneta mahdollisuutta. Kalle Määttä (2009) kirjoittaa, että sääntelyteoreettisessa tutkimuksessa ei pitäisi ottaa lainsäädännön tavoitteita annettuna. Joissakin tapauksissa lain tavoitteet voivat olla selkeästi ilmaistut, mutta ne eivät vastaa lain tosiasiallisia tavoitteita. Määttä (2009, 18) käyttää tällaisesta tavoiteristiriidasta nimitystä lainsäädäntöilluusio. Rantala (2011, 82) peräänkuuluttaa avoimuutta ja oikeutta tietää lakihankkeiden ratkaisuihin vaikuttaneet tosiasialliset taustat ja tavoitteet. Hän haluaisi tietää, minkälaista tutkimustietoa, kentältä nousevaa hiljaista tietoa ja eri intressiryhmien näkemyksiä on tai ei ole otettu huomioon.

Vaikka lainsäädäntö on instrumentaalinen keino tiettyihin tavoitteisiin pääsemiseksi ja tavoitteiden määrittely pitkälti politiikkaa, tulee tavoitteidenkin täyttää tiettyjä kriteereitä. Erityisesti jos kyse on perus- tai ihmisoikeusrajoituksista, ylikansallinen lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö määrittävät sallitut tavoitteet. Perhe-elämään puututtaessa hyväksyttävät tavoitteet ovat kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin turvaaminen, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estäminen, terveyden tai moraalien suojaaminen, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaaminen Euroopan ihmisoikeussopimuksen (8. art.) mukaan. Suhteellisuusperiaatteen mukaan keinojen tulee olla sopivia tavoitteen saavuttamiseksi, ja vasta sen jälkeen tarkastellaan keinojen vaikutusten suhdetta tavoitteisiin. Tässä suhteellisuuspunninnassa on annettava oikea painoarvo muun muassa perus- ja ihmisoikeusvaikutuksille. Punninnassa voi myös esiintyä monenlaisia turvallisuusintressejä, jotka lainsäätäjän tulee asianmukaisesti huomioida (ks. esim. Lonka 2016, 34–38).

Vaikka kyse ei olisi perus- ja ihmisoikeuksien suojaamasta perhe-elämästä, tulee lainvalmistelijan ottaa kokonaisharkinnassa huomioon yksilöihin ja ryhmiin kohdistuvat vaikutukset. Koska perheenyhdistämislainsäädännön vaikutukset kohdistuvat pääasiassa maahan muuttaneisiin ulkomaalaisiin ja heidän perheenjäseniinsä, tulisi lainvalmistelussa pyrkiä selvittämään myös heihin kohdistuvia vaikutuksia. Vaikka varsinaiset lainvalmistelijan ohjeet eivät selkeästi tue muihin kuin kansalaisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia, viimeaikaiset sektorikohtaiset ohjeet vahvistavat sitä näkökulmaa, että kaikkien Suomessa oleskelevien intressit ja vaikutukset on arvioitava ja otettava huomioon. Tarkasteltavana olevassa perheenyhdistämislainsäädännön tiukentamisessa tulee siis ottaa huomioon myös ulkomaalaisiin kohdistuvia vaikutuksia. Niistä arvioidaan seuraavaksi kotoutumiseen ja turvallisuuteen liittyviä vaikutuksia tieteellisen kirjallisuuden kautta.

Perheenyhdistämisen vaikutukset kotoutumiseen

Kotoutumisen edistäminen on keskeinen tavoite ulkomaalaishallinnossa, ja onnistunut kotoutuminen luo myös arjen turvallisuutta. Hallituksen esityksen (HE 43/2016 vp) mukaan perheenyhdistämisen edellytysten kiristämisen yhtenä tavoitteena on edistää niin kansainvälistä suojelua saavien kuin heidän perheenjäsentensä kotoutumista. Toimeentulovaatimuksen ajatellaan lisäävän ulkomaalaisten työssäkäyntiä, minkä puolestaan oletetaan edistävän kotoutumista (HE 43/2016 vp, 18 ja 21). Vaikutuksia kotoutumiseen ei ole kuitenkaan perusteltu tarkemmin tai tarkasteltu muista näkökulmista. Työllistyminen on tärkeä tekijä kotoutumisessa, mutta yhteiskuntaan sopeutumiseen ja hyvinvointiin vaikuttavat myös monet muut tekijät (Gauffin ja Lyytinen 2017; Saukkonen 2013; Sotkasiira 2018). Alitolppa-Niitamo (2005, 37) on todennut, että kotoutuminen nähdään yleensä joko uhkien ja ongelmien tai työvoimaresurssin kouluttamisen kautta, mutta helposti unohdetaan kotoutuvien inhimilliset tarpeet, toiveet ja odotukset. Hänen mukaansa näihin kuuluu muun muassa oikeus tasa-arvoon, hyvinvointiin ja läheisiin ihmissuhteisiin. Huttunen (2010) on pyrkinyt tuomaan esille, kuinka ylijarjaiset perhesuhteet vaikuttavat kotoutumiseen.

Tarkastelussa olevan perheenyhdistämislainsäädännön muutoksen vaikutuksista ei tehty selvitystä lainvalmisteluvaiheessa. Lakimuutoksen jälkeen vuonna 2016 sisäministeriölle tehdyssä (VN-TEAS) selvityksessä (Miettinen ym. 2016) on arvioitu perheenyhdistämisen mahdollisten lisäedellytysten vaikutuksia. Vaikka kyseessä ei ollut varsinainen toimeentulovaatimuksen vaikutusten jälkiseuranta, selvityksessä arvioitiin myös tuon edellytyksen vaikutuksia. Selvityksessä on pyritty ottamaan huomioon perheenkokoajiin ja perheenjäseniin kohdistuvat vaikutukset niin kotoutumisen kuin hyvinvoinnin osalta (Miettinen ym. 2016, 34). Arvion mukaan työllistymistilastojen ja palkkatulojen perusteella todennäköisesti vain 27 prosenttia kansainvälistä suojelua saavien perheenjäsenistä voisi saada oleskeluluvan, ja niistä, joita toimeentuloedellytys koskee, vain alle kaksi prosenttia voisi saada perheenjäsenen Suomeen (Miettinen ym. 2016, 15–17).

Kyseisen selvityksen mukaan suomalaista tutkimusta perheenyhdistämisen eri edellytysten vaikutuksesta kotoutumiseen ei juuri-

kaan ole. Ongelmaksi nähdään myös se, että olemassa oleva tutkimus ”perustuu joko asiantuntijoiden esittämiin näkemyksiin tai pienehköihin maahanmuuttajaväestöltä kerättyihin haastatteluihin tai kyselytutkimuksiin”. Selvityksessä todetaan, että toimeentuloedellytyksellä on jonkin verran työllisyyttä lisäävää vaikutusta, mutta siihen vaikuttavat myös tietyt työllistymisen esteet erityisesti juuri kansainvälistä suojelua saavien kohdalla. Toisaalta työllistyminen ja korkean tulorajan tavoittelu voi heikentää kotoutumista, jos ei ole aikaa opiskella. Selvityksessä todetaankin, että todennäköisesti perheen yhteen saamisen estyminen tai sen pitkittyminen vaikuttaa kansainvälistä suojelua saaviin kielteisemmin kuin muihin maahanmuuttajaryhmiin. (Miettinen ym. 2016, 46–47.)

Suomessa on kuitenkin tehty aiheesta tutkimuksia ja selvityksiä, joita olisi voinut hyödyntää lainvalmistelussa. Edellä mainittuja pienehköjä haastattelututkimuksia perheestä erossaolon vaikutuksista on runsaasti (esim. Huttunen 2005; Onodera ja Peltola 2016; Tiilikainen 2007), mutta monessa tutkimuksessa tämä seikka on ollut vain sivujuonne. Varsinaisesti teemaan pureutuvia tutkimuksia on esimerkiksi vuonna 2011 julkaistu selvitys, jota varten Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (Socca) on haastatellut perheenyhdistämisen läpikäyneitä perheitä. He ovat kertoneet, että yhdistämisprosessi on ollut vaikea ja henkisesti raskas. Huolena on myös ollut perheenjäsenten turvallisuus ja hyvinvointi. Jotkut ovat kertoneet, etteivät ole voineet keskittyä kotoutumiseen. Tutkimuksen mukaan jatkuva huolehtiminen ja ikävöiminen vaikuttivat perheenkokoajien omaan elämään ja kotoutumiseen, erityisesti suomen kielen oppimiseen. Selvityksessä todetaan, että kaikki haastateltavat kokivat vaikeuksia keskittyä mihinkään kunnolla, koska ajatukset pyörivät perheessä. (Socca 2011, 10.)

Lainsäädännön valmistelun aikaan myös Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksella on tutkittu somali- ja kurditaustaisten maahanmuuttajien primääri- eli lapsuusperheestä erossa olemista tilastollisin menetelmin. Tutkimusaineiston rajoituksista johtuen ydinperheestä eli puolisoista tai lapsista erossa oloa ei tässä tutkimuksessa kuitenkaan voitu selvittää. Kotoutumista arvioitiin tekijöillä yksinäisyys, kieli-taito ja työssäolo, sekä hyvinvointia tekijöillä vakavat masennus- ja ahdistuneisuusoireet, univaikeudet ja koettu elämänlaatu (Rask ym.

2016, 273). Hankkeen raportin mukaan lapsuusperheestä erossa ole-
misella on tilastollinen yhteys kotoutumiseen erityisesti pakolaistaus-
taisten kohdalla ja erityisesti suhteessa sisaruksiin (Rask ym. 2016,
277–281). Sisaruksista erossaoloon liittyviin ongelmiin on kiinnitetty
huomiota myös haastattelututkimuksen kautta (Jokinen ym. 2019a).

Suomessa on jo vuonna 2002 selvitetty alaikäisten yksintulleiden
kokemuksia. Selvityksessä on noussut esiin alaikäisten huoli muualla
olevien perheenjäsenten hyvinvoinnista sekä paine auttaa heitä. Mo-
nella nuorella on ollut koulussa keskittymisvaikeuksia. (Helander ja
Mikkonen 2002, 75.) Tuolloin alaikäisillä perheenkokoajilla on ollut
lähes rajoittamaton oikeus perheenyhdistämiseen ja se on nähty osa-
na turvapaikkaprosessia (Helander ja Mikkonen 2002, 39), mutta silti
perheenyhdistämisprosessi on ollut haastava. Vuoden 2010 lakimuu-
toksen, eli perheenkokoajan vireillepano-oikeuden poistamisen, jäl-
keen perheenyhdistämisprosessista on tullut entistä hankalampaa ja
monen nuoren perheenjäsenet ovat saaneet kielteisen päätöksen, mi-
kä on vaikuttanut nuorten hyvinvointiin. Toisaalta myös perheenyh-
distämisen jälkeen nuoret kohtaavat haasteita ja paineita, kun he ovat
alussa vastuussa perheenjäsentensä orientoitumisesta ja kotoutumi-
sesta. (Björklund 2015, 45–46.) Haasteita ja paineita tuo kuitenkin
myös vastuu yllirajaisen perheen toimeentulosta ja hyvinvoinnista, jos
perheenjäseniä ei saa luokseen. Jotkut nuoret lähettävät rahaa tai ke-
räävät varoja esimerkiksi talon ostamiseksi perheenjäsenilleen. (Hii-
tola 2019, 196.) Perheestä erossaolo niin oleskelun alkuvaiheessa kuin
myöhemmin elämässä voi aiheuttaa voimakasta ikävää. On myös
hyvä huomata, että vaikka kotoutumista tapahtuu perheestä erossa
kasvaessakin, taustalla voi silti säilyä ikävä ja huoli perheenjäsenistä
(Hiihola 2019; Kauko 2015, 42).

Monessa muussa Pohjoismaassa tai Euroopan maassa perheen-
yhdistämisen edellytyksiä on tiukennettu ja toimeentulovaatimusta
laajennettu jo aikaisemmin, joten näistä maista löytyy enemmän tut-
kimusta aiheesta (Bonjour ja Kraler 2015; Eggebø ja Brekke 2019).
Lainvalmistelussa onkin tyypillistä tehdä kansainvälistä vertailua, jot-
ta voisi lainata politiikkaideoita muualta tai ennakoida vaikutuksia.
Hallituksen esityksessä on kuitenkin tehty kansainvälistä vertailua
vain perheenyhdistämisen edellytysten osalta, eikä ollenkaan vaiku-
tusten osalta. Esityksessä on muun muassa selostettu, kuinka Ruot-

sisä oli suunnitteilla rajoittaa perheenyhdistämistä tilapäisesti (2016–2018) niin, että kansainvälistä suojelua saavilta edellytettäisiin turvattua toimeentuloa. (HE 43/2016 vp, 14–16.) Ruotsin osalta ei tiettävästi ole tutkimusta tuon tilapäisen toimeentulovaatimuksen vaikutuksista, mutta Norjassa ja Tanskassa se on ollut voimassa pidempään.

Norjassa ja Tanskassa on havaittu lyhyellä aikavälillä työllisyyttä jossain määrin lisäävä vaikutus, mutta samaan aikaan perheenyhdistämishakemusten ja myönnettyjen oleskelulupien määrä on vähentynyt (Bratsberg ja Raaum 2010; Larsen ja Lauritzen 2014). Vaikutukset kohdistuvat enemmän naispuolisiin sekä muihin kuin länsimaalaisiin perheenkokoajiin (Eggebo 2013b, 20–22; Larsen ja Lauritzen 2014). Tutkijat arvelivat tulorajan lisänsen perheiden erossaoloa ja sen aiheuttamaa stressiä ja epäoikeudenmukaisuuden tunnetta niiden keskuudessa, joilla ei ollut mahdollisuutta täyttää toimeentulovaatimusta (Bratsberg ja Raaum 2010; Eggebo 2013a). Tanskassa tehdyn tutkimuksen mukaan perheenyhdistämiseen paremman kotoutumisen nimissä tehdyt rajoitukset eivät ole tavoitteista huolimatta lisänneet avioliittoja etnisten vähemmistöjen ja etnisten tanskalaisten välillä, vaikka puoliso kyllä otetaan harvemmin vanhempien entisestä kotimaasta. Sitä vastoin rajoituksilla on ollut vaikutusta avioliittoihin etnisten vähemmistöjen kesken tai sitten avioliitot solmitaan myöhemmin. (Schmidt ym. 2009.)

Myös Alankomaissa ja Britanniassa tiukemmat perheenyhdistämisen edellytykset ovat johtaneet kasvavaan perheiden erossaoloon, kun perhesideperustaisten oleskelulupien määrät ovat vähentyneet. Vaikutukset ovat kohdistuneet muita enemmän köyhempiin ihmisryhmiin kuten ei-länsimaalaisiin, nuoriin ja naisiin (Leerkes ja Kulu-Glasgow 2011, 119). Työllisyys on lisääntynyt ja maahan muuttavien perheenjäsenten keskimääräinen koulutustaso on kohonnut (Entzinger ym. 2013), mutta tutkijoiden käsityksen mukaan toimet eivät silti ole edistäneet kotoutumista (Strik ym. 2013, 24; Wray ym. 2015, 15). Haastattelututkimuksen mukaan moni pariskunta oli kokenut perheenyhdistämisen prosessiin liittyviä vastoinkäymisiä, jotka olivat vaikuttaneet hyvinvointiin (Leerkes ja Kulu-Glasgow 2011, 119). Lapsilla on Britanniassa havaittu olevan nukkumis- ja syömisongelmia, käyttäytymisongelmia ja syrjäytymistä sekä stressiä ja syyllisyyden-

tuntoa perheen erossaolosta. Lisäksi perheenkokoajat ovat työskennelleet pitkää päivää saavuttaakseen korkean tulorajan. (Wray ym. 2015, 37–58.)

Vaikutukset arjen turvallisuuteen

Maahanmuuttopolitiikassa on kansallisen turvallisuuden ohella useita relevantteja turvallisuuskäsitteitä, ja inhimillinen turvallisuus, niin ulkomaalaisten kuin kansalaisten, on ollut osa maahanmuuttopolitiikkaa ainakin jo ensimmäisestä ulkomaalaislaista (400/1983) lähtien (Palander ja Pellander 2019, 187–189). Turvallisuuskäsitteet tulee ottaa huomioon, kohdistuvat ne keneen tahansa. Palanderin ja Pellanderin (2019, 184) tutkimuksen aineistossa kiinnitetään huomiota pääasiassa Suomesta turvaa hakevien turvallisuuskysymyksiin erityisesti palauttamista harkittaessa, mutta Suomen ulkopuolella olevien perheenjäsenten turvallisuuteen kiinnitetään huomiota vain eduskunnan keskusteluissa, ei lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä. Kyseisessä tutkimuksessa käytetty turvallisuus-termin ympärille rakennettu tutkimusmenetelmä ei kuitenkaan tavoita kaikkia inhimilliseen turvallisuuteen liittyviä seikkoja, ja niitä tuleekin tarkastella syventyen paremmin itse ilmiöön. Kansainvälistä suojelua saavien ulkomaalaisten perheenyhdistämiseen liittyy heidän oma suojeluasemansa sekä heidän perheenjäsentensä turvallisuus oleskeluvaltiossa.

Pakolaisuuden taustalla on usein fyysinen turvallisuushäiriö, joka ajaa ihmiset pois kodeista, kaupungeista ja jopa maasta. Moni pakenee perheen kanssa, mutta osalle se ei ole mahdollista, vaan he suunnittelevat järjestävänsä muut perheenjäsenet turvaan perheenyhdistämisen kautta (Tiilikainen ja Fingerroos 2019; Vanhanen 2019). Odottamaan jääneiden perheenjäsenten olosuhteet voivat olla kotimaassa tai kauttakulkumaassa hengenvaarallisia (Leinonen ja Pellander 2020; Vanhanen 2019, 198). Perheenyhdistämisen hakemisen käytännön haasteet voivat luoda turvallisuushäiriöitä perheenjäsenille. Perheenjäsenten turvallisuus voi vaarantua kotimaassa, kun he matkaavat hakemaan passia toiseen kaupunkiin, tai toisessa valtiossa, kun he matkaavat Suomen lähetystöön jättämään hakemusta tai tunnistautumaan (Hiitola 2019; Palander ym. 2019; Tapaninen 2016, 154–156).

Lailisten maahantuloväylien tukkiminen perheenjäseniltä voidaan nähdä heidän fyysistä turvattuuttaan lisäävänä tekijänä. Mahdollista myös on, että he perheenyhdistämismahdollisuuden poistuessa lähtevät hakemaan turvapaikkaa itse tai turvautuvat salakuljettajien apuun hakeutuakseen perheenjäsenensä luo (Leinonen ja Pellander 2020; Tapaninen 2016, 156). Eurooppalaisessa tutkimuksessa on myös viitteitä siitä, että perheenyhdistämisen kiristäminen lisää laitonta maahantuloa ja maassa oleskelua (Leerkes ja Kulu-Glasgow 2011). Myös hallituksen esitykseen pyydetyissä lausunnoissa viitattiin salakuljettajien käytön sekä laittoman maahantulon ja paperittomuuden lisääntymiseen (ks. esim. UNHCR ja Siirtolaisuusinstituutti). Perheenjäsenten mahdolliset turvapaikkahakemukset on kyllä huomioitu lain esitöissä, mutta vain hakemusmäärien kasvun näkökulmasta eikä siihen liittyville turvallisuusnäkökohdille ole annettu painoarvoa päätöksenteossa (HE 43/2016 vp, 25–26).

Varsinkin viranomaisten selvityksissä ja lainvalmisteluaineistossa huomiota kiinnitetään myös perheenyhdistämisen mahdollisiin negatiivisiin vaikutuksiin. Vuoden 2016 hallituksen esityksessä on pohdittu toimeentuloedellytyksestä poikkeamista yksin saapuneiden alaikäisten kohdalla, mutta sen on katsottu olevan muuttohalukkuutta lisäävä vetotekijä, joka voisi altistaa lapsia hyväksikäytölle (HE 43/2016 vp, 23). Hallituksen esityksessä on myös mainittu lumeavioliittojen ja muiden väärinkäytösten estäminen oleskelulupajärjestelmän yleisen hyväksyttävyyden ja kansalaisyhteiskunnan luottamuksen säilyttämiseksi (HE 43/2016 vp, 27). Lumeavioliitot voivat liittyä pakkoavioliittoihin tai jopa ihmiskauppaan (Koskenoja ym. 2018, 76–78). Lasten kohdalla vanhemmat tai muut sukulaiset ovat voineet osallistua vaikuttaa lapsen uhriutumiseen, jolloin perheenyhdistäminen voi jopa edesauttaa lapsen uudelleenuhriutumista (EMN 2009, 27). Lain esitöissä ei kuitenkaan ole tuotu esille sitä, millä tavalla ja missä laajuudessa toimeentuloedellytys estäisi lumeavioliittoja ja muita väärinkäytöksiä.

Vaikka perheenyhdistämisen tiukentamisen vaikutuksia on vaikea tutkia, todentaa tai ainakaan yleistää, voidaan eurooppalaisen tutkimuksen valossa selvänä vaikutuksena nähdä hakemusmäärien ja toteutuneiden perheenyhdistämisten väheneminen (Bratsberg ja Raaum 2010; Eggebø 2013b, 20–22; Leerkes ja Kulu-Glasgow 2011,

111–114). Suomessakaan perheenyhdistämishakemusten ja toteutuneiden perheenyhdistämisten määrä ei ole kasvanut samassa suhteessa kansainvälistä suojelua saaneiden määrään verrattuna (ks. Migri 2019). Perheenjäsenet elävät siis erossa toisistaan ja tutkimuskirjallisuuden mukaan sillä voi olla vakavampiakin seurauksia yksilön hyvinvoinnille kuin kotoutumisen vaikeutuminen. Näitä vaikutuksia voidaan tarkastella arjen turvallisuuden näkökulmasta. Arjen turvallisuus pitää sisällään niin fyysistä kuin henkistä turvallisuutta ja hyvinvointia (Tiilikainen 2020, 148). Alitolppa-Niitamo (2005) pitää turvallisuudentunnetta oleellisena hyvinvoinnin tekijänä.

Arjen turvallisuutta uhkaavat esimerkiksi mielenterveysongelmat. Jatkuva huoli perheenjäsenistä, unettomuus ja painajaiset vaikuttavat mielenterveyteen (Rousseau ym. 2004; Schweitzer ym. 2006; Wilmisen 2013). Lisäksi erityisesti lasten ja nuorten kohdalla hylätyksi tulemisen tunne ja syällisyys omasta pelastumisesta voivat vaikuttaa mielenterveyteen (Rousseau ym. 2004). Miller ja muut (2018) ovat huomanneet, että perheestä erossaolo voi traumatisoida samaan tapaan kuin fyysinen hyökkäys. Rousseau ja muut (2001, 56) ovatkin kutsuneet tätä länsimaisen maahanmuuttohallinnon väkivallaksi. Toisaalta perheen läsnäolo voi myös olla eheyttävä tekijä muusta syystä traumatisoituneelle. Sotatraumoista kärsivälle yksinäisyys ja perheestä erossa olo ”on kuin valkokangas, jolle traumaattiset kuvat ja äänet heijastuvat uudelleen ja uudelleen” (emt., 56).

Suomessa ammatti- ja mielenterveyskuntoutusta käsittelevässä selvityksessä on tuotu esille, että huoli muualla olevista perheenjäsenistä tai pitkä perheenyhdistämishakemuksen käsittelyaika voi sairastuttaa ja viedä kaikki voimavarat (Buchert ja Vuorento 2012, 30). Myös Valtiontalouden tarkastusvirasto on kotouttamiseen liittyvässä tarkastuskertomuksessaan todennut, että ”mielenterveysongelmat voivat olla este uuden kielen oppimiselle, työn ja kansalaisuuden saannille sekä omalle ja perheen kotoutumiselle” (VTV 2014, 8). Viimeaikaisissa haastattelututkimuksissa on havaittu voimakasta huolta sekä unettomuus-, masennus- ja ahdistuneisuusoireita (Jokinen ym. 2019a; 2019b; Leinonen ja Pellander 2020; Rask ym. 2016, 284). Perheenyhdistämisen helpottamisen ja siitä tiedon jakamisen koetaan olevan tarpeellinen keino ehkäistä mielenterveysongelmia (Castañeda ym. 2018).

Arjen turvallisuuteen vaikuttavat haasteet voivat myös olla ontologisia eli liittyä esimerkiksi identiteetin muodostumiseen ja kuulumisen tunteeseen (Giddens 1991; Rytter 2013; Scott 2019). Kuulumisen tunteeseen vaikuttaa niin oman oleskeluluvan jatkuvuus eli oleskeluturva (Bech ym. 2017, 19; Jesse 2017, 359) kuin perheenjäsenten mahdollisuus saada oleskelulupa. Tutkimuksen mukaan identiteettihaasteita voivat erityisesti kohdata nuoret maahanmuuttajat, jotka elävät ilman perhettään, joiden perheenjäsen on kuollut tai jotka eivät ole kotoutuneet hyvin. Toki myös haastavissa perhetilanteissa elävät, erityisesti toisen polven maahanmuuttajat, voivat kokea kuulumattomuuden tunnetta (García Magariño ja Talavero Cabrera 2019, 72–73). Perheellä tiedetään olevan sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia syrjäytymiseen ja jopa radikalisoitumiseen (Spalek 2016), mutta perheenyhdistämisen tai sen estymisen vaikutuksia tästä näkökulmasta ei ilmeisesti ole tutkittu.

Perheenyhdistämisen tiukentamisella on tavoiteltu signaalivaikutusta mahdollisten uusien turvapaikanhakijoiden suuntaan (ks. Mietinen ym. 2016, 35–36), mutta yhtä lailla sillä viestitään maassa jo oleville ulkomaalaisille, että heitä tai heidän perheenjäseniään ei haluta maahan. Joissain Euroopan maissa näin ovat kokeneet myös monet kansalaiset, joiden perheenyhdistäminen on kaatunut tulorajaan tai muihin edellytyksiin (Wagner 2015, 1521–1522). Lisäksi tanskalaisessa tutkimuksessa on todettu, että rajoittava perheenyhdistämisen sääntely voi aiheuttaa myös laajempaa mielipahaa etnisissä vähemmistöryhmissä ja heikentää kansallista yhtenäisyyttä. Epäoikeudenmukaiseksi ja syrjiväksi koettu lainsäädäntö ja viranomaistoiminta voi synnyttää vihan tunnetta (Schmidt 2014, 139).

Perheenyhdistämislainsäädännön kotouttamis-potentiaali

Hallituksen esityksessä mainitaan perheenyhdistämislainsäädännön muuttamisen tavoitteeksi myös luvan myöntämisen edellytysten yhdenmukaistaminen eri oleskelulupakategorioiden välillä (HE 43/2016 vp, 18 ja 27). Ulkomaalaislaissa toimeentulo vaatimukseen liittyy poikkeus kansainvälisen suojelun lupakategorioita koskien, ja ai-

kaisemmin tämä poikkeus on ulotettu myös kaikkien kansainvälistä suojelua saavien perheenjäseniin. Lainsäätäjät eivät kuitenkaan enää nähnyt oikeudellista estettä poistaa laista tämä toimeentulovaatimuksen poikkeus perheenjäsenten kohdalla (HE 43/2016 vp, 27). Oikeudelliseksi esteeksi nähtiin vain pakolaisia koskeva EU:n perheenyhdistämisdirektiivissä säännelty velvollisuus mahdollistaa perheenyhdistämisen hakeminen ilman toimeentulo vaatimusta kolmen kuukauden sisällä pakolaisaseman myöntämisestä. Tämä on siis asettanut kansainvälistä suojelua saavat keskenään erilaiseen asemaan perheenyhdistämisedellytysten suhteen. Lisäksi toimeentulo edellytys asettaa ulkomaalaiset perheenkokoajat eri asemaan Suomen kansalaisten kanssa.

Yhdenvertaisuus on tärkeä lainsäädäntöä ohjaava periaate, mutta sen voidaan myös ajatella olevan kotoutumista edistävä tekijä. Jessen (2017) mukaan lainsäädäntö luo mahdollisuusrakenteita (*opportunity structures*), jotka joko tukevat tai jarruttavat kotoutumista ja osallisuutta yhteiskunnassa. Hänen mukaansa parhaimman kotouttamistai kotoutumispotentiaalin (*integration potential*) mahdollistaa reilu ja yhdenvertaisuutta edistävä lainsäädäntö. Kotoutujan oikeudellinen asema niin maassa oleskelun kuin taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien suhteen määrittää kotoutumisen mahdollisuuksia. Jesselle (2017, 359) oleellisia ulkomaalaisen kotoutumispotentiaalia vahvistavia tekijöitä ovat oleskelurva, työskentely- ja opiskeluoikeus sekä erityisesti oikeus kielikoulutukseen. Hän näkee myös perheenyhdistämisen mahdollisuuden tärkeänä viestinä osallisuudesta ja kyseenalaistaa esimerkiksi Alankomaissa sovelletun perheenyhdistämisen ennakkollisen kotoutumisedellytyksen. Jesse (emt., 290) kirjoittaa, että perheenyhdistämisen hankaloittaminen tai viivästyttäminen tuskin aidosti edistää kotoutumista.

Perheenkokoajalle käytännössä suunnattu toimeentulo vaatimus voidaan siis ymmärtää keinoksi valikoida sopivia ja toivottuja maahanmuuttajia heidän kotoutumispotentiaalinsa mukaan. Lainsäädännön kotouttamispotentiaalia on eri maiden perheenyhdistämispolitiikassa kuitenkin lähestytty myös oleskeluluvan hakijan kotoutumispotentiaalin kautta. Esimerkiksi Tanskassa, Ranskassa, Saksassa ja Alankomaissa oleskeluluvan edellytyksenä perheenjäseniltä vaaditaan ennakkollisen kieli- ja kulttuurikokeen läpäisemistä (ks.

esim. Jesse 2017). Oleskeluluvan edellytykset nähdään kotouttamisen välineenä ja ennakkollisena valikointikeinona. Bech ja muut (2017, 7) analysoivat muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöä kotouttamisen näkökulmasta ja tuovat esille, että Tanskan lainsäädännön mukaan oleskeluluvan saaminen lapselle edellyttää lapsen olevan alle 15-vuotias sillä perusteella, että nuoremmilla lapsilla on paremmat edellytykset kotoutua.

Bechin ja muiden (2017, 7) mukaan Tanskan lainsäädäntö edellyttää, että joissain tilanteissa myös lapsen kotoutumispotentiaalia itsessään arvioidaan oleskeluluvan kriteerinä. Suomessa Anna-Kaisa Kuusisto on kiinnittänyt huomiota siihen, että yksintulleiden alaikäisten perheenyhdistämisasiossa lainsoveltajan tekemään lapsen edun arviointiin tuntuu sekoittuvan kotoutumisen edellytysten arvioiminen tavalla, joka ei kuulu oleskelulupapäätöksentekijän toimivaltaan. Hänen mukaansa ulkomaalaishallinnossa vallitsee institutionaalinen asenne, mikä kuvastaa pelkoa ja epäluuloa kulttuurisista yhteentörmäyksistä, pitäen sitä suurempana uhkana kuin lapsen kasvuun kohdistuvia kielteisiä vaikutuksia. (Kuusisto-Arponen 2016, 93–97.)

Bech ja muut (2017) näkevät, että perheenyhdistämiseen liittyy valikoivuutta niin maassa oleskelevan perheenkokoajan kuin ulkomailta olevan perheenjäsenen kotoutumispotentiaalisiin suhteisiin. Jos aikaisemmin perheenyhdistämistä pidettiin perus- ja ihmisoikeutena, nyt logiikkana on, että se tulee ansaita (emt., 3). Oikeudellisesti mikään ei kuitenkaan ole varsinaisesti muuttunut, vaan erityisesti kansainvälisen suojelun tilanteessa perhe-elämän suoja luo ihmisoikeusvelvoitteita ja edellyttää suojeluasemien yhdenvertaista kohtelua (Rohan 2014; Ihmisoikeuskomissaari 2017). Maassa oleskelevan perheenkokoajan näkökulmaa, hänen ihmisoikeuksiaan tai häneen kohdistuvia vaikutuksia ei kuitenkaan selvitetä tai seurata (ks. myös Jesse 2017, 290). Saksassa tehdyn tutkimuksen perusteella Robinson (2017) kirjoittaa, että perheenyhdistäminen ja täysi pakolaisoikeuden suoja vaikuttavat kuitenkin olevan keskeisiä tekijöitä pakolaisten kotoutumispotentiaalisiin ja henkisen hyvinvoinnin kannalta.

Monissa maissa oikeuksien suhteen onkin vahvistumassa tietynlainen ansaintaperiaate (*deservingness*), jonka mukaan ulkomaalaisen tulee ansaita oikeutensa esimerkiksi työnteolla sekä sitä kautta verojen ja sosiaalimaksujen maksamisella (Kostakopoulou ym. 2009).

Toisaalta perheenyhdistämislainsäädännössä on myös monessa Euroopan valtiossa tapahtunut tietynlaista mallikansalaisuutta tavoitteleva suunnanmuutos (*civic integration* tai *civic turn*), mitä kuvaa hyvin juuri kotoutumisedellytysten eli esimerkiksi kielitaitovaatimusten asettaminen oleskeluluville (Borevi ym. 2017; Carrera ja Wiesbrock 2009; Jesse 2017; Joppke 2007). Sergio Carrera (2014, 152) on kommentoinut, että myös EU:n kotouttamispolitiikassa on tapahtunut käänös, jossa kotouttamisedellytysten tavoitteena ei olekaan inkluusio vaan ne toimivat turvallisuuden, maahanmuuton ja identiteetin kontrollin välineenä. Bech ym. (2017) tulevatkin tutkimuksessaan siihen johtopäätökseen, että Tanskan, Norjan ja Ruotsin perheenyhdistämislainsäädännön muutosten taustalla on pikemminkin ollut maahanmuuton määrän kontrolli kuin minkäänlainen kotouttamispyrkimys.

Perheenyhdistämisen sääntelyn yhteydessä ihmisten yhdenvertaisuuden sijaan tarkastellaan usein järjestelmien yhdenmukaisuutta. Esimerkiksi Suomessa perheenyhdistämisen tiukennuksilla haettiin yhdenmukaisuutta muiden verrokkimaiden eli lähinnä Pohjoismaiden kanssa, mikä perusteltiin vetovoimatekijöiden vähentämisellä (HE 43/2016 vp, 18). Vertailu Pohjoismaiden kesken saattaa kuitenkin antaa vääristyneen kuvan, sillä tutkimuksen mukaan Tanskassa on länsimaiden tiukin perheenyhdistämislainsäädäntö ja myös Norja on hyvin lähellä tuota linjaa (Bech ym. 2017, 6). Ruotsi on tutkimusten mukaan pitänyt pisimpään kiinni perhe-elämän kunnioittamisesta ja perheenyhdistämisen helpottamisesta sekä perustanut kotouttamispolitiikkansa oleskeluturvan ja yhdenvertaisten oikeuksien pohjalle (Bech ym. 2017; Wiesbrock 2011). Silti Ruotsikin on äskettäin muuttanut kansainväliseen suojeluun ja perheenyhdistämiseen liittyvää sääntelyään asettamalla toimeentulovaatimuksen ja rajoittamalla tilapäisesti (2016–2019) toissijaista suojelua saavien perheenyhdistämistä (Bech ym. 2017, 19). Ruotsissa on kuitenkin jo palattu kansainvälistä suojelua saavien yhdenvertaiseen kohteluun toimeentulovaatimuksen helpottamisen osalta.

Johtopäätökset

Lainsäädäntötutkimuksen ja lainvalmistelun ohjeistuksen näkökulmasta perheenyhdistämisen toimeentulovaatimusta laajentaneessa lainsäädäntöhankkeessa ei ole asianmukaisesti selvitetty perheenko-koajiin ja heidän perheenjäseniinsä kohdistuvia vaikutuksia. Vaikutusten tarkastelua suhteessa kotoutumiseen ei ole tehty tarpeeksi monipuolisesti ja perheestä erossaolon vaikutusta perheenkokoajan kotoutumiseen ja hyvinvointiin ei ole pohdittu ollenkaan. Lisäksi perheenkokoajien ja perheenjäsenten turvallisuuteen kohdistuvat vaikutukset sivuutetaan tavalla, mikä kertoo turvallisuushuolien rajoittuvan pääasiassa kansalaisiin ja erityisesti jo maassa oleskeleviin (ks. myös Baldaccini ym. 2007). Katsaus tutkimuskirjallisuuteen kuitenkin osoittaa, että tietoa toimeentuloedellytyksen vaikutuksista olisi ollut saatavilla niin kotimaassa kuin ulkomailla. Vaikka hallituksen esityksessä ei olekaan tarkoitus käydä tarkoin läpi olemassa olevaa tutkimusta, tulisi lainlaatijan kuitenkin tuntea sitä ja tuoda esille keskeisimmät vaikutukset.

Tutkimuskirjallisuuden mukaan perheenyhdistämisen rajoittamisella ja toimeentulovaatimuksella on havaittu vaikutuksia, jotka voidaan nähdä kotoutumista heikentävinä tekijöinä. Tällaisia vaikutuksia ovat esimerkiksi ikävä, huoli, keskittymiskyvyn puute ja nukkumisvaikeudet. Osa vaikutuksista on vakavampia, kuten masentuneisuus ja ahdistuneisuus. Monessa tutkimuksessa on tunnistettu mielenterveysongelmiin liittyviä oireita, mitä usein käsitellään arjen turvallisuuden kontekstissa. Arjen turvallisuuden haasteet voivat myös olla ontologisia eli identiteettiin ja osallisuuteen liittyviä ongelmia. Perheenyhdistämisen rajoittamiseen liittyy kuitenkin myös fyysiseen turvallisuuteen kohdistuvia vaikutuksia. Perheenjäsenet kohtaavat usein vaaraa matkustaessaan kotimaassaan hankkiakseen asiakirjoja ja ulkomaille tehdäkseen perheenyhdistämishakemuksen sekä oleskellessaan ulkomailla odottaessaan haastatteluja tai päätöstä. Tällä on myös heijastusvaikutusta Suomessa olevaan perheenkokoajaan, mikä taas vaikuttaa arjen turvallisuuteen. Kielteiset vaikutukset kotoutumiseen ja arjen turvallisuuteen tulisi ottaa huomioon lainvalmistelussa ja niitä tulisi pyrkiä vähentämään.

Ulkomaisen tutkimuskirjallisuuden mukaan perheenyhdistämisen toimeentuloedellytyksellä on myös positiivisia vaikutuksia kotoutumiseen. Perheenkokoajien työllisyys on lisääntynyt ja maahan saapuvien perheenjäsenten koulutustaso on noussut. Perheenkokoajien kotoutumiskouluttautumisen arvellaan kuitenkin kärsineen pitkien työpäivien takia, sillä korkeiden tuloarajojen takia monet joutuvat tekemään useaa matalapalkkaista työtä. Suomalaisessa tutkimuksessa on puolestaan viitteitä siitä, että nuoret luopuvat kouluttautumisenelimestään korkean tuloarajan vuoksi. Ulkomailla havaittuja vaikutuksia ovat myös perheenyhdistämishakemusten väheneminen, ulkomaalaisten kanssa solmittujen avioliittojen väheneminen ja erityisesti ei-länsimaalaisten, naisten ja nuorten perheenyhdistämisen vaikeutuminen. Näiden vaikutusten nähdäänkin olleen perheenyhdistämislainsäädännön muutosten varsinaisia tavoitteita (Strik ym. 2013), sillä todisteita kotoutumisen edistymisestä ei löydy muuta kuin työllistymisen osalta, ja senkin vaikutuksen arvellaan olevan lyhytjänteistä.

Perheenyhdistämisen sääntelylogiikka monissa maissa nojaa siis ajatukseen, että maassa oleskelevat ulkomaalaiset kotoutuisivat paremmin, jos ei-länsimaalaisten, pakolaistaustaisten ja matalapalkkaisten henkilöiden perheenjäsenet eivät muuttaisi maahan (Strik ym. 2013, 24). Näiden perheenjäsenten kotoutumispotentiaalin nähdään olevan alhaisempi kuin muiden. Suomessa ei kuitenkaan ole otettu käyttöön perheenjäseniin kohdistettuja ennakkollisia kotoutumisedellytyksiä, vaan keinona on perheenkokoajaan kohdistettu toimeentuloavaatimus. Näin Suomessa sääntelylogiikkana on, että perheenkokoajan kotoutumispotentiaali on parempi, jos hän on työssä ja tienaa keskivertosuomalaisen tavoin. Suomessa onkin lähestytty perheenyhdistämisen edellytyksiä ansaintalogiikan kautta, ilman niin sanottuja sivistämistä tai kotoutumisedellytyksiä. Kotoutumisen ymmärrys jää tässä mallissa kuitenkin liian kapeaksi, mikä voi useiden kohdalla lopulta kääntyä kotoutumisen kannalta haitalliseksi eikä perheenkokoajan kotoutumispotentiaalia hyödynnetä täysimääräisesti.

Mikäli kotoutumista tarkastellaan laajemmin kuin vain työntöön kannalta, ei perheenyhdistämisen toimeentuloedellytyksellä voida nähdä olevan kotoutumista edistävää vaikutusta. Myös Suomen osalta vaikuttaisi siltä, että varsinaiset tavoitteet ovat muualla. Muita mainit-

tuja tavoitteita perheenyhdistämisen kiristämiseksi vuoden 2016 lakimuutoksessa olivat maahanmuuton hallinta ja kustannusten vähentäminen (HE 43/2016 vp, 1). Maahanmuuton hallinta tässä tapauksessa tarkoittaa Suomeen suuntautuvan maahanmuuton ja turvapaikanhaun määrän vähentämistä. Tavoitteet ovat kuitenkin jossain määrin ristiriitaiset, ja niissä näyttää painottuvan kotoutumisen edistämisen sijaan maahanmuuton kontrolli (ks. myös esim. Bonjour 2010). Ylikansallisia velvoitteita ja perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavan politiikan tavoitteena ei saisi olla vain perheenyhdistämisen vähentäminen. Juuri siksi myös kotoutumisen edistäminen mainitaan lainsäädäntömuutoksen tavoitteena, mutta kyseessä tuntuu olevan vain illuusio hyväksyttävästä tavoitteesta.

Lainsäädäntötutkimuksen näkökulmasta keskeisiä ongelmia tässä lainsäädäntöhankkeessa ovat yksilöön eli tässä tapauksessa ulkomalaisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin puuttuminen, tavoitteiden ristiriitaisuus ja liiallinen poliittinen ohjaus. Lainvalmistelun ideaalimallin mukaiselle neutraalille vaikutusten arvioinnille ei ole annettu edes mahdollisuutta. Tutkittuun tietoon perustuvalla päätöksenteolla viitataan usein juuri empiiriseen, tilastolliseen tai kokeelliseen tutkimuksen hyödyntämiseen (Raivio 2014, 13), mutta nyt tarkasteltavassa säädöshankkeessa ei ole riittävästi huomioitu olemassa olevaa empiiristä tutkimusta. Yksilöön tai ryhmiin kohdistuvien vaikutusten osoittamiseen tarvitaan havainnoivaa sosiologista, antropologista tai psykologista tutkimusta. Tämä tutkimus osoittaa, että sellaista tutkimusta on ollut saatavilla lainvalmisteluvaiheessa. Tällaisen tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä voi toki olla ongelmallista, mutta tilastollisella tutkimuksella ei saada tarvittavan syvällistä analyysiä yksilöön kohdistuvista vaikutuksista. Kuitenkin jos kyse on perus- ja ihmisoikeuksista, pienempikin joukko haastateltavia voi olla riittävä osoittamaan ongelman, koska perus- ja ihmisoikeusloukkaus yhdenkin ihmisen kohdalla on jo ongelma.

Lainsäädäntötyön puutteisiin on hankala puuttua lainvalvonnan keinoin, koska ohjeet eivät ole oikeudellisesti velvoittavia. Toisaalta lainsäätäjää koskee perus- ja ihmisoikeuksien suojaamisvelvoite, jonka mukaan valtion tulee kunnioittaa alueellaan oleskelevien henkilöiden yksityis- ja perhe-elämän suojaa. Tuon kunnioituksen osoittamiseksi tulisi vähintään pyrkiä selvittämään vaikutukset yksilön

elämään. Lainvalmistelijan olisi tullut tarkastella törmäyskursseilla olevien oikeuksien ja periaatteiden merkitystä, painoarvoa ja suhdetta. Tässä lainsäädäntöhankkeessa vastakkain ovat muun muassa olleet suojeluasemien samankaltaisuuden periaate ja ulkomaalaisoikeudellinen toimeentulo vaatimus yleisenä oleskeluluvan edellytyksenä. Tällaisessa periaatteiden törmäystilanteessa olisi tärkeää selvittää ihmisoikeusjärjestelmän oikeusohjeet toimeentulo vaatimukseen ja erityisesti yhdenvertaisuusperiaatteeseen liittyen. Lainvalmistelijan tulisi ottaa huomioon monenlainen tieteellinen tutkimus, jotta päätöksenteko perustuisi kokonaisvaltaisesti tutkittuun tietoon.

Nyt kun vahinko on jo tapahtunut, tarvitaan seuranta tutkimusta ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen jälkikäteistä arviointia. Myös Eggebø ja Brekke (2019) peräänkuuluttavat pitkäjänteistä vaikutusten arviointia ja odottamattomienkin seurauksien selvittämistä. Tässä luvussa esitellyt uudemmat tutkimukset palvelevat jälkikäteistä arviointia, ja niistä on nähtävissä haitallisia vaikutuksia perheenkokoajien hyvinvointiin ja kotoutumiseen. Negatiiviset vaikutukset ovat usein seurausta perheenjäsenien kohtaamista turvallisuushaasteista. Perheenyhdistämisen rajoittaminen ja hankaloittaminen vaikuttaa monen ulkomaalaisen ja heidän perheenjäsentensä arjen turvallisuuteen.

Lähteet

- Alitolppa-Niitamo, Anne 2005: Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa *Olemme muuttaneet: Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Toimittaneet Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling ja Stina Fågel. Väestöliitto, Helsinki.
- Baldaccini, Anneliese, Guild, Elspeth ja Toner, Helen 2007: *Whose Freedom, Security and Justice? EU Immigration and Asylum Law and Policy*. Hart Publishing, Oxford.
- Bech, Emily Cochran, Borevi, Karin ja Mouritsen, Per 2017: A "civic turn" in Scandinavian Family Migration Policies? Comparing Denmark, Norway and Sweden. *Comparative Migration Studies* 5(7) 2017, 1–24.
- Björklund, Krister 2015: *Unaccompanied Refugee Minors in Finland: Challenges and Good Practices in a Nordic Context*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Bonjour, Saskia 2010: Between Integration Provision and Selection Mechanism: Party Politics, Judicial Constraints, and the Making of French and

- Dutch Policies of Civic Integration Abroad. *European Journal of Migration and Law* 12(3) 2010, 299–318.
- Bonjour, Saskia ja Kraler, Albert 2015: Introduction: Family Migration as an Integration Issue? Policy Perspectives and Academic Insights. *Journal of Family Issues* 36(11) 2015, 1407–1432.
- Borevi, Karin, Kriegbaum Jensen, Kristian ja Mouritsen, Per 2017: The Civic Turn of Immigrant Integration Policies in the Scandinavian Welfare States. *Comparative Migration Studies* 5(7) 2017, 1–14.
- Bratsberg, Bernt ja Oddbjørn Raaum 2010: *Effekter av Krav om Forsørgelsesevne ved Familiegjengenforening*. Ragnar Frisch Centre for Economic Research, Oslo.
- Buchert, Ulla ja Vuorento, Mirkka 2012: Suomalaisten hyvinvointipalveluiden ammattilaisten näkemyksiä maahanmuuttajien ammatillisen ja mielenterveyskuntoutuksen haasteista ja ratkaisuista. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Carrera, Sergio 2014: Integration of Immigrants in EU Law and Policy: Challenges to Rule of Law, Exceptions to Inclusion. Teoksessa *EU Migration Law: Legal Complexities and Political Rationals*. Toimittaneet Loic Azoulai ja Karin de Vries. Oxford University Press, Oxford.
- Carrera, Sergio ja Wiesbrock, Anja 2009: *Civic Integration of Third-Country Nationals Nationalism versus Europeanisation in the Common EU Immigration Policy*. CEPS, Bryssel.
- Castañeda, Anu E., Mäki-Opas, Johanna, Jokela, Satu, Kivi, Nina, Lähtenmäki, Minna, Miettinen, Tanja, Nieminen, Satu ja Santalahti, Päivi 2018: *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa: PALOMA-käsikirja*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Charsley, Katharine, Bolognani, Marta ja Spencer, Sarah 2016: Marriage Migration and Integration: Interrogating Assumptions in Academic and Policy Debates. *Ethnicities* 17(4) 2016, 469–490.
- EGgebo, Helga 2013a: A Real Marriage? Applying for Marriage Migration to Norway. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(5) 2013, 773–789.
- EGgebo, Helga 2013b: *The Regulation of Marriage Migration to Norway*. University of Bergen, Bergen.
- EGgebo, Helga ja Brekke, Jan-Paul 2019: *Family Migration and Integration: A Literature Review*. Nordland Research Institute, Bodø.
- EMN 2009: *Yksintulleet: Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa*. Euroopan muuttoliikeverkosto (EMN), Helsinki.
- García Magariño, Sergio ja Talavera Cabrera, Víctor 2019: A Sociological Approach to the Extremist Radicalization in Islam: The Need for Indicators. *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs* 21(1) 2019, 66–83.
- Gauffin, Karl ja Lyytinen, Eveliina 2017: *Working for Integration: A Comparative Analysis of Policies Impacting Labour Market Access among Young Immigrants and Refugees in the Nordic Countries*. CAGE project report. Kööpenhaminan yliopisto, Kööpenhamina.

- Giddens, Anthony 1991: *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford University Press, Stanford.
- Gozdecka, Dorota ja Kmak, Magdalena 2018: Editorial: Law and the Other. *No Foundations: An Interdisciplinary Journal of Law and Justice* 15, i–ix.
- HE 43/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta.
- Helander, Reetta ja Mikkonen, Anna 2002: *Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*. Väestöliitto, Helsinki.
- Hiitola, Johanna 2019: Locating Forced Migrants' Resources: Residency Status and the Process of Family Reunification in Finland. *Social Inclusion* 7(4) 2019, 190–199.
- Huttunen, Laura 2005: "Home" and Ethnicity in the Context of War – Hesitant Diasporas of Bosnian Refugees. *European Journal of Cultural Studies* 8(2) 2005, 177–195.
- Huttunen, Laura 2010: Emplacement through Family Life: Transformation of Intimate Relations. Teoksessa *Transnationalisation and Institutional Transformations*. Toimittaneet Thomas Faist, Pirkko Pitkänen, Jürgen Gerdes ja Eveline Reisenauer. Center on Migration, Citizenship and Development (COMCAD), Bielefeld. Working Paper 87/2010, 236–255.
- Huysmans, Jef 2004: Minding Exceptions: The Politics of Insecurity and Liberal Democracy. *Contemporary Political Theory* 3(3) 2004: 321–341.
- Ihmisoikeuskomissaari 2017: *Realising the Right to Family Reunification of Refugees in Europe*. Issue paper. Euroopan neuvosto, Strasbourg.
- Jesse, Moritz 2017: *The Civic Citizens of Europe: The Legal Potential for Immigrant Integration in the EU, Belgium, Germany, and the United Kingdom*. Brill, Nijhoff.
- Jokinen, Elina, Bayan Shenwarai, Edris, Zaidan, Ahmed, Nieminen, Ellen ja Hiitola, Johanna 2019a: "Elämä ei anna lupaa unelmille": Pakolaisten elämä sisaruksista erossa. Liikkeessä yli rajojen -blogi 12.8.2019. <https://liikkeessaylirajojen.fi/elama-ei-anna-lupaa-unelmille-pakolaisten-elama-sisaruksista-erossa>. Luettu 13.8.2019.
- Jokinen, Elina, Bayan Shenwarai, Edris, Zaidan, Ahmed, Nieminen, Ellen ja Hiitola, Johanna 2019b: *Halvaantunut elämä*. Liikkeessä yli rajojen -blogi 19.8.2019. <https://liikkeessaylirajojen.fi/halvaantunut-elama>. Luettu 20.8.2019.
- Kauko, Outi 2015: Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(1) 2015, 35–45.
- Keinänen, Anssi 2011: Keitä kuullaan eduskunnan valiokunnissa – tosiasiallisesti? Teoksessa *Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta: Jyrki Talan juhla-kirja*. Toimittaneet Auri Pakarinen, Anna Hyvärinen ja Kaius Ervasti. Turun yliopisto, Turku.
- Könönen, Jukka 2018: Border Struggles within the State: Administrative Bordering of Non-citizens in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 8(3) 2018, 143–150.
- Koskenoja, Maija, Ollus, Natalia, Roth, Venla, Viuhko, Minna ja Turkia, Laura

- 2018: *Tuntematon tulevaisuus: Selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta*. Valtioneuvosto, Helsinki.
- Kostakopoulou, Dora, Carrera, Sergio ja Jesse, Moritz 2009: *Doing and Deserving: Competing Frames of Integration in the EU*. Teoksessa *Illiberal Liberal States: Immigration, Citizenship and Integration in the EU*. Toimittaneet Elspeth Guild, Kees Groenendijk ja Sergio Carrera. Ashgate, Aldershot.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa 2016: *Perheettömiksi suojellut: Yksintulleiden alaikäisten oikeus perheeseen*. Teoksessa *Perheenyhdistäminen: Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Toimittaneet Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen. Vastapaino, Tampere.
- Laki 505/2016. Laki ulkomaalaislain muuttamisesta. Annettu 29.6.2016.
- Larsen, Malene Rode ja Hesselberg Lauritzen, Heidi 2014: *Beskæftigelsesmæssige Effekter af de Skærpede Betingelser for Familiesammenføring*. Teoksessa *Ægteskab og Migration: Konsekvenser af de Danske Familiesammenføringsregler 2002–2012*. Toimittaneet Anika Liversage ja Mikkel Rytter. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.
- Leerkes, Arjen ja Kulu-Glasgow, Isik 2011: *Playing Hard(er) to Get: The State, International Couples, and the Income Requirement*. *European Journal of Migration and Law* 13(1) 2011, 95–121.
- Leinonen, Johanna 2019: *Muuttoliikebibliografia*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Leinonen, Johanna ja Pellander, Saara 2020: *Temporality and Everyday (In) Security in the Lives of Separated Refugee Families*. Teoksessa *Family Life in Transition. Borders, Transnational Mobility and Welfare Society in the Nordic Countries*. Toimittaneet Johanna Hiitola, Sabine Gruber, Kati Turtiainen ja Marja Tiilikainen. Routledge, Abingdon.
- Lonka, Harriet 2016: *Valtioneuvoston turvallisuusstrategiatyö lainsäädännön muokkaajana*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Migri 2019: Tilastot. <https://tilastot.migri.fi>. Luettu 6.8.2019.
- Miller, Alexander, Hess, Julia Meredith, Bybee, Deborah ja Goodkind, Jessica 2018: *Understanding the Mental Health Consequences of Family Separation for Refugees: Implications for Policy and Practice*. *American Journal of Orthopsychiatry* 88(1) 2018, 26–37.
- Miettinen, Anneli, Paavola, Juho-Matti, Rotkirch, Anna, Säävälä, Minna ja Vainio, Arttu 2016: *Perheenyhdistämisen edellytysten tiukentaminen ja sen vaikutukset Suomessa sekä kokemuksia viidestä Euroopan maasta*. Valtioneuvosto, Helsinki.
- Määttä, Kalle 2009: *Oikeustaloustieteellinen näkökulma kotimaiseen lainvalmisteluun*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Nanopoulos, Eva, Guild, Elspeth ja Weatherhead, Katharine 2018: *Securitisation of Borders and the UN's Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration*. School of Law Legal Studies Research Paper 270/2018. Queen Mary University of London, Lontoo.
- Niemivuo, Matti 2002: *Kansallinen lainvalmistelu*. Talentum, Jyväskylä.

- OM 2007: *Säädösehdotusten vaikutusten arviointi: Ohjeet*. Oikeusministeriön julkaisu 2007:6. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76082/saadosehdotusten_vaikutusten_arviointi_ohjeet.pdf?sequence=1&jaisAllowed=y. Luettu 17.8.2019.
- OM 2013: *Lainkirjoittajan opas*. Oikeusministeriön päivitettävä internet-julkaisu. Perustuu oppaaseen sarjassa Selvityksiä ja ohjeita 37/2013. <http://lainkirjoittaja.finlex.fi>. Luettu 15.8.2019.
- Onodera, Henri ja Peltola, Marja 2016: *Ystävyyys, sosiaaliset suhteet ja nuorten turvapaikanhakijoiden poikkeukselliset olot*. Nuorisotutkimusseuran Näkökulma-blogi 10.11.2016. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma32>. Luettu 15.10.2020.
- Pakarinen, Auri 2011a: *Lainvalmistelu vuorovaikutuksena: Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Pakarinen, Auri 2011b: Onko lainvalmistelu Suomessa todella erityisen huoonoa? Teoksessa *Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta: Jyrki Talan juhla-kirja*. Toimittaneet Auri Pakarinen, Anna Hyvärinen ja Kaijus Ervasti. Turun yliopisto, Turku.
- Palander, Jaana 2018: Perheenyhdistäminen ja perhe-elämän suoja. Teoksessa *Ulkomaalaisoikeus*. Toimittaneet Heikki Kallio, Toomas Kotkas ja Jaana Palander. Alma Talent, Helsinki.
- Palander, Jaana 2019: Syrjimättömyys ja hyvät väestösuhteet lainvalmistelusta lainvalvontaan. *Siirtolaisuus–Migration* 1/2019, 27–32.
- Palander, Jaana, Hiitola, Johanna, Leinonen, Johanna, Sormunen, Milka ja Pellander, Saara 2019: Ihmisoikeusminimalismi ja poliittinen tahto erottaa perheitä. *Politiikasta.fi* 11.3.2019. <https://politiikasta.fi/ihmisoikeusminimalismi-ja-poliittinen-tahto-erottaa-perheitä>. Luettu 11.3.2019.
- Palander, Jaana ja Pellander, Saara 2019: Mobility and the Security Paradigm: How Immigration Became Securitized in Finnish Law and Policy. *Journal of Finnish Studies* 22(1–2) 2019, 173–193.
- PeVL 27/2016 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 43/2016 vp) laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta.
- Raivio, Kari 2014: *Näyttöön perustuva päätöksenteko: Suomalainen neuvonantojärjestelmä*. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Rantala, Kati 2011: Tutkivan kansalaisen toiveita lainvalmistelulle. Teoksessa *Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta: Jyrki Talan juhla-kirja*. Toimittaneet Auri Pakarinen, Anna Hyvärinen ja Kaijus Ervasti. Turun yliopisto, Turku.
- Rask, Shadia, Paavonen, Anna-Marie, Lilja, Eero, Koponen, Päivikki, Suvisaari, Jaana, Halla, Tapio, Koskinen, Seppo ja Castañeda, Anu 2016: Primääriperheestä erossaolo on yhteydessä somalialais- ja kurdiastaisten maahanmuuttaja-aikuisien hyvinvointiin ja kotoutumiseen Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(3) 2016, 273–287.
- Robinson, Jaclynn 2017: *A Phenomenological Exploration of the Lived Experiences of Syrian Refugees in Germany*. The Chicago School of Professional Psychology, Chicago.

- Rousseau, Cécile, Mekki-Berrada, Abdelwahed ja Moreau, Sylvie 2001: Trauma and Extended Separation from Family among Latin American and African Refugees in Montreal. *Psychiatry* 64(1) 2001, 40–59.
- Rousseau, Cécile, Rufagarib, Marie-Claire, Bagilishya, Déogratias ja Meashama, Toby 2004: Remaking Family Life: Strategies for Re-establishing Continuity among Congolese Refugees During the Family Reunification Process. *Social Science & Medicine* 59(5) 2004, 1095–1108.
- Rytter, Mikkel 2013: *Family Upheaval: Generation, Mobility and Relatedness among Pakistani Migrants in Denmark*. Berghahn Books, New York.
- Saukkonen, Pasi 2013: *Erlaisuuksien Suomi: vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Gaudeamus, Helsinki.
- Schmidt, Garbi, Liversage, Anika, Graversen, Brian Krogh, Jensen, Tina Gudrun ja Jacobsen, Vibeke 2009: Ændrede Familiesammenføringsregler. Hvad Har de Nye Regler Betydet for Pardannelsesmønstret blandt Etniske Minoriteter? Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI). <https://www.vive.dk/da/udgivelser/aendrede-familiesammenfoeringsregler-4118>. Luettu 15.6.2019.
- Schmidt, Garbi 2014: Troubled by Law: The Subjectivizing Effects of Danish Marriage Reunification Laws. *International Migration* 52(3) 2014, 129–143.
- Schweitzer, Robert, Melville, Fritha, Steel, Zachary ja Lacherez, Philippe F. 2006: Trauma, Post-Migration Living Difficulties, and Social Support as Predictors of Psychological Adjustment in Resettled Sudanese Refugees. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 40(2), 179–187.
- Scott, James 2019: Mobility, Border Ethics, and the Challenge of Revanchist Identity Politics. *Journal of Finnish Studies* 22(1–2) 2019, 155–172.
- Socca 2011: ”Jatkuva huoli, ikävä ja suru” – kokemuksia perheenyhdistämisestä: Raportti pakolaisen perheenyhdistämishjelman kautta tulleiden perheiden haastatteluista. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus (Socca), Helsinki.
- Sormunen, Milka 2017: Ulkomaalaislain muutokset lasten perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. *Lakimies* 3–4/2017, 387–408.
- Sotkasiira, Tiina 2018: Kotoutumista vai hyvinvointia? Metafora-analyysi syrjäseutujen kotopalveluista. Teoksessa *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi: Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Toimittaneet Johanna Hiitola, Merja Anis ja Kati Turtiainen. Vastapaino, Tampere.
- Spalek, Basia 2016: Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation in Relation to Families: Key Challenges for Research, Policy and Practice. *Security Journal* 29(1) 2016, 39–52.
- Strik, Tineke, de Hart, Betty ja Nissen, Ellen 2013: *Family Reunification: A Barrier or Facilitator of Integration? A Comparative Study*. Immigrant Council of Ireland, Dublin.
- STM 2016: *Säädösvaikutusten arviointi ihmisiin kohdistuvien vaikutusten näkökulmasta*. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75241/02_2016_Saadostvaikutusten_arviointi_ihmisiin_fi_net-ti_kansilla.pdf. Luettu 17.8.2019.

- Tala, Jyrki, Rantala, Kati ja Pakarinen, Auri 2011: *Paremmen sääntelyn kriittinen arviointi -tutkimushanke: Kooste keskeisistä tutkimustuloksista*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Tapaninen, Anna-Maria 2016: Perhesiteet geeneissä: DNA-tutkimus perheenyhdistämisessä. Teoksessa *Perheenyhdistäminen: Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Toimittaneet Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen. Vastapaino, Tampere.
- Tiilikainen, Marja 2007: Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Toimittaneet Tuomas Martikainen ja Marja Tiilikainen. Väestöliitto, Helsinki, 266–284.
- Tiilikainen, Marja 2015: Looking for a Safe Place: Security and Transnational Somali Muslim Families. *Journal of Religion in Europe* 8, 51–72.
- Tiilikainen, Marja ja Fingerroos, Outi 2019: Perhe ja perheenyhdistäminen pakolaisten elämässä: Esimerkkinä kahden suomensomalialaisen miehen elämänkulut. Teoksessa *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Toimittanut Eveliina Lyytinen. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Tiilikainen, Marja 2020: Raising Children of Somali Descent in Toronto: Challenges and Struggles for Everyday Security and Wellbeing. Teoksessa *Wellbeing of Transnational Muslim Families: Marriage, Law and Gender*. Toimittaneet Marja Tiilikainen, Mulki Al-Sharmani ja Sanna Mustasaari. Routledge, Lontoo.
- Vanhanen, Sari 2019: Valistusta ja vuorovaikutusta: Turvapaikanhakijoiden laillisuuskasvatus poliisin työssä. Teoksessa *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Toimittanut Eveliina Lyytinen. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- VN 2016: *Säädösvalmistelun kuulemisopas*. <http://kuulemisopas.finlex.fi>. Luettu 17.8.2019.
- VTV 2014: *Kotouttaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus, Dnro 139/54/2012. Valtiontalouden tarkastusvirasto, Helsinki.
- Wagner, Rikke 2015: Family Life Across Borders: Strategies and Obstacles to Integration. *Journal of Family Issues* 36(11) 2015, 1509–1528.
- Wiesbrock, Anja 2011: The Integration of Immigrants in Sweden: a Model for the European Union? *International Migration* 49(4), 48–66.
- Wilmsen, Brooke 2013: Family Separation and the Impacts on Refugee Settlement in Australia. *Australian Journal of Social Issues* 48(2) 2013, 241–262.
- Wray, Helena E., Grant, Saira, Kofman, Eleonore ja Peel, Charlotte 2015: *Family Friendly? The Impact on Children of the Family Migration Rules: A Review of the Financial Requirements*. Office of the Children's Commissioner, Lontoo. <https://ore.exeter.ac.uk/repository/handle/10871/26518>. Luettu 15.8.2019.

III
Kohtaamisissa
rakentuva arjen
turvallisuus

Väärännäköiset pakolaiset vaarallisina vieraina

Pakolaisten mediakuvat ja koettu turvallisuus

Noora Kotilainen

📧 <https://orcid.org/0000-0001-7047-754X>

Saara Pellander

📧 <https://orcid.org/0000-0002-0432-4390>

Median esitykset maahanmuutosta luovat mielikuvia, vaikuttavat asenteisiin, käsityksiin turvallisuudesta, koettuun turvallisuuteen ja jopa maahanmuuttoasioita koskevaan päätöksentekoon. Erityisesti kuvalliset esitykset muokkaavat muuttoliikemielikuvia (Bleiker ym. 2013; Hyndman 2000; Malkki 1996). Vuoden 2015 ”Euroopan pakolaiskriisi” hahmottui mediassa voimakkaasti kuvallisena (Chouliaraki 2017; Georgiou ja Zaborowski 2017). Tyypillisesti pakolaiset on tavattu esittää kasvottomina massoina maahanmuuton uhkaa korostavissa kuvissa, sekä toisaalta kuvissa, jotka näyttävät heidät fyysisen haurauden, kärsimyksen ja passiivisuuden ympäristöissä (Chouliaraki 2017; Chouliaraki ja Stolic 2017; Johnson 2018). Euroopan pakolaisten vastaanottokriisi toi kuitenkin näköpiiriimme erilaista, totutusta poikkeavaa kuvastoa: kuvia selfieitä ottavista ja muodikkaasti pukeutuneista, älypuhelimia käyttävistä nuorista miehistä (Bellanova ym. 2016; Chouliaraki 2017; Leurs ja Ponzanesi 2018; Risam 2018).

Käsitlemme tässä luvussa turvapaikanhakijoiden ulkonäköön liittyvää julkisuudessa, erityisesti mediassa, käytyä keskustelua heidän ansaitsevuudestaan ja motiiveistaan. Keskusteluun osallistuivat ahkerasti nimenomaan niin sanotut muukalaisvihamieliset poliittiset toimijat, etenkin perussuomalaiset (PS) poliitikot. Tarkastelemme, miten älypuhelimia käyttävistä ja katsojien kanssa suhteellisen saman näköisistä turvapaikanhakijoista rakennettiin tuolloin uhkaavia, vaikkei heitä esitettykään perinteisen kasvottomien massojen uhkakuvaston kautta. Lähtökohtamme on pohtia, mikä älypuhelinia käyttävässä ja ajanmukaisesti pukeutuvassa turvapaikanhakijassa ärsytti

ja miten uudenaikaiseksi koettu kuvasto suhteutuu historialliseen pakolaiskuvastoon. Tarkastelemme pakolaisuuden ja maahanmuuton visuaalisten mediaesitysten suhdetta ihmisten välisten (globaalien) rajojen muodostumiseen sekä turvallisuuteen, turvallisuuden tunteisiin ja uhkaan¹.

Analyysimme osoittaa, kuinka pakolaiset, jotka eivät kuvissa näyttydykään tyyliltään vieraina ja erilaisuutensa kautta uhkaavina vaan monin tavoin samanlaisina kuin heidän katsojansa, koetaan silti – tai juuri sen vuoksi – uhkaavina. Lähestymme turvapaikanhakijoiden häiritseväksi koetusta ulkomuodosta käytyä keskustelua muodin ja habituksen sekä muukalaisuuden teoreettisten käsitteiden avulla, joita avaamme tarkemmin toisessa alaluvussa.

Tarkastelemme pakolaisuuteen liittyvää keskustelua ja tyypillisiä kuvaustapoja nykymediassa vuoden 2015 laajamittaisen maahanmuuton kontekstissa. Olemme analysoineet muun muassa *Helsingin Sanomien*, *Suomen Kuvalehden* ja *Iltalehden* artikkeleita vuosilta 2015–2017 turvapaikanhakijoihin ja pakolaisuuteen liittyen. Kontrastoimme nykyajan luentoja pakolaisten ulkonäöstä historiallisesti kontekstualisoivalla otteella. Historiallisena aineistonaamme ovat *Suomen Kuvalehden* pakolaisuutta ja pakkomuuttoa käsittelevät, kuvia sisältävät artikkelit 1930-luvun lopulta 2000-luvulle. Tutkimusaineistomme sisältää *Suomen Kuvalehden* artikkelit vuodesta 1939 vuoteen 2000. Hakusanoinamme olivat ”pakolainen”, ”pakolaiset”, ”evakko” ja ”evakot”.

Tätä historiallista taustaa vasten kontekstualisoimme nykyisiä tapoja esittää pakkomuutto kuvissa ja tarkastelemme turvapaikanhakijoiden habituksesta syntyneitä keskusteluja. Aineistossamme korostuvat artikkelit, joissa äänessä ovat poliitikot, koska näemme näiden puheenvuorojen painoarvon suurempana kuin vaikkapa kansalaisten mielipidekirjoitusten. Historiallisessa aineistossa poliitikkojen äänet jäävät pienempään rooliin.

Olemme tehneet sisällönanalyysia ja eritelleet erityisesti ulkonäköön ja ansaitsevuuteen liittyviä keskusteluja. Tarkastelemme media-keskusteluja mediavälitteisinä kohtaamisina: turvapaikanhakijoiden ulkonäkö välittyy suurelle yleisölle median kuvien kautta, ja keskustelemalla aiheesta mediassa poliitikot vahvistavat tietynlaisia käsityksiä. Emme tee kuva-analyysia, vaan keskitymme keskusteluun, jota uudenaikainen kuvasto herätti.

Esittelemme seuraavaksi pakolaisuuden mediakuviin liittyvää aiempaa tutkimusta. Sen jälkeen avaamme käyttämämme teoreettiset käsitteet. Tämän jälkeen tarkastelemme erilaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat uhkakuvien rakentumiseen. Luvun viimeinen alaluku on loppupohdintaa ja keskustelee tuloksista Sara Ahmedin (2000) muukalaisuuden sekä Zygmunt Baumanin (2016) samanlaisuuden ja erilaisuuden käsitteiden kautta.

Pakolaisten kuvat mediassa

Suomalaista maahanmuuttouutisointia on kritisoitu oletettujen uhkien ja riskien liioittelusta (Hellman ja Lerkkanen 2017; Niemi ja Perälä 2018; Vehmas 2012). Tällainen uutisointi korostaa jakoa ”meihin”, jotka ovat uhattuina, ja ”heihin”, joiden väitetään aiheuttavan uhkaa. Uutisoinnissa turvapaikanhakijat esitetään joko aidosti apua tarvitsevinä tai sellaisina, jotka yrittävät huijata maahanmuuttojärjestelmää eivätkä ansaitse apua (Niemi ja Perälä 2018). Tämä kaksijakoisuus toistuu myös muuttoliikkeen kuvastossa. Tutkijat jakavat maahanmuuton visuaaliset mediarepresentaatiot kahteen stereotyyppiin: uhri- ja uhkatrooppeihin (Bleiker ym. 2013; Chouliaraki ja Stolic 2017; Hyndman 2011; Johnson 2011).

Uhrin kuvasto on osa sitä journalismia, joka esittää turvapaikanhakijat pääsääntöisesti hyvinä ja apua tarvitsevinä. Se keskittyy kuvaamaan kohteitaan fyysisen haurauden ja hädänalaisuuden kautta. Naisten ja lasten kuvat dominoivat tämän tyyppisiä representaatioita, luoden pakolaisuudesta avuttomien ideaaliuhrien mielikuvaa. Lisäksi uhrikuvastossa kotoaan liikkeelle lähtenyt kuvataan kaukaisessa ja ajattomassa, usein (kulttuurisesti, poliittisesti ja materiaalisesti) vierassa ympäristössä. Näin maailma jakautuu meihin (katsojiin) ja heihin (kärsiviin katsottuihin), joiden todellisuudet ja ominaisuudet vaikuttavat kuvaston kautta hyvin erilaisilta (Chouliaraki 2012; Cohen 2001; Kotilainen 2016; Moeller 1999).

Toinen kuvallinen tyyli on niin kutsuttu uhkatrooppi. Se korostaa muuttoliikkeen mahdollisia kielteisiä vaikutuksia ja uhkia. Kuvaustavassa korostuu tulijoiden määrä, liikkeen mittakaava ja suunta. Kottinsa jättäneet ihmiset ovat usein ylittämässä vesialueita, liikkeessä

kohti katsojaa suuntaavina joukkioina. Tähän kuvastoon liittyvät usein mediassa paljon käytetyt metaforiset kehystykset virroista, vyöryistä ja aalloista, eli kontrolloimattomista luonnonvoimista (Arcimaviciene ja Baglama 2018; Horsti 2005).

Epäinhimillistetty vieras muuttuu helposti jopa suoranaiseksi viholliseksi, tahoksi, joka uhkaa paitsi ”meidän” resurssijamme myös elämäntapaamme ja turvallisuuttamme. Viime vuosikymmeninä uhkavien massojen kuvastoon on mediakontekstissa ja poliittisessa puheessa usein liittynyt mielikuvia (sota)rikollisista tai terroristeista (Johnson 2018). Tuoreessa kokeellisessa psykologisessa tutkimuksessa on jopa havaittu, että koehenkilöiden altistuttua kuvastolle, jossa ihmiset esitetään suurina nimettöminä massoina, he kannattivat todennäköisemmin puolueita, joiden poliittinen agenda on muukalaisvastainen (Azevedo ym. 2019).

Vuoden 2015 jälkeen nämä perinteiset uhan ja uhriuden kuvastot ovat jälleen olleet keskeisessä roolissa (Chouliaraki ja Stolic 2017; Georgiou ja Zaborowski 2017; Niemi ja Perälä 2018). Merkittävää vuoden 2015 muuttoliikkeen mediakuvastossa on kuitenkin se, että tavat, joilla pakolaisuutta Euroopassa tuolloin kuvattiin, eivät täysin mahdu edellä kuvattujen visuaalisten trooppien raameihin. Kasvanut pakolaisuus Euroopassa toi mukanaan uudenlaista kuvastoa. Esimerkiksi pakolaisselfiet, liikkeessä olevien ihmisten itse itsestään mobiililaitteillaan ottamat kuvat, hämmensivät ja häiritsivät vakiintuneita mielikuvia siitä, miltä pakolaisen tai turvapaikanhakijan tulisi näyttää ja miten heidän tulisi käyttäytyä (Chouliaraki 2017; Risam 2018).

Tuohon aikaan laajaa keskustelua herättivät myös kuvat, joissa turvapaikanhakijat näkyivät käyttämässä uudenlaista mobiiliteknologiaa (*Helsingin Sanomat* 2015a; 2015b; 2015c). Älypuhelinien merkitystä modernille pakolaisuudelle on käsitelty tutkimuksessa muun muassa turvallisuustekijänä, navigointilaitteena sekä välineenä, joka mahdollistaa yhteydenpidon taakse jääneisiin läheisiin (Gillespie ym. 2018; Harney 2013; Maitland ja Xu 2015). Kuvissa näkyvä älypuhelimien käyttäminen ja omistaminen kuitenkin muuntui julkisessa keskustelussa turvapaikanhakijoiden ansaitsevuutta ja ”aitoutta” vastaan käytetyksi lyömäaseeksi, jolla kyseenalaistettiin heidän aitoa avuntarvettaan. Älypuhelimien käytön lisäksi keskustelua ulkonäöstä ja tähän liittyvästä ansaitsevuudesta käytiin myös turvapaikanhakijoiden

vaate-, kenkä- ja hiustyyleistä. Keskeistä uudenlaisen kuvaston vastaanotossa olivat myös koetun turvallisuuden ja arjen turvallisuuden teemoihin linkittyvät keskustelut kuvissa näkyvien turvapaikanhakijoiden iästä ja sukupuolesta: huolta herätti, että tulijat vaikuttivat olevan pääsääntöisesti nuoria miehiä. Näitä keskusteluja käytiin Suomen (*Helsingin Sanomat* 2015c; 2016; *Me Naiset* 2015) ohella myös muissa Euroopan maissa, kuten Ruotsissa, Saksassa ja Britanniassa (*Aftonbladet* 2017; *Merkur* 2017; *Daily Mail* 2015; *Metro* 2017).

Tässä diskursussissa, johon osallistuivat erityisesti muukalaisvihamieliset ja oikeistopopulistiset poliittiset toimijat, ”väärännäköiset” turvapaikanhakijat leimattiin paitsi epäansaitseviksi myös uhkaaviksi.

Habitus, muukalaisuus, erot ja samanlaisuudet

Turvapaikanhakijoiden ulkonäköön kohdistuva keskustelu ohjaa ajatukset Georg Simmelin (1986) havaitsemiin muotiin liittyviin erottautumisen ja yhteenkuuluvuuden ristivetoihin. Muoti ja tietyn tyylin omaksuminen ovat Simmelin mukaan yhtäältä pyrkimystä jäljitellä ja tulla osaksi tiettyä ryhmää (luokkaa), toisaalta erottautumista, itseilmaisua ja yksilöllisyyttä. Muodilla onkin Simmelin sanoin kaksoistehtävä: liittää jäsenensä tiettyyn piiriin ja samalla sulkea muut sen ulkopuolelle (emt.). Hieman vastaavasti Pierre Bourdieu (1979) viittaa termillä habitus normeihin ja taipumuksiin, kehossa näkyviin ulkonäöllisiin ja tyyllisiin piirteisiin, sekä käyttäytymiseen. Tietty piirteet yhdistetään tiettyyn sosiaaliseen, kulttuuriseen tai koulutukselliseen luokkaan, kansallisuuteen, etnisyyteen tai globaaliin regiimiin. Bourdieu esittää, että valta toimii usein alitajuisesti sisäistettyjen ja noudatettujen sosiaalisten normien kautta (emt.). Näemme, että turvapaikanhakijoiden yllättävänä ja totunnaisia rajoja rikkovana hahmotettu habitus ja vallitseviin mielikuviiin sopimaton tyyli olivat merkittävällä sijalla siinä, miten keskustelu turvapaikanhakijoista rakentui vuoden 2015 jälkeen.

Turvapaikanhakijoiden ulkoinen habitus – vuoden 2015 suomalaisissa lehtikuvissa laajasti erottuivat muun muassa hupparit, lippalakit, t-paidat, farkut ja vapaa-ajanjalkineet (Kotilainen 2021) – ei kuitenkaan näyttäyty erityisen elitistisenä suhteessa suomalaiseen katuku-

vaan. Myös älypuhelin ja modernin viestintäteknologian käyttö julkisessa tilassa on pikemminkin tulokkaita ja kantaväestöä yhdistävä kuin erottava tekijä. Tällöin paljastuukin muotiin, habitukseen ja tyyliin liittyvä erotteleva taipumus: turvapaikanhakijoiden ulkonäkö nähtiin liian nykyaikaisena ja muodikkaana ”heille”, mutta yleisesti kuitenkin varsin tavallisena ”meille”. Tällöin keskustelu paljastaa ajatuksen olemuksellisesta erilaisuudesta, siitä, että turvapaikanhakijat eivät kuulu mukaan: he ovat muukalaisia. Muukalaisen (*étranger, stranger*) tunnistaminen on visuaalisen kohtaamisen kautta tapahtuva tunteisiin perustuva arvio toisen kehosta vieraana, epäilyttävänä, vaarallisena ja uhkaavana (Ahmed 2000). Uhkakuva muukalaisesta rakentuu intersektionaalisesti (Crenshaw 1991) yhdistäen sukupuolta, luokkaa, rotua, uskontoa ja ikää. Erityisesti nuorta, maskuliinista ja rodullistettua ei-valkoista ulkomaalaista pidetään monella tapaa uhkana yhteiskunnalle, erityisesti potentiaalisena rikoksen tekijänä ja jopa terroristina.

Julia Kristevalle (1992) muukalainen on ikiaikainen toinen, joka saa eri aikoina erilaisia ilmenemismuotoja. Vaikka muukalainen yhtäältä asuu keskuudessamme – myös sisällämme, kätkettynä erilaisuutenamme – muukalainen ei ole yksi meistä vaan outo hahmo, jota ei edes haluta sulauttaa ryhmään (emt.). Sara Ahmedin (2000) mukaan muukalainen on joku, joka on väärässä paikassa ja toimii väärällä tavalla, mutta ennen kaikkea hän on hahmo, jonka voimme tunnistaa ruumiillisista piirteistä. Arkisissa visuaalisissa kohtaamisissa tietyt kehot tunnistetaan tutuiksi meikäläisiksi tai oudoiksi ja uhkaaviksi muukalaisiksi. Ahmed kutsuu tätä prosessia ”muukalaisvaaran” (*stranger danger*) tuottamiseksi. Muukalainen ei siis ole vain kuka tahansa tuntematon, vaan nimenomaan visuaalisesti havaittava hahmo, jonka me jo tunnistamme (*recognize*) vieraaksi (emt.).

Modernin modin, tyylin ja habituksen kautta pakolainen kaappaa osan ajanmukaista meikäläisyyttä omakseen ja sekoittaa näin rajoja meidän ja heidän kehollisesti merkittyjen kategorioiden välillä. Tämä liittyy siihen, mitä Bauman kirjoittaa muukalaisista: he eivät ole ystäviä eivätkä vihollisia, he rikkovat dualistisen kahtiajaon, he eivät ole ”meitä” eivätkä myöskään ”heitä”, täysin tuntemattomia demonisoituja toisia, vaan vieraita keskuudessamme (Bauman 1990, 53). Nämä visuaalisissa kohtaamisissa havaittavat keholliset ja fyysiset

erot sekä samankaltaisuudet ja muukalaisen vääränlaisen ruumiillisuuden sekä ulkomuodon turvallisuuden kokemuksiin linkittyvät kysymykset ovat läsnä läpi tämän luvun.

Uhan ja turvattomuuden luomisen tekijät: Sukupuoli

Vuonna 2015 eräs keskeinen keskustelua herättänyt, turvapaikanhakijoiden ulkonäköön, habitukseen ja heidän edustamaansa uhkaan liittyvä piirre oli turvaa hakevien miessukupuoli. Tässä keskustelussa nimenomaan nuorehkojen miesten esitettiin olevan epänsaitsevia, koska heidän oli havaittu olevan fyysisesti vahvan oloisia, terveen näköisiä ja nuorehkoja, josta pääteltiin muun muassa, että heidän tulisi turvapaikan hakemisen sijaan olla taistelemassa sotaikäyvässä lähtömaassaan. (*Iltalehti* 2015; *Suomen Uutiset* 2015; *Tamperelainen* 2015.) Perussuomalainen poliitikko Riikka Slunga-Poutsalo otti kantaa ”elintasosurffareiksi” nimeämiensä ei-toivotuilta näyttävien nuorten miesturvapaikanhakijoiden piirteisiin (*Suomen Uutiset* 2015). Saman kokoumuksen Wille Rydmanin mielestä Välimeren ”meritaksipalvelulla” ylittävät eivät kärsi oikeasta häädystä, koska ovat terveitä, nuoria miehiä (*Iltalehti* 2015). Lisäksi nostettiin esiin nuorten miesten mahdollinen radikalisoituminen ja näin ollen kohdemaansa turvallisuuteen kohdistama suora väkivallan uhka (*Helsingin Sanomat* 2016). Kuten todettua, niin kuin humanitaarisessa (mieli)kuvastossa ylipäätään (Boltanski 1999; Chouliaraki 2006; Moeller 1999; Tictin 2011) myös pakolaisuuden kontekstissa usein passiivisena ja epäpoliittisena pidetty (fyysinen) naiseus on muodostunut ideaaliuhrin tyyppikuvaksi. Naisten ohella myös lapset vakiintuivat pakolaiskuvaston vakiouhreiksi viimeistään 1980-luvulle tultaessa. Miehen keho pakolaiskuvastossa on paitsi harvinaisempi, myös ambivalentti, sillä se viittaa aktiivisuuteen, fyysiseen vahvuuteen ja pärjäävyyteen, sekä sotaan, väkivaltaan ja uhkaan (Johnson 2018; Malkki 1996; Tictin 2011).

Suomalaisessa keskustelussa turvapaikanhakijoiden olemuksesta nousee esiin se, kuinka erityisesti maskuliinista ulkomaalaista pidetään usein uhkana pakolaisia vastaanottavalle yhteiskunnalle. Siinä missä ”maahanmuuttajanaiselle” on varattu usein uhrin rooli (ks. esim. Horsti ja Pellander; Razack 2004), on ulkomaalaisille miehille

useampia rooleja, jotka rakentavat heistä uhkaavia ja vaarallisia (Allsopp 2017; de Hart 2009; Olivius 2016; Wray 2009). Yhtäällä heidät esitetään ulkomaalaislain väärinkäyttäjinä. Isossa-Britanniassa tämä käsitys on jopa siirtynyt niin suoraan politiikkaan, että eteläaasialaisten miesten perheenyhdistämisten hakeminen Isossa-Britanniassa asuvien vaimojensa kanssa oli hetkellisesti kokonaan estetty (Wray 2011). Edelleen miehet saavat enemmän kielteisiä oleskelulupapäätöksiä kuin naiset (Leinonen ja Pellander 2014), sekä Suomessa että muissa Euroopan maissa. Miehiä siis epäillään herkemmin maahan-tulosäännösten väärinkäytöstä.

Uhkakuva miehistä maahantulojärjestelmän kiertäjinä on vahvasti kytköksissä käsityksiin muslimimiesten maskuliinisuudesta. Muslimitaustaiset turvapaikanhakijat nähdään potentiaalisina terroristeina ja uhkana kansalliselle turvallisuudelle (Esses ym. 2013; Rettberg ja Gajjala 2016; Watson 2007). Tämä mielikuva on vahvistunut erityisesti vuoden 2001 9/11-terrori-iskujen jälkeen ja saanut voimaa jihadistiterrorin leviämisen pelosta (Esses ja Medianu 2013; Johnson 2018). Tällöin muukalainen muuttuu hahmoksi, jonka motiivina nähdään ”meidän tappamisemme”, suora väkivaltainen uhka vastaanottavalle yhteiskunnalle. Tähän diskurssiin liittyy vahvasti vieraana nähdyn islaminuskon väkivaltainen uhka vastaanottaville yhteisöille (Bauman 2016, 36). Toisaalta muslimimies esiintyy patriarkkana, joka alistaa perhettään ja erityisesti vaimoaan. Tässä uhkakäsityksessä muslimimies on uhka omalle perheelleen ja naisia alistavien perhemallien myötä myös epäsuorasti sille yhteiskunnalle, jossa perhe asuu (Razack 2004). Sen lisäksi, että turvapaikkaa hakevasta miehestä tehdään julkisessa keskustelussa herkästi maahantulosääntöjen kiertäjä, potentiaalinen terroristi ja perhettään alistava patriarkka, vahvana elää myös käsitys nuorista ulkomaalaisista (pakolais)miehistä raiskaajina. Tämä käsitys toistuu erityisesti julkisissa rasistisissa (verkko)keskusteluissa (Bernhardsson ja Bogren 2012; Dagistanli ja Grewal 2012; Keskinen 2018).

Maahanmuuttajamiehiin liitetystä uhkamielikuvista ja -käsityksistä kertoo myös se, että julkiset reaktiot seksuaalirikoksiin ovat hyvin erilaisia silloin, kun tekijällä on ei-länsimaalainen tausta (Keskinen 2018). Tuoreena esimerkkinä toimivat suomalaisten laajamittaiset reaktiot Oulussa vuoden 2019 alussa esiin tulleisiin seksuaalirikok-

siin. Tällöin poliitikot kutsuivat nopealla aikataululla hätäkokouksia ja lakimuutoksia peräänkuulutettiin (*Helsingin Sanomat* 2019; *Talouselämä* 2019; *Uusi Suomi* 2018; ks. myös Kotilainen 2021). Vastaavanlaista keskustelua ei syntynyt, kun vähän myöhemmin paljastui laaja lasten seksuaalirikostapaus, jossa tekijät olivat suomalaisia. Reaktiot Oulun seksuaalirikoksiin ovatkin kuvaava esimerkki siitä, kuinka ulkomaalaisten miesten seksuaalirikoksista luodaan moraalipaniikki ja kuinka turvallisuuspuhe vaikuttaa kontekstualisoinnista riippuen hyvin valikoivasti koettuun arjen turvallisuuteen.

Kun pakolaismiehistä puhutaan joko uhkana naisille tai sille maalle, jonne he ovat pyrkimässä, unohtuu hyvin keskeinen arjen turvallisuuteen liittyvä kysymys, josta pakolaismiesten kohdalla pitäisi keskustella. Nimittäin se uhka, kärsimys ja vaara, johon he itsensä asettavat pakenemalla ja tekemällä usein hengenvaarallisen merimatkan Eurooppaan. Puhumattakaan siitä uhasta, kärsimyksestä ja vaarasta, jota he ovat paenneet. Julkisuudessa ja tutkimuskirjallisuudessa maskuliininen kärsimys on jäänyt vähemmälle huomiolle, ja monet tutkijat korostavat, että vaikka maskuliinisuutta ja siirtolaismiehiä on alettu tutkia enemmän, ovat erityisesti miesten haavoittuvaisuuden ja kärsimyksen kokemukset jääneet huomiolta piiloon (Allsopp 2017; Jaji 2009; Segal 2008). Myös pakolaisuuskuvastossa korostuu lähinnä naisten ja lasten kärsimys (ks. esim. Malkki 1996).

Habituksen globaalit rajat

Keskustelut pakolaisten vääränlaisesta ulkonäöstä, pukeutumisesta ja materiaalisista hyödykkeistä eivät ole uusia. Suomessa ihmeteltiin 1990-luvun alussa julkisesti somalipakolaisten kultaisia korvakojuja ja nahkatakkeja, joiden nähtiin merkitsevän yltäkylläistä elämäntyyliä, jonka Suomi oli kritisoiden mielestä epäoikeudenmukaisesti verovaroin heille kustantanut (*Suomen Kuvalehti* 1991a). Saman tyyppistä keskustelua ovat herättäneet aika ajoin muun muassa maahan muuttaneiden liian kalliina nähdyt lastenvaunut (Länsiväylä 2014). Tällaiset keskustelut toistuvat monessa eri kontekstissa, myös vuosituhaten alun Britanniassa. Yhteistä näille keskusteluille on se, että tulijoiden nähdään olevan kyseisen poliittisen ja taloudellisen natio-

nalistisen yhteisön ulkopuolisia. Heidän ei nähdä olevan oikeutettuja niihin etuihin, joita poliittiseen yhteisöön kuuluminen tuo mukanaan, sillä he eivät ole osallistuneet järjestelmään maksamalla veroja (Clarke ja Gardner 2010, 140–146).

Vuoden 2015 tienoilla vääränä nähty materiaallinen merkki vaikutti olevan älypuhelin. Tähän turvapaikanhakijalle ilmeisen epäsovivana pidettyyn piirteeseen viittasi esimerkiksi entinen europarlamentaarikko, perussuomalaisten nykyinen puheenjohtaja ja kansanedustaja Jussi Halla-aho Facebook-päivityksessään elokuussa 2015. Siinä hän epäilee turvapaikanhakijoiden aitoutta ja ansaitsevuutta nimeten heidät ”iPhone-miehiksi”. Halla-ahon lanseeraama käsite iPhone-miehistä jähmettyi kieleen ja jäi kuvaamaan ei-ansaitsevaa turvapaikanhakijaa. Tuolloinen kansanedustaja Teuvo Hakkarainen (PS) nostaa esiin nuorten turvapaikanhakijamiesten merkkikengät, Converse-tossut, sekä ”sliipatut tukat”. Tulijoiden habituksen ja demografisen laadun hän näkee merkitsevän todellisen avuntarpeen puuttumista, mutta myös viittaavan turvallisuushkaan, jota ”jo lähtiessään” radikalisoituneet nuoret miehet edustavat. Keskustelut eivät jääneet yksittäisten perussuomalaisten politiikkojen sopimattomiksi lausahduksiksi, vaan levisivät laajemmin suomalaisen mediakeskusteluun (ks. tämän luvun ensimmäisessä luvussa esitetty keskustelu).

Merkittävää keskustelussa on se, että iPhone-miesten ulkomuoto ja olemus on muukalaisen hahmolle epätyypillisen tavallinen, ”meidän” kanssamme samankaltainen, mutta he vaikuttavat kuitenkin (tai juuri tämän vuoksi) epäilyttäviltä, jopa uhkaavilta. Modernin mobiiliteknologian käyttö on sopivaa ”meille”, mutta ei ”heille”, muukalaisille. Näin älypuhelin toimii eronteon välineenä. Wendy Hui Kyong Chun (2006, 73) kutsuu tätä uudenlaista toiseuttamisen mekanismia ”high tech orientalismiksi”. Älypuhelimissa on kyse paljolti myös toimijuudesta: kun pakolaisella on älypuhelin, hän pystyy teknologian avulla suunnittelemaan matkaansa ja pitämään yhteyttä niin kotimaahansa kuin muuallekin. Älypuhelin lisää pakolaisten mahdollisuutta toimijuuteen varsinkin tilanteessa, jossa eurooppalainen raja-järjestelmä sitä rajoittaa (Gillespie ym. 2018).

Teknologiaa on tosin käytetty toiseuden ja erilaisuuden rakentamiseen jo ennen älypuhelimillaan selfieitä ottavien turvapaikanhakijoiden kuvia, kuten esimerkiksi keskustelut tiettyjen asuinalueiden

lautasantennien sopimattomuudesta osoittavat. Näissä keskusteluissa yhdistyy ihmetys siitä, miten siirtolaisperheillä voi olla varaa kalliina pidettyihin laitteisiin, ja kritiikki siitä, kuinka seuraamalla kotimaansa mediaa maahanmuuttajat eristäytyvät ympäröivästä yhteiskunnasta. Lautasantennista tuli segretoitumisen ja monikulttuurisen yhteiskunnan epäonnistumisen merkki (Gergiou 2006; Leurs ja Ponzanesi 2018).

Pakolaisten vaatteiden, hiustyylin ja puhelinten kritisoimisessa on kyse symbolisesta rajaamisesta (*symbolic bordering*) (Chouliaraki 2017). Älypuhelin ja mobiiliteknologian taidokas käyttö eivät merkitse vain potentiaalista sosiaalietuuksien väärinkäyttöä tai vaurautta, vaan kuulumista tiettyyn sosiaaliseen, globaalisti ja geopolittisesti ja kautuneeseen regiimiin: habituksella, tyyllillä ja kehollisuudella merkittyy ihmisyden hierarkiaan. Kun turvapaikanhakijat ylittävät habituksen normatiiviset (tai kuvitellut) globaalit rajat, symbolinen rajaaminen asettaa hierarkkisen normiston sille, kuka saa länsimaalaisessa julkisuudessa esiintyä aktiivisena toimijana ja modernin teknologian käyttäjänä. Tämä symbolinen rajaaminen liittyy samanlaisuuden ja toiseuden politiikkaan: Habitus käsitteenä niin kuin Bourdieu sitä käyttää, voi olla sosiaalinen liima, joka osoittaa ryhmään kuulumista. Samalla, kun se voi liittää jäsenensä tiettyyn piiriin (kuten muoti Simmelillä), se pyrkii myös sulkemaan muut sen ulkopuolelle. Keskustelut iPhonea ja merkkivaatteita käyttävistä turvapaikanhakijoista osoittavat, kuinka tietynlainen habitus ja tyyli voidaan nähdä tietylle (etniselle/globaalille) ryhmälle epäsopivana. Tämän vuoksi se voidaan kokea uhkaavana, ja ”meidän” ja ”heidän” välisiä jakolinjoja vahvistavana (Bourdieu 1974; Simmel 1986). Muukalainen tunnistetaan ja tuotetaan ulkoisten merkkien sekä kehollisuuden visuaalisissa kohtaamisissa, joten voidaan nähdä, että värännäköisen muukalaisen kohtaaminen ja merkitseminen on myös osa ”muukalaisvaaran” tuottamisen prosessia. Nykyinen uhkaavan muukalaisen hahmo rakentuu keskusteluissa iPhone- ja Converse-miehistä (Ahmed 2000).

Meidän ja heidän välinen eronteko on symbolisen rajaamisen mekanismi, joka saattaa epäsuorasti vaikuttaa myös konkreettisiin (valtioiden) rajoihin liittyviin käytäntöihin. Vaikka ihmisiä ei käännytetä maasta epäsopivan pukeutumisen takia, on useassa tutkimuksessa osoitettu, miten yleinen mielipide ja suhtautuminen maahanmuut-

toon vaikuttavat myös poliitikkojen asennoitumiseen ja ulkomaalaislain säätämiseen. Samoin ihmisten käsitykset siirtolaisuudesta saattavat vaikuttaa heidän äänestyskäyttäytymiseensä. Sen, millaista visuaalista materiaalia liikkeellä olevista ihmisistä ja pakolaisuudesta mediayleisö kohtaa, on testiolosuhteissa todettu vaikuttavan suoraan yksilöiden maahanmuuttoasenteisiin. Näin ollen näkyvillä oleva kuvasto saattaa vaikuttaa jopa suoraan poliittiseen päätöksentekoon ja turvapaikkapolitiikkaan (Azevedo 2019; Bleiker 2018; Silverstone 2007).

Vuoden 2015 jälkeen ulkomaalaislain tulkinta on muuttunut tiukemmaksi, ilman että lakia olisi olennaisesti muutettu. Näin ollen kielteinen yleisilmapiiri, jossa turvapaikanhakijat esitetään onnenonkijoina, saattaa tehdä symbolisista rajoista hyvin konkreettisia valtiollisia rajoja. Näiltä rajoilta ihmisiä käännytetään Suomen ulkopuolelle, koska heidän on yhä vaikeampi vakuuttaa viranomaisia turvapaikkahakemuksensa perusteltavuudesta (Saarikkomäki ym. 2018). Esimerkiksi irakilaisien 18–24-vuotiaiden turvapaikkapäätöksistä kielteisen ja myönteisen päätöksen suhde oli muuttunut vuodesta 2015 vuoteen 2017 radikaalisti: kun 2015 tehtiin 86 prosenttia myönteisiä päätöksiä, 2017 niitä tehtiin enää 21 prosenttia (Saarikkomäki ym. 2018). Maahanmuuttoviraston tulkinta vaarasta ja turvallisuudesta oli muuttunut radikaalisti. Emme tietenkään väitä, että julkinen keskustelu ja median esitykset turvapaikanhakijoista vuoden 2015 yhteydessä ja jälkeen olisivat suoraan aiheuttaneet kielteisten päätösten lisääntymisen. Jos kyse on kuitenkin poliittisesta ohjauksesta, kuten raportin kirjoittajat arvioivat, on poliittinen tahtotila yhteyksissä yleiseen asenneilmapiiriin. Median esitystavat ovat voineet vaikuttaa tähän yleiseen ilmapiiriin ja suhtautumiseen turvapaikanhakijoihin sekä heihin kohdistuviin uhkiin.

Mediakuvassa historiallisesti rakentuneet rajat

Näemme, että äänekäs keskustelu turvapaikanhakijoiden ulkoisesta olemuksesta ja habituksesta liittyy voimakkaasti siihen, millaista kuvastoa pakolaisuudesta ja pakkomuutosta on totuttu (läntisen) median kautta vuosien saatossa näkemään. Vielä 1960-luvun alkupuolelle

saakka liikkuvuus ja pakkomuutto miellettiin julkisuudessa pääsääntöisesti eurooppalaiseksi. Tämä näkyi toisen maailmansodan aiheuttamien eurooppalaisten väestösiirtojen, poliittisen ilmapiirin sekä kansannousujen liikkeelle ajamien ihmisten kuvaston kautta. Tällöin pakolainen esiintyi mediakuvastossa (ja humanitaarisessa kuvastossa) vielä usein poliittisena toimijana, epäonnekkaiden poliittisten olosuhteiden liikkeelle ajamana subjektina, joka käytti päätösvaltaansa ja päätti lähteä: ”äänesti jaloillaan”. Tuolloin pakolaisten toimijuus ja taustat, ammatit ja poliittinen aktiivisuus sekä mielipiteet tulivat usein esiin. Pakolaiset eivät visuaalisissa esityksissäkään näyttäneet aikaansa nähden erityisen kurjina, fyysisesti heikkoina tai sairaina. Myöskään (nais)sukupuoli ei ollut määräävä tekijä, vaan myös miesten sekä perheiden tarinat ja kuvat olivat keskeisiä (Johnson 2018). Toiseuteen, uhriuteen ja epäpoliittiseen kärsijyyteen keskittyvä pakolaiskuvasto alkoi dominoida julkisuutta ja median kuvavirtaa vasta 1960-luvulla. Äänettömien kärsijöiden katastrofikuvas- to vakiintui kuvaamaan globaalista etelästä lähtöisin olevia pakolaisia 1980-luvulle tultaessa. Uhkaavaa toiseutta korostava maahanmuuttokuvasto vakiintui vasta 1990-luvulla, kun taas terrorismin uhkaa korostava visuaalisuus normalisoitui niin sanotulla terrorismin vastaisen sodan aikakaudella 2000-luvulla. (Adamson 2006; Johnson 2018.)

Olemme tarkastelleet *Suomen Kuvalehden* pakolaisuutta ja pakko- muuttoa käsitteleviä artikkeleita ja niihin liittyvää kuvastoa vuodesta 1939 aina 2000-luvulle saakka. Katsauksemme *Suomen Kuvalehden* historialliseen pakolaiskuvastoon osoittaa, että käänne pakolaisuuden kuvauksessa uhriuden ja epäpoliittisuuden suuntaan tapahtui myös Suomessa 1960-luvun saatossa. Siihen saakka *Suomen Kuvalehden* esityksissä liikkuvuus, pakolaisuus ja paikaltaan siirtymään joutuneet ihmiset olivat pääsääntöisesti suomalaisia ja eurooppalaisia. Tällöin pakolaisuus esiintyi melko tutussa ympäristössä, ja liikkeelle lähteneet eivät rodullistettujen ominaisuuksiensa, kehollisuutensa ja habituksensa puolesta poikenneet voimakkaasti kuvia katsovasta suomalaisesta mediayleisöstä. 1930–1940-luvuilla suomalaiset evakot olivat keskeisellä sijalla pakkomuuton kuvastossa, mutta *Suomen Kuvalehden* sivuilla evakkokuvasto näkyy läpi vuosikymmenten ja on näin epäilemättä tiivistynyt suomalaisessa yhteiskunnassa erääksi ikoniseksi oikeutetun pakolaisuuden kuvastoksi. (*Suomen Kuvalehti* 1944a;

1946; 1948; 1979; 1991b; 1994.) Sodan jälkeisen Euroopan laajamittainen pakolaisuus näkyy vahvasti lehden sivuilla, ja tarinat tilapäismajoituksessa elävistä ja kotinsa menettäneistä eurooppalaisista ovat yleisiä. Lehdessä kerrottiin pakoon lähteneiden tarinat, heidän normaalit arkipäiväiset askareensa, perhe-elämänsä, ilonsa ja surunsa. Tämän lisäksi myös pakolaisten ammatit olivat keskeisellä sijalla median tarinoissa, ja usein pakolaisuutta käsittelevissä lehtijutuissa esiteltiin jopa kuuluisia sekä korkeissa asemissa olevia henkilöitä, jotka olivat joutuneet jättämään kotinsa. (*Suomen Kuvalehti* 1939; 1940; 1944b; 1944c; 1946; 1947; 1949; 1953a; 1953b; 1955; 1957.) Perheet ja heidän tarinansa olivat yleisiä, ja kuvaston visuaalisuus ei korostanut massojen kasvottomuutta, hektistä ja kaaosmaista liikettä, vaan pääasiassa melko rauhallista ja päämäärätietoista lähtemistä, valintaa. Unkarin vuoden 1956 kansannousu ja sen tuottamat pakolaiset näyttyvät juuri tällaisessa valossa: vaikka pakomatka oli monesti vaikea, pakoon lähteneet näyttivät pääsääntöisesti fyysisesti hyväkuntoisilta, päättäväisiltä, poliittisesti aktiivisilta toimijoilta, joilla oli sanottavaa omasta asemastaan. (*Suomen Kuvalehti* 1956a; 1956b; 1956c.) Vielä 1960-luvulla, Berliinin muurin rakentamisen aikaan, saksalaisten poliittinen pakolaisuus oli keskeisesti esillä *Suomen Kuvalehden* kuvissa. Saksalaiset pakolaiset kuvattiin ajan katsojan näkökulmasta arkisessa tuttuuden visuaalisuudessa. Heidät näytettiin odottamassa rajalla ylipääsyä, siisteihin vaatteisiin pukeutuneena, matkalaukut käsissään ja päivän lehteä lukien. (*Suomen Kuvalehti* 1961; 1962; 1971a.) Merkillepantavaa onkin se, että silloin kun pakolaisuus kosketti akuutisti eurooppalaisia, ”meitä”, se esiintyi tuttuuden, arkisuutta sekä myös pakolaisuuden poliittisuutta korostavan mediaaineiston kautta. Tällöin pakolainen ei ollutkaan välttämättä vieras ja turvallisuutta uhkaava muukalainen, vaan mediaesitykset jättivät sijaa ja mahdollisuuden sille, että katsoja saattoi tunnistaa muukalaisen itsessään ja itsensä muukalaisessa (vrt. Kristeva 1992).

Suuri muutos *Suomen Kuvalehdenkin* kautta tarkasteltuna tapahtui 1960-luvulle tultaessa. Tämä muutos heijastaa paitsi ajan globaalien humanitarismin ja humanitaarisen viestinnän muutosta, myös globaalien politiikan ja Suomen globaalien aseman muutosta. Eurooppa ja suomalainen yhteiskunta vaurastui ja vakiintui, ja suomalaisista tuli mediayleisö, jolla oli potentiaalisesti mahdollisuus reagoida kau-

kaisten toisten hätään auttamalla esimerkiksi antamalla lahjoituksia. Tällöin kuvat ”meistä pakolaisina” korvaantuivat kaukaisten kriisien kuvastolla. Suomalainen katsoja altistui 1960-luvulta alkaen varsinaiselle kärsimyksen maailmankiertueelle paikoiltaan liikkuneiden ja muuttamaan joutuneiden ihmisten tuskaisten kehojen kuvien kautta. Globaalin etelän kriisien vaihtuessa vuosikymmenten saatossa suomalainen yleisö todisti kuvallisesti käsityskyvyn ylittävää humanitaarista kärsimystä Aasiasta Afrikan kautta Etelä-Amerikkaan ja takaisin. (*Suomen Kuvalehti* 1965a; 1965b; 1966a; 1966b; 1967a; 1967b; 1969a; 1969b; 1971b, 1980; 1984a; 1984b; 1986.) Tuolloin tuskaisen kehon kuvan ajateltiin olevan vahva ja toimiva viesti, joka aktivoisi katsojan moraalista omaatuntoa ja näin halua auttaa ja reagoida toisen hätään (ks. esim Kotilainen 2016, 112–120). Tämä humanitaarisen viestinnän logiikka kuitenkin jähmetti kuvan pakolaisesta epäpoliittiseksi ja ruumiillisesti heikoksi, äänettömäksi uhriksi ja tällä kuvaustavalla on ollut kauaskantoisia seurauksia.

Ikoniseksi jähmettynyt humanitaaristen subjektien (Malkki 1996) kuvasto on jättänyt epäilemättä vahvan jäljen mediayleisön odotuksiin ja mielikuviin siitä, miltä pakolaisen tulisi näyttää. Mielikuvat takavuosien kärsivistä, nälkäkuoleman partaalla olevista ryysyläisistä asettuvat voimakkaasti vastakkain nykyisten mediakuvissa esiintyvien aktiivisten ja katsojia habitukseltaan lähentyvien subjektien kanssa. Tämä kuvasto kietoutuukin globaalisti jakautuneen symbolisen rajaamisen teemaan. Silloin kun hädänalaisen katsotaan kuuluvan katsojan kanssa samaan kulttuuriseen ja globaaliin luokkaan, hänen kohdistetut vaatimukset näkyvästä kurjuudesta, kärsimyksestä ja kuuliaisuudesta eivät ole niin vahvoja kuin hänen ollessaan kaukainen, usein rodullistettu ja monia konkreettisia ja symbolisia rajoja ylittänyt muukalainen.

Reaktion uudempiin pakolaiskuviin ei voi kuitenkaan nähdä kumpuavan pelkästään kontrastista historiallisen kuvaston vahvan globaalin me–he-jaon purkautumisesta. Pakolaisuus on muuttunut, maailma on muuttunut, eivätkä maahanmuuttoon penseästi suhtautuvat poliittiset tahot ole tästä tietämättömiä. Suuri osa esimerkiksi Syyriasta pakoon lähteneistä ihmisistä on varsin keskiluokkaisista taustoista, eikä se silti tarkoita, etteivätkö he voisi täyttää pakolaisen kriteereitä. Turvapaikkaa hakeva, kotimaansa jättänyt on aktiivinen toimija, joka

pyrkii parantamaan omaa ja perheensä elämäntilannetta (Bousfield 2005). He, jotka kykenevät pakenemaan vaikkapa Eurooppaan, ovat usein hyväosaisia ja fyysisesti vahvoja, ja vastaavasti heikommassa taloudellisessa ja fyysisessä kunnossa olevat eivät pääse lähtemään. Tästä huolimatta fyysisestä vahvuudesta, taloudellisesta hyvinvoinnista ja näihin ominaisuuksiin liitetystä toimijuudesta tulee varsinkin muukalaisvihamielisissä kannanotoissa asioita, jotka tekevät turvapaikanhakijoista vähemmän ansaitsevia. Keskustelun voi nähdä uudenlaisen muukalaishahmon tietoisena tuottamisena: syntyy hahmo, joka merkitään vääränlaiseksi ja uhkaavaksi, tunnistettavaksi muukalaiseksi (Ahmed 2000).

Toinen kysymys on, kokeeko mediaa kuluttava lukija/katsoja kohtaamansa turvapaikanhakijat oikeasti uhkaavina. Tässä tekstissä aiemmin analysoimamme sukupuoleen, toimijuuteen ja vääränlaiseen habitukseen liittyvät uhkakuvat ovat sellaisia, joita maahanmuuttovastaiset tahot pyrkivät hyödyntämään. Ne eivät kuitenkaan välttämättä näyttäydy uhkaavina sellaisen katsojan silmissä, jonka mielestä on oikein ja tärkeää, että hädässä oleva ihminen saa ja voi hakea turvaa Euroopasta ja Suomesta. Yksi koetun turvallisuuden ja turvattomuuden taso on, että kuvissa kohdatut turvapaikanhakijat muistuttavat meitä sellaisesta hauraudesta, jota moni ei mielellään kohtaisi. Nimenomaan heidän samanlaisuutensa muistuttaa meitä siitä, että oma turvallisuutemmekin saattaa horjua, emmekä itsekään ole täysin turvassa epävarmuudelta, sodalta, vainolta ja pelolta. (Bauman 2016.)

Samanlaisuus, erilaisuus ja haurauden sanansaattajat ovellamme

Turvapaikanhakijoille mediakuvien kohteena oleminen vaikuttaa olevan paradoksaalinen tilanne: jos heidät kuvataan liian erilaisina, empaattinen suhtautumisemme murentuu, jos taas liian samanlaisina, he eivät näyttäydy apua tarvitsevina ja ansaitsevina. Mistä tämä samanlaisuuden ja erilaisuuden paradoksi turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kuvien kohdalla johtuu?

Analyysimme perusteella näyttää siltä, että kyseiseen paradoksiin liittyy vahvasti Ahmedin (2000) ajatus muukalaisuudesta. Ahmedin

käsitys tutusta vieraasta sisältääkin tunnistamisen elementin – muukalainen tunnistetaan muukalaiseksi visuaalisessa kohtaamisessa. Samankaltaisuus vaikeuttaa turvapaikanhakijamuukalaisen tunnistamista, mutta silti turvapaikanhakijoiden samanlaisuuden ja erilaisuuden paradoksi ei näytä Ahmedin kautta luettuna kovinkaan paradoksaaliselta. Vaikka nykyajan muukalaiset eivät näyttäydykään ulkonäöllisesti erityisen poikkeavina vallitsevista normeista, heidät merkitään muukalaisiksi ja ulkopuolisiksi keskustelussa, jossa heidän ulkonäköään kummastellaan ja paheksutaan. Näin ollen keskustelu iPhone-miehistä ja vääränlaisesta ulkonäöstä on uudenlaisen muukalaisen hahmon tuottamisen prosessi. Kun heidät on näin tunnistettu ja merkitty muukalaisiksi, vierauden elementtien sekoittuminen samankaltaisuuden merkkien kanssa muodostuu uhaksi.

Sara Ahmed (emt.) liittää muukalaisen tunnistamisen arjen turvallisuuden ympäristöihin ja naapurustovahdin (*neighbourhood watch*) kontekstiin. Katupartioiden ja naapurivahtien tarkoitus on ulkoisten piirteiden perusteella tunnistaa vieras ja vääränlaisena esiin pistävä muukalainen, joka sitten häädetään väärästä paikasta. Hän käyttää esimerkkinä tästä vuonna 2012 Yhdysvalloissa sattunutta tapausta, jossa naapurustovahdin aseistautunut partioija George Zimmerman näki mielestään epäilyttävän näköisen hahmon tulevan häntä kohti. Hahmo oli tummaan huppariin pukeutunut rodullistettu nuori mies, jolla Zimmerman oletti ulkoisen olemuksen perusteella olevan rikolliset tarkoitukset. Zimmerman ampui kuoliaaksi syyttömän 17-vuotiaan kaupasta tyttöystävänsä luokse kävelleen pojan sen vuoksi, että oli tunnistanut hänet ihonvärinsä ja muun ulkonäkönsä perusteella epäilyttävän näköiseksi, muukalaiseksi (Ahmed 2014).

Tämä ajatus muukalaisen tunnistamisesta ja hänen ruumiinsa hallinnasta väkivallalla sopii kylmäävästi myös Suomen kontekstiin ja Soldiers of Odin -katupartioihin, jotka perustettiin turvapaikanhakijoiden laajamittaisen maahantulon aikoihin 2015. Soldiers of Odinin ja vastaavien ryhmien toiminta sekä keskustelu, jossa turvapaikanhakijoiden habitus ja tyyli esitetään sopimattomaksi, on prosessi, joka alistaa muukalaisen ruumiin ja merkitsee sen vaaralliseksi (vrt. Ahmed 2014). Tämä prosessi ei aktivoidu ainoastaan oikeistolaisissa katupartioissa, vaan myös viranomaisten toimesta. Suomessa onkin tuotu esille, miten viranomaiset harjoittavat etnistä profilointia ja kuinka

poliisit pysäyttävät kadulla rodullistettuja ihmisiä herkemmin ja useammin kuin valkoisia tai ”kantasuomalaisiksi” visuaalisten merkien perusteella tunnistettuja (ks. esim. Keskinen ym. 2018; Osazee 2016). Etninen profilointi ja katupartiot liittävät Ahmedin ajatuksen muukalaisesta arjen turvallisuuden kysymyksiin. Vieraan tunnistaminen ja hänestä potentiaalisesti aiheutuvan vaaran estäminen perustellaan yleisen turvallisuuden takaamisella. Tässä prosessissa siis määritelmällisesti päätetään ja tunnistetaan rodullistettu ja ”väärännäköinen” ihminen vaaraksi ja samalla asetetaan valkoinen suomalainen yhteiskuntarauha uhatuksi. Todellisuudessa nämä toimet tekevät arjen turvattomaksi juuri heille, joita etninen profilointi ja katupartiot koskevat.

Analyysimme osoittaa myös, kuinka muukalaisuuden tuottamisen prosessia on tarkasteltava intersektionaalisesti (Collins ja Bilge 2016). Vaikka tarkastelimme sukupuolta erillisenä lukuna, kategoriat, jotka tekevät muukalaisen tunnistettavaksi toiseksi, kuten sukupuoli, ulkonäkö, rotu, ikä ja luokka, ovat kytköksissä ja vaikuttavat toisiinsa. Millainen reaktio olisi tullut, jos Suomeen olisi saapunut vuonna 2015 poikkeuksellisen paljon valkoisia kristittyjä keski-ikäisiä naisia? (Vrt. Horsti ja Pellander 2014.) Juuri nuorten, rodullistettujen (islaminuskoisiksi oletettujen) miesten fyysiset ruumiilliset piirteet koettiin uhkaavan häiritsevinä. On siis tärkeä muistaa, että muukalaisuuden tuottamisessa erilaisuuden kategoriat toimivat limittäin, toisiaan vahvistaen.

Lisäksi analyysimme osoittaa, kuinka nykyiset turvapaikanhakijat horjuttavat globaaleja habitusrajoja ja aktivoivat symbolisen rajaimisen mekanismit. Ulkonäön ja muukalaisuuden kysymysten vahva esiin nouseminen nykytilanteessa viittaa myös siihen, kuinka turvapaikanhakijat muistuttavat meitä arjen tasolla nykypäivän globaalien maailman sattumanvaraisuudesta ja huolestuttavasta epävarmuudesta. Voikin nähdä, että globaalien maailman sattumanvaraisten olosuhteiden (keskiluokkaiset) uhrin muistuttavat kuvien katsojia siitä, että emme ole turvassa globaaleilta uhilta. Myös me voimme joutua pulaan, jopa jättämään kotimme. Näin ollen vieraiden mukanaan tuoma uhka ei ole vain siinä, että he vaarantaisivat meidän taloudelliset resurssimme. Heidän kauttaan aukeaa uudenlainen näkymä paitsi moderniin pakolaisuuteen ja pakkomuuttoon, myös nykyhetken muihin

epävarmuuksiin: ilmastokriisin ja hankalasti hahmotettavien ja hallittavien ylijärjestelmien ongelmien, kuten pandemioiden, maailman armottomaan sattumanvaraisuuteen. (Bauman 2016, 8–21.)

Pelko, epävarmuus ja turvattomuuden tuntemukset syntyvät yhteiskunnallisesta muutoksesta. Muuttuneet olosuhteet ovat jättäneet monet niin sanottujen läntisten maiden kansalaiset uusiin ja monin tavoin epävarmoihin tilanteisiin, joihin eilispäivän ratkaisut eivät tehoa. Turvattomuus ja epävarmuus tarjoavat hedelmällisen maaperän oikeistolaiselle poliittiselle retoriikalle. Turvallisuuden voi nähdä tilana, jossa emme ole altistuneet vaaralle tai jossa olemme turvassa siltä. Samanaikaisesti se on myös jotain, joka tuottaa meille turvaa ja suojaa meitä vaaralta (ks. Bauman 2016). Suomi on viime vuosina muuttunut monella mittarilla turvallisemmaksi paikaksi (kantasuomalaisille), mutta turvallisuuden tunne on heikentynyt. Turvattomuuden tunteen heikentämisen on nähty olevan yhteydessä muun muassa rikosuutisoinnin seuraamiseen (Laurikainen ja Nikkanen 2019; Räsänen ym. 2012; sisäministeriö 2019). Turvattomuus ja turvattomuuden tunne ovat käyttövoimaa, jota oikeistopopulistinen politiikka tarvitsee toimiakseen. Turvallisuusuhkien liittäminen habitukseltaan meitä lähentyvien turvapaikanhakijoiden piirteisiin palvelee muukalaisvihamielistä poliittista agendaa. Tässä kontekstissa vieraan kädessä oleva kännykkä muuntautuu helposti symboliksi konkreettisesta uhasta. Näin politiikka näyttäytyy nollasummapelinä, jossa turvapaikanhakijan älypuhelin on sinulta pois ja häntä pidetään terroristina.

Viitteet

- 1 Tarkempi ja historiallisempi analyysi samasta aineistosta löytyy äskettäin julkaistusta artikkelistamme (ks. Kotilainen ja Pellander 2021).

Lähteet

Kirjallisuus

Ahmed, Sara 2000: *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. Routledge, Lontoo.

- Ahmed, Sara 2014: *Making Strangers*. Feministkilljoys-blogi. 4.8.2014. <https://feministkilljoys.com/2014/08/04/making-strangers>. Luettu 29.11.2019.
- Allsopp, Jennifer 2017: Agent, Victim, Soldier, Son: Intersecting Masculinities in the European "Refugee Crisis". Teoksessa *A Gendered Approach to the Syrian Refugee Crisis*. Toimittaneet Jane Freedman, Zeynep Kivilcim ja Nurcan Özgür Baklacioglu. Routledge, Lontoo.
- Arcimaviciene, Liudmila ja Baglama, Sercan Hamza 2018: Migration, Metaphor and Myth in Media Representations: The ideological dichotomy of "Them" and "Us". *Sage Open* 8(2) 2018, 1–13.
- Azevedo, Ruben, De Beukelaer, Sophie, Jones, Isla, Safra, Lou ja Tsakiris, Manos 2019: When the Lens is Too Wide: The Visual Dehumanization of Refugees and its Political Consequences. *PsyArXiv*, 16.1.2019.
- Bauman, Zygmunt 1990: *Thinking Sociologically*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Bauman, Zygmunt 2016: *Strangers at Our Door*. Polity, Lontoo.
- Bellanova, Rocco, Gabrielsen Jumbert, Maria ja Gellert, Raphael 2016: *Give Us Your Phone and We May Grant You Asylum*. PRIO Blogs. 17.10.2016. <https://blogs.prio.org/2016/10/give-us-your-phone-and-we-may-grant-you-asylum>. Luettu 29.11.2019.
- Bernhardsson, Josefin ja Bogren, Alexandra 2012: Drink Sluts, Brats and Immigrants as Others: An Analysis of Swedish Media Discourse on Gender, Alcohol and Rape. *Feminist Media Studies* 12(1) 2012, 1–16.
- Bleiker, Ronald, Campbell, David, Hutchinson, Emma ja Nicholson, Xzarina 2013: The Visual Dehumanization of Refugees. *Australian Journal of Political Science* 48(4) 2013, 398–416.
- Bleiker, Ronald (toim.) 2018: *Visual Global Politics*. Routledge, Lontoo.
- Bousfield, Dan 2005: The Logic of Sovereignty and the Agency of the Refugee: Recovering the Political from "Bare Life". YCISS Working Paper 36, lokakuu 2005.
- Chouliaraki, Lillie 2012: *The Ironic Spectator. Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism*. Polity, Cambridge.
- Chouliaraki, Lillie 2017: Symbolic Bordering: The Self-Representation of Migrants and Refugees in Digital News. *Popular Communication* 15(2) 2017, 78–94.
- Chouliaraki, Lillie ja Stolic, Tijana 2017: Rethinking Media Responsibility in the Refugee "Crisis": a Visual Typology of European News. *Media, Culture, Society* 39(8), 1162–1177.
- Chouliaraki, Lillie ja Zaborowski, Rafal 2017: Voice and Community in the 2015 Refugee Crisis: a Content Analysis of News Coverage in Eight European Countries. *International Communication Gazette* 79 (6–7) 2017, 613–635.
- Chun, Wendy Hui Kyong 2006: *Control and Freedom: Power and Paranoia in the Age of Fiber Optics*. MIT Press, Cambridge.
- Cohen, Stanley 2001: *States of Denial: Knowing About Atrocity and Suffering*. Polity, Cambridge.

- Clarke, Simon ja Garner, Steve 2010: *White Identities: A Critical Sociological Approach*. Pluto Press, Lontoo.
- Collins, Patricia Hill ja Bilge, Sirma 2016: *Intersectionality*. Polity Press, Cambridge.
- Dagistanli, Selda ja Grewal, Kiran 2012: Perverse Muslim Masculinities in Contemporary Orientalist Discourse: The Vagaries of Muslim Immigration in the West. Teoksessa *Global Islamophobia: Muslims and moral panic in the West*. Toimittanut George Morgan ja Scott Poynting. Routledge, Lontoo.
- Esses, Victoria ja Medianu, Stelian 2013: Uncertainty, Threat and the Role of Media in promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees. *Journal of Social Issues* 69 2013, 518–536.
- Georgiou, Myria ja Zaborowski, Rafal 2017: *Media Coverage of the "Refugee Crisis": A Cross-European Perspective*. Council of Europe Report. <https://rm.coe.int/1680706b00>. Luettu 29.11.2019.
- Georgiou, Myria 2006: *Diaspora, Identity and the Media: Diasporic Transnationalism and Mediated Spatialities*. Hampton Press, Cresskill.
- Gillespie, Marie, Osseiran, Souad ja Cheesman, Margie 2018: Syrian refugees and the Digital Passage to Europe: Smartphone Infrastructures and Affordances. *Social Media & Society* 4(1) 2018.
- Harney, Nicholas 2013: Precarity, Affect and Problem Solving with Mobile Phones by Asylum Seekers, Refugees and Migrants in Naples, Italy. *Journal of Refugee Studies* 26(4) 2013, 541–557.
- Hellman, Matilda ja Lerkkanen, Tuulia 2017: Kuka on riittävän hyvä pakolainen? *Alusta!* <https://alusta.uta.fi/2017/10/23/kuka-on-riittavan-hyva-pakolainen>. Luettu 29.11.2019.
- Horsti, Karina 20015: *Vierauden Rajat: Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Horsti, Karina ja Pellander, Saara 2015: Conditions of Cultural Citizenship: Intersections of Gender, Race and Age in Public Debates on Family Migration. *Citizenship Studies* 19(6–7) 2015, 751–767.
- Hyndman, Jennifer 2000: *Managing Displacement: Refugees and the Politics of Humanitarianism*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Jaji, Rosemary 2009: Masculinity on Unstable Ground: Young Refugee Men in Nairobi, Kenya. *Journal of Refugee Studies* 22(2) 2009, 177–194.
- Johnson, Heather 2011: Click to Donate: Visual Images, Constructing Victims and Imagining the Female Refugee. *Third World Quarterly* 32(6) 2011, 1015–1037.
- Johnson, Heather 2018: Refugees. Teoksessa *Visual Global Politics*. Toimittanut Roland Bleiker. Routledge, Lontoo.
- Keskinen, Suvi, Norocel, Ov Cristian ja Jørgensen, Martin Bak 2016: The Politics and Policies of Welfare Chauvinism Under the Economic Crisis. *Critical Social Policy* 36(3), 321–329.
- Keskinen, Suvi 2018: The "Crisis" of White Hegemony, Neonationalist Feminities and Antiracist Feminism. *Women's Studies International Forum* 68 2018, 157–163.

- Keskinen, Suvi, Himanen, Markus, Pietarinen, Kati, Böök, Laura ja Sutinen, Aino 2018: Etninen profilointi – arka aihe vai tuttu juttu? Teoksessa *Jakautuuko Suomi? Eriarvoisuus tutkijoiden, toimittajien ja taiteilijoiden silmin*. Toimittaneet Ville Lähde ja Johanna Vehkoo. Into Kustannus, Helsinki.
- Kotilainen, Noora 2016: *Visual Theaters of Suffering. Constituting the Western Spectator in the Age of Humanitarian World Politics*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Kotilainen, Noora 2021: Poliisiautoja, raja-aitoja, joutilaita ja pimeitä katuja: ”Pakolaiskriisin” kuvalliset metaforat suomalaisessa mediassa. Teoksessa *Muuttoliike murroksessa: Mielikuvat, merkitykset, metaforat*. Into Kustannus, Helsinki.
- Kotilainen, Noora ja Pellander, Saara 2021: (Not) Looking Like a Refugee: Symbolic Borders of Habitus in Media Representations of Refugees. *Media History*, 2021, 1–19
- Kristeva, Julia 1992 [1988]: *Muukalaisia itsellemme*. Gaudeamus, Helsinki.
- Laurikainen, Heikki ja Nikkanen, Maija 2019: *Turvassa 2019: Kansalaisturvallisuus Suomessa*. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK, Helsinki.
- Leurs, Koen ja Ponzanesi, Sandra 2018: Connected Migrants: Encapsulation and Cosmopolitanization. *Popular Communication* 16(1), 4–20.
- Maitland, Carleen ja Ying Xu 2015: A Social Informatics Analysis of Refugee Mobile Phone Use: A Case Study of Za’atari Syrian Refugee Camp. *TPRC* 43.
- Malkki, Liisa 1996: Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism and Dehistoricization. *Cultural Anthropology* 11(3), 337–404.
- Moeller, Susan 1999: *Compassion Fatigue: How the Media Sell Disease, Famine, War and Death*. Routledge, Lontoo.
- Niemi, Mari ja Perälä, Annu 2018: Keiden ääni kuului, keiden ”krisistä” puhuttiin? Ylen journalistiset valinnat turvapaikanhakijoita käsittelevissä ohjelmissa. Teoksessa *Media & Populismi: Työkaluja kriittiseen journalismiin*. Toimittaneet Mari Niemi ja Topi Houni. Vastapaino, Tampere.
- Nikunen, Kaarina, 2019: *Media Solidarities: Emotions, Power and Justice in the Digital Age*. Sage, Lontoo.
- Olivius, Elisabeth 2016: Refugee Men as Perpetrators, Allies or Troublemakers? Emerging Discourses on Men and Masculinities in Humanitarian Aid. *Women’s Studies International Forum* 56 2018.
- Osazee, Uyi 2016: *The Reality of Ethnic Profiling in Finland*. Rasmista ja rajoista -blogi. <https://raster.fi/2016/06/21/the-reality-of-ethnic-and-racial-profiling-in-finland>. Luettu 29.11.2019.
- Palander, Jaana ja Pellander, Saara 2019. Mobility and the Security Paradigm: How Immigration Became Securitized in Finnish Law and Policy. *Journal of Finnish Studies* 22, 2019.
- Razack, Sherene 2004: Imperilled Muslim Women, Dangerous Muslim Men and Civilised Europeans: Legal and Social Responses to Forced Marriages. *Feminist Legal Studies* 12(2), 129–174.
- Rettberg, Jill Walker ja Gajjala, Radhika 2016: Terrorists or Cowards: Nega-

- tive Portrayals of Male Syrian Refugees in Social Media. *Feminist Media Studies* 16(1) 2016, 178–181.
- Risam, Roopika 2018: Now You See Them: Self-representation and the Refugee Selfie. *Popular Communication* 16(1) 2018, 58–71.
- Räsänen, Pekka, Näsi, Matti ja Sarpila, Outi 2012: Old and New Sources of Risk: A Study of Societal Risk Perception in Finland. *Journal of Risk Research* 15(7) 2012, 755–769.
- Saarikkomäki, Elsa, Oljakka, Nea, Vanto, Johanna, Pirjatanniemi, Elina, Lavapuro, Juha ja Alvesalo-Kuusi, Anne 2018: Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017: Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä. Turun yliopisto, Turku.
- Segal, Lynne 2008. Gender, War and Militarism: Making and Questioning the Links. *Feminist Review* 88(1) 2008, 21–35.
- Simmel, Georg 1986 [1905] [1923]: *Muodin Filosofia*. Odessa, Helsinki.
- Sisäministeriö 2019: Sisäisen turvallisuuden tila -raportti. <https://sisainen-turvallisuus.fi/sisaisen-turvallisuuden-tila>. Luettu 20.9.2020.
- Sontag, Susan 2003: *Regarding the Pain of Others*. Farrar, Straus & Giroux, New York.
- Statista 2019a: Mobile Phone User Penetration as Percentage of the Population Worldwide from 2013 to 2019. <https://www.statista.com/statistics/470018/mobile-phone-user-penetration-worldwide>. Luettu 29.11.2019.
- Statista 2019b: Number of Smartphone Users Worldwide from 2016 to 2021 (In Billions). <https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-users-worldwide>. Luettu 29.11.2019.
- Szczepanik, Marta 2016: The “Good” and the “Bad” Refugees? Imagined Refugeehood(s) in the Media Coverage of the Migration Crisis. *Journal of Identity and Migration Studies* 10(2), 23–33.
- Vehmas, Susanna 2012: Maahanmuuttokirjoittelu sanomalehdissä. Teoksessa *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Toimittanut Mari Maa-silta. Tampere University Press, Tampere.
- Watson, Scott 2007: Manufacturing Threats: Asylum Seekers as Threats or Refugees. *Journal of International Law and International Relations* 3(95).
- Young, Iris Marion 2003. The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security State. *Signs* 29(1) 2003, 1–26.

Lehdistö

- Aftonbladet* 2017: Afghanerna kämpar för Frihet, med Mangafrisyrer. 22.8.2017.
- Daily Mail* 2015: Migrants Are Using Children “as Human Shields for Men with iPhones” to Justify Arriving in Europe, Says Czech Republic’s Presi-

- dent. 28.10.2015. *Helsingin Sanomat* 2015a: Kännykät ja karttasovellukset pelastavat henkiä "kuoleman matkalla". 29.8.2015.
- Helsingin Sanomat* 2015b: Miten pyöreäposkinen pakolainen julkeaa räpsiä selfie-kuvia, kun kaikki on mennyt? 4.10.2015.
- Helsingin Sanomat* 2015c: Kännykkä turvaa pakolaisen matkaa. 3.8.2015.
- Helsingin Sanomat* 2016: Rasismikeskustelu jatkuu: Perussuomalaisten Hakkaraainen nostaa iPhone-miesten tilalle nyt Converse-miehet. 28.7.2016.
- Helsingin Sanomat* 2019: Sisäministeri Kai Mykkänen lupaa pian lisää toimia ulkomaalaistaustaisten rikollisuuden torjumiseen – valmisteilla noin kymmenen kohdan ohjelma. 11.1.2019.
- Iltalehti* 2015: Turvapaikkapäätökselle rajua kritiikkiä: "Tällainen meritaksipalvelu on käsittämätön". 20.8.2015.
- Länsiväylä* 2014: Espoolainen Kokoomuspomo: "Miksi maahanmuuttajaperheen pitää hankkia uudet lastenvaunut sosiaalituella?". 29.8.2014.
- Me Naiset* 2015: Anu Silfverbergin kolumni: iPhone-miesviha on myös naisvihaa. 1.10.2015.
- Merkur* 2017: Smartphone-Besitz Verboten! Syrer Schreibt, wie Man Zum Idealen Flüchtling Wird. 16.3.2017.
- Metro* 2017: Refugees Can Have Smartphones – Get Over It! 14.7.2017.
- Suomen Kuvalehti* 1939: Espanjan naiset ja Espanjan maa. 4.3.1939.
- Suomen Kuvalehti* 1940: Suurpelon Vallassa. 7.8.1940.
- Suomen Kuvalehti* 1946: Varjon Puolella. 16.3.1946.
- Suomen Kuvalehti* 1948: Rajalla jällelrakennetaan. 10.7.1948.
- Suomen Kuvalehti* 1944a: Viikko Viipurissa. 24.6.1944.
- Suomen Kuvalehti* 1944b: Euroopan evakot. 8.7.1944.
- Suomen Kuvalehti* 1944c: Saksan 40 miljoonaa pakolaista. 9.12.1944.
- Suomen Kuvalehti* 1946: Tämän päivän Saksa. 19.1.1946.
- Suomen Kuvalehti* 1947: Tyhjenevän kaupungin evakko. 8.3.1947.
- Suomen Kuvalehti* 1949: Länsi-Saksan 12 miljoonaa pakolaista. 22.12.1949.
- Suomen Kuvalehti* 1953a: Länsi-Saksan elämää 3: Läpi viiman ja yön. 21.2.1953.
- Suomen Kuvalehti* 1953b: Länsi-Saksan elämää 4: Vailla pysyvää majaa. 14.3.1953.
- Suomen Kuvalehti* 1955: Niitä on jo miljoona. 20.8.1955.
- Suomen Kuvalehti* 1956a: Orjuutta pakoon. 17.11.1956.
- Suomen Kuvalehti* 1956b: Buchsin perjantai. 24.11.1956.
- Suomen Kuvalehti* 1956c: Silta vapauteen. 8.12.1956.
- Suomen Kuvalehti* 1957: Pakolaisen taival on raskas. 12.1.1957.
- Suomen Kuvalehti* 1961: Ennen kuin portit sulkeutuvat. 5.8.1961.
- Suomen Kuvalehti* 1962: Berliinin muurin juurella. 1.9.1961.
- Suomen Kuvalehti* 1965a: Pakolaiset. 20.11.1965
- Suomen Kuvalehti* 1965b: Kotikylä jäi. 20.11.1965.
- Suomen Kuvalehti* 1966a: Lahjaksi saimme, lahjaksi antakaamme. 29.10.1966.
- Suomen Kuvalehti* 1966b: Tule ja auta meitä elämän alkuun. 29.11.1966.

- Suomen Kuvalehti* 1967a: Haluaisitteko kummilapsen Intiasta. 11.11.1967.
Suomen Kuvalehti 1967b: Biafra. 28.10.1967.
Suomen Kuvalehti 1969a: Auta kanssamme. 18.4.1969.
Suomen Kuvalehti 1969b: Muista pakolaista. 7.11.1969.
Suomen Kuvalehti 1971b: Bengalin helvetti. 10.12.1971.
Suomen Kuvalehti 1972: Albaka – Palestiinalaisten turvapaikka. 3.11.1972.
Suomen Kuvalehti 1980: Nälän varjot. 5.9.1980.
Suomen Kuvalehti 1984a: Lääkärrien vallankumous. 19.4.1984.
Suomen Kuvalehti 1984b: Etiopia tarvitsee apua. 16.11.1984.
Suomen Kuvalehti 1986: Pysähtyneet päivät 3.10.1986.
Suomen Kuvalehti 1971a: Berliinin häpeämuurin voitot ja tappiot. 13.8.1971.
Suomen Kuvalehti 1979: Karjalaisten laulu. 5.10.1979.
Suomen Kuvalehti 1991a: Kotimaanne ompi Somalia. 18.01.1991.
Suomen Kuvalehti 1991b: Lannistumattomat. 13.9.1991.
Suomen Kuvalehti 1994: Surullista historiaa evakkotieltä. 23.9.1994.
Suomen Uutiset 2015: Slunga-Poutsalo: Elintasosurffarit käännytettävä pikaisesti – eriarvoistavat tuet poistettava. 21.8.2015.
Talouselämä 2019: Siniset vaativat hallitusta hätäkokoukseen Oulun raiskausten vuoksi. 12.1.2019.
TampereLaininen 2015: Miksi tulee vain nuoria miehiä? Tutkija: Järjestelmämme auttaa väärää ihmisiä. 19.8.2015.
Uusi Suomi 2018: Oulun seksuaalirikokset. Nyt tuli Juha Sipilän lausunto: "Järkyttävä, epäinhimillinen teko". 5.12.2018.

Tietämättömyyttä vastaan

Rasismien kieltäminen rasisminvastaisen kansalaisaktiivisuuden ongelmana

Ville Elonheimo

Anni Rannikko

© <https://orcid.org/0000-0001-5176-8173>

Katri Silvonon

Kymmenkunta rasisminvastaisessa toiminnassa mukana olevaa kansalaisaktivistia, järjestötoimijaa, tutkijaa ja viranhaltijaa on kokoontunut keskustelemaan ajankohtaisista asioista. Vaihdamme kuulumisia ja suunnittelemme yhteistä ohjelmaa rasisminvastaiselle viikolle. Kun alamme lopetella, tähän saakka hyvin vähän keskusteluun osallistunut irakilaistaustainen kollegamme pyytää puheenvuoroa. Hän kertoo olevansa huolissaan Oulun seksuaalirikosten ilmi tulon jälkeisestä ilmapiiristä. Turvapaikanhakijat välttävät ulkona liikkumista myös täällä Joensuussa – erityisesti illalla, yksin ja potentiaalisesti vaarallisissa paikoissa. Moni on viettänyt päiväkausia sisällä eikä uskalla liikkua ulkona ollenkaan. Hänen mukaansa turvapaikanhakijamiehistä tuntuu, että ihmiset pelkäävät heitä. He puolestaan ovat alkaneet pelätä muiden pelkoa ja vihaa, sillä niillä voi olla odottamattomia seurauksia. Rasistinen huutelu on lisääntynyt ja muuttunut aggressiivisemmäksi. Useampi hänen tuttavansa on julkaissut sosiaalisessa mediassa videon, jossa pyytää anteeksi muiden tekoja ja sanoutuu irti seksuaalisesta väkivallasta. Tapa, jolla Oulun rikoksia on julkisuudessa käsitelty, on vastuuttanut kaikki turvapaikanhakijat muutamien teoista. (Ote kenttäpäiväkirjasta 2019.)

Rasistinen syrjintä on tutkimusten mukaan yhteydessä sitä kokevien fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen ja erityisesti syrjinnän kasautuminen voi pahimmillaan vaikuttaa yksilön koko elämäntilanteeseen (Rask ja Erhola 2018). Rasismi voi kutistaa arjen turvalliseksi koettua tilaa hyvin konkreettisesti (vrt. Cadogan 2016), kuten yllä oleva kenttäpäiväkirjalainaus osoittaa. Näitä arjen rasistisia käytäntöjä ja eriarvoistavia rakenteita antirasistinen toiminta pyrkii haastamaan. Tarkastelemme luvussamme kontekstia, jossa rasisminvastaista kan-

salaisaktivismia tehdään ja jossa rasismien olemassaolosta ja olemuksesta jatkuvasti neuvotellaan. Empiirisenä lähtökohtanamme on huomio, että keskeinen osa rasisminvastaista kansalaistoimintaa on se, että aktivistien on jatkuvasti osoitettava ja todistettava rasismien olemassaolo sekä sen vaikutukset yksilöiden arkeen, vaikka ne meistä tuntuvat vastaavalla tavalla ilmeisiltä kuin yllä olevan lainauksen tapauksessa (ks. myös Hervik 2018; Rastas 2018). Vaikka rasismi ja rasismien uhka luovat turvattomuutta monien elämään, rasismien aiheuttama turvattomuus ei näy meistä jokaiselle, sillä usein me emme tiedä – emme halua tietää, meidän ei haluta tietävän tai emme voi tietää – rasismista. Näemme tämän olevan yhteydessä yhteiskunnallisen tietämättömyyden uusintamiseen osana hallintaa (Suoranta ja Ryyänen 2014, 39).

Tutkimuksemme empiirinen konteksti on Joensuun seutu, missä rasisminvastaista toimintakenttää määrittää eri tahojen yhteistyö: järjestöt, seurakunnat, koulutusinstituutiot ja eri alojen viranomaiset toimivat yhdessä. Yhteistyössä on jo vakiintuneita työnjakoa, mutta monesti tullaan tilanteisiin, joissa työnjakoa pitää selvittää toiminnan keskellä. Usein Joensuun seudun rasisminvastainen toiminta nähdään jatkumona 1990-luvun skiniongelma-alkaneelle yhteistyölle. Systemaattisessa yhteistoiminnassa oli kuitenkin vuosien katkos ennen kuin Joensuun seudun rasisminvastainen työryhmä perustettiin vuonna 2009. Tuolloin vasta perustetun Joensuun seudun monikulttuurisuusyhdistys JoMonin toimintapiirissä havaittiin, että arkipäivän rasismi oli lisääntynyt. Myös äärioikeiston uudelleenjärjestäytymisestä oli merkkejä, minkä huomasi myös poliisi, kun rasistisia rikoksia alkoi tapahtua. JoMoni kutsui koolle seudullisen rasisminvastaisen työryhmän keväällä 2009. Perustavassa kokouksessa oli mukana 36 henkilöä järjestöistä, seurakunnista, kunnista ja muun muassa poliisista. Läsä oli myös eri organisaatioiden ylintä ja keski-johtoa, mutta käytännön työryhmäksi muotoutui enimmäkseen asiakastyön taso. Ensimmäisenä kesänä työryhmä seurasi rasismitilannetta kahden viikon välein. (Elonheimo 2013.)

Työryhmän alkuvuosiin kuului tilanneseurantaa, koulutuksia ja kampanjointia muun muassa kaupungissa tuolloin vaikuttaneen rasisminvastaisen Meille saa tulla -kampanjan (Meille saa tulla 2019) rinnalla. Verkostoyhteistyössä tärkeää oli, että tilanteen tullessa, toi-

sin sanoen jonkun kohdattua rasismia, yhteydet muihin toimijoihin olivat valmiina. Nykyään työryhmän tärkein tehtävä on käydä läpi eri tahoille tietoon tulleet rasismitapaukset ja sopia, kuka niitä hoitaa milläkin tapaa. Joensuun seudun rasisminvastaista työryhmää koordinoivat alkuun järjestöt, lähinnä JoMoni ja Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys, mutta vuodesta 2013 koordinointityötä on hoitanut Joensuun kaupunki. Puheenjohtajana työryhmässä on toiminut eri vuosina Itä-Suomen yliopiston aihepiirin tutkija tai JoMonin puheenjohtaja.

Tällä hetkellä erityisesti vastuunjako rasismia kokevien tukemisessa ja eri palveluiden piiriin ohjaamisessa on keskeinen neuvottelun kohde. Erityisesti resurssien vähyyks aiheuttaa ristiriitoja. Kansalaisjärjestöjen pyrkimyksenä on saada kunnallinen sektori ottamaan rasisminvastaista työtä enenevässä määrin vastuulleen, sillä järjestöjen resurssit ovat epävakaat ja suuri osa niiden tekemästä työstä perustuu vapaaehtoistyölle. Rasisminvastaisen toiminnan kontekstia määrittää erilaisten tietämisen näkökulmien keskinäinen kamppailu, joka on yhteydessä yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin, mutta toisaalta myös konsensus siitä, että monenlaista ymmärrystä ja asiantuntemusta tarvitaan. Luvussamme kysymme, miksi rasismi on toimintakontekstissamme niin usein ilmiö, josta ei tiedetä tai jota ei tunnusteta. Kollektiivisesti tehdyn kriittisen autoetnografian perinteestä ammentava tarkastelumme perustuu omaan toimintaamme antirasistisina kansalaistoimijoina Joensuussa. Analysoimme rasisminvastaisen kansalaisaktivismiin ehtoja tässä nimenomaisessa toimintaympäristössä, jota määrittää edelleen osaltaan myös Joensuun maine rasistisena kaupunkina.

Rasismi ja tietämättömyden paikantuneisuus

Rasismi on ideologia, rakenne sekä arjessa eletty ja vahvistettu ilmiö (Essed 1991). Rasismi luo turvattomuutta arkeen niillä, joita rasistinen rakenne sortaa (ks. esim. Ahmed 2003; Cadogan 2016). Vaikka tämän tekstin fokus on arjen turvallisuudessa ja turvattomuudessa, rasismi ymmärretään laajemmin kuin arjen rasismina (vrt. Souto 2011). Rasismi on globaali, hierarkkinen, sorrolle ja rodullistamiselle

perustuva järjestelmä, jota on ylläpidetty jo vuosisatojen ajan (Hervik 2018). Rodullistettujen dehumanisaatio ja siihen läheisesti liittyvä valkoisuuden normatiivisuus ylläpitävät ja luovat rasistisia diskursseja ja käytäntöjä (Essed ym. 2018). Sen vuoksi rasismi tulee näkyväksi juuri yhteiskunnallisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden kautta (van Dijk). Rasismiin liittyy myös valkoisuuden tavanomaisuus (*habitual whiteness*), joka systemaattisesti kieltää ja piilottaa vähemmistöjen syrjintäkokemukset (Hervik 2018). Tieto rasismista (*knowledge of racism*) onkin lähtökohtaisesti niillä, jotka sitä kohtaavat (Essed 1991).

Antirasismi puolestaan on interventio: rasististen käytäntöjen aktiivista haastamista. Siinä on keskeisellä tavalla kyse rasismista oppimisesta. (Rastas 2019.) Meidän kolmen tapauksessamme antirasismi määrittynyt pitkälti valkoisen liittolaisuuden kautta, jolloin antirasistista toimintaamme tulisi määrittää rodullistettujen vähemmistöjen tiedon ensisijaisuus. Tutkimuksessa rasisminvastaista toimintaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että se ei pura rasistisia rakenteita vaan pahimmillaan jopa ylläpitää ja uusintaa niitä (Armila, Rannikko ja Sotkasiira 2017; Harinen ja Rannikko 2013; Seikkula 2017). Tulkitsemme tämän liittyvän siihen, että rasismista ei tiedetä: siitä ei joko voida tai haluta tietää. Tietämättömyys voi siis olla myös piittaamattomuutta, huomiotta jättämistä tai jopa tiedon ohittamista (Valkonen 2018, 14). Tässä analyysissä keskitymme rasisminvastaisen toiminnan kontekstin tarkasteluun. Kiinnittämällä huomiomme kontekstiin pyrimme välttämään rasismia ylläpitävien historiallisesti muotoutuneiden rakenteiden ohittamisen sekä rasismin paikantamisen yksilöihin (Vaught 2008). Tämä on samalla myös tutkimuseettinen kysymys, johon palaamme seuraavassa luvussa.

Epistemologinen analyysikehys, jota hyödynnämme empirian jäsentämiseen, on tietämättömyyden taksonomia (*taxonomy of ignorance*), joka on alun perin kehitetty feministisen liikehännän tarkasteluun (Tuana 2006). Kun rasismia katsoo tässä kehyksessä, se määrittynyt ilmiöksi, josta voisimme tietää, mutta emme erinäisistä syistä tiedä. Lähtökohtana on, että tietämättömyys on vastaavalla tavalla paikantunutta kuin tietäminen (Tuana 2006; vrt. esim. Skeggs 1999; Sprague 2016). Paikantuneisuus tarkoittaa sitä, että tietämättömyys on yhteydessä heihin, jotka eivät tiedä (tai meihin, jotka emme

tiedä). Tällöin tietämättömyys rasismista ja sen luomasta turvattu-
muudesta määrittyy ilmiöksi, jolla on yhteiskuntapoliittisia syitä ja
seurauksia. Yhteiskunnallinen muutos puolestaan lähtee tietämättö-
myyden vastaisesta taistelusta, sillä tietämättömyys ylläpitää olemas-
sa olevia yhteiskunnallisia rakenteita (Suoranta ja Ryyänen 2014,
39). Rasismista tietäminen onkin yksi rasisminvastaisen toiminnan
peruslähtökohdista, kuten Suoranta ja Ryyänen (2014, 39) esittävät,
”ihmisillä on mahdollisuus oppia yhteiskunnan toimintatavat ja
muuttaa niitä”.

Nancy Tuanan (2006) kehittämä tietämättömyyden taksonomia
tarjoaa rasismista tietämättömyyden selityksiksi kuutta näkökulmaa,
joita luvussa keskustelutamme empirian kanssa. Ensinnäkään emme
tiedä, koska tieto ei ole yhteydessä tämän hetken intresseihin. Tämä
tarkoittaa sitä, että me kyllä tiedämme, ettemme tiedä, mutta emme
halua tietää. Toinen selitys on se, että vallitseva tieto ja intressit estävät
tietämisen. Emme siis edes tiedä, ettemme tiedä. Kolmas tietämättö-
myyden syy on se, että tiettyjen ryhmien tietämättömyyttä pidetään
systemaattisesti yllä. Tietämättömyydestä hyötyvät eivät halua mei-
dän tietävän. Neljäs tietämättömyyden rakentaja on itsepäinen tietä-
mättömyys. Tämä viittaa siihen, että tietämättömyys ei ole passiivista,
vaan se on tahallista huomiotta jättämistä. He eivät (tai me emme)
tiedä, eivätkä edes halua tietää. Viides tietämättömyyden tuottami-
sen tapa on konstruoida jotkin – yleensä sorretut – ryhmät epäluotet-
taviksi. Tässä on kyse tietämättömyydestä, joka perustuu tietämättö-
mien kategorian luomiseen. Kuudes tietämättömyyden näkökulma
– rakastava tietämättömyys – viittaa vahvimmin tietämättömyyden
paikantumiseen ja tutkimuksen epistemologisiin lähtökohtiin: em-
me voi tietää, sillä kaikki kokemukset eivät ole jaettuina. Hyväksymme
sen, mitä emme voi tietää.

Näistä lähtökohdista tutkimuksemme teoreettinen kysymys mää-
rittyy seuraavasti: Mitä selityksiä rasismista tietämättömyydelle voim-
me löytää, kun keskitymme tarkastelemaan rasisminvastaisen kansa-
laistoiminnan kontekstia? Erilaisten selitysten tarkastelun lisäksi kes-
kitymme analysoimaan sitä, mitä seurauksia rasismista tietämättö-
myydellä on rasisminvastaiselle toiminnalle ja rasismia kokevien
arjen turvallisuudelle.

Kollektiivinen kriittinen autoetnografia

Kutsumme tutkimuksellista lähestymistapaamme kollektiiviseksi ja kriittiseksi autoetnografiaksi. Siinä kriittisen etnografian perinne yhdistyy kollektiivisesti toteutettuun autoetnografiseen reflektioon. Tutkimusotettamme määrittää käytännössä merkittävimmin se, että olemme itse tutkimuskenttämme toimijoita: pohjoiskarjalaisessa rasisminvastaisessa toiminnassa tiiviisti mukana olevia kansalaisaktiivisteja. Tässä tutkimuskentälle – samoin kuin tutkijuuden kentälle – paikantumisemme on moniulotteista ja perustuu erilaisissa tutkijapositioissa työskentelevien yhteistoimintaan. Kaksi meistä työskentelee kansalaisjärjestössä rasisminvastaisen työn parissa ja yksi toimii tutkijana yliopistossa ollen samalla myös aktiivinen kansalaisjärjestötoimija. Meistä jokainen on ollut keskeisissä rooleissa pohjoiskarjalaisessa rasisminvastaisessa kolmannen sektorin toiminnassa vähintään kymmenen vuoden ajan. Sekä tämä eräänlainen kaksoisroolimme että se, että vain yksi meistä on yliopistossa työskentelevä tutkija, tarkoittaa tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan perinteisen rooli- ja työnjaon sekoittamista ja väljentämistä: sitä, että tutkijat toimivat ja toimijat tutkivat (Suoranta ja Ryyänen 2014, 278).

Tarkastelemme rasisminvastaisen kansalaistoiminnan kontekstia kansalaisjärjestötoimijoiden ja -aktivistien positiosta käsin tietoa kollektiivisesti tuottaen, kokemuksistamme keskustellen ja niitä jäsentäen (vrt. Aho ym. 2017). Tutkimusaineistomme toimii eletty ja ylöskirjattu kansalaistoiminnan arki (Ahmed 2017, 215), ja tutkimuskenttänämme on rasisminvastainen toiminta Pohjois-Karjalassa. Käytännössä rasisminvastaisessa toiminnassamme on kyse vaikuttamistyöstä, koulutuksien ja keskustelujen ja muiden tilaisuuksien järjestämisestä sekä yksittäisiin arjen turvallisuutta horjuttaneisiin rasismitapauksiin reagoinnista sekä niiden selvittämisessä avustamisesta. Suuri rooli tässä työssä on myös rasismien olemassaolon ja sitä vastaan toimimisen perustelemisella erilaisissa ympäristöissä: mediassa, paneelikeskusteluissa, oppilaitoksissa, kuntapäätäjien tai viranhaltijoiden kokoontumisissa, poliisilaitoksella, mielenosoituksissa ja niin edelleen – sekä myös kansalaistoiminnan arjessa toisillemme.

Tutkimuksemme perustuu kollektiivisen työskentelytavan omaksumiseen kentällä olemisesta raportointiin saakka. Olemme työstä-

neet arjen toiminnassamme tekemiämme havaintoja kollektiivisesti ja sovitelleet niitä yhdessä teoreettisiin raameihin. Aloitimme luvun työstämisen muistelemalla tapauksia, jotka resonoivat tietämättömyyden taksonomian kanssa. Autoetnografian toteuttamisemme perustuu siis tapahtumien mieleen palauttamiseen ja niiden merkityksellistämiseen nykyisyyden ja aivan erityisesti analyysikehyksemme näkökulmasta. Aineiston epistemologinen erityisyys liittyy juuri muistelemiseen, sillä ”muistitieto kertoo ensisijaisesti tapahtumien merkityksestä eikä niinkään itse tapahtumista, vaikka toki sen avulla pyritään myös selvittämään, mitä menneisyydessä on tapahtunut” (Rannikko 2012, 73). Tapahtumista esittämämme kuva on tietenkin meidän subjektiivisen tulkintamme tulosta, emmekä pyrikään spekuloidaan muiden kentän toimijoiden motiiveja. Valtaosa keskusteluissa käsitellyistä tapauksista olivat sellaisia, että me kaikki kolme olimme olleet niissä jollain tavalla osallisina. Muistelun aikajänne kattaa koko rasisminvastaisessa aktivismissa mukana olon aikamme, joka kahdella meistä yltää 1990-luvulle saakka. Keskustelimme enimmäkseen melko ajankohtaisista ja äskettäisistä tapahtumista. Joistain tilanteista oli kuitenkin kulunut jo useampi vuosi, jolloin pyrimme jälkikäteen ja yhteisesti konstruoimaan tapahtumien kulun. Muistelussa aiemmin tapahtuneet asiat merkityksellistyvätkin tämän hetken intressien kautta. Huomasimme myös, että monet ajallisesti kaukaiset tapahtumat toistuvat yhä nykypäivänä tai linkittyvät tämän päivän tapahtumiin. Tässä tekstissä esitettäväksi valitsimme ne tapaukset, jotka kuvaavat rasisminvastaisen toiminnan kontekstia monipuolisimmin.

Autoetnografian perinteelle uskollisesti tutkimme etnografista katsetta hyödyntäen itseämme (auto) ja omaa toimintaamme suhteessa tutkimuskenttämme muihin toimijoihin ja toimintakontekstiin (Boylorn ja Orbe 2016, 17; Denzin 1997, 227). Tämä näkyy siinä, että tulkitsimme ja esitämme aineistoja omaelämäkerrallisuutta hyödyntäen: olemme tutkimamme yhteisöjen jäseniä, jolloin sekä vaikuttamme osaltamme kentän tapahtumiin että tulkitsimme niitä omista subjektiivisista asemistamme käsin. Tällöin tarkastelemme antirasistista kansalaisaktivismia ”minän kautta” eli toimimalla itse yhtenä tutkittavan ilmiön alkuperäisistä lähteistä. (Vrt. Ojanen 2008, 6, 11; Rannikko 2012, 73.) Kollektiivisuus on meille yhdessä ajattelua, kes-

kustelua, keskinäistä kysymysten esittämistä ja yhteistä vastausten puntarointia, yhteisesti tehtyjä moraalisia pohdintoja sekä yhdessä kirjoittamista. Yhdessä raportointiin liittyy ajatus yhteisesti jaetusta vastuusta. Yhdessä on myös helpompi haastaa hegemoniseksi määrittyvää tietämistä ja tietoa, joita analysoimme paikoin kriittisestikin.

Lähestymistapaamme määrittää myös kriittinen etnografia ja sen mukana tuleva tutkimuksen julkilausuttu poliittisuus. Lähtökohtanamme on sen mukaisesti tutkijan eettinen vastuu tarkastella elettyyn elämään heijastuvia sarron ja eriarvoisuuden prosesseja, asettua sorrettujen puolelle ja pyrkiä tutkimuksella muutokseen. Tällöin tutkija – tai tapauksessamme aktivistitutkija ja tutkija-aktivisti – ei ole viaton tarkkailija, vaan yksi tutkimuskentän toimijoista, jolla osalltaan on moraalinen vastuu tapahtumista. (Boylorn ja Orbe 2016, 15; Madison 2012; Suoranta ja Ryyänen 2014, 172–173.) Tutkijoina tämä vastuu sitoo meitä myös tutkimuksen raportoinnissa: emme kaudistele Pohjois-Karjalassa ilmenevää rasismia ja rasisminvastaisen toiminnan ongelmia. Autoetnografia tuo kuitenkin mukanaan erityisen ongelman tutkimuskohteen suojaamisen suhteen, sillä tutkijan tulee refleksiivisyyden hengessä eksplikoida oma asemansa tarkasteltavassa yhteisössä (Rannikko 2012, 74). Vaikka kirjoitamme yksittäisistä tapauksista, joissa rasismista ei tiedetä tai välttämättä edes haluta tietää, ei tarkoituksenamme ole tarjota yksittäisiä esimerkkejä, joita lukija voi kauhistella ja joita vasten peilata omaa antirasistista toimintaansa tai ajatusmaailmaansa. Siitä huolimatta, että analysoimme kentän tapahtumia kriittisesti, emme pyri vahingoittamaan tai asettamaan naurunalaiseksi tutkimuskenttämme toimijoita tai leimaamaan Pohjois-Karjalaa erityisen rasistiseksi maakunnaksi. Sen sijaan yritämme etnografian hengessä esimerkkien avulla osoittaa, että pohjoiskarjalainen rasisminvastaisen toiminnan konteksti on osa sitä epistemologista järjestystä, jossa rasismia ei oteta vakavasti tai edes nähdä. Rasismia vastaan kirjoittaminen velvoittaa meidät tuomaan esiin tämän kontekstin, joka määrittelee sosiaalista todellisuutta paljon tutkimuskohdettamme ja Pohjois-Karjalaa laajemmin. (Vrt. Vaught 2008, 570, 575, 585.)

Etnografisessa tutkimuksessa paikantuneisuuden politiikka on osa tutkimuseettistä reflektiota mutta myös epistemologinen kysymys (ks. esim. Madison 2012; Ojanen 2008). Siksi on olennaista pohtia, kuin-

ka oma paikantumisemme rasismiin, rodullistamisen ja valkoisuuden rakenteisiin vaikuttaa siihen, mitä me voimme tietää. On selvää, että me valkoisina, suomea puhuvina ja Suomessa syntyneinä kuulumme niihin, jotka hyötyvät rasismista ja joita valkoisuuden normatiivinen asema nostaa (ks. esim. Rastas 2018). Meillä kaikilla on korkeakoulututkinto ja sen myötä paikannumme keskiluokkaisuuden mahdollistamiin toimintarakenteisiin. Tämä kaikki tuo mukanaan velvollisuuden hyödyntää etuoikeuksiamme, mutta myös piilottaa meiltä sortoa, rasismia ja sen seurauksia (Rastas 2018, 373; Suoranta ja Ryyänen 2014, 172–173; Tuana 2006, 16). Siitä huolimatta, että yksi meistä toimii tutkijana, rasisminvastaisen toiminnan kentällä edustamme julkisten instituutioiden ulkopuolista asiantuntijuutta, jolle ei anneta yleensä suurta painoarvoa (ks. tämän luvun tulokset).

Antirasistinen tekeminen on rasismista ja antirasismista oppimisen paikka (Rastas 2019). Tämän tekstin työstämisen keskeisenä tavoitteenamme on ollut vastaava kollektiivinen oppiminen, sillä tekstiä kirjoittaessamme meillä on ollut mahdollisuus kriittiseen toimintamme reflektointiin (vrt. Suoranta ja Ryyänen 2014, 279). Toivomme, että analyysistä on hyötyä käytännön rasisminvastaisessa työssä meille ja muille, sillä suomalaista (ja pohjoiskarjalaista) antirasistista aktivismia tutkittaessa on havaittu, että usein se ei onnistu haastamaan rasistista maailmanjärjestystä vaan pahimmillaan jopa uusintaa tätä (Armila, Rannikko ja Sotkasiira 2017; Harinen ja Rannikko 2013; Rastas 2018; Seikkula 2017).

Miksi emme tiedä rasismista?

Tarkastelemme seuraavaksi esimerkkien kautta, mitä selityksiä rasismista tietämättömyydelle nousee esiin rasisminvastaisessa kansalais-toiminnassa ja mitä seurauksia tietämättömyys aiheuttaa toisaalta toiminnalle itselleen ja toisaalta rasismia kokevien arjen turvallisuudelle.

“Meillä ei ole tähän resursseja.” Rasismin kieltäminen ja työekonomia

Joensuun keskustassa on tapahtunut keskellä päivää rasistisin motiivein tehdyksi epäilty pahoinpitely. Ei tällaista tietenkään aivan jatkuvasti ta-

pahdu, mutta ei tämä ole myöskään mitenkään ainutlaatuista. Tällä kertaa uhrit ovat yliopisto-opiskelijoita, ja yliopiston kansainväliseksi ja koulutusvientä harjoittavaksi korkeakouluksi profiloitumisen vuoksi tapaus saa muita vastaavia tapauksia enemmän huomiota. Sekä yliopisto että kaupunki sanoutuvat irti rasismista yhteisessä tiedotteessaan. Pahoinpitelyä koskevassa uutisoinnissa poliisi rauhoittelee, että heidän tilastoissaan on vain tämä yksi rasistisin motiivein tehty pahoinpitely koko kuluvana vuonna. Eletään jo syksyä, ja tiedämme, että vastaavia tapauksia on enemmän. Yritämme kertoa kokouksessa jos toisessakin, että tilastoissa on nyt jotain pahasti vialla, mutta meitä ei uskota. Meistä tuntuu, että he eivät edes halua tietää, että tilanne on vakavampi kuin poliisin tilastot osoittavat. (Ote kenttäpäiväkirjasta 2019.)

Edellisestä esimerkistä käy hyvin ilmi, että rasismista tietäminen ei aina ole yhteydessä tämän hetken intresseihin – tässä tapauksessa siihen, mitä tilastot osoittavat, ja siihen, että Joensuun kaupunki säilyttää maineensa paikkana, jossa rasismiin on menestyksekkäästi puututtu. 1990-luvun skin-ilmion aiheuttamasta häpeästä irrottautuminen kesti kauan (Harinen ym. 2001, 163) ja vaikuttaa edelleen siihen, kuinka rasismista voi kaupungissa puhua. Kuitenkin jo 1990-luvulla tutkijat osoittavat, että rasismista oli lopulta tullut asioiden normaali tila, ”tuttu ja tavanomainen paha”: kun siitä ei päästy eroon, julki-suuskynnyksen ylittivät enää vain kaikkein vakavimmat tapaukset (Harinen ym. 2001, 170). Tietämisen ja tietämättömyyden taustalla vaikuttavat intressit johtavat tilanteeseen, jossa ollaan tietoisia, ettei rasismista ja sen laajuudesta välttämättä tiedetä kaikkea, mutta siitä ei lopulta edes halua tietää enempää.

Kaksikymmentä vuotta sitten kaupungissa vallinnut rasismiongelma haluttiin painaa villaisella ja vaieta. Silloin keskeinen syy oli neuvottomuus: ei tiedetty, mitä uuden ilmiön kanssa pitäisi tehdä, eikä ymmärretty, miten vakaviin seurauksiin vaikeneminen voi johtaa (Puuronen 2001, 26). Tässä ajassa halua olla tietämättä perustellaan usein työekonomialla: se, että todella tietäisi rasismin laajuudesta ja sen hienovaraisista ilmenemismuodoista, aiheuttaisi moraalisen velvollisuuden toimia. Tämä näkyy myös siinä, millaista rasismia pidetään puuttumista edellyttävänä. Jos nähdään, että puuttumista vaativaa rasismia on vain väkivaltarikoksina ilmenevä ja verrattain korkeaksi jääneen uutiskynnyksen ylittävä rasismi, puuttumisen

taakka pienenee ja rasismiongelman ratkaiseminen voidaan jättää kaikessa hiljaisuudessa poliisin vastuulle.

Sama intressiristiriita näkyy kokemuksemme mukaan myös poliisin haluttomuudessa ymmärtää, että rikosilmoituksen tekijälle tulisi tarjota erityistä tukea ja neuvoja, kun ilmoitettavana on rasistisin motiivein tehty rikos. Käymiemme keskustelujen perusteella näyttää siltä, että poliisi ei esimerkiksi näe tarpeelliseksi, että asianomistajarikoksen (joita rasistisin motiivein tehdyt rikokset useimmiten ovat) rikosilmoitusta vastaanotettaessa olisi hyvä selittää, mitä rangaistuksen vaatiminen tarkalleen tarkoittaa. Poliisin mukaan kaikilla on periaatteessa mahdollisuus selvittää, että asianomistajarikoksissa rikostutkinnan aloittaminen käytännössä edellyttää rangaistuksen vaatimista. Myös rikoksen uhreille suunnattuihin palveluihin ohjaamiseen olisi tarpeen kiinnittää tavallista enemmän huomiota. Poliisin suhtautumisen taustalla on ajatus siitä, että kun kaikille tarjotaan sama palvelu, kaikki tulevat kohdelluksi tasa-arvoisesti (vrt. resurssien ja mahdollisuuksien tasa-arvo, esim. Therborn 2014). Kokemuksemme mukaan tämä johtaa helposti siihen, että kaikki eivät saa samaa tietoa ja tukea. Poliisin intressinä rasismien suhteen näyttää olevan vain se, onko rikosta tapahtunut. Syvempi ja laajempi rasismien ymmärtäminen ei ole poliisin työn ja poliisille ohjattujen resurssien kannalta relevanttia.

Näin päädytään usein tilanteisiin, joissa erilaisista asiantuntijapositioneista toimivat määrittävät, mikä on rasismia ja milloin siihen on puututtava. Rasismien kieltämisen yhteydessä onkin olennaista pohdita, kenen intressejä tietämättömyys milloinkin palvelee. Tietämättömyyden voi nähdä palvelevan ainakin niitä, joilla olisi vastuu toimia rasismia vastaan, ainakin jos oletetaan lähtökohdaksi työekonomia: miten joutuisi käyttämään mahdollisimman vähän työaikaansa. Esimerkiksi erilaisten kotoutumistoimenpiteistä vastaavien viranhaltijoiden intresseissä ei välttämättä ole tietää heidän asiakkaidensa kohtaamasta rasismista. Riittämätön resursointi on toki ongelma, joka on yksittäisiä viranhaltijoita laajempi yhteiskunnallinen ja poliittinen kysymys. Ongelma on yhteiskunnallisesti resurssikeskustelua laajempi: kotoutumiseen liittyvässä työssä fokus on yleensä ”kotoutettavassa”, ei yhteiskunnassa. Onkin huomattu, että ainakin julkisessa keskustelussa rasismi on ilmiö, jota selitetään riittämättömällä tai

vääränlaisella kotoutumisella, jolloin myös rasismien osalta fokus on sitä kohtaavassa yksilössä (vrt. Rastas 2018, 363).

Niukat resurssit määrittävät rasisminvastaisen työn kontekstia. Jos rasismista alkaa kysellä, käy ilmi, että siihen pitää perehtyä, mikä taas vie aikaa. Kokemuksemme mukaan tietoa saadakseen pitää luoda luottamuksellinen ja kiireetön suhde (joka vasta aikaa viekin) ja opetella tunnistamaan rasismikokemukset ihmisten puheista. Voi olla, että jossain sivulauseessa vihjataan rasismista, jolloin tähän pitäisi osata tarttua ja kysellä lisää. Nyt kuulemme, että arjen rasismista on viranomaisten toimesta kysely, mutta juuri kukaan ei ole silti kertonut heille kohdanneensa rasismia. Kyse on ennen kaikkea siitä, että luodaan turvallinen tila kertoa ja tarjotaan apua esimerkiksi rikosilmoituksen tekemiseen. Päätös resurssien ohjaamisesta ja työn priorisoinnista on yhteydessä etuoikeuksiin ja alistussuhteisiin, sillä päätöksen voi tehdä vain ihminen, joka ei itse kohtaa rasismia. Muille rasismien kanssa tekemisiin joutuminen ei ole valinta, jonka voi tehdä.

”Me osaamme tämän jo!” Valkoinen toimintakonteksti

Olemme järjestäneet antirasismia käsittelevän seminaarin yliopistolla. Mukana järjestelyissä on pieni joukko tutkijoita ja kansalaisaktivisteja. Seminaarin kahvitauolla opiskelijamme tulee juttelemaan kanssani. Hän ihmettelee, miksi ei-valkoisena rodullistetuksi tulevia puhujia ja työpaikanvetäjiä on niin kovin vähän, vaikka seminaari käsittelee rasismia. Onko järjestäjissä ja ohjelmasta päättäneissä yhtään ihmistä, joka katsoisi asiaa muusta kuin valkoisuuden näkökulmasta? Nyt nimittäin näyttää siltä, ettei ole. Joudun häpeillen myöntämään, että olemme jälleen kerran järjestäneet rasisminvastaisen tapahtuman, jonka suunnittelussa olemme kyllä hartaasti miettineet, mitä teemme, jos äärioikeistolaisia saapuu paikalle, mutta emme sitä, että olisimme palkanneet seminaarijärjestelyihin mukaan tutkijan tai aktivistin, joka osaisi miettiä sisältöä ja tavoitteita rodullistettujen vähemmistöjen näkökulmasta. Myöhemmin mietin, miksi vannomme rodullistetuksi tulevien tiedon ensisijaisuuden nimiin ja kuitenkin lopulta toimimme heidän tietonsa ohittaen. Keksinkin mielessäni kaikenlaisia toimintaamme puolustelevia tekosyitä, mutta myös tajuan, että emme todella taida tietää, ettemme edelleenkään tiedä tarpeeksi rasismien ja antirasismien peruslähtökohdista. (Ote kenttäpäiväkirjasta 2019.)

Yllä oleva kertomus osoittaa, että tiedämme, ettei meillä Pohjois-Karjalassa ole tarpeeksi rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvia rasisminvastaisessa toiminnassa mukana olevia ja määrittelyvaltaa omaavia aktivisteja, mutta emme ymmärrä, miten suuresti se lopulta määrittää toimintaamme. Valkoisen enemmistön näkökulmien on havaittu hallitsevan antirasistista toimintaa varsin yleisesti (Rastas 2018, 366; Seikkula 2017). Yllä oleva esimerkki osoittaa, että tietomme siitä, että valkoiset liittolaiset eli me olemme tärkeitä, estää meitä näkemästä, että rasisminvastaisessa toiminnassa olisi todella syytä tehdä tilaa rodullistetuksi tuleville. Tämän vuoksi emme huomaa ja tiedä, miten rodullistettujen aktivistien lähes totaalinen puuttuminen – tai ainakin hyvin pieni määrä – lopulta vaikuttaa rasisminvastaisen toimintamme sisältöihin. Rasisminvastaista toimintakontekstia määrittää se, että nykytieto ja siten myös toiminta on yhteydessä rodullistettuja vähemmistöjä sortaviin ja valkoisia nostaviin rakenteisiin. Rasismien tutkimus on osoittanut arjen rasismien – siis ihmisten arjessa näkyvän ja ilmenevän rasismien – ilmiöksi, jota enemmistö ei yleensä näe, mutta jonka rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvat tunnistavat. Siksi me valkoiset aktivistit emme edes aavista, ettemme tiedä rasismista, sen ilmenemisestä ja erilaisista antirasistista ratkaisuista tarpeeksi. (Essed 1991; Souto 2011; Tuana 2006.)

Valkoinen ja pohjoismaainen viattomuus piilottaa rasismien myös muulla tavalla. Pohjoismaalaisina meille on opetettu, ettemme ole osa rasistista maailmanjärjestystä, koska Pohjoismaat ovat poikkeuksellisen tasa-arvoisia ja yhdenvertaisia. Meille on myös opetettu, ettei Suomi ole osa kolonialismin suurta kertomusta ja historiaa – ei ainakaan samalla tavalla ja yhtä vakavasti kuin monet muut valtiot. (Hervik 2018; Rastas 2018.) Saatamme myös tietää, että 1990-luvulla Joensuussa oli rasismia, mutta sen jälkeen kaupungissa on ryhdytty systemaattisiin rasisminvastaisiin toimiin. Rasismien olemassaolon kiistäminen perustuu tälle ”toiselle” tiedolle ja saa vahvistusta siitä, että emme itse näe rasismia arjessamme. Kiistämme rasismien sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla: me emme ole rasisteja eikä tämä ole rasistinen yhteiskunta. (Van Dijk 1992, 89; Essed 1991.) Rasismi onkin tyypillisesti ilmiö, joka on jossain muualla – ei meidän keskuudessamme, ei tässä ajassa ja paikassa eikä ainakaan minussa. (Ahmed 2012; Seikkula 2017.)

Rasisminvastaisen kansalaisaktiivisuuden toimintakontekstia voikin luonnehtia rodullistetun eriarvoisuuden olemassaolosta vaikenevaksi (*post-racial*). Tässä kontekstissa rasismi on epäpoliittisoidua ja rodullistamalla tuotetun eriarvoisuuden olemassaolo lähtökohtaisesti kiistetään. Tällöin rasismi paikannetaan historiaan, johonkin muuhun paikkaan, tiettyyn ryhmään (esimerkiksi työväenluokkaan, maalaisiin tai äärioikeistoon) tai se nähdään poikkeuksena pääsääntöisesti antirasistisessa yhteiskunnassa. (Ahmed 2012; Hervik 2018; Rastas 2018, 360; Seikkula 2017.) Samasta ilmiöstä voi lukea myös vuosituhanen vaihteen Joensuuta käsittelevästä tutkimuksesta: kaupungin ja kaupunkilaisten vastuuta rasismista pestiin pois sillä, että ongelma paikannettiin yhteisöstä eristettyyn ja muista poikkeavaan nuorisoryhmään. Joensuulaiset olivat viattomia sijaiskärsijöitä, joiden maineen skinit pilasivat. Näin muut, ei-skinit, voitiin esittää moraalisesti oikein toimivina ja puhtaina. (Harinen ym. 2001, 151, 166.)

Rasismista keskustelemattomuus on johtanut siihen, ettei meillä ole edes sanastoa ja käsitteitä näiden keskustelujen käymiseen (Rastas 2018). Siksi siitä puhuminen on vaikeaa. Koska meidät on opetettu ajattelemaan, että elämme yhteiskunnassa, jossa ei ole systemaattista rasismia, rasismien – erityisesti rakenteellisen rasismien – sijaan sorrosta on helpompi puhua ”erilaisina yhdessä” -retoriikan kautta ja moninaisuuden näkökulmista käsin. Rasismista ei haluta puhua myöskään siksi, että enemmistö hyötyy rakenteellisesta rasismista (Latif ja Jeppesen 2007; myös Seikkula 2017.) Olemme huomanneet rasisminvastaisia koulutuksia eri tahoille tarjotessamme, että rasismien sijaan eri instituutioissa puhutaan mieluummin helpommista asioista: toivotaan rasisminvastaisen koulutuksen sijaan kiusaamisen vastaista, kulttuurien välisiä eroja tai moninaisuutta positiivisten määreiden kautta käsittelevää koulutusta (ks. myös Rastas 2018, 363; Souto 2013). Rasismi on sanana ikävä ja ilmiönä sellainen, että sitä ei haluta tuoda ”meidän” keskuuteemme edes sen vastustamisen varjolla (Hervik 2018, 10).

Tyypillistä on myös, että rasismien sijaan keskitytään johonkin rinnakkaiseen ilmiöön, josta halutaan tietää. Esimerkiksi poliisi on ilmoittanut, ettei koe tarpeelliseksi keskustelua tai koulutusta siitä, kuinka kohdata ja auttaa rasismien uhreja tai täsmällisemmin tunnistaa rasistinen motiivi rikoksen yhteydessä, sillä heidät on jo koulu-

tettu rasismien tunnistamiseen. Poliisin näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että he uskovat tunnistavansa rasismien siltä osin kuin se rikosasioissa ja oikeusjärjestelmän nyky-ymmärryksen ja -tulkinnan näkökulmasta on heidän mielestään tarpeen. Näin nykytieto, ”tiedämme jo rasismista”, tekee laajemman rasismista tietämisen vaikeaksi. Kun poliisilta on vaadittu tehokkaampia toimia ja sensitiivisyyttä rasismien tunnistamiseen julkisuudessa tai luottamushenkilöiden välityksellä, he ovat vastanneet kertomalla erilaisista uusista toimintatavoistaan, kuten rasismiin liittyvistä sisäisistä koulutuksista tai kummipoliisista, joka vierailee vastaanottokeskuksissa tekemässä poliisia tutuksi ja osallistuu rasisminvastaisen työryhmän toimintaan. Käytännössä kummipoliisia ei kuitenkaan ollut nimettynä lähes vuoteen, ja kun tehtävään vihdoinkin nimitettiin henkilö, hänet siirrettiin parin kuukauden kuluttua toisiin tehtäviin. (Itä-Suomen poliisilaitos 2019.)

Nykytietämyksen piilottama tietämättömyys rasismista asettaa rasisminvastaiselle toiminnalle erityisen tehtävän. Rasisminvastaisten toimijoiden tulee palauttaa rasismista ja rodullistamisesta tietäminen niille ihmisille, joita rasistiset rakenteet sortavat, ja vaatia heille puhetilaa. Tällöin valkoisen enemmistön tulee muistaa, ettei riitä, että rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluville tarjotaan roolia ”kokemusasiantuntijoina” tai houkutellaan heitä mukaan valmiiksi suunniteltuun ja raamitettuun toimintaan, kuten perinteisesti on tapana. Ideana ei tällöin ole ”antaa ääntä”, sillä ihmisillä on jo ääni ja tavoitteet riippumatta meistä. (Hubara 2017; Rastas 2018, 367.) Aktivismissa tulee tietoisesti olla viemättä tilaa niiltä, joita rasismi omakohteisesti koskettaa negatiivisesti. Näin myös me, joita rasismi ei paina vaan nostaa yhteiskunnallisissa hierarkioissa, opimme rasismista ja antirasismista.

”Me hoidamme tämän!” Tietämättömyyden ylläpitäminen vaikenemalla

Mietimme kokouksessa, pitäisikö mediassa puhua rasismien lisääntymisestä kuultuamme, että kaupunkilaisia muuttaa pois rasismien takia. Useampi osallistuja kuitenkin torppaa idean siksi, että se aiheuttaisi imagohaittaa Joensuulle, joka on juuri pääsemässä 1990-luvun rasismipääkaupungin maineesta. Rasismista puhuminen antaisi ymmärtää, että ra-

sismiongelma on palannut kaupunkiin. On parempi, että kaupunki voi reagoida ongelmiin ennen kuin asiasta tehdään julkista. (Ote kenttäpäiväkirjasta 2019.)

Yllä oleva esimerkki osoittaa, että rasisminvastaisen toiminnan kontekstissa rasismi on usein ongelma, josta ei haluta puhua julkisesti. Rasisminvastaisia julkilausumia näkee julkisessa keskustelussa jonkin verran, mutta siitä, miten rasismia aiotaan käytännössä vastustaa, ei julkisesti juuri keskustella. Olemme saaneet huomata kerta toisensa jälkeen, että rasismiin puuttumisesta neuvotellaan instituutioissa pienen piirin kesken ja vähin äänin. Rasismiin liittyviä asioita selvittelään korostuneen valkoisella porukalla suljettujen ovien takana. Rasismia kohtaavat tehdään tällöin tiedon kohteiksi (objekteiksi), ei tietäviksi subjekteiksi, jotka voisivat osallistua omalla asiantuntemuksellaan ja palkkiota vastaan rasisminvastaisten toimien suunnitteluun. Olemme havainneet tämän ilmiön niin Joensuun seudun kunnissa kuin koulutusinstituutioissa, mutta myös omassa kansalaisaktivismissamme.

Rasismiin julkiseksi tekeminen jakaa mielipiteitä, mutta olemme huomanneet, että usein päädytään siihen, että rasismista on parempi vaieta. Vaikeneminen toistaa 1990-luvun kaavaa, jolloin arveltiin, että rasismista ja rasistisesta väkivallasta julkisuudessa kirjoittaminen saattaa houkuttaa ihmisiä kopioimaan rasistista toimintaa, viestiä siinä onnistumisesta ja johtaa siten lisääntyvään rasismiin. Sen ajateltiin myös aiheuttavan turvattomuutta niille, jotka rasismiin kohteeksi saattavat joutua. (Harinen ym. 2001, 136.) Rasismista vaikeneminen kuitenkin ylläpitää niiden tietämättömyyttä, jotka eivät itse kohtaa rasismia. Silloin on helppo ajatella, ettei rasismi ole todellinen ongelma – eihän se edes ylitä uutiskynnystä kuin hyvin harvakseltaan. Tällä on seurauksia rasisminvastaiselle toiminnalle: ”Valkoinen konsensus, joka kieltää rasismiin olemassaolon, on voimakas rasismia ylläpitävä ja uusintava elementti, erityisesti siksi, että onnistunut vastarinta edellyttää julkista huomiota, medianäkyvyyttä ja ainakin osittaista vääryyden tunnustamista” (van Dijk 1992, 96, käännös Anni Rannikko). Olemme huomanneet tämän esimerkiksi maksuttomia rasisminvastaisia koulutuksia tarjotessamme, koska kun ongelmaa ei tunnisteta, koulutus vaikuttaa tarpeettomalta.

Yksi ilmeinen syy siihen, miksi rasismiin liittyvistä ongelmista ei haluta puhua julkisesti, on se, että rasismi nähdään imagohaittana. Rasismiin puuttuminen kuitenkin edellyttää, että rasismin olemassaolo tunnustetaan. Esimerkiksi rasismia poismuuton syynä ei haluta tuoda yleiseen tietoon, koska tieto löisi negatiivisen leiman Joensuulle, jossa rasismilla on vieläpä erityinen painolasti lähihistoriassa. Poismuutto rasismiin vuoksi ei kuitenkaan ole uusi ilmiö: sitä tapahtui jo 1990-luvun Joensuussa (Puuronen 2001). Tuolloin kaupungin maineen pilaamisesta syytettiin rasismista (liikaa) kirjoittavaa lehdistöä sen sijaan, että syytä olisi etsitty yhteisöstä, joka salli rasismin. Kaupungin rasistinen maine huolestutti erityisesti siksi, että pelättiin, ettei ”haluttuja” maahanmuuttajia – opiskelijoita, asiantuntijoita ja huippu-urheilijoita – enää saataisi houkuteltua Joensuuhun. (Harinen ym. 2001, 148.) ”Yhteisön kannalta [rasismin] suurin seuraus oli kenties maineen menetys”, ja yhteisöstä tuli lopulta marttyyri (emt., 162).

Mitä meidän ei sitten haluta tietävän? Sekä tieto arjen rasismien yleisyydestä että rasisminvastaisista toimista on tietoa, joka on määritelty suurelle yleisölle – tässä yhteydessä valkoiselle enemmistölle – vaaralliseksi. Näin pidetään yllä kaupunkilaisten tietämättömyyttä, mutta mahdollisesti myös rasismia kokevien tietämättömyyttä, sillä puhumattomuus muiden kokeman rasismien yleisyydestä piilottaa rasismien toisteisuuden ja rakenteistuneen logiikan. Kun esimerkiksi lapsille ei puhuta rasismista, heillä ei ole käsitteitä kohtaamansa sorron nimeämiseen tai sen ymmärtämiseen osana rakenteellista rasismia (Armi-la, Rannikko ja Sotkasiira 2017; Rastas 2007). Huomionarvoista on myös, että jo 1990-luvulla rasismiongelmaan puuttuminen edellytti julkisuutta: paikallinen yhteisö käynnisti keskustelun rasismista ja piti sitä myös yllä. Eri tahot, kuten poliisi, viranhaltijat ja yliopistoyhteisö osallistuivat keskusteluun vasta, kun heiltä sitä erikseen vaadittiin. (Harinen ym. 2001, 144–146.) Tuolloin ymmärrettiin, että vasta ongelman ratkettua voitaisiin odottaa kaupungin maineen parantuvan (Harinen ym. 2001, 164).

”Se oli yksittäistapaus.” Itsepäinen huomiotta jättäminen

Soitan yleisötilasta vastaavalle henkilölle ja tarjoan maksutonta rasismien tunnistamisen ja siihen puuttumisen koulutusta henkilökunnalle. Ker-

ron, että olemme saaneet ilmoituksia, että kyseisissä tiloissa tapahtuu vakituisesti rasistista häirintää. Kerron esimerkkejä tilanteista, joita meille on raportoitu. Saan vastauksen: ”Emme ole kyllä kuulleet mitään. Ei niitä tapauksia varmastikaan ole ollut useita. Se oli varmasti vain pelkkä yksittäistapaus. Koulutukselle ei ole tarvetta.” Huokaan syvään. Miten itsepäisesti hän haluaakaan olla tietämättä, mutta ei voi sitä tunnustaa. (Ote kenttäpäiväkirjasta 2019.)

Rasismi ei näy kaikille, koska monet hyötyvät siitä: valkoisuus mahdollistaa rasismista tietämättömyyden. Yllä olevassa esimerkissä kyse ei kuitenkaan ole vain siitä, että rasismista ei voisi tietää, jos siitä hyötyy itse. Kyse on itsepäisestä haluttomuudesta tietää ja ymmärtää, kuinka myös me itse olemme osa rasistista järjestelmää. Tämä aktiivinen pyrkimys olla tietämättä rasismista ja kieltää sen olemassaolo erottaa tämän tietämättömyyden lajin ensimmäisestä taksonomian tasosta, jossa tietämättömyys on selvästi passiivisempaa. Ylle kirja-tussa tapauksessa maahanmuuttajataustaiset kollegamme ja asiakkaamme olivat kertoneet meille toistuvasti kyseisissä tiloissa tapahtuvasta rasistisesta häirinnästä, joka tekee tilat turvattomiksi. Arjessa ilmenevä rasismi onkin usein helppo nähdä yksittäistapauksena ja täysin irrallisena siitä kontekstista, jossa se tapahtuu (vrt. Alemanji 2017; Seikkula 2017). Tällöin tietämättömyys ei ole passiivista, vaan se on tahallista huomiotta jättämistä:

Itsepäinen tietämättömyys on petos, jota tyrkytämme itsellemme, mutta se ei ole satunnainen valhe, jota tietoisesti kerromme itsellemme tai uskomus, jonka tiedämme olevan valhetta, mutta jota haluamme välttämättä toistaa. Sen sijaan itsepäinen tietämättömyys on systemaattinen itsepetoksen prosessi ja tahallisen piittaamattomuuden puristava ote, joka on tarttunut etuoikeutetussa asemassa oleviin. Se on aktiivista toisiin kohdistuvan sarron huomiotta jättämistä ja piittaamattomuutta omasta roolista tässä riistossa. (Tuana 2006, 11, käännös Anni Rannikko.)

Tämä koskee myös rakenteellista rasismia, koska sen olemassaolon myöntäminen edellyttäisi sitä, että on valmis luopumaan järjestelmästä, josta itse hyötyy (vrt. Ronkainen 2014). Usein tietämisen seuraukset olisivat niin merkittävät, että on parempi pitää yllä tietämättömyyttä. Rasismi rakenteellisena ilmiönä tai valtioon harjoittamana sortona jää piiloon, kun rasismiksi tulkitaan vain yksittäiset tilan-

teet ja tapaukset, joissa jonkun voi nimetä rasistiksi (Ahmed 2012; Seikkula 2017). Tämä johtaa muun muassa siihen, että rasismin raja vedetään todella ylös. Kun käytetään rasismin kapeaa määritelmää, usein vain väkivaltarikokset – jos aina nekään – ovat rasismia. Kun rasisminvastaisessa toiminnassa ollaan lähtökohtaisesti kaiken hyvän puolella kaikkea pahaa vastaan, rasismin olemassaolon ja laajuuden tunnustaminen tarkoittaa sitä, että sille pitäisi tehdä jotain. Etuoikeuksista kiinni pitämisen näkökulmasta on parempi olla tietämättä. Muuten tieto on kuin hiertävä kivi kengässä.

Rasismi on ilmiö, joka edellyttää aktiivista tietämättömyyden tuottamista ja ylläpitämistä. Kyse ei siis ole vain tietämättömyydestä, vaan saavutuksesta: valkoiset eivät voi ymmärtää rasistista maailmaa, jonka ylläpitämiseen he osallistuvat. (Tuana 2006.) Tämä tulee esiin erityisesti yksilötasolla, missä sen näkee aiheuttavan ahdistusta, syyllisyyttä ja vetäytymistä osassaniistä, joilla on mahdollisuus valita, haluaako tietää rasismista vai ei. ”Tiedän, että ahdistuisin ja elämäntilauuni kärsisi”, on meistä yhdelle perusteltu halua olla kuulematta rasismista. Ongelmana on myös se, että joissain tapauksissa rasismi on linjassa yhteisössä moraalisesti oikeaksi nähdyn toiminnan kanssa. Näin oli jopa 1990-luvun lopun skinien rasistisen väkivallan suhteen: skinit eivät edustaneet vastakulttuuria, vaan tekivät asioita, joita yhteiskunnassa arvostetaan ja pidetään oikeudenmukaisena toimintana, esimerkiksi suojelivat Suomea, puolustivat isänmaata, perhettä ja työtä (Harinen ym. 2001, 154; Hilden 2001, 54).

Itsepäistä tietämättömyyttä on myös toisenlaista. Silloin kyse on siitä, ettei tunnusta, ettei tiedä, tai edes halua tietää: On aavistus siitä, että rakenteellinen rasismi on oikeasti olemassa oleva ilmiö, mutta tunnustamisen seuraukset olisivat liian merkittävät (Tuana 2006). Tai epäilee, ettei tiedä tarpeeksi rasismista ja siihen puuttumisesta, mutta sen tunnustaminen olisi häpeällistä oman aseman vuoksi. Silloin kuitenkin tietää, että se saattaa olla totta, joten on parempi olla ajattele-matta koko asiaa. Molemmissa tapauksissa ongelma on sama: tunnista–tunnusta–puutu–ketju pysähtyy jo ensimmäiseen vaiheeseen.

”Et sinä tiedä, mikä on rasismia!” Viranomaistiedon valta ja voima

Tapaan ihmisen, jonka tuttavaperhe on juuri muuttanut pois Joensuusta. Kyselen pois muuttaneen perheen tilanteesta ja muuttamisen syistä. Aikani kyselyäni hän kertoo, että perheen naapuri on häirinyt perhettä rasisistisesti. Hän sanoo, ettei perhe eikä hän itse haluaisi loukata joensuulaisia kertomalla, että täällä on jokin vialla. Myöhemmin minulle selviää, että perheen tilanteesta tiesi useampi eri viranomaistaho, mutta silti tilanteen annettiin jatkua ilman että kukaan puuttui siihen. Perhe koki, ettei heitä autettu, vaikka heidän kotirauhaansa rikottiin. Kun elämä rasisistisesti käyttäytyvän häirikön naapurissa kävi sietämättömäksi, he muuttivat pois. Minusta tuntuu, että viranomaiset olivat vain päättäneet, etteivät he usko perhettä, jolloin heidän ei tarvinnut suhtautua tilanteeseen vakavasti. (Ote kenttäpäiväkirjasta 2019.)

Edellä oleva esimerkki syksyltä 2018 kuvaa varsin tavanomaista tilannetta, jossa oikeutta tietää rasismista rajataan pois niiltä, jotka rasismia kohtaavat. Tämä tapahtuu konstruoimalla rasismista kertovat epäluotettaviksi. Rasismia kokevien, maahanmuuttajataustaisten ja kansalaisjärjestöissä toimivien tietämys arkipäivän rasismin ilmeneemisestä ja laajuudesta sekä rakenteellisen rasismin heijastumisesta ihmisten arkeen tulee monissa muissakin tilanteissa vastaavalla tavalla kyseenalaistetuksi. Erityisesti viranomaisten kanssa toimittaessa, mutta myös julkisessa keskustelussa, rasismia kokevien tietoa ei pidetä uskottavana, koska ”yksi näkökulma tapahtumista ei riitä”. Ensikäden tieto nähdään tunteellisena ja yleisesti epäluotettavana yli-reagointina. Rasismia kokevien tietoa rasismista kyseenalaistetaan esimerkiksi myös sillä, että jotkut rasismia kokevat ovat olleet niin vähän aikaa Suomessa, etteivät he ymmärrä yhteiskuntaa ja kontekstia, jossa arjen rasismi tapahtuu. Samoilla perusteluilla kielletään myös toistosta voimansa saavan mikroaggression haitallisuus sitä kokeville (Ahmed 2017).

Kun määrittelyvalta otetaan pois rasismia kohdanneelta, tietämättömyys rasismista perustuu tietämättömien kategorian luomiseen (Tuana 2006). Silloin rasismin uhrien tieto määritellään liian henkilökohtaiseksi ja liioitteluksi suhteessa analyttiseen ja punnittuun viranomaistietoon. Tieto saa arvon vasta sitten, kun se ilmestyy viranomaisien tilastoihin: tilastoissa rasismista tulee totta. Vastaavasti myöskään rasisminvastaista toimintaa tekevien järjestöjen tai aiheita tutkivien

tieto ei ole uskottavaa, koska näiden nähdään olevan puolueellisia ja ajavan maahanmuuttajien etua. ”Perinteiset toiminta- ja ajatusmallit, kuten viranomaisten kunnioitus ja viranomaisilla olevan tiedon ensisijaisuus, istuvat vahvassa niin viranomaisten kuin ihmistenkin mielissä”, Olga Davydova-Minguet ja Tiina Sotkasiira (2014, 81) kirjoittavat joensuulaisesta muutaman vuoden takaisesta järjestö–kuntayhteistyöstä. Maahanmuuttajat ovat viranomaisilta tulevan hallintaan pyrkivän tiedon ja ”tiedottamisen” kohde, eivät kriittisen tiedon kautta tätä diskurssia haastava toimija. Samalla tavalla järjestöiltä odotetaan rajoitettua panosta, ei proaktiivisuutta – ainakaan liian monimutkaisissa kysymyksissä. (Davydova-Minguet ja Sotkasiira 2014, 79–81.)

Erityisesti silloin, kun rasismista puhutaan julkisesti, tiedon esiin tuominen tapa, tila ja sen esiin tuova taho ovat olennaisia. Rasisminsaama julkisuus voi aiheuttaa sen, että viranomaiset, joilta ongelmaan vaaditaan ratkaisua, pahimmillaan kieltävät rasismiolemassaolon tai ainakin pyrkivät mitätöimään ongelmaa asettuessaan puolustus-kannalle (Harinen ym. 2001, 169). Myös 1990-luvulla etsittiin syyllisiä rasismiongelmaan. Lopulta syytäiksi julistettiin skinien äidit, jotka eivät puolustautuneet julkisuudessa – muut tahot taas saivat ja osasivat vuorollaan puhdistautua (Harinen 2001, 95). Myös tänä päivänä eri viranomaiset ovat kommentoineet, etteivät usko järjestöjen esittämiä väitteitä siitä, että Joensuusta muutetaan pois rasismintakia, sillä viranomaisille ei ole kerrottu tästä, vaikka he ovat kysyneet pois muuttavilta syytä muuttoon.

Näyttää siltä, että tietääksemme, että rasismi ajaa ihmisiä muuttamaan pois Joensuusta, ei riitä, että järjestöt ja itse pois muuttavat tietävät asiasta. Poismuuttoilmiötä ei ole olemassa, jos viranomaiset eivät ole kuulleet asiasta suoraan riittävän monelta pois muuttavalta – ei vaikka yleensä viranomaiset ovat tietoisia siitä, että asiakkaiden kanssa saattaa olla haasteellista rakentaa luottamuksellinen suhde, joka mahdollistaisi rasismista kertomisen. Ensikäden tiedon sijaan luotettavaksi tiedoksi nähdään formaalien asiantuntijoiden, esimerkiksi poliisin ja kotouttamistoiminnasta vastaavien viranomaisten tieto sekä kaikenlainen numeerinen ja tilastoihin kerätty tieto. Viranomaistieto määritellään neutraaliksi ja epäpolitisoidaan. (Vrt. Davydova-Minguet ja Sotkasiira 2014, 78.) Tässä näennäisesti neutraalin

tiedon ideaali kohtaa kysymyksen siitä, kuinka rasismista voi tietää, jos ensikäden tietoa ei pidetä luotettavana ja rodullistettujen vähemmistöjen positiosta tapahtuvalle tietämiselle ei anneta arvoa. Uskotavimmat tahot ovat poliisi, maahanmuuttovirasto ja muut viranomaiset. Tällöin rodullistamiseen perustuvasta valtarakenteesta tulee tietorakenne, jolloin rasisminvastaisesta toiminnasta tulee suurelta osin reaktiivista eikä se tavoita rakenteellista rasismia. Käytännön rasisminvastaisessa kansalaisaktivismissä rakenteet jäävätkin usein piiloon – tai ainakin hyvin abstrakteiksi – ja yksilön vastuu korostuu: rasismi individualisoituu (Seikkula 2017).

Tilanteessa on myös piirteitä pyrkimyksestä pitää yllä vallitsevaa rasistista valtarakennetta, jotta ei jouduttaisi olemaan liian lähellä sorrettuja. Tämä ilmenee siinä, että viranomaiset usein muodollisesti kysyvät rasismista, esimerkiksi onko sitä ja millaista se on, mutta eivät lopulta ainakaan kovin herkällä korvalla kuuntele vastauksia. Silloin ei tarvitse pohtia, ovatko kysymykset oikein asetettuja ja saadaanko niillä todella ruohonjuuritason tietoa rasismien ilmenemisestä. Tämä johtaa siihen, että ihmiset eivät kerro kohtaamastaan rasismista. He ajattelevat, ettei heitä kuitenkaan uskottaisi ja autettaisi. Lisäksi he kokevat, että kun rasismista on kertonut, heitä on kohdeltu alentavasti ja syyllistävästi. Heiltä on saatettu esimerkiksi tivata, miksi eivät toimineet tilanteessa ”järkevällä tavalla” tai miksi ylipäättään menivät sinne, kun tiesivät, että siellä voi tapahtua tuollaista. Olemme huomanneet, että moni myös pelkää kertoa rasismista, koska pelkää rikoksen uhrina olemisen vaikuttavan oleskeluluvan saamiseen. Tutkimuksissa on huomattu, että esimerkiksi niin sanottuun etniseen profiloimiseen liittyvä pysäyttäminen on omiaan heikentämään luotamusta viranomaisiin ja halukkuutta kääntyä muun muassa poliisin puoleen silloin, kun joutuu rikoksen uhriksi (Keskinen ym. 2018).

”Kuinka välttää päälle puhuminen?” Paikantumisen politiikka antirasismien kentällä

Olen kuunnellut teitä. Tunnen faktat ja ymmärrän, mitä tapahtui. Tunnistan, että se oli selkeästi rasistista ja siihen pitää puuttua. Voin auttaa teitä siinä. Odotan pelolla kysymystänne ”tiedätkö sä miltä meistä tuntuu?” Vaikka kuinka haluaisin sanoa, että tiedän miltä teistä tuntuu, en kuitenkaan voi tuntea samoin. Voin kulkea rinnalla tässä tapauksessa, avata ovia

asian hoitamiseen... mutta olen kuitenkin ulkopuolinen, ihminen, joka ei itse kohtaa rasismia. Yritän hyväksyä sen, etten voi tietää. (Ote kenttäpäiväkirjasta 2019.)

Kenties olennaisin muistettava asia rasisminvastaisessa työssä on ymmärtää, että on olemassa olemisen tapoja, jotka poikkeavat omastamme ja siksi emme voi täysin käsittää niitä. Nancy Tuana (2006) puhuu tämän yhteydessä rakastavasta tietämättömyydestä – siitä, että hyväksyimme sen, mitä emme voi tietää. Emme voi tietää, sillä kaikki kokemukset eivät ole jaettuja. Silloin kyse ei ole siitä, ettemme haluaisi tietää, vaan siitä, että voimme toimia rasismia vastaan myös silloin, kun hyväksyimme sen, että valkoisina olemme ulossuljettuja rasistisen sarron ruumillistuneesta ja paikantuneesta tiedosta, joka usein pakenee meille avautuvia määrittelyjä (Essed 1991; Tuana 2006, 16).

Rakastavan tietämättömyyden kontekstissa joudumme miettimään, kuinka voimme ilmaista sen, että kuuntelemme ja uskomme, muttemme lopulta voi tuntea ja tietää samaa. Miten sanoitamme sen niin, että saamme yhä ensikäden tietoa rasismista – se kun on välttämätöntä rasisminvastaisen toiminnan mielen löytämiseksi ja yleensä myös tämän legitimoimiseksi toimintakontekstissamme. Rakkaus ei ole mahdollista ilman oikeudenmukaisuutta, kirjoittaa bell hooks (2016). Rasisminvastaisen toiminnan kontekstissa tulkitsemme tämän toisen itsenäisyyden, autonomian ja yksilöllisyyden kunnioittamiseksi. Se käsittää myös kysymisen, tarkistamisen, kuuntelemisen ja katsomisen kohti – ei ohi tai omaan itseen. Vain näin meidän valkoisten aktivistien on mahdollista tietää enemmän arjen rasismista ja rakenteellisen rasismien ilmenemisestä.

Lopuksi

Olemme tässä luvussa hahmotelleet rasismista tietämättömyyden syitä rasisminvastaisen toiminnan kontekstissa sisäpiiriläisten näkökulmasta. Selityksistä keskeisimpiä ovat rasismiin puuttumisen vaikeus, toimintakontekstin valkoisuus, rasismista vaikeneminen, rasismien kieltäminen ja viranomaisten valta. Näissä kaikissa tapauksissa rasismista tietämättömyys heikentää rasismia kohtaavien arjen turvallisuutta. Olemme osoittaneet, että on myös tilanteita, joissa rasismista

ja sen yksilöiden turvallisuutta horjuttavasta vaikutuksesta kyllä tiedetään, mutta tieto ei johda toimintaan – siitä huolimatta, että ongelma tunnustetaan ja vaikka tiedettäisiin, mitä tilanteessa pitäisi tehdä. Tällöin on tyypillistä siirtää vastuuta taholta toiselle, kuten Joensuussa tehtiin jo 1990-luvulla. Rasisminvastaisella työllä mutta myös rasismista vaikenemisella ja ongelman vähättelyllä on pitkät perinteet Joensuussa. Kuitenkin myös kaksikymmentä vuotta sitten lopulta ymmärrettiin, että kenties yksittäistapauksiksi ja pienen nuorisoryhmän harjoittamaksi nähty rasismi viestii laajemmasta ongelmasta yhteisössä, sen asenteissa ja toimintatavoissa. (Harinen ym. 2001, 165.)

Keskeiseksi kysymykseksi tietämättömyyden tarkastelussa nousee se, miten rasismi määritellään silloin, kun tiedämme tai emme tiedä siitä. Mikä kaikki missäkin tilanteessa ollaan valmiita tulkitsemaan rasismiksi ja kenellä on oikeus tehdä tämä määrittely? Monessa kuvaamassamme tapauksessa rasismi pyritään määrittelemään mahdollisimman kapeasti ja sen arkeen tuomaa turvattomuutta vähätellään. On myös tyypillistä, että ollaan valmiita tunnustamaan jokin tapahtuma rasistiseksi, mutta silloinkin sitä käsitellään mieluusti yksittäistapauksena tai jonkin pienen ryhmän ongelmakäyttäytymisenä, jolloin rakenteellinen rasismi ja sen synnyttämä systemaattinen mutta yksilöiden arjessa näkyvä turvattomuus jäävät piiloon. Ideologisena ja poliittisena etuoikeuksien ja alistussuhteiden järjestelmänä, jossa me kaikki olemme jollain tavalla osallisina, rasismia ei antirasistisen toiminnan kontekstissa yleensä käsitellä.

Formaali viranomaispositioon perustuva asiantuntijuus korostuu läpi analyysin. Tällöin rasismia ja sen vastaisten toimenpiteiden tarvetta määrittelevät lähtökohtaisesti ne, joiden arjen turvallisuuteen se ei vaikuta negatiivisesti. Kyse on yhteiskunnallisista valtasuhteista, joissa määrittäyty, kenen turvallisuus on tärkeää ja kenen ääntä kuunnellaan. Julkiset instituutiot luovat turvattomuutta sillä, että ovat tietämättömiä rasismista eivätkä onnistu luomaan turvallisia tiloja rasismista kertomiseen. Näyttää siltä, että rasismi on ilmiö, joka on erilaisten virallisesta positiosta tietävien ja viranhaltijoiden määrittävissä.

Koska yhteiskunnallinen muutos on mahdollinen vasta, kun tietämättömyyden muuri murretaan ”niin alhaalta ylös (kodeissa, kouluissa ja kansalaisliikkeissä) kuin ylhäältä alas (niin kutsutun tiedostavan

etujoukon toimesta tai erilaisin järjestäytynein kampanjoin)” (Suoranta ja Ryytänen 2014, 39), rasminvastaisen toiminnan tehtäväksi määritetty vapauttavien vastarinnan epistemologioiden löytäminen ja legitimoiminen. Muussa tapauksessa rasismia kohtaavien vastarintaa näkymättömäksi ja voi pahimmillaan johtaa tietämättömyyteen ja jopa kykenemättömyyteen toimia. (Tuana 2006, 14.) Yhtenä tärkeänä rasminvastaisen toiminnan tehtävänä on rasismikeskustelun uskottavuuden standardien uudelleen määrittely niin, etteivät ne enää nojaa sorron järjestelmään.

Lähteet

- Ahmed, Sara 2003: Pelon politiikka. Teoksessa *Erilaisuus*. Toimittaneet Mikko Lehtonen ja Olli Löytty. Vastapaino, Tampere, 189–211.
- Ahmed, Sara 2012: *On Being Included: Racism and Diversity in Institutional Life*. Duke University Press, Durham.
- Ahmed, Sara 2017: *Living a Feminist Life*. Duke University Press, Durham.
- Aho, Annukka, Korkatti, Maria, Rannikko, Anni ja Tiainen, Sanni 2017: Kokemuksia solidaarisuustalouden tekemisestä: Kulttuuriosuuskunta Laituri yhteistoiminnan opettelemisen tilana. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, vuosikirja 2017 18(1), 95–106.
- Aminkeng Atabong 2017: Introduction. Teoksessa *Antiracism Education In and Out of Schools*. Toimittanut Alemanji Aminkeng Atabong. Palgrave MacMillan, Lontoo, 1–12.
- Armila, Päivi, Rannikko, Anni ja Sotkasiira, Tiina 2017: Invading Formal Education by Anti-racist Campaigning. Teoksessa *Antiracism Education In and Out of Schools*. Toimittanut Alemanji Aminkeng Atabong. Palgrave MacMillan, Lontoo, 125–149.
- Boylorn, Robin ja Orbe, Mark 2016: Introduction: Autoethnography as Method of Choice. Teoksessa *Critical Autoethnography: Intersecting Cultural Identities in Everyday Life*. Toimittaneet Robin Boylorn ja Mark Orbe. Routledge, Lontoo, 13–26.
- Cadogan, Garnette 2016: Walking While Black. Teoksessa *The Fire This Time: A New Generation Speaks about Race*. Toimittanut Jesmyn Ward. Scribner, New York.
- Davydova-Minguet, Olga ja Sotkasiira, Tiina 2014: Tutkijoiden, kansalaistojien ja viranomaisten kohtaamisia maahanmuuttotyössä. Teoksessa *Ulos kammiosta! Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikuttamisena*. Toimittaneet Lotta Haikkola, Niko Pyrhönen, Merja Pentikäinen ja Teemu Pauha. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura, Helsinki, 66–85.

- van Dijk, Teun 1992: Discourse and the Denial of Racism. *Discourse & Society* 3(1) 1992, 87–118.
- Denzin, Norman 1997: *Interpretive Ethnography. Ethnographic Practices for the 21st Century*. Sage, Thousand Oaks.
- Elonheimo, Ville 2013: Rasismin vähentäminen Pohjois-Karjalassa. Teoksessa *Rasismista saa puhua*. Toimittaneet Anne-Mari Souto, Anni Rannikko, Tiina Sotkasiira ja Päivi Harinen. Meille saa tulla -kampanja, Joensuu, 83–85.
- Essed, Philomena 1991: *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. SAGE, Newbury Park.
- Essed, Philomena, Farquharson, Karen, Pillay, Kathryn ja White, Elisa Joy 2018: *Relating Worlds of Racism: Dehumanisation, Belonging, and the Normativity of European Whiteness*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Harinen, Päivi 2001: Vajaiksi leimatut: Ongelmanuorten vanhemmuudesta. Teoksessa *Valkoisen vallan lähettiläät*. Toimittanut Vesa Puuronen. Vastapaino, Tampere, 77–102.
- Harinen, Päivi, Heikkilä, Sanna ja Hyvönen, Sonja 2001: Mustaa valkoisella: Joensuun skinit ja paikallinen julkinen sana. Teoksessa *Valkoisen vallan lähettiläät*. Toimittanut Vesa Puuronen. Vastapaino, Tampere, 135–172.
- Harinen, Päivi ja Rannikko, Anni 2013: Rimpuilua rasismin rakenteissa: Rasisminvastaisen kansalaistoiminnan paradoksit. Teoksessa *Maahanmuuttajan matka suomalaiseen yhteiskuntaan*. Toimittanut Saara Hiltunen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Joensuu, 148–163.
- Hervik, Peter 2018: Racialization in the Nordic Countries: An Introduction. Teoksessa *Racialization, Racism and Anti-Racism in the Nordic Countries*. Toimittanut Peter Hervik. Palgrave Macmillan, Lontoo, 3–37.
- Hilden, Tarja 2001: Rähinöitä, rötöstelyä ja rasismia: Skinirikollisuus Joensuussa ja lähiympäristössä vuosina 1995–1998. Teoksessa *Valkoisen vallan lähettiläät*. Toimittanut Vesa Puuronen. Vastapaino, Tampere, 47–76.
- Hubara, Koko 2017: *Ruskeat tytöt: Tunne-esseitä*. Like, Helsinki.
- Keskinen, Suvi, Alemanji, Aminkeng Atabong, Himanen, Markus, Kivijärvi, Antti, Osazee, Uyi, Pöyhölä, Nirosha ja Rousku, Venla 2018: *Pysäytetyt: Etninen profilointi Suomessa*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Latif, Ashar ja Jeppesen, Sandra 2007: Toward an Antiauthoritarian Antiracist Pedagogy. Teoksessa *Constituent Imagination: Militant Investigations, Collective Theorization*. Toimittaneet Stephen Shukaitis ja David Graeber. AK Press, Oakland, 288–300.
- Madison, D. Soyini 2012: *Critical Ethnography: Method, Ethics, and Performance*. Sage, Thousand Oaks.
- Meille saa tulla 2019: Facebook-sivu. <https://www.facebook.com/pg/Meille-saa-tulla-130297173687111/about>. Luettu 11.11.2019.
- Ojanen, Karoliina 2008: Kenttäkokemuksesta tiedoksi. *Elore* 15(1) 2008. http://www.elore.fi/arkisto/1_08/oja1_08.pdf. Luettu 29.11.2019.
- Puuronen, Vesa 2001: Skinin maailmalla ja Joensuussa. Teoksessa *Valkoisen vallan lähettiläät*. Toimittanut Vesa Puuronen. Vastapaino, Tampere, 11–32.

- Rannikko, Pertti 2012: Susien suojelun tragedia: Autoetnografinen tutkimus salametsästyksen paikallisesta hyväksyttävyydestä. *Alue ja ympäristö* 42(2) 2012, 70–80.
- Rask, Shadia ja Erhola, Kaaren 2018: *Rasistinen syrjintä jättää jäljen – ja laskun*. THL-Blogi, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://blogi.thl.fi/rasistinen-syrjinta-jattaa-jaljen-ja-laskun>. Luettu 29.11.2019.
- Rastas, Anna 2007: *Rasismi lasten ja nuorten arjessa: Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Rastas, Anna 2018: The Emergence of Race as a Social Category in Northern Europe. Teoksessa *Relating Worlds of Racism: Dehumanisation, Belonging, and the Normativity of European Whiteness*. Toimittaneet Philomena Essed, Karen Farquharson, Kathryn Pillay ja Elisa Joy White. Palgrave Macmillan, Lontoo, 357–381.
- Rastas, Anna 2019: Arkipäivän antirasismi. Luento, Joensuu, 21.3.2019.
- Ronkainen, Suvu 2014: Tiedon ja tietämättömyyden intressit. *Alusta!* <https://alusta.uta.fi/2014/05/27/tiedon-ja-tietamattomyden-intressit>. Luettu 29.11.2019.
- Seikkula, Minna 2017: Adapting to Post-Racism? Definitions of Racism in Non-governmental Organization Advocacy that Mainstreams Anti-racism. *European Journal of Cultural Studies*. <https://doi.org/10.1177/1367549417718209>.
- Skewes, Beverley 1999: Seeing Differently: Ethnography and Explanatory Power. *Australian Educational Researcher* 26(1) 1999, 33–55.
- Souto, Anne-Mari 2011: *Arkipäivän rasismi koulussa*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Souto, Anne-Mari 2013: Pelko ja rasismi koulussa. *Kasvatus* 44(3) 2013, 323–329.
- Sprague, Joey 2016: *Feminist Methodologies for Critical Researchers. Bridging Differences*. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Suoranta, Juha ja Ryytänen, Sanna 2014: *Taisteleva tutkimus*. Into, Helsinki.
- Therborn, Görän 2014: *Eriarvoisuus tappaa*. Vastapaino, Tampere.
- Tuana, Nancy 2006: The Speculum of Ignorance: The Women's Health Movement and Epistemologies of Ignorance. *Hypatia* 21(3) 2006, 1–19.
- Valkonen, Jarno 2018: Johdanto. Teoksessa *Häiritsevä yhteiskuntatutkimus*. Toimittanut Jarno Valkonen. Lapland University Press, Rovaniemi, 9–20.
- Itä-Suomen poliisilaitos 2019: Vastaus Pohjois-Karjalan poliisiasioiden neuvottelukunnalle.
- Vaught, Sabina 2008: Writing against Racism: Telling White Lies and Reclaiming Culture. *Qualitative Inquiry* 14(4) 2018, 566–589.

Turvapaikanhakijoiden vastaanottotyö ja ylitsevä resilienssi Tornion rajakaupungissa

Eeva-Kaisa Prokkola

© <https://orcid.org/0000-0003-3237-6953>

Sosiaalisen resilienssin kasvattamisesta on tullut merkittävä hallinnollinen ja poliittinen tavoite länsimaissa. Resilienssi nähdään ikään kuin vastauksena ihmiskunnan ja yhteisöjen turvallisuutta uhkaaviin väistämättömiin muutoksiin ja yllättäviin kriiseihin. Poliittisissa asiakirjoissa ja suuressa osaa tutkimuskirjallisuutta resilienssi tuodaan esille kehitettävänä ominaisuutena, joka auttaa yksilöitä, yhteisöjä ja alueita sinnikkäästi sopeutumaan yllättäviin, erityisen kuormittaviin muutoksiin sekä keksimään ja oppimaan uudenlaisia sopeutumisen keinoja (EU 2016; YK 2012). Resilienssin saama suuri suosio selittyy osin siihen liitettävillä positiivisilla konnotaatioilla, mutta myös käsitteen muunneltavuudella ja moniselitteisyydellä (Christopherson ym. 2010; Welsh 2014). Suomen kielessä ei ole vakiintunutta vastiketta termille resilienssi. Viimeaikaisissa poliittisissa dokumenteissa englanninkielinen resilienssi-termi (*resilience*) on suomennettu termillä häiriönsietokyky (EU 2017/C 210/01), mutta resilienssiin viitataan myös termeillä muutosjoustavuus, mukautumiskyky ja muutoskestävyys.

Tässä luvussa hyödynnän resilienssistä käytävää monitieteellistä teoriakeskustelua analyttisenä viitekehystenä, jonka kautta tarkastelen Tornion vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden vastaanottotyötä. Resilienssinäkökulma analyttisenä työkaluna auttaa kiinnittämään huomioita sekä alueiden ja yhteisöjen haavoittuvuuksiin että niiden vahvuuksiin yllättävien muutosten kohtaamisessa. Alue- ja yhteiskuntatutkimuksessa resilienssillä viitataan yleensä määritellyn systeemin kykyyn palautua, sopeutua ja uudistua sitä kohdanneen ekologisen, taloudellisen tai sosiaalisen shokin jälkeen. Tarkasteltavat muutokset voivat myös olla nopeita ja lyhytkestoisia tai hitaammin eteneviä

ja pitkäkestoisia, kuten ilmastonmuutos. Kansainvälisten järjestöjen, hallitusten ja tutkijoiden yhteiseksi kiinnostuksen kohteeksi on nousut kysymys siitä, millaiset tekijät selittävät alueiden ja paikallisten yhteisöjen resilienssin vahvuutta (Cutter ym. 2016; Scherzera, Lujala ja Rød 2019). Tutkijoilla ei kuitenkaan ole yksiselitteistä näkemystä siitä, tuleeko resilienssi ymmärtää nimenomaan palautumisena samanlaiseen tilaan vai uuden tasapainotilan saavuttamisena (Boschma 2015; Christopherson ym. 2010) – tai kuvaako ajatus tasapainotilasta ylipäättään sosiaalisten suhteiden luonnetta. Käyn myös läpi resilienssijattelun kritiikkiä. Resilienssin idean soveltaminen niin sanotusti sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin kokonaisuuksiin ja ilmiöihin ei ole saanut varauksetonta kannatusta tutkijoiden parissa. Resilienssin kritiikki kohdistuu yhtäältä resilienssijattelun taustalla vaikuttavaan ekologiseen systeemijatteluun, sekä toisaalta termin laveuteen ja näennäiseen epäpoliittisuuteen (Chandler ja Reid 2016; MacKinnon ja Derickson 2012; Welsh 2014). Ihmisen toimintaan liittyvien muutosten tarkastelu resilienssin näkökulmasta edellyttää huomion kiinnittämistä resilienssin kontekstuaalisiin normatiivisiin, kulttuurisiin ja poliittisiin ulottuvuuksiin (Cote ja Nightingale 2012; Ungar 2008). Sosiaalisten suhteiden ja normien huomioiminen on erityisen tärkeää politisoituneiden ja turvallistettujen yhteiskunnallisten ilmiöiden, kuten turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen, tutkimuksen yhteydessä.

Luvun empiriaosuus käsittelee turvapaikanhakijoiden vastaanotto-työtä Torniossa paikallisten toimijoiden näkökulmasta. Tornion raja-kaupunki toimi Ruotsin Haaparannan kautta Suomeen saapuneiden siirtolaisten ja turvapaikanhakijoiden pääasiallisena kauttakulkureitinä. Vuoden 2015 syksyllä rauhallsuudestaan ja rajan avoimuudesta tunnettu Tornion ja Haaparannan rajamaisema muuttui lyhyessä ajassa laajamittaisen maahantulon ja siihen kohdistetun valtion turvallisuusintervention keskipisteeksi (Prokkola 2018). Tässä luvussa tarkastelen niitä paikallisia ja ylijarajaisia tekijöitä ja suhteita, jotka edesauttoivat turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen järjestelyissä Torniossa. Tutkimusaineisto koostuu vastaanottotyössä mukana olleiden viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden haastatteluilusta. Laadulliset haastattelut (n=19) on suoritettu Torniossa vuosien 2016–2017 aikana, ja niihin osallistui yhteensä 22 paikallista julkisen

ja kolmannen sektorin toimijaa. Suurin osa haastatteluista toteutettiin yksilöhaastatteluina, joiden kesto vaihteli 30–90 minuutin välillä. Haastattelut tehtiin yleensä haastateltavien henkilöiden työpaikoilla tai vaihtoehtoisesti muussa haastateltavan ehdottamassa paikassa. Haastatteluissa paikallisia toimijoita pyydettiin kuvaamaan turvapaikanhakijoiden vastaanoton järjestelyjä heidän oman asiantuntemuksensa ja kokemustensa kautta. Jokainen haastattelu muodostaakin oman kertomuksensa, jossa rajojen ylittämisen ja vastaanottotyön käytänteitä lähestytään erilaisista ammatillisista, toiminnallisista ja kokemuksellisista näkökulmista.

Tässä luvussa käyn ensin läpi resilienssin käsitteen ongelmakoh-
tia sekä mahdollisuuksia erityisesti muuttoliikkeen tutkimuksen nä-
kökulmasta. Toiseksi tarkastelen Tornion turvapaikanhakijoiden
vastaanottamisen resilienssiprosessia seuraavien haastattelupuhees-
sa yhteen nivoutuneiden tutkimuskysymysten kautta: Millaiset joka-
päiväiset tekijät edesauttoivat vastaanottotyön sujuvaa toteuttamista,
mitä tilallisia suhteita ja luovia käytäntöjä vastaanottotyössä muo-
dostui sekä millaiset asiat loivat turvallisuuden tunnetta arjen vas-
taanottotyössä. Lähtökohtaisena ajatuksena on, että vaikka tutkimus-
kirjallisuus ja resilienssin teoriat osaltaan ohjaavat paikallisen tason
tarkastelua, empiirisen tutkimuksen kautta voidaan tavoittaa uuden-
laisia versioita resilienssistä. Tarkastelen resilienssiprosesseja paikallis-
yhteisön arjen turvallisuuden rakentumisen näkökulmasta, eräänlai-
sena muutoksen kohtaamisen, sopeutumisen ja uudistumisen kapa-
siteetteina ja taitoina tietystä historiallisesta kontekstissa. Kiinnitän
huomioita erityisesti rajasijainnin ja ylijäisen toiminnan merkityk-
seen osana turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen resilienssipro-
sessia. Tutkimus lisää ymmärrystä ylijäisten suhteiden ja yhteistyön
tärkeystä suomalaisen yhteiskunnan resilienssin näkökulmasta.

Resilienssiprosessin tutkiminen turvallistetun muuttoliikkeen kontekstissa

Tämän päivän yhteiskunnallisen ja yhteiskuntatieteellisen resilienssi-
ajattelun voidaan nähdä kehittyneen useista eri lähtökohdista käsin.
Resilienssin ideaa on kehitetty 1950-luvun kehitys- ja traumapsyko-

logian tutkimuksessa sekä myöhemmin, 1970-luvulta alkaen ekologian tutkimuskirjallisuudessa (Joseph 2018). Resilienssin idealla on siis pidempi tausta fysiikassa, ekologiassa ja psykologiassa, kun taas sosiaalisena ja poliittisena näkökulmana resilienssi on uudempi. Psykologisessa suuntauksessa tarkastelu kohdistuu yleensä yksilöiden muutosjoustavuuteen ja sitä tukeviin tekijöihin, mutta viimeaikaisessa tutkimuksessa huomioita on alettu kiinnittää myös kulttuurin ja kontekstin merkitykseen yksilön resilienssin rakentumisessa (Ungar 2008). Yhteiskuntatieteessä resilienssin idea on noussut voimakkaasti esille 2000-luvun alun jälkeen ja sitä on sovellettu runsaasti erityisesti ympäristörisien hallinnan ja ilmastonmuutokseen sopeutumisen tutkimuksessa (Brown 2013). Ilmastonmuutoksen ja luonnonkatastrofien rinnalla resilienssinäkökulma yhdistetään kuitenkin – osin ongelmallisin tavoin – myös ihmisen poliittisesta ja taloudellisesta toiminnasta juontuviin yhteiskuntia kuormittaviin ilmiöihin, kuten talouskriiseihin, sotatiloihin, terroristihyökkäyksiin sekä laajamittaiseen muuttoliikkeeseen (Boin, Comfort ja Demchack 2010, 2; Joseph 2018, 13–14).

Huolimatta systeemiteoreettisen ajattelutavan monella tapaa haastavista lähtökohdista, sosio-ekologisen resilienssin näkökulma on inspiroinut erityisesti alueiden ja paikallisten yhteisöjen sopeutumiskyvystä kiinnostuneita tutkijoita. Brian Walker ja muut (2004) määrittelevät paljon siteeratussa artikkelissaan *Resilience, Adaptability and Transformability in Socio-Ecological Systems* sosio-ekologisen resilienssin systeemin kapasiteetiksi vaimentaa häiriötekijöitä ja uudelleenorganisointua meneillään olevan muutoksen aikana säilyttäen samalla perustavanlaatuisesti saman funktion, rakenteen, identiteetin ja palautteen (emt., 5). Määritelmän mukaan sosiaalis-ekologiseen resilienssiin vaikuttavat neljä aspektia, jotka ovat liikkumavara (*latitude*), vastustus (*resistance*), epävakaus (*precariousness*) sekä panarkia (*panarchy*), jolla viitataan systeemin resilienssin rakentumiseen moniskaalaisten, systeemin rajat ylittävien suhteiden kautta (Berkes ja Ross 2016).

Artikkelissaan Walker ja muut (2004) ottavat yhdeksi systeemisen tarkastelun lähtökohdaksi valtiotilan (*state space*) ja lähestyvät sitä ikään kuin umpinaisena, yhden identiteetin omaavana entiteettinä. Sosio-ekologisen systeemin idean soveltaminen suoraan valtio-

tilan yhteyteen on monella tapaa ongelmallista, sillä siinä valtio saa merkityksensä ikään kuin organismin kaltaisena epäpoliittisena elementinä. Resilienssin systeemitoteuttaminen perusta onkin saanut monet tutkijat epäilemään sen soveltuvuutta ja sovellettavuutta yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen ylipäätään. Yllirajaisen liikkuvuuden näkökulmasta on kuitenkin huomionarvoista, että viimeaikaisessa tutkimuskirjallisuudessa huomioita on alettu kiinnittää entistä enemmän resilienssin panarkia-ullottuvuuteen (Berkes ja Ross 2016) sekä kulttuurin ja kontekstin merkitykseen (Ungar 2008).

Toisaalta voidaan nähdä, että Walkerin kollegoineen (2004) kuvaamat ilmiöt yhdistetään yleisessä poliittisessa keskustelussa usein juuri valtiotilaan, valtion kantokykyyn ja epävakauteen. Esimerkiksi ajatus liikkumavarasta (*latitude*) – systeemin kipukynnyksestä eli enimmäismäärästä muutoksia, joiden jälkeen systeemin on vielä mahdollista elpyä ja palautua tasapainoiseen tilanteeseen – nousee usein esille poliittisessa ja taloudellisessa retoriikassa. Ekologiasta poliittistaloudelliseen keskusteluun tuodun sekä eri hallinnonalojen ohjenuoraksi nostetun resilienssin käsitteen suosiota onkin selitetty muun muassa sen intuitiivisella ideologisella yhteensopivuudella uusliberalistisen filosofian kanssa. Muun muassa tunnetun taloustieteilijän Friedrich Hayekin ajattelussa talousjärjestelmä näyttäytyy samalla tavalla kompleksisena mukautuvana systeeminä (Walker ja Cooper 2011, 144). Tämän kaltainen resilienssiajattelu ja kysymys valtion kipukynnyksestä nousivat esille myös Suomessa laajamittaisen turvapaikanhakijoiden saapumisen yhteydessä.

Syksyn 2015 aikana poliitikot ja viranomaiset esittivät medialle antamissaan lausunnoissa, että turvapaikanhakijoiden huomattavan suuri määrä uhkaa Suomen valtion taloudellista ja sosiaalista kantokykyä. Eri kulttuureja ja uskontoja edustavien turvapaikanhakijoiden esitettiin vaarantavan länsimaiset arvot ja identiteetin sekä yleisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin (vrt. Huysmans 2000). Pääministeri Juha Sipilän hallituksen jäsenet ilmaisivat huolensa suomalaisen yhteiskunnan kestokyvystä, kantokyvyn rajoista ja vakaudesta. Esimerkiksi Kansallista Kokoomusta edustava sisäministeri Petteri Orpo toi esille tilanteen vakavuutta painottaen, kuinka ”Suomen kantokyky tulee jossain vaiheessa vastaan” (Petteri Orpo 2015 Petterssonin mukaan, HS 21.9.2015). Poliitikkojen esille nostama kysymys kansakun-

nan kestokyvyn rajoista – kuinka paljon systeemi kestää, ilman että sen perustavat toimintaa määrittelevät ja ohjaavat tekijät ja prosessit muuttuvat – muodostui keskeisesti osaksi kriisikertomusta.

Tämän tapainen laajamittaisen muuttoliikkeen yhteydessä käytävä kriisi- ja uhkapuhe nähdään tutkimuksessa hyvin ongelmallisena (Mountz ja Hiemstra 2014). Resilienssin tutkimuksessa onkin tärkeä kiinnittää huomiota ilmiöiden kuvaamisen terminologiaan. Saman tapaisen kriisi- ja resilienssterminologian käyttäminen yhtä lailla kansainvälisen muuttoliikkeen kuin luonnonkatastrofienkin kohtaamisen yhteydessä tuo esille resilienssikeskustelun normatiivisuuden haasteen. Vaikka resilienssi esitetään usein ikään kuin vastauksena turvallisuusuhkiin ja turvallistamiseen, resilienssipuhe voi samanaikaisesti synnyttää arjen turvattomuutta. Philippe Bourbeau (2015) mukaan ylhäältä alaspäin esitetty resilienssin vaatimus johtaa harvoin positiiviseen lopputulokseen ja voi pahimmillaan lisätä muuttoliikkeeseen liittyviä uhkakuvia ja turvattomuutta. Kansainvälisen muuttoliikkeen kontekstissa resilienssin vaade kohdistuu samanaikaisesti niin pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin kuin vastaanottaviin maihin ja yhteisöihin. Erityisesti maahanmuuton yhteydessä poliittisluonteellinen resilienssipuhe kietoutuu usein turvallistamisen diskurssiin, vahvistaen puheen kohteena oleviin ilmiöihin liitettäviä uhkakuvia. Myös arjen turvallisuuden rakentumisen näkökulmasta turvapaikanhakijoihin liitetty kriisipuhe on ongelmallista ja lisää turvattomuuden tunnetta ja vastakkainasetteluja väestöryhmien keskuudessa (Baar 2017).

Turvallisuustutkijat ovat esittäneet, että resilienssi voidaan ymmärtää erityisenä käsityksenä turvallisuuden luonteesta. Koska kaikkien vaarallisen ja uhkaavina koettujen asioiden torjuminen ja ennaltaehkäisy on mahdotonta, turvallisuustoimenpiteissä on alettu painottaa uhkien kohtaamisen kyvykkyyttä sekä ennaltaehkäiseviä toimia (Boin, Comfort ja Demchack 2010, 3–4; Hyvönen ja Juntunen 2016). Erityisesti politiikan tutkimuksessa ollaankin kiinnostuneita siitä, kuinka resilienssin ideaa käytetään tänä päivänä uusliberalistisen hallinnan strategiana erilaissa yhteyksissä (Joseph 2018). Resilienssiajattelun voidaan nähdä ohjaavan tämpäpäiväisiä politiikkatoimia sekä hallinnon eri väestöryhmiin kohdistettavien sosiaalipoliittisten interventioiden luonnetta. Tämä tulee esille muun muassa maahanmuut-

tajavaltaisiin yhteisöihin kohdistettavissa hankkeissa ja ohjelmissa, joilla pyritään lisäämään haavoittuvassa asemassa olevien kansalaisten muutosjoustavuutta ja hyvinvointia sekä samalla ikään kuin ennaltaehkäisemään tulevaisuudessa esille tulevia yhteiskunnallisia ongelmia (Gressgård 2017). Ohjelmia on kritisoitu muun muassa siitä, että yhteisöjen omaehtoisen kyvykkyyden painottamisen nojalla vastuuta uudenslaisiin haastaviin tilanteisiin sopeutumisesta siirretään paikalliselle tasolle ja paikallisille toimijoille (Wagner ja Anholt 2016).

Systeemiteoreettisen lähestymistavan ja uusliberalistisen strategian lisäksi resilienssin käsitettä on kritisoitu sen moniselitteisyydestä. Toisaalta käsitteen väljyys on myös nähty vahvuutena, sillä se tarjoaa mahdollisuuden tieteenalojen väliselle vuoropuhelulle ja mahdollistaa näin uudenslaisten näkökulmien löytymisen. Voidaan ajatella, että monimutkaisten globaalien ilmiöiden ymmärtämiseksi tarvitaan uudenslaisia poikkitieteellisiä lähestymistapoja (Simon ja Randalls 2016). Muuttoliikkeen tutkimuksen yhteydessä huomiota tulee kiinnittää sekä resilienssi-käsitteen poliittisiin ja normatiivisiin ulottuuksiin että resilienssin mahdollistamiin uusiin tapoihin lähestyä muutosta, sopeutumista ja uudistumista. Huomioita tulisi erityisesti kiinnittää niihin kontekstuaalisiin käytänteisiin, normeihin ja poliittisiin arvokamppailuihin, joissa muutosta, sopeutumista ja uudistumista rakennetaan tai vastustetaan (Phelan ym. 2013). Muutoksien kohtaaminen, sopeutuminen ja uudistuminen ovat merkittävilta osin sidoksissa historiallisesti muodostuneisiin valtasuhteisiin sekä kulttuurisiin arvoihin ja toimijoiden eettisiin sitoumuksiin (Cote ja Nightingale 2012, 480).

Tässä tutkimuksessa resilienssiä lähestytään Tornion paikallisen tason toimijoiden kertomuksina siitä, kuinka he ovat kohdanneet ja sopeutuneet omassa elinympäristössään tapahtuvaan yllättävään muutokseen sekä löytäneet uusia toimintamalleja yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Poliittisten muuttoliikededurssien tarkastelun rinnalla on tärkeä saada tietoa paikallisen yhteisön resilienssiprosesseista. Durssien analyysi sekä ruohonjuuritason resilienssiprosessien, käytäntöjen ja kertomusten tarkastelu eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia tutkimuksellisia näkökulmia; voidaan ajatella, että erilaiset näkökulmat todellisuuteen ikään kuin tuottavat erilaisia ja

samanaikaisesti toisiinsa kiinnittyviä versioita resilienssista (Simon ja Randalls 2016, 4). Paikallisen tason käytäntöjen ja suhteiden tarkastelun kautta on mahdollista lisätä ymmärrystä ylhäältä alas asetettuihin resilienssin vaateisiin sisältyvistä mahdollisesti ristiriitaisista oletuksista. Paikallisen tason tarkastelu ei kuitenkaan ole irrallaan laajemmista yhteiskunnallisista prosesseista. Turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen tarkastelu paikallisen arjen turvallisuuden kokemuksen ja sosiaalisen resilienssin näkökulmasta edellyttää myös laajempien, historiallisesti muodostuneiden diskurssien ymmärtämistä sekä poliittisen toimijuuden huomioimista tutkimuksessa.

Poikkeustila ja arjen turvallisuus Torniossa

Suurin osa Suomeen vuonna 2015 saapuneista reilusta 32 000 turvapaikanhakijasta matkasi Ruotsin ja Haaparannan rajanylityspaikan kautta Tornioon. Tilanne näyttäytyi niin Suomessa kuin Ruotsin ja Suomen välisellä rajalla uudenlaisena ja poikkeuksellisena. Suomen ja Ruotsin välisellä EU:n sisärajalta avoimuus ja rajan ylittämisen helppous on muodostunut tärkeäksi alueelliseksi identiteettitekijäksi ja kaupunkibrändiksi (Jakola ja Prokkola 2018). Loppuvuonna 2015 turvallisuusnäkökulma ja turvallisuusviranomaisten toimet nousivat hallitsevaksi tavaksi jäsentää rajaa ja rajan ylittävää liikkuvuutta. Muutama viikko ensimmäisten (suurempien) turvapaikanhakijoiden ryhmien saapumisesta Haaparannan ja Tornion rajanylityspaikalle Suomen valtio alkoi toteuttaa rajalla niin kutsuttua tehostettua raja-valvontaa. Turvapaikanhakijoiden vastaanottamista ja rekisteröintiä toteuttamaan saapui muista toimipaikoista satoja turvallisuusviranomaisia, poliiseja, rajavartijoita ja sotilaita. Lisäksi vastaanottotyötä saapui toteuttamaan paikallisten Suomen Punaisen Ristin toimijoiden lisäksi henkilöitä muista Suomen Punaisen Ristin toimipisteistä.

Tornion kaupungin asukkaiden näkökulmasta vuoden 2015 syksy näyttäytyi poikkeustilana, jossa heidän jokapäiväinen elinympäristönsä muuttui monin tavoin ristiriitaisen poliittisten, hallinnollisten ja sosiaalisten tapahtumien ja kohtaamisten näyttämöksi. Turvapaikanhakijoiden ja turvallisuusviranomaisten näkyminen maisemassa arkipäiväistyi. Toisaalta osa haastateltavista toi esille, kuinka poikkeustila

ja erityisesti turvallisuusviranomaisten, kuten rajavartioiden, tullin ja poliisin näkyminen kaupunkikuvassa toi kaupunkiin uudenlaista, positiivisena koettua ”piristystä”. Toisaalta kokemus vakaasta ja turvallisesta arjen kaupunkiympäristöstä kyseenalaistui uudelleen ääri-nationalistien organisoimien Rajat kiinni -mielenosoitusten aikana. Tornion kaupunkiympäristö, rajan ylittäminen ja rajalla toimiminen näyttäytyivät asukkaille hyvin erilaisina kokemuksina kuin sitä edeltänyt arki rauhallisella pohjoismaisella rajalla.

Erilaisiin elinympäristön muutoksiin sopeutumista käsittelevät tutkimukset osoittavat, että yllättävien muutoksien kohtaaminen ei useinkaan merkitse välitöntä muutoksen hyväksymistä, sopeutumista ja hallintaa vaan sitä voidaan ennemminkin lähestyä eri vaiheita sisältävänä edestakaisena prosessina, jossa yhteiskunnalliset valtasuhteet ja toimijoiden päätökset ovat merkittävässä osassa (Bristow ja Healey 2014; Cote ja Nightingale 2012). Turvapaikanhakijoiden saapumisen tarkastelu resilienssin näkökulmasta edellyttääkin huomion kiinnittämistä sopeutumisen taidon ja kapasiteetin rinnalla poliittiseen toimijuuteen ja toimijoiden tahtotilaan. Myös maahanmuuttokeskustelu itsessään voidaan nähdä politisoituneena yhteiskunnallisen ja valtiotilan resilienssin määrittelemisen kysymyksenä. Resilienssi näkökulmana kannustaa kuitenkin kiinnittämään huomiota myös niihin käytännöllisiin paikallisiin ratkaisuihin ja luoviin toimintamalleihin, joiden kautta arjen turvallisuus ja hallinta rakentuvat muutosprosesseissa.

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen haastatteluaineiston kautta sitä, millaiset asiat edesauttoivat paikallisia toimijoita poikkeustilaksi koetun tilanteen kohtaamisessa ja arjen turvallisuuden tunteen säilymisessä sekä kuinka he kokivat saavuttaneensa uusia taitoja ja valmiuksia. Kiinnitän huomioita siihen, kuinka paikalliset toimijat kertoivat eri toiminnoista ja kuinka he tulkitsivat niitä onnistumisten kautta. Haastattelukertomusten perusteella nostan esille resilienssiprosessiin keskeisesti vaikuttaneita tekijöitä eli asioita, joiden haastateltavat näkivät edesauttaneen kykyä toimia uudessa ja yllättävässä tilanteessa paikallisella tasolla. Ensinnäkin vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden suuri määrä muodosti uudenlaisen tilanteen ja edellytti uudenlaisen toimintamallin rakentamista yhteistyönä eri toimijoiden kesken. Paikallista vastaanottotyötä ja arjen turvallisuuden rakentamista tukivat

olemassa olevat historiallisesti muodostuneet yhteiskunnalliset instituutiot ja luottamukselliset suhteet eri toimijoiden välillä. Toiseksi kiinnitän huomioita siihen, kuinka rajan avoimuus, yllirajaiset suhteet ja yhteistyö muodostivat tärkeän voimavaran arjen vastaanottotyössä. Pohdin myös sitä, millaisia uusia kansallisia ja yllirajaisia voimavaroja ja tulevaisuusresursseja vastaanottotyössä rakentui.

Vastaanottotyön toimintamallin rakentuminen ja yhteistyö luovat turvallisuutta

Valtion järjestelykeskuksen perustaminen Tornion ydinkeskustaan, entisen Tornion yhteislyseon lukion tiloihin 22. syyskuuta 2015 toimii yhtenä esimerkkinä kansallisen ja paikallistason turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen resilienssiprosessin konkreettisista luovista ja toimiviksi koetuista ratkaisuista. Tornion kaupunkiympäristön muutosta kuvaavissa haastattelukertomuksissa voidaan tunnistaa selkeä muutos siinä, kuinka haastateltavat kertovat turvapaikanhakijoiden saapumisen kahdesta ensimmäisestä viikosta sekä ajasta valtion toteuttaman tehostetun rajavalvonnan ja järjestelykeskuksen perustamisen jälkeen. Ensimmäisten viikkojen tunnelmaa kuvaillaan kaoottiseksi ja järjestäytymättömäksi, esimerkiksi monissa haastatteluissa kerrottiin kaupungilla, tienvarsilla ja ihmisten takapihoilla harhailevista oudoista ihmisistä. Järjestelykeskuksen perustaminen näyttäytyi ikään kuin paluuna ennustettavuuden ja järjestyksen aikaan. Useampi haastatteluihin osallistunut henkilö kuitenkin kertoi, että ehdotus järjestelykeskuksen perustamisesta Tornion kaupungin vanhan yhteislyseon tiloihin kohtasi aluksi vastustusta Tornion kaupunginvaltuustossa. Järjestelykeskuksen perustaminen ja vastaanottotyön uusi toimintamalli osoittautuivat nopeasti toimiviksi keinoiksi toteuttaa turvapaikanhakijoiden vastaanottotyötä, mikä puolestaan johti haastateltavien mukaan järjestelyjen vastustuksen vähenemiseen kaupungin sisällä:

Oli tuota ihan mielenkiintoista aikaa se viime syksy [2015] ennen kuin järjestelykeskus avattiin – – Tuota se maanantai-illan kokous 21.9., millöin se valtuusto päätti sen, että järjestelykeskus voidaan perustaa siihen

lyseon tiloihin, niin sehän oli aika tuota tunnepitoinen kokous. – – Viikon aikana oli kaikilla ne ajatukset muuttunut siihen suuntaan, että siinä ei tullut yhtään niin kuin sellaista epäroivää, taikka kyseenalaistavaa kysymystä esille, vaan kaikki oli vähän niin kuin tavallaan positiivisia siihen, että miten se on niin kuin niin nopeasti vaikuttanut siihen yleiskuvaan, mikä tässä Tornion kaduilla on. (Viranomainen.)

Valtiollisen järjestyksen ja suomalaisen yhteiskunnan arvojen ulottaminen arkisiin toimintoihin ja järjestelyihin tuli esille toimijoiden kertomuksista. Järjestyksen ylläpidon nähtiin olevan tärkeää niin paikallisten kuin turvaa hakevien turvallisuudentunteelle (ks. myös Prokkola 2018). Muutoksen kohtaamista ja arjen turvallisuuden pysyvyyttä siis auttoi tunnistettavien ja toimijoiden arvoja vastaavien toimintamallien luominen turvapaikanhakijoiden vastaanottotyöhön. Toisaalta kiireisimpinä vuorokausina viranomaiset ja kansalaisyhteiskunnan toimijat joutuvat olemaan jatkuvassa hälytystilassa, työskentelemään normaalia pidempiä jaksoja ja vastaanottamaan negatiivista palautetta työstään erityisesti maahanmuuttoa vastustavilta henkilöiltä.

Tutkimuskirjallisuudessa sosiaalista pääomaa, luottamusta ja toimivia instituutioita pidetään yleensä resilienssiä vahvistavina tekijöinä (Cutter ym. 2016; Scherzera, Lujala ja Rød 2019) ja niiden merkitys tuli esille myös paikallisten toimijoiden haastattelukertomuksissa. Paikallisten toimijoiden vastaanottotyön kertomuksissa ja kuvauksissa korostui vahva luottamus turvallisuusviranomaisiin ja eri toimijaryhmien välinen yhteistyö turvapaikanhakijoiden vastaanottotyön eri vaiheissa. Paikallisten viranomaisten rooli kasvoi valtakunnallisesti merkittäväksi ja he toimivat yhteistyössä useiden kansallisten organisaatioiden asiantuntijoiden kanssa. Asioiden sujuminen ja osallistuminen loivat hallinnan tunnetta ja turvallisuutta myös kansalaisjärjestöjen toimijoille ja vapaaehtoistoimijoille. Turvapaikanhakijoiden vastaanottotyö arjen toimintona perustui vahvasti institutionaalisen yhteistyön ja luottamuksen varaan. Paikallisten toimijoiden haastatteluissa tuli esille, kuinka käytännön vastaanottotyössä tärkeäksi resilienssitekijäksi muodostui kansallinen ja yllirajainen yhteistyö sekä luottamuksen rakentuminen eri toimija- ja aluetasojen välillä:

Siinähan oli tuota erittäin laajamittainen ja hyvä eri viranomaisyhteistyötä tehtiin, poliisi, tulli, raja, puolustusvoimat. Ja sitten lisäksi siinä oli maahanmuuttovirasto ja SPR oli myös erittäin voimakkaassa roolissa. Jotenkin mää olen kokenut sen sillain, että se oli varmaan kaikille vähän sellainen niin kuin tahtotila, että nyt tämä tilanne pitää saada otettua haltuun. (Viranomainen.)

Myös toinen paikallinen viranomainen korosti toimijoiden keskuudessa vallinnutta tahtotilaa ja monen tahon välistä yhteistyön merkitystä vastaanottotyön onnistumisen taustatekijänä:

Ei se ollut kuin tekniselle puolelle soitto ja sanoa, että saisiko teiltä mitään suojaa, koska siinä oli ympäri vuorokauden, ilma kun ilma, siinä oli oltava. Niin sieltä tuli tunnin sisällä niin tällaiset bussipysäkit, mitkä pannaan näin kevyet rakenteet, mutta kuitenkin ja sitten sitä. Mutta että se oli niin monen tahon, monen tahon yhteistyö, se hitsaantui äkäisesti sitten kanssa. (Viranomainen.)

Arjen turvallisuutta tuottaviin käytäntöihin osallistuivat useat eri toimijat. Suurin osa arjen turvallisuutta ja järjestystä tuottavista toiminnoista liittyi hyvin konkreettisiin asioihin, kuten infrastruktuuriin, rakennetun ympäristön toimivuuteen sekä yleiseen avustus- ja vastaanottotoiminnan sujuvuuteen. Sekä paikalliset että muualta päin Suomea saapuneet toimijat myös oppivat uusia tekemisen tapoja ja kehittivät yhteistyössä uusia toimintamalleja. Haastatteluissa esille nousivat viranomaistahojen toiminnan tehokkuus ja yhteistyö, mutta myös yleiset käsitykset suomalaisen yhteiskunnan valmiudesta reagoida muuttuviin tilanteisiin, kansallisen toimintakulttuurin vahvuuksista sekä yhteinen tahtotila:

Eeva-Kaisa Prokkola: Sanoitkin tuossa myöskin aikaisemmin tuosta että – – ne viranomaiset hoitivat hyvin sen tilanteen, niin mikä siitä teki niin kuin semmoista hyvää?

Haastateltava: Se oli, et se... tapahtui nopeasti. Ja Tornio, Tornio päätti nopeasti näistä tiloista. Se vanha lukio, lukion tilat. Ja sitten, että se oli hyvin organisoitua. Et ne pakolaiset olivat, tai turvapaikanhakijat, niin he olivat turvassa, kun he jäivät tuonne Ruotsin puolelle matkakeskukseen. Niin heidät ohjattiin tuohon rajalle, jossa linja-auto heitä odotti ja ajoi tuosta parisataa metriä eteenpäin. Ja sitten heidät siellä kuulustelujen jälkeen jaettiin muualle. Niin se oli hyvin organisoitu ja se... semmoinen

suomalainen tehokkuus siinä kyllä pääsi hyvin oikeuksiin. (Kansalaisyhteiskunnan toimija.)

Luottamuksen rakentumisen tärkeys nousi esille useissa haastattelukertomuksissa. Luottamus vastaanottotyössä ilmeni arkisissa kohtaamisissa erityisesti silloin, kun paikalliset toimijat kokivat voivansa jakaa samantyyppisen maailmankuvan ja tahtotilan muiden toimijoiden kanssa. Samalla tavoin toimijoiden yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden tunne nousivat esille merkittävänä tekijöinä arjen turvallisuuden pysyvyyden ja resilienssin näkökulmasta:

Siellä oli yleensä naisia, jotka ovat muissakin jutuissa mukana, jotka tekevät vapaaehtoistyötä. Niin oli siellä jakamassa. Ja Helsingistä tuli SPR:n emäntää, ainakin kaksi – oli kyllä ilo aina mennä sitten, kun siellä oli kivoja ihmisiä, jotka olivat nähneet maailmaa ja eivät pitäneet asioita niin mustavalkoisina. (Kansalaisyhteiskunnan toimija.)

Haastattelukertomusten ja aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan nähdä, että vastaanottotyön dynamiikka oli monella tapaa sukupuolittunutta. Kansalaisyhteiskunnan toimijoista suurempi osa oli naisia, kun taas miehet olivat yliedustettuina turvallisuusviranomaisien tehtävissä. Vastaanottotyön toimijaryhmien sukupuolittuneisuus ei noussut esille haastateltavien kertomuksissa arjen turvallisuutta heikentävänä asiana. Kuitenkin muutama naispuolinen kolmannen sektorin toimija kertoi kohdanneensa arvostelua ja saaneensa negatiivista palautetta vastaanottotyöhön osallistumisesta paikallisten asukkaiden taholta. Sukupuolten välisellä työnjaolla voidaankin nähdä olevan merkitystä maahanmuuttokysymykseen kiinnittyvän yleisen yhteiskunnallisen polarisaation näkökulmasta. Erityisesti naisten avustustyö esitettiin suomalaisessa kansallismielisessä maahanmuuttoa vastustavassa diskurssissa ikään kuin moraalisesti kyseenalaisena toimintana, eräänlaisena isänmaan petturuutena (Prokkola 2019a).

Vastaanottotyö ja yllirajainen resilienssi

Kansainvälisen yhteistyön olemassaolon on aikaisemmissa tutkimuksissa esitetty muodostavan erityisen voimavaran paikallisen resiliens-

siprosessin onnistumiselle (Rhinard ja Sundelius 2010). Turvapaikanhakijoiden vastaanottotyötä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa on kiinnitetty vain vähän huomiota rajat ylittävien verkostojen ja suhteiden merkitykseen avustamisen, hallinnan ja arjen turvallisuuden rakentumisen näkökulmasta.

Tornion rajakaupungissa toteuttamani tutkimus osoitti, että yli-rajaisuus voi muodostaa merkittävän voimavaran turvapaikanhakijoiden vastaanottotyössä. Suomen ja Ruotsin rajan avoimuus ja päivittäisen vuorovaikutuksen kautta rakentuneet alueen toimijoiden luottamukselliset ylirajaiset suhteet ja viralliset yhteistyöverkostot muodostivat muutoksen kohtaamisessa tärkeän voimavaran. Huolimatta siitä, että vuoden 2015 poikkeustilan aikana turvallisuuskäsitelmä korostui ja rajakaupungeissa tehty pitkäaikainen työ rajateiden poistamiseksi näyttäytyi toissijaisena, juuri rajan avoimuus ja yhteistyösuhteiden olemassaolo sekä niiden kautta rakentuva luottamus edesauttoivat vastaanotto- ja avustustyön sujuvaa toteuttamista.

Paikallisten toimijoiden kertomukset Tornion vastaanoton järjestelyistä osoittavat, että yllättävien muutosten kohtaaminen raja-alueilla edellyttää rajojen ylittämistä ja ylirajaista yhteistyötä. Myös kansalaisyhteiskunnan toimijat kokivat ruohonjuuritason rajayhteistyön erittäin tärkeäksi turvallisuustekijäksi. Ruotsin poliisi muun muassa turvasi suomalaisten kansalaisjärjestöjen toimintaa Haaparannan puolella sijaitsevalla yhteisellä linja-autoasemalla. Suomen poliisi puolestaan vastasi kansalaisjärjestöjen työntekijöiden, vapaaehtoisten ja turvapaikanhakijoiden arjen turvallisuudesta Suomen puolella. Lisäksi ajankohtaisen ja luotettavan tiedon saaminen Ruotsista auttoi Suomen puolen toimijoita suunnittelemaan ja ennakoimaan vastaanottotyön toimintoja. Henkilökohtaiset sekä työn kautta muodostuneet kontaktit nousivat poikkeustilan aikana tärkeään rooliin niiden luottamuksellisuuden vuoksi. Ilman luottamusta toisiin toimijoihin poikkeustilan hallinta ja turvallisuuden tunteen säilyttäminen voisi olla lähes mahdoton tavoite. Paikallinen viranomainen kuvaa yhteistyötä seuraavasti:

Haaparannalta saatiin tiedot, kuinka paljon päivittäin on tulossa. Että niiltä tuli tiedot sitten tuolta Luleån rautatieasemalta, että montako oli tullut junalla sinne ja kuinka monta bussia lähti, niin pystyttiin niin kuin

varautumaan niihin määriin kaupungissa jo paljon aikaisemmin. (Viranomainen.)

Kansalaisyhteiskunnan toimija puolestaan kuvaa ylirajaista yhteistyötä seuraavasti:

Meillä alkoi yhteistyö toimimaan sitten niin kuin ”Ruotsin toimijoiden” [nimi muutettu] kanssa, että me saatiin tietää sieltä Tukholmasta aina sitä lähtömäärää myös – – Netin kautta myös tuli väärää tietoaakin. Että sitten meillä oli semmoinen luotettava kontakti. Että siellähän oli niitä trolleja, jotka sitten omiansa kirjottivat myös. (Kansalaisyhteiskunnan toimija.)

Suomen ja Ruotsin välisen rajan ristiriitainen merkitys poikkeustilan aikana tulee hyvin esille siinä, kuinka rajan avoimuus nähtiin uhkana kansalliselle turvallisuudelle ja samanaikaisesti se mahdollisti paikallisella tasolla sujuvamman turvapaikanhakijoiden vastaanottotyön. Ajankohtaisen ja luotettavan asiantiedon lisäksi rajan toiselta puolelta saatiin konkreettista materiaalista apua, kuten pakastetiloja, elintarvikkeita ja vaatteita:

Tämä raja on niin vapaa, että se ei niin kuin vaikuttanut millään tavalla, että ne (ruokatarvikkeita) olivat nyt sitten Haaparannan puolella se iso osa pakkasessa. Ja Torniossa oli sitten tuossa Suensaaren koululla, missä oli se vastaanottokeskus. Niin siellä oli kaks, joku 300 litran pakaste-arkkia. Niin SPR:n henkilökunnasta joku kävi SPR:n autolla kerran pari viikossa hakemassa sen arkun täyteen leipää. (Vapaaehtoistyöntekijä.)

Ylirajaisen toiminnan ja luottamuksen rakentumisen tekijät liittyivät keskeisesti rajaseudulla pidemmän ajan kuluessa syntyneisiin ylirajaisiin suhteisiin ja Tornion ja Haaparannan kaupunkien viralliseen rajayhteistyöhön. Näiden kautta muodostuneet ja ylläpidettävät yhteistyön kulttuurinen pääoma, monikielisyys ja toisen valtion toimintakulttuurin tuntemus muodostivat tärkeän tekijän resilienssiprosessissa. Avustustoimintaan ja ruuan jakeluun osallistunut vapaaehtoistyöntekijä kertoi, kuinka omasta monikielisyydestä oli suuri apu avustusten järjestämisessä:

Ilman sitähän se [avustusten järjestäminen Ruotsista] ei olisi onnistunut, että mulla on niin kuin ruotsin kielen taito. Se on minun toinen äidinkieli.

Ja tosiaan mää tunnen niin kuin molemmat maat hyvin. Että mää olen lähes koko ikäni asunut tässä rajan tuntumassa, että Haaparannalla ja Torniossa – ja olen aika paljon niin kuin tekemisissä ruotsalaisten kanssa. (Vapaaehtoistyöntekijä.)

Haastatteluissa tuli hyvin esille, kuinka poikkeustilan aikana paikallisella tasolla muodostui uudenlaista vapaaehtoisuuteen perustuvaa kansallista ja rajat ylittävää luovaa toimijuutta. Yksittäisillä toimijoilla ja heidän raja-alueen toimintakulttuurin tuntemuksellaan saattoi olla yllättävänkin suuri merkitys vastaanottotyön käytänteiden ja resursien löytymisessä. Uusien ratkaisujen toteuttaminen arjessa perustui hyvin toimiviin institutionaalisiin suhteisiin, mutta myös vaikeammin ennakoitavissa oleviin, juuri kyseisellä hetkellä merkityksellisiksi nouseviin ylijarjaisiin suhteisiin ja tietotaitoon sekä niiden luovaan hyödyntämiseen.

Resilienssiä käsittelevässä kirjallisuudessa luovat ratkaisut, kyky omaksua uusia toimintatapoja ja tulevaisuuden ennakointi nähdään tärkeinä tekijöinä muutokseen sopeutumisessa. Ennakoivien toimien ja suunnitelmien tekeminen kuitenkin edellyttää, että on olemassa ainakin jonkinlainen käsitys siitä, minkä tyyppisiä muutoksia alueet ja yhteisöt voivat tulevaisuudessa kohdata. Resilienssin rakentumisen näkökulmasta Euroopan pitkä maahanmuuton kesä ja suuren maahanmuuton kohtaaminen suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan nähdä tärkeänä oppimisprosessina.

Keskeinen muuttoliikkeen kriisiytymisen kokemusta Suomessa ja Euroopassa selittävä tekijä on tilanteen ennakoimattomuus. Toiseksi aiemmin sovitut yhteiset Euroopan laajuiset toimintamallit ja käytännöt, kuten Dublinin sopimuksen (EU N:o 604/2013) määrittelemä ensimmäisen vastaanottavan valtion vastuu turvapaikanhakijoiden rekisteröinnistä ja hakemuksen käsittelystä, eivät lopulta osoittautuneet toimiviksi laajamittaisen muuttoliikkeen kontekstissa. Useat haasteltavat pohtivatkin vastaanottotyötä oppimisen ja tulevaisuuteen varautumisen näkökulmasta:

Kun tulee se poikkeustila niin sitten meillä on olemassa yhteystiedot ja sitten on niin kuin suunnitelmat kuka mitäkin tekee ja kaikilla on sitten ne omat roolit sitten olemassa ja toimitaan siinä omissa roolissa ja sitä

kautta sitten tavallaan turvallisuus muodostuu – – poliisi tekee tätä ja rajavartiosto tätä ja tulli ja me voijaan kaupunkina sitten tukea tuossa järjestelykeskuksessa, että me osoitetaan tilat ja sitten niin tuota, että mitä ei tarvitse niin pystytään paikallisesti sitten tukemaan ja eikä mennä toisten alueille tavallaan toimimaan. (Viranomainen.)

Valtion, kuntien ja kansalaisjärjestöjen toimiva yhteistyö on jälkikäteen nähty ehkä merkittävimmäksi tekijäksi siinä, että kaikki vuoden 2015 turvapaikanhakijat saatiin vietyä turvapaikkaprosessin ensimmäisen vaiheen läpi. Voidaan sanoa, että vastaanottotyön käytäntöjen kehittämisen kautta oppiminen ja ennakoivien toimintatapojen luominen on vahvistanut alueellista ja hallinnollista resilienssiä suhteessa vastaanavansiin muutoksiin. Tässä kirjoituksessa tarkastelu kohdistuu erityisesti Tornion rajakaupunkiin ja siihen, kuinka paikallinen vastaanottotyö kytkeytyi valtakunnallisiin ja ylirajaisiin prosesseihin. Vuoden 2015 aikana rakentunut ”Tornion malli” tarjoaa perustan valtakunnalliselle suunnittelulle ja valmistautumisella, mikäli Suomeen yhtäaikaaisesti saapuvien pakolaisten määrä tulevaisuudessa lisääntyy huomattavasti.

Tornion rajakaupungissa toteutettu tutkimus osoitti myös, että laajemmalla valtioiden välisellä institutionaalisella ja geopoliittisella luottamuksella, kuten historiallisesti muodostuneilla Ruotsin ja Suomen valtioiden luottamussuhteilla, oli suuri merkitys paikallisen vastaanottotyön resilienssiprosessissa. Useampi haastateltava raportoi, että turvapaikanhakijoiden rajalle saapumisen ja valtion rajaintervention ensimmäisten viikkojen aikana Ruotsin ja Suomen puolen viranomaiset, media ja paikalliset asukkaat toivat esille hyvin erilaisia ja ristiriitaisia näkemyksiä siitä, millä tavalla tilanteessa tulisi toimia niin poliittisesta kuin moraalisestakin näkökulmasta. Poikkeustilan esille nostamien ristiriitojen ratkaisumallien lisäksi useat haastateltavat painottivat yleistä luottamusta Ruotsin valtioon ja yhteiskuntaan. Paikallinen ylirajainen arkinen vuorovaikutus oli runsasta myös poikkeustilan aikana. Useassa haastattelussa tuli esille luottamus rajan toisella puolella asuviin Ruotsin kansalaisiin sekä kulttuurisesti ja historiallisesti muodostunut alueellinen yhteenkuuluvuus.

Pohdinta

Muuttoliike ja turvapaikanhakijoiden vastaanotto ovat tänä päivänä voimakkaasti politisoituneita kysymyksiä niin Suomessa, Euroopan unionissa kuin globaalilla tasolla. Niin kutsutun pakolaiskriisin kansallinen resilienssipuhe kuvastaa hyvin yhteiskunnassa vallitsevia riskitilanteita käsityksiä muuttoliikkeestä. Tutkimuksessa onkin tärkeä huomioida resilienssin vaatimuksen taustalla vaikuttavat poliittishallinnolliset tavoitteet ja valtasuhteet. Turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen ja sen politisoitumisen ongelmakohtien tunnistamisen lisäksi tarvitaan tietoa ja ymmärrystä paikallisesta ruohonjuuritason toiminnasta, yhteyksistä, toimintakulttuurista ja normeista.

Turvapaikanhaun yhteydessä esille nostettua kysymystä valtion kantokyvystä ja resilienssista voidaan lähestyä tiedon tuottamisen ja legitimaation näkökulmasta, jossa keskeinen kysymys kuuluu, kenen resilienssista ollaan huolissaan ja millaisia tavoitteita huolen esittämiseen mahdollisesti sisältyy (Cote ja Nightingale 2012, 482). Yhteiskunnallisesta näkökulmasta laajamittaiseen muuttoliikkeeseen sopeutuminen näyttäytyy ensisijaisesti moraalisenä, poliittisena ja sosiaalisena kysymyksenä, kun taas yksittäisen pakolaisen ja turvapaikanhakijan näkökulmasta liikkuvuus nimenomaan edellyttää suurta resilienssiä. Resilienssin näkökulmasta kansainväliselle muuttoliikkeelle annetut merkitykset ovat kontekstisidonnaisia ja politisoituneita. Tämän tutkimuksen näkökulma turvapaikanhakijoiden vastaanottamiseen korostaa uhkapuheen sijasta niitä asioita ja tekijöitä, joiden kautta haastateltavat rakensivat kertomusta onnistumisista, luottamuksesta ja turvallisuuden tunteen pysyvyydestä arjen vastaanottotyössä. Tutkimustiedon avulla voidaan tunnistaa ja vahvistaa resilienssiä ja yhteiskunnan luottamusta ylläpitäviä rakenteita. Lisäksi näkökulman valinta itsessään voidaan nähdä eräänlaisena kannanottona siihen, millaisiin tekijöihin yhteiskunnallisessa keskustelussa voisi kiinnittää enemmän huomioita silloin, kun puhutaan muuttoliikkeistä ja pakolaisuuden kohtaamisesta.

Resilienssin idean soveltaminen yhteiskunnallisiin, ensisijaisesti ihmisen toiminnasta juontuviin ilmiöihin ei ole mutkatonta. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin tullut esille, että resilienssin tarjoama tulkintakehys soveltuu hyvin juuri paikallisten toimijoiden muutos-

kokemusten tarkasteluun. Resilienssi tarjoaa holistisen monitieteellisen tarkastelunäkökulman, jonka kautta on mahdollista jäsentää ja analysoida paikallisten toimijoiden keinoja kohdata laajamittaisen muuttoliikkeen tuomia muutoksia. Tässä tutkimuksessa resilienssiä on lähestytty ennen kaikkea dynaamisena tilallisena prosessina, jonka rakentumisessa olemassa olevilla resursseilla, valtasuhteilla ja arvoilla on suuri merkitys. Resilienssiprosessin yhteistyö- ja valtasuhteiden huomioiminen on tärkeää erityisesti kansainvälisen muuttoliiketutkimuksen yhteydessä.

Tornion tapaustutkimus nostaa esille myös rajojen turvallisuuden paradoksin. Rajaturvallisuuden paradoksia kuvastaa hyvin se, että samanaikaisesti kun osa kansalaisista ja poliitikoista esitti rajan sulkeamista kansallisena turvallisuusratkaisuna, paikallisella tasolla ja laajemmin tehtävä ylirajainen yhteistyö muodostui erittäin tärkeäksi kaupungin viranomaisten, kansalaisyhteiskunnan toimijoiden sekä saapuvien siirtolaisten arjen turvallisuuden näkökulmasta. Vuoden 2015 jälkeen useat EU:n jäsenvaltiot ovat normalisoineet aikaisemmin väliaikaisena turvallisuustoimenpiteenä käytetyn unionin sisärajojen Schengenin rajavalvonnan. Rajan turvallisuuden ja yhteiskunnan resilienssin näkökulmasta nämä toimenpiteet eivät pitkällä tähtäimellä ole kestävällä pohjalla. Päinvastoin, rajoja pystyttävä toimintapolitiikka haittaa mahdollisesti juuri niiden instituutioiden kehitystä, jotka ovat avainasemassa erilaisten ennakoimattomien ylirajaisien poikkeustilojen ja haasteiden hallitsemisessa.

Tornion tapaustutkimus osoittaa, että avoimen rajan perinne, yhteistyöverkostot ja luottamus lisäävät alueellista resilienssiä poikkeustilan aikana (ks. myös Prokkola 2019b). Rajojen ylittäminen arjessa ja virallisen tason käytännöissä vahvistaa kykyä kohdata poikkeustila. Turvapaikanhakijoiden vastaanottotyöhön aktiivisesti osallistuneiden paikallisten toimijoiden arjen turvallisuus ja turvallisuuden tunteen säilyminen poikkeustilanteessa kuvastaa samalla myös Suomen ja Ruotsin raja-alueen resilienssiä ja ylirajaisuuden merkitystä osana resilienssiä. Tapaustutkimus osoittaa, että ylirajainen yhteistyö ja yhdessä tekemisen kulttuuri edesauttavat alueiden ja yhteisöjen muutokseen sopeutumisen kyvykkyyttä. Samalla ylirajainen yhteistyö tarjoaa konkreettisia keinoja arjen turvallisuuden ylläpitämiseksi erityisesti poikkeustilan aikana. Arjen toimintojen tasolla turvallista-

minen ja resilienssi voivat rakentua samanaikaisina prosesseina tietyssä institutionaalisessa ja alueellisessa kontekstissa.

Tornion tapaustutkimus nostaa esille Suomen yhteiskunnan ja ylijärjestyksen vahvuuksia. Lisääntynyt yhteiskunnallinen polarisoituminen ja sitä kuvastavat maahanmuuttoa vastustavat ja tukevat mielenilmaukset voivat kuitenkin pidemmällä aikavälillä vaikuttaa ihmisten turvallisuuden tunteeseen sekä heikentää yhteiskunnallista resilienssiä. Toisaalta oikeusvaltion resilienssin näkökulmasta mielenosoitusten salliminen ja turvaaminen poliisin toimesta kuvastaa valtion instituutioiden, periaatteiden ja identiteetin pysyvyyttä muutoksen aikana. Sisäministeriön tutkimuksen mukaan vuoden 2015 syksyllä suuri osa suomalaisista pelkäsi muslimimaista saapuneiden turvapaikanhakijoiden suuren määrän johtavan sosiaalisiin konflikteihin ja lisäävän terrorismin uhkaa (Puustinen ym. 2017). Myös tässä tutkimuksessa haastatellut torniolaiset toimijat tunnistivat kansallisen uhkadiskurssin. Paikallisten toimijoiden kertomuksissa osallistuminen vastaanottotyöhön näyttäytyi kuitenkin pääasiassa positiivisena, osin jopa voimaannuttavana kokemuksena. Tutkimushaastattelujen sisältöön on osaltaan voinut vaikuttaa se, että haastattelujen suorittamisen aikana vastaanottotyöhön oli olemassa eräänlainen onnistumiskertomus, ennakoinnin menetelmät ja suunnitelmat. Onnistuneeksi koettu vastaanottotyö ja muodostuneet toimintamallit ja käytänteet ovat vahvistaneet luottamusta sekä valmiutta kohdata vastaavanlaisia muutoksia. Resilienssin ymmärtäminen tasapainotilan ja ominaisuuden sijaan prosessina nostavat esille alueiden ja yhteisöjen mahdollisuudet löytää uudenlaisia keinoja muutokseen sopeutumiseksi. Kansallisten uhkakuvien muodostuminen turvapaikanhakijoiden saapumisen yhteydessä 2015 voi osaltaan kertoa siitä, ettei Suomessa ollut kokemusta onnistuneesta laajamittaisen turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen organisoinnista. Poikkeustila ei myöskään näyttäisi pidemmällä aikavälillä yleisesti vaikuttaneen Tornion kaupungin asukkaiden kokemukseen kaupungin turvallisuudesta. Vuonna 2017 toteutetun laajan kyselytutkimuksen mukaan Tornion asukkaat kokevat kaupungin erittäin turvallisen asuinpaikkana (Prokkola, Vainikka ja Kajan 2017).

Tutkimuksen lopputulema on, että muutoksen kohtaamisen yhteiskunnallisen näkökulman muodostaminen tulisi nähdä ensisijai-

sesti poliittisena ja moraalisena kysymyksenä. Turvapaikanhakijoihin liitettävät poliittistaloudelliset lausumat eivät niinkään kuvaa reaalista valtiotilan kantokykyä vaan ennemminkin vastaanottamisen ja auttamisen tahtotilaa. Poliittiset lausunnot maahanmuutosta, yhteiskunnan kantokyvystä ja turvapaikanhakijoista osallistuvat osaltaan resilienssiprosessin muodostumiseen. Myös muuttoliikekeskustelun yhteydessä usein esille nouseva keskustelu kansallisen identiteetin pysyvyydestä ja muutoksesta voidaan nähdä osana resilienssin diskurssia (Walker ym. 2004). Huomiota tulee kiinnittää siihen, kuinka eri ihmisryhmiä kuvataan ja vastuullistetaan osana muutosta, sopeutumista ja uudistumista sekä millaisia arvolatauksia kuvauksiin sisältyy. Yhteiskunnallista resilienssiä ei voida ymmärtää tarkastelemalla ainoastaan taloudellisia resursseja ja kyvykkyyttä vaan huomiota tulee kiinnittää myös paikallisen tason toimijuuteen, toimintakulttuuriin ja yhteistyösuhteiden rakentumiseen moniskaalaisesti sekä ylirajaisesti.

Lähteet

- van Baar, Huub 2017: Evictability and the Biopolitical Bordering of Europe. *Antipode* 49 (1), 212–230. <https://doi.org/10.1111/anti.12260>.
- Berkes, Fikret ja Helen, Ross 2016: Panarchy and Community Resilience: Sustainability Science and Policy Implications. *Environmental Science & Policy* 61, 185–193. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.04.004>.
- Boin, Arjen, Comfort, Loise ja Demchak, Chris 2010: The Rise of Resilience. Teoksessa *Designing Resilience: Preparing for Extreme Events*. Toimitaneet Loise Comfort, Arjen Boin ja Chris Demchak. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1–12.
- Bourbeau, Philippe 2015: Migration, Resilience and Security. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41(12), 1958–1977.
- Bristow, Gillian ja Healey, Adrian 2014: Regional Resilience: An Agency Perspective. *Regional Studies* 48 (5), 923–935.
- Brown, Katrina 2013: Global Environmental Change I: A Social Turn for Resilience? *Progress in Human Geography* 38(1), 107–117.
- Chandler, David ja Reid, Julian 2016: *The Neoliberal Subject*. Pickering & Chatto Publishers, Lontoo.
- Christopherson, Susan, Michie, Jonathan ja Tyler, Peter (2010). Regional Resilience: Theoretical and Empirical Perspectives. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 3(1), 3–10.
- Cote, Muriel ja Nightingale, Andrea 2012: Resilience Thinking Meets Social

- Theory: Situating Social Change in Socio-Ecological Systems (SES) Research. *Progress in Human Geography* 36(4), 475–489.
- Cutter, Susan, Ash, Kevin ja Emrich, Christopher 2016: Urban-rural Differences in Disaster Resilience. *Annals of the American Association of Geographers* 106(6), 1236–1252.
- EU 2016: Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf. Luettu 26.6.2019.
- EU 2017/C 210/01: Euroopan unionin tiedonantoja: Uusi kehityspoliittikka koskeva eurooppalainen konsensus "meidän maailmamme, meidän ihmisarvomme, meidän tulevaisuutemme". <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2017:210:FULL&from=EN>. Luettu 18.6.2019.
- Gressgård, Randi 2017: The Racialized Death-politics of Urban Resilience Governance. *Social Identities* 25 2019, 11–26. <https://doi.org/10.1080/13504630.2017.1418605>.
- Holling, Crawford Stanley 1973: Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics* 4, 1–23.
- Holling, Crawford Stanley 1996: Engineering Resilience Versus Ecological Resilience. Teoksessa *Engineering Within Ecological Constraints*. Toimittanut Peter Schulze. National Academy Press, Washington DC, 31–45.
- Hyvönen, Ari-Elmeri ja Juntunen, Tapio 2016: Sopeutuva yhteiskunta ja resilienssi: Turvallisuuspoliittinen analyysi. *Politiikka: Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu* 58(3), 206–223.
- Huysmans, Jef 2000: The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies* 38(5), 751–777. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00263>.
- Jakola, Fredriika ja Prokkola, Eeva-Kaisa 2018: Trust-building or Vested Interest? Social Capital Processes and Cross-border Cooperation in the Border Towns of Tornio and Haparanda. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 109(2), 224–238.
- Joseph, Nathan 2018: *Varieties of Resilience: Studies in governmentality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MacKinnon, Danny ja Derickson, Kate 2012: From Resilience to Resourcefulness: A Critique of Resilience Policy and Activism. *Progress in Human Geography* 37(2), 253–270.
- Mountz, Alison ja Hiemstra, Nancy 2014: Chaos and Crisis: Dissecting the Spatiotemporal Logics of Contemporary Migrations and State Practices. *Annals of the Association of American Geographers* 104(2), 382–390. <https://doi.org/10.1080/00045608.2013.857547>.
- Petterson, Maria 2015: Nyt ministeri Orpo väläyttääkin rajojen sulkemista – mitä se tarkoittaisi? *Helsingin Sanomat* 21.9.2015.
- Phelan, Liam, Henderson-Sellers, Ann ja Taplin, Ros 2013: The Political Economy of Addressing the Climate Crisis in the Earth System: Undermining Perverse Resilience. *New Political Economy* 18(2), 198–226.

- Prokkola, Eeva-Kaisa 2018: Rajan turvallistaminen ja poikkeusajan arjen geopolitiikka. *Alue & Ympäristö* 47(1), 3–16.
- Prokkola, Eeva-Kaisa 2019a: Asylum Reception and the Politicization of National Identity in Finland: a Gender Perspective. Teoksessa *Borderless Worlds for Whom? Ethics, Moralities and Mobilities*. Toimittanut Anssi Paasi, Eeva-Kaisa Prokkola, Jarkko Saarinen ja Kaj Zimmerbauer. Routledge, Lontoo, 108–119.
- Prokkola, Eeva-Kaisa 2019b: Border-regional resilience in EU internal and external border areas in Finland. *European Planning Studies* 27(8), 1587–1606. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1595531>.
- Prokkola, Eeva-Kaisa, Vainikka, Vilhelmiina ja Kaján, Eva 2017: Everyday Security and Demonstrations in the Border Towns of Lappeenranta and Tornio. *Nordia Yearbook 2017*.
- Puustinen, Alisa, Raisio, Harri, Kokki, Esa ja Luhta, Joonas 2017: *Kansalaismielipide: Turvapaikanhakijat ja turvapaikkapolitiikka*. Sisäministeriö, Helsinki.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79477/09_2017_Kansalaismielipide%20Turvapaikanhakijat%20ja%20turvapaikkapolitiikka.pdf. Luettu 29.11.2019.
- Rhinard, Mark ja Sundelius, Bengt 2010: The limits of Self-reliance: International Cooperation as a Source of Resilience. Teoksessa *Designing Resilience: Preparing for Extreme Events*. Toimittaneet Louise Comfort, Arjen Boin ja Chris Demchak. University of Pittsburg Press, Pittsburg, 196–219.
- Scherzera, Sabrina, Lujala, Päivi ja Rød, Jan 2019: A Community Resilience Index for Norway: An Adaptation of the Baseline Resilience Indicators for Communities (BRIC). *International Journal of Disaster Risk Reduction* 36. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2019.101107>.
- Simon, Stephanie ja Randalls, Samuel 2016: Geography, Ontological Politics and the Resilient Future. *Dialogues in Human Geography* 6(1).
- Ungar, Michael 2008: Resilience across Cultures. *British Journal of Social Work* 38, 218–235.
- Wagner, Wolfgang ja Anholt, Rosanne 2016: Resilience as the EU Global Strategy's New Leitmotif: Pragmatic, Problematic or Promising? *Contemporary Security Policy* 37(3), 414–430.
- Walker, Brian, Holling, Crawford Stanley, Carpenter, Stephen ja Kinzig, Ann 2004: Resilience, Adaptability and Transformability in Social-ecological Systems. *Ecology and Society* 9(2). <https://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5>. Luettu 29.11.2019.
- Welsh, Marc 2014: Resilience and Responsibility: Governing Uncertainty in a Complex World. *Geographical Journal* 180(1), 15–26.
- YK 2012: United Nations Secretary-General's High-level Panel on Global Sustainability. *Resilient People, Resilient Planet: A Future Worth Choosing*. YK, New York.

Jälkisanat

Laura Assmuth

 <https://orcid.org/0000-0002-6462-6198>

Ville-Samuli Haverinen

 <https://orcid.org/0000-0002-1530-6112>

Eeva-Kaisa Prokkola

 <https://orcid.org/0000-0003-3237-6953>

Pirjo Pöllänen

 <https://orcid.org/0000-0002-1331-5322>

Anni Rannikko

 <https://orcid.org/0000-0001-5176-8173>

Tiina Sotkasiira

 <https://orcid.org/0000-0002-2453-8433>

Keskusteluun muuttoliikkeestä liitetään yleisesti käsitys turvallisuudesta (Palander ja Pellander 2019). Usein turvallisuuspuheen ja -toimenpiteiden ytimessä on kuitenkin sotilaallisen ja järjestyksellisen turvallisuuden korostuminen, esimerkiksi poliisin toimesta tapahtuva maan sisäisen järjestyksen valvonta ja rajavalvontaviranomaisen toimesta tapahtuva rajavalvonta. Turvallisuus laajemmin osana ihmisten arkea ja arkista toimintaa, esimerkiksi sosiaalipolitiikan ja yhdenvertaisten ihmisoikeuksien ymmärtäminen turvallisuuden osana, jää keskustelussa usein varjoon. Tässä kirjassa turvallisuutta on lähestytty vähemmän esillä olleesta arjen turvallisuuden näkökulmasta, jonka keskiössä ovat yksilöiden ja ryhmien kokemus ja tunne turvassa olemisesta.

Arjen turvallisuudessa – niin kuin se tässä kirjassa ymmärretään – on kyse siitä, että yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvaessa myös turvattomuus lisääntyy ja turvallisuuden kokemus ja tunne haurastuvat. Eriarvoistuminen ja sen synnyttämät turvallisuusuhat eivät kosketa pelkästään maahanmuuttajataustaisia yksilöitä ja ryhmiä, mutta heidän kohdallaan tämä kehitys on selkeästi havaittavissa. Esimer-

kiksi turvapaikanhakijoiden rajoitettu oikeus hyvinvointipalveluihin sekä rasismien kokemusten vähättely tai ohittaminen viranomaiskohtaamisissa luovat tunnetta arjen turvattomuudesta (ks. tässä kirjassa Elonheimo, Rannikko ja Silvonen; Palander; Sotkasiira). Näiden arjen turvallisuuden murtumien ratkaiseminen vaatii pikemminkin sosiaalipoliittisia (ks. tässä kirjassa Sotkasiira) ja lainsäädännöllisiä (ks. tässä kirjassa Palander) kuin turvallisuuspoliittisia toimenpiteitä.

Emme näe muuttoliikettä ja liikkeessä olevia erilaisia ihmisiä pelkästään turvallistamisen kohteina, vaan kiinnitämme huomiota myös heitä ympäröivän yhteiskunnan vakauteen. Olemme tässä kirjassa tarkastelleet, miten taloudelliset ja sosiaaliset olosuhteet vaikuttavat heidän erilaisiin kokemuksiinsa arjen turvallisuudesta. Arjen turvallisuuden kokemukseen vaikuttavat yksilöiden väliset risteävät erot, kuten terveydentila, sukupuoli, koulutustausta, kielitaito, ikä ja ihmisuhteet. Maahanmuuttajien kykyyn selvitä arjesta vaikuttavat myös heidän Suomeen tulon statuksensa ja kansalaisuutensa, jotka asettavat maahan tulijat erilaisiin hierarkkisiin asemiin ja toimijapositioneihin suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan.

Suomen kaltaisessa pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa yhteiskunnallisen vakauden ylläpitäminen sekä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen takaaminen ovat ensisijaisesti julkisen vallan vastuulla. Hyvinvointivaltio voi omilla toimillaan edesauttaa kehitystä, jonka myötä kaikki yhteiskunnan jäsenet kokevat osallisuutta sen toimintaan ja tuntevat tätä kautta arkensa turvalliseksi. Esimerkiksi Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden kohdalla tämä ei kuitenkaan tällä hetkellä toteudu, koska suomalaisen yhteiskunnan vastaanotto toiminta on rakennettu siten, etteivät turvapaikanhakijat ole täysimääräisesti oikeutettuja hyvinvointivaltion palveluihin ja tulonsiirtoihin ennen oleskeluluvan ja kuntapaikan varmistumista (Haverinen 2018). Eriarvoisuutta ilmenee myös mahdollisuudessa perhe-elämään. Suomalaisen yhteiskunnan oikeusjärjestelmä ei kohtele maahanmuuttajia yhdenvertaisesti perheenyhdistämisen käytännöissä. Euroopan unionin (EU) rajojen ulkopuolelta saapuvien maahanmuuttajien mahdollisuus perheenyhdistämiseen Suomessa on rajallinen (Palander ja Pellander 2019). Myös Suomessa asuviin venäjänkielisiin (kaksoiskansalaisiin) Suomen valtio kohdistaa konkreettista ja diskursiivista turvallistamista, joka horjuttaa heidän tur-

vallisuudentunnettaan ja luo epävarmuutta tulevaisuutta kohtaan (ks. tässä kirjassa Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen).

Vapaasti toimivassa demokraattisessa yhteiskunnassa julkinen valta ei ole ainoa yhteiskunnallinen toimija. Myös kansalaisyhteiskunnalla ja markkinoilla on osuutensa yhteiskunnan kehityksessä. Muuttoliikkeen yhteydessä ja erityisesti turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kotoutumisessa kansalaisyhteiskunta on tällä hetkellä Suomessa keskeinen toimija. Kansalaisyhteiskunnalla on merkittävä rooli yhteiskunnallisen ilmapiirin avoimuuden ja yhdenvertaisuuden luomisessa. Kansalaisyhteiskunnan toimijat ovat kuitenkin myös niitä, jotka toteuttavat arjen sosiaalipolitiikkaa ja huolehtivat muuttoliikkeessä olevien ihmisten arjen turvallisuudesta. Kun julkisen vallan toiminta tiivistyy ja keskittyy, yhä useammat tehtävät jäävät marginaaliin ja kansalaisyhteiskunnan vastuulle. Tämä näkyy esimerkiksi kotouttamis- ja vastaanottotoiminnassa (Sotkasiira 2018). Kansalaisjärjestöt toimivat vuonna 2015 aktiivisesti turvapaikanhakijoiden vastaanottotoiminnan järjestämiseksi sekä yhteiskunnallisen ja paikallisen resilienssin ylläpitämiseksi (ks. tässä kirjassa Prokkola). Niiden vastuulla on pitkälti myös antirasistisen toiminnan kehittäminen ja toteuttaminen (ks. tässä kirjassa Elonheimo, Rannikko ja Silvonnen). On kuitenkin tärkeää huomata, että arjen turvallisuutta voidaan rakentaa ja vahvistaa eri toimijoiden välisenä yhteistyönä, mutta se heikkenee tai jopa murenee yhteistyön puuttuessa. Julkinen valta ja kansalaisyhteiskunta tarvitsevat toisiaan.

Kolmas keskeinen demokraattisen yhteiskunnan kivijalka ovat markkinat, joilla voidaan muuttoliikkeen yhteydessä viitata monenlaiseseen toimintaan aina ihmissalakuljetuksesta taloudellista voittoa tavoitteleviin vastaanottokeskuspalveluihin. Tämän kirjan luvuissa markkinoiden läsnäolo tulee selvimmän näkyväksi median kautta. Media on suurelta osin markkinavetoista toimintaa. Sen kautta tuotetaan yhteiskunnallista kuvastoa monesta ajan ilmiöstä, myös muuttoliikkeistä (ks. tässä kirjassa Kotilainen ja Pellander). Yhteiskunnallisen vakauden näkökulmasta medialla on huomattava vaikutus yksilöiden ja ryhmien arjen turvallisuuden tunteeseen. Samalla tavoin kuin julkinen valta myös media ja erityisesti sen luomat kuvastot ja mielikuvat voivat joko lisätä yhteiskunnallista resilienssiä tai horjuttaa ja haurastuttaa sitä. Kuvastot ja mielikuvat vaikuttavat

muun muassa ihmisten väliseen luottamukseen ja yhteiskuntarauhaan.

Muuttuvassa ylijarajaisessa toimintaympäristössä valtioiden väliset bilateraaliset ja multilateraaliset käytännöt ja sopimukset ovat entistä keskeisimpiä yksilöiden ja ryhmien arjen turvallisuuden näkökulmasta. Maasta toiseen liikkuvien ja muuttavien ihmisten vapaata liikkuvuutta rajoittavat valtioiden ja ylikansallisten toimijoiden väliset sopimukset. Monet muuttavat yksilöt ja perheet ovat lisäksi haavoittuvassa asemassa valtioiden välisessä (geo)poliittisessa toiminnassa, sopimuksissa ja konflikteissa (ks. tässä kirjassa Piipponen ja Virkkunen; Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen). Tällöin turvapaikanhakijat ja pakolaiset ovat vaarassa jäädä ”jumiin” epäinhimillisiin olosuhteisiin valtioiden välisille rajoille tai väliaikaisiksi tarkoitetuille leireille.

Vuonna 2020 alkanut koronaviruspandemia ja sen aikaansaamat, eri maissa hyvin erilaiset ja eritasoiset väestön terveysturvallisuustoimet ovat nostaneet valtiolliset rajat kansainvälisen yhteistyön ja ylijarajaisen arjen keskiöön. Pandemia on osoittanut hätkähdyttävästi, että rajat ja rajanvedot todellakin ovat tilannekohtaisia, välillä löysentyviä ja välillä kiristyviä ilmiöitä. Rajojen jatkuva madaltuminen ja niiden madaltamisen johdonmukaiset politiikat eivät ole EU-alueen sisärajoillakaan enää itsestään selviä.

Tutkimukset tiheästi rajojen yli liikkuvien ihmisten arjesta ovat osoittaneet ylijarajaisen perhe-elämän haasteellisuuden myös ”normaalioloissa” sekä EU:n sisärajoja ylittävän työperäisen muuttoliikkeen kohdalla (Assmuth ym. 2018; Telve 2020; ks. tässä kirjassa Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen). Ylijarajaisen arjen haasteita ovat esimerkiksi pitkät etäisyydet ja uuvuttavat ylijarajaiset matkat työpaikan ja kotipaikan välillä, syrjinnän tai ulkopuolisuuden kokemukset työpaikalla, perheen ja muiden läheisten jatkuva ikävöinti, kasvokkaisen yhteydenpidon sekä hoivan saamisen ja antamisen vaikeudet. Nämä vaikeudet korostuvat ylijarajaisessa arjessa globaalin pandemian oloissa, kun sekä fyysiset että symboliset rajat ovat uudelleen nousseet erottamaan toisistaan kansallisvaltioita, yhteiskuntia ja ihmisiä, nyt myös EU:n sisällä.

Koronaviruspandemia on tuonut esiin monia unohduksiin tai näkymättömiin painuneita yhteiskunnallisia ongelmia ja eriarvoisuut-

ta. Ne vaikuttavat erityisesti niihin ihmisiin, jotka ovat arkensa ja toimeentulonsa kautta kiinteästi sidoksissa kahteen tai useampaan maahan. Ulkomaisten, myös EU-maista peräisin olevien työntekijöiden yhtäältä haavoittuva ja toisaalta ”kriittisen avaintyöntekijän” asema suomalaisilla työmarkkinoilla on tullut koronakriisin myötä entistä näkyvämmäksi osaksi julkista keskustelua. Keväällä 2020 kansalaistoimijat vastasivat lukuisiin hätääntyneisiin tiedusteluihin, jotka liittyivät koronasta aiheutuvien lomautusten ja irtisanomisten vaikutuksiin työntekijän oleskelulupaan ja perheenyhdistämiseen. Taloustilanteen äkillinen heikkeneminen synnytti pelkoa käännytyksestä tai hartaasti odotetun ja paljon työtä vaatineen perheenyhdistämisen keskeytymisestä, kun oleskeluluville asetettujen tuloarajojen saavuttaminen osoittautui koronan vuoksi aiempaakin vaikeammaksi.

Toisaalta koronapandemia on itsessään aiheuttanut lisääntyntä haavoittuvuutta monille, myös sellaisille ylijarajaista arkea elävälle ihmisille, joita olemme tottuneet pitämään hyvin pärjäävinä. Esimerkiksi monet Virosta Suomeen säännöllisesti matkustavat työntekijät ovat joutuneet koronarajoitusten aikana tekemään vaikeita päätöksiä ja valintoja työnsä ja perhe-elämänsä suhteen. He ovat joutuneet kokemaan, että ylijarajainen arki ei ole enää turvallista. Koronakriisin aikana tehdyssä tutkimuksessa on viitteitä ulkopuolisuuden ja suomalaisesta yhteiskunnasta ulossulkemisen tunteiden ja ajatusten voimistumisesta myös Suomessa jo pitkään työskennelleiden ja asuneiden virolaisten keskuudessa (Siim 2020).

Koronatilanne on myös vaikuttanut suomalaisessa yhteiskunnassa yleiseen suhtautumiseen muuttaviin ja liikkuviin ihmisiin. Ylijarajaista arkea eläviin ihmisiin ei välttämättä suhtauduta empaattisesti heidän vaikeista elämäntilanteistaan huolimatta, vaan tautitilanteen pahentuessa vihamielisyys, epäluulo ja vierauden pelko ovat pikemminkin lisääntyneet. Ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä on kuvailtu julkisuudessa järjestelmällisen työperäisen syrjinnän uhreina sekä viruksen vastuuttomina Suomeen levittäjinä.

Tutkimustietoon perustuen väitämme, että kirjassa esiin nostamamme arjen turvallisuuden haasteet korostuvat erityisesti nopeasti muuttuvissa, jo itsessään ihmisten turvallisuuden tunnetta horjuttavissa, olosuhteissa. Yhteiskuntarauhan ja arjen turvallisuuden tunteen säilyttämiseksi on tärkeää, että julkinen valta takaa olosuhteet,

joiden kautta tasa-arvo ja universaali ihmisarvo toteutuvat kaikkien ihmisryhmien ja yksilöiden kohdalla. Julkiset vallan välineet ovat yhtäältä lainsäädännöllisiä, mutta toisaalta myös resursseja uudelleenjakavia. Kansalaisjärjestöt ja markkinat toimivat niissä raameissa, jotka julkinen valta määrittelee. Niiden rooli yhteiskuntarauhan ylläpitämisessä ja arjen turvallisuudessa tulisi olla kuitenkin julkisen vallan toimenpiteitä täydentävä.

On myös tärkeää huomioida, että oman ja yhteiskunnan arjen turvallisuuden rakentajia ovat maahanmuuttajataustaiset yksilöt, perheet ja yhteisöt. Tähän joukkoon kuuluvat myös mitä suurimmassa määrin ylirajaista arkea elävät henkilöt ja perheet. Ylirajaisen perhearjen tutkimuksen avulla voidaankin tuottaa uudenlaista, ei-kansallista näkökulmaa muuttoliikkeiden turvallisuutta koskevaan tutkimukseen. Samalla voidaan pyrkiä irtautumaan yhteiskuntatutkimusta yleisesti vaivaavasta implisiittisestä metodologisesta nationalismista (Wimmer ja Glick Schiller 2002; ks. tässä kirjassa Oivo, Davydova-Minguet ja Pöllänen). Ylirajaiset perheverkostot ja -suhteet voivat merkittävästi lisätä Suomeen muuttaneiden koettua arjen turvallisuutta ja siten edistää heidän hyvinvointiaan. Toisaalta ylirajainen arki on monella tapaa haavoittuvaa, epävarmaa ja eriarvoistavaa. (Ks. myös Hiitola ym. 2020.) Ylirajainen arki on myös geopolitiikasta, valtioiden välisistä suhteista ja rajakäytäntöjen muutoksista riippuvaista. Tämän koronapandemia on dramaattisesti osoittanut.

Oikeus hyvinvointivaltion palveluiden ja erityisesti sosiaaliturvan tuottamaan ja mahdollistamaan arjen turvallisuuteen kuuluu kaikille Suomessa asuville. Arjen turvallisuuden rakentamisessa olemme kaikki riippuvaisia toisistamme, sekä rakenteiden tasolla että yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä. Tätä keskinäisriippuvuutta korostavaa ymmärrystä yhteiskunnasta kuitenkin haastetaan jatkuvasti. Ääri-kansallismieliset ja eri väestöryhmien välisiä eroja syventämään pyrkivät puheenvuorot ovat yleistyneet sekä mediassa että politiikassa. Se, ettei kehitykseen puututa väkevästi ja eri tasoilla, uhkaa arjen turvallisuutta niin Suomessa kuin sen ulkopuolella.

Samalla on syytä pitää mielessä ne erityiset yhteiskunnalliset asemat, joista käsin yksilöt ja ryhmät kohtaavat jatkuvasti muuttuvan arjen haasteita. Arjen turvallisuus on joillekin hauraampaa kuin toisille. Yhteiskunnan eheyden kannalta on hyvin huolestuttavaa, jos mikään osa

väestöstä kokee itsensä ulkopuoliseksi, osattomaksi tai syrjityksi, mistä tahansa syystä. Yhteiskunnan jäsenten ja rakenteiden välisten suhteiden ja riippuvuuksien näkyväksi tekeminen ja niiden merkitysten syvälinen ymmärtäminen arjen turvallisuuden rakentumisessa on se viesti, jonka kertomiseen olemme tällä kirjalla osallistuneet.

Lähteet

- Assmuth, Laura, Hakkarainen, Marina, Lulle, Aija ja Siim, Pihla Maria (toim.) 2018: *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Haverinen, Ville-Samuli 2018: Pakotetusta toimeentuloon: Turvapaikanhakijoiden kotoutuminen vastaanotto toiminnan osana. *Janus* 26(4) 2018, 309–325.
- Hiitola, Johanna, Turtiainen, Kati, Gruber, Sabine ja Tiilikainen, Marja (toim.) 2020: *Family Life in Transition: Borders, Transnational Mobility and Welfare Society in the Nordic Countries*. Routledge, Lontoo.
- Palander, Jaana ja Pellander, Saara. 2019: Mobility and the Security Paradigm: How Immigration Became Securitized in Finnish Law and Policy. *Journal of Finnish studies* 22(1&2), 173–193.
- Siim, Pihla Maria 2020: Comparison as a Means of Encountering Others in the Estonian–Finnish Transnational Space. *Cultural Analysis: An Interdisciplinary Forum on Folklore and Popular Culture* 18(1), 22–40.
- Sotkasiira, Tiina 2018: Tietävä, tulkitseva ja taisteleva asiantuntijuus turvapaikanhakijoiden sekä ammattilaisten ja vapaaehtoisten välisissä kohtaamisissa. *Janus* 26(4) 2018, 292–308.
- Telve, Keiu 2020: Transnational Commuting of Estonian Men in Two Generations. Teoksessa *Family Life in Transition: Borders, Transnational Mobility and Welfare Society in the Nordic Countries*. Toimittaneet Johanna Hiitola, Kati Turtiainen, Sabine Gruber ja Marja Tiilikainen. Routledge, Lontoo, 83–94.
- Wimmer, Andreas ja Glick Schiller, Nina 2002: Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences. *Global Networks* 2(4), 301–334.

Kirjoittajat

Laura Assmuth on yhteiskuntapolitiikan, erityisesti liikkuvuuden ja rajojen tutkimuksen professori Itä-Suomen yliopistossa. Hänen tutkimuksensa ovat suuntautuneet etnisiin ja kielellisiin identiteetteihin ja vähemmistöihin, rajoihin, periferioiden ja keskusten välisiin suhteisiin, sekä muuttoliikkeisiin ja ylijärjestykseen. Metodologisesti hän hyödyntää etnografiaa, elämäntutkimusta, narratiivista ja osallistavaa tutkimusotetta sekä tieteen ja taiteen yhteistoimijuutta. Assmuthin hankkeiden tutkimuskonteksteja ovat muun muassa Sardinia, Viron saaret ja Pohjois-Karjala, sekä Viron, Latvian ja Venäjän välinen rajaseutu.

📄 <https://orcid.org/0000-0002-6462-6198>

Olga Davydova-Minguet (FT) toimii Venäjän ja rajatutkimuksen professorina Karjalan tutkimuslaitoksella Itä-Suomen yliopistolla. Tutkimuksessaan hän keskittyy Suomen venäjänkielisten ylijärjestykseen suhteisiin, muun muassa mediankäyttöön sekä kansallisiin ja ylijärjestykseen muistipolitiikkoihin erityisesti Suomen ja Venäjän raja-alueilla.

📄 <https://orcid.org/0000-0003-2507-6434>

Ville Elonheimo (YTM) on 2010-luvulla toiminut monikulttuurisuustoiminnan kehittäjänä ja koordinaattorina Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:ssä, Suomen monikulttuurikeskukset ry:n puheenjohtajana vuosina 2015–2020 ja Joensuun seudun rasismin vastaisen työryhmän koordinaattorina. Elonheimon erityisala on yhdistystoiminta sekä osallisuuden ja osallistumisen kehittäminen. Hän on valmistunut maisteriksi Jyväskylän yliopiston valtio-opista ja tehnyt yhteiskuntapolitiikan jatko-opintoja silloisessa Joensuun yliopistossa aiheenaan globaali kansalaisyhteiskunta.

Ville-Samuli Haverinen (YTM) työskentelee projektitutkijana Itä-Suomen yliopistossa yhteiskuntatieteiden laitoksella Joensuussa. Hän on mukana monivuotisessa Suomen Akatemian rahoittamassa ”Luokkaistuva digiyhteiskunta” (DEQUAL) -tutkimushankkeessa, jossa tarkastellaan nuorten digitaalista eriarvoistumista alueellisesta näkökulmasta. Lisäksi Haverinen viimeistelee artikkeliväitöskirjaa

Suomeen asettumisen eri vaiheissa olevien kansainvälisten pakko-muuttajien kotoutumiseen ja kotouttamiseen liittyvistä kysymyksistä.

🔗 <https://orcid.org/0000-0002-1530-6112>

Noora Kotilainen (VTT) on poliittisen historian tutkija, joka on erikoistunut kriisien, konfliktien ja kärsimyksen politiikkaan, niiden esitysten aseman ja käytön tarkasteluun. Hän on kiinnostunut globaaleista rajoista ja hierarkioista, ihmisyydestä, humanitarismista, kansainvälisen politiikan sekä median ja viestinnän tutkimuksesta. Tällä hetkellä Kotilainen toimii vierailevana tutkijana Helsingin yliopistossa ja tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa Suomen Akatemian ”Karkotus mediavälitteisessä yhteiskunnassa” (DEMESO)-hankkeessa.

🔗 <https://orcid.org/0000-0001-7047-754X>

Teemu Oivon (YTM) tutkimuskiinnostuksiin kuuluvat venäläisyys, kansallinen ja ylijäräinen mediatila ja -diskurssi, epistemologiset yhteisöt sekä kriittinen diskurssianalyysi. Itä-Suomen yliopistossa tekemässään väitöskirjassa Oivo tutkii venäläisyyden diskursseja suomen- ja venäjänkielisillä media-alustoilla. Vuonna 2021 Oivo aloitti työskentelyn Turun yliopistossa Emil Aaltosen säätiön rahoittamassa ”Pseudohistoria”-projektissa, jossa tutkitaan pseudohistoria-aineistojen leviämistä internetissä.

🔗 <https://orcid.org/0000-0002-0673-6145>

Jaana Palander (HTM) toimii tällä hetkellä tutkijana Siirtolaisuusinstituutissa. Hänen tutkimusaiheensa ovat liittyneet ulkomaalaisten oikeuksiin ja yhdenvertaisuuteen, perheenyhdistämiseen, oikeusavun saatavuuteen ja ilmastomuuttoliikkeen hallintaan. Palander tekee väitöskirjaa perheenyhdistämisestä Tampereen yliopistossa. Lisäksi hän opettaa perus- ja ihmisoikeuksia sekä ulkomaalaisoikeutta Itä-Suomen yliopiston oikeustieteen laitoksella.

🔗 <https://orcid.org/0000-0001-9337-8229>

Saara Pellander (VTT) on poliittisen historian dosentti ja Siirtolaisuusinstituutin toimitusjohtaja. Hän on erikoistunut tutkimaan suku- puoleen ja siirtolaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Pellander on tarkas- tellut ylijärjestyksen perhe-elämän hallintaa ja perheenyhdistämistä sekä turvapaikanhakijoiden mediarepresentaatiota niin ajankohtaisessa kuin historiallisessakin kontekstissa. Tällä hetkellä hän on mukana Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa ”Karkotus mediavälitteisessä yhteiskunnassa” (DEMESO). Aikaisemmin hän on työskennellyt tutkijatohtorina Tampereen ja Helsingin yliopistoissa.

📄 <https://orcid.org/0000-0002-0432-4390>

Minna Piipponen (YTT) on yhteiskuntamaantieteilijä ja työskentelee tutkimuspäällikkönä Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimus- laitoksella. Piipponen viimeisin tutkimus on käsitellyt Venäjän kan- sainvälisiä muuttoliikkeitä. Hän on tutkinut aiemmin myös alue- ja paikalliskehitystä Luoteis-Venäjän luonnonvarayhdyskunnissa.

📄 <https://orcid.org/0000-0002-3190-0728>

Eeva-Kaisa Prokkola toimii maantieteen, erityisesti aluepolitiikan ja aluekehityksen professorina maantieteen tutkimusyksikössä Oulun yliopistossa. Prokkola on tutkimuksessaan käsitellyt erityisesti rajoi- hin, alueisiin, identiteetteihin ja liikkuvuuteen liittyviä kysymyksiä.

📄 <https://orcid.org/0000-0003-3237-6953>

Pirjo Pöllänen (YTT) toimii yliopistotutkijana Itä-Suomen yliopis- ton Karjalan tutkimuslaitoksella. Tällä hetkellä hän tekee tutkimus- ta maaseutualueiden maahanmuuttokysymyksistä Horizon 2020 ra- hoitteisessa ”Muuttoliikkeiden vaikutusten arviointi integraation ja paikallisen kehityksen parantamiseksi Euroopan maaseutu- ja vuo- ristoalueilla” (MATIDLE) -hankkeessa. Pöllänen tarkastelee tutki- muksissaan hyvinvointivaltion, maahanmuuton ja maaseudun kysy- myksiä yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta.

📄 <https://orcid.org/0000-0002-1331-5322>

Anni Rannikko (YTT) on sosiologi, joka on tutkimuksissaan keskit- tynyt marginaaleihin, yhdenvertaisuuden paradokseihin, nuoriso- kulttuureihin ja kansalaistoimintaan. Hän toimii tutkimus- ja ope-

tustehtävissä Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksella. Viime aikoina Rannikko on tarkastellut esimerkiksi liikkuvia ja osallistuvia tutkimusmenetelmiä, antirasistista kansalaisaktivismia sekä queer-arkea.

 <https://orcid.org/0000-0001-5176-8173>

Katri Silvonon on yhteisöpedagogi (AMK), joka toimii monikulttuurisuustyön koordinaattorina Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry:ssä. Tällä hetkellä hän työskentelee erityisesti pakolaistaustaisten ihmisten kanssa osallisuuteen ja toimijuuteen liittyvien kysymysten parissa. Silvosen työhön kuuluu myös toiminnallisten koulutusten toteuttaminen rasismien tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi.

Tiina Sotkasiira (YTT) on yhteiskuntapolitiikan dosentti ja hän toimii tällä hetkellä yliopistotutkijana Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksella. Sotkasiiran tutkimus keskittyy kansainvälisten muuttoliikkeiden eri ilmiöihin sekä etnisten suhteiden tutkimukseen. Hän on tutkinut esimerkiksi kotouttamistyötä, väestösuhteita, maaseudulle suuntautuvaa kansainvälistä muuttoliikettä sekä maahanmuuttokysymysten politisoitumista eri konteksteissa.

 <https://orcid.org/0000-0002-2453-8433>

Joni Virkkunen (HTT) työskentelee tutkimuspäällikkönä Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksella. Hän toimii myös yliopiston Venäjä- ja rajatutkimuskeskus VERA:n johtajana. Virkkusen tutkimus on käsitellyt alueellisia ja globaaleja muuttoliikkeitä, maahanmuuttajien arkea ja turvallisuutta sekä rajoihin ja etnisyyteen liittyviä konflikteja erityisesti Venäjän, Keski-Aasian ja Baltian alueilla. Hän on tutkinut myös Pohjoisen ulottuvuuden alueen alueellista ja rajat ylittävää yhteistyötä EU:n ja Venäjän konfliktin kontekstissa.

 <https://orcid.org/0000-0002-8845-1396>

Abstract

Everyday Security and Migration

This book approaches contemporary migration to Finland from the perspective of everyday security, presenting an alternative view to theories that examine the links between migration and security from the perspective of securitisation. By treating everyday security as a theoretical concept and as empirical lived reality, the book foregrounds migrants' experiences of (in)security, as well as the perceptions of individuals and groups whose lives are touched by migration. Empirical studies investigate the ways in which security is produced at various levels, transnationally, and in multiple locations where encounters between long-term residents and newcomers occur, highlighting the roles of the welfare state, civic society, and the media. The book explores how everyday security is constructed between interdependent actors on personal, community and societal levels, concluding that the production of everyday security is a mutually beneficial, yet at times painstaking, process for all participants.

Henkilöhakemisto

A

Agus, Christine 16
Ahmed, Sara 157, 160, 170–172
Alitolppa-Niitamo, Anne 131, 137

B

Bauman, Zygmunt 157, 160
Bech, Emily Cochran 140–141
Bondarenko, Dmitri 41–42
Bourbeau, Philippe 212
Bourdieu, Pierre 159, 165
Brekke, Jan-Paul 126, 145

C

Carrera, Sergio 141
Charsley, Katharine 126
Chun, Wendy Hui Kyong 164
Crawford, Adam 94, 114
Cruz Molinari, Maria Victoria de la
100

D

Davydova-Minguet, Olga 21, 67,
106, 108, 200

E

Eggebø, Helga 126, 145
Elonheimo, Ville 19, 22
Essed, Philomena 94

F

Flynn, Moya 96–98, 114

G

Giddens, Anthony 16

H

Hakkarainen, Teuvo 164
Halla-aho, Jussi 164
Haverinen, Ville-Samuli 100
Hayek, Friedrich 211
Hirsiaho, Anu 94
hooks, bell 202
Hutchinson, Steven 94, 114

Huttunen, Laura 131
Hämeenaho, Pilvi 112, 116
Hänninen, Vilma 101

I

Iivari, Pekka 33
Ivahnjuk, Irina 39–40
Ivanova, Tatjana 39–40

J

Jesse, Moritz 127, 139

K

Kay, Rebecca 96–98, 114
Kotilainen, Noora 19, 22
Kozinets, Robert 69
Kristeva, Julia 160
Kuusisto, Anna-Kaisa 140
Kuznetsova, Irina 44

L

Lermontov, Mihail 72

M

Mainwaring, Çetta 35
Malinen, Tomi 67
Malkki, Liisa 18
Mezzadra, Sandro 20
Miller, Alexander 137
Monroe, Renwick Kirsten 36
Määttä, Kalle 129

N

Niemivuo, Matti 128

O

Oivo, Teemu 21
Orpo, Petteri 211

P

Pakarinen, Auri 129
Palander, Jaana 19, 22, 135
Patterson, Molly 36
Pellander, Saara 19, 22, 135

- Piipponen, Minna 21
Prokkola, Eeva-Kaisa 19, 23, 218
Putin, Vladimir 73–74
Pöllänen, Pirjo 21, 67, 103, 106, 108
- R
- Rannikko, Anni 19, 22
Rantala, Kati 129
Rastas, Anna 99
Robinson, Jaclynn 140
Round, John 44
Rousseau, Cécile 137
Rydman, Ville 161
Ryynänen, Sanna 184
- S
- Silvonen, Katri 19, 22
Simmel, Georg 159, 165
Sipilä, Juha 211
Slunga-Poutsalo, Riikka 161
- Sotkasiira, Tiina 21–22, 100, 200
Suoranta, Juha 184
- T
- Tickner, Ann 62–63, 82
Tuana, Nancy 184, 202
Turaeva, Rano 44
- V
- Virkkunen, Joni 21
- W
- Walker, Brian 210–211
- Y
- Yuval-Davis, Nira 10
- Z
- Želtov, Aleksandr 41
Zimmerman, George 171

TIETOLIPAS

Tiivistä tietoa vuodesta 1945.

- 125 Pertti Virtaranta ym. AMERIKANSUOMI
- 126 Jyri Vuorinen ESTETIIKAN KLASSIKOITA
- 127 Ulla Piela toim. AIKANAISIA
- 128 Olli Nuutinen HETKISEN PITUUS
- 129 Seppo Knuuttila TYHMÄN KANSAN TEORIA
- 130 Jari Kupiainen ym. toim. KULTTUURINTUTKIMUS
- 131 Juha Pentikäinen ym. JOHDATUS SAAMENTUTKIMUKSEEN
- 132 Katja Hyry toim. SAIRAUS JA IHMINEN
- 133 Kaisa Häkkinen KIELITIEEEN PERUSTEET
- 134 Arvi Hurskainen & Ari Siiriäinen AFRIKAN KULTTUURIEN JUURET
- 135 Yrjö Sepänmaa TUHATJÄRVINEN
- 136 J. P. Roos ym. toim. MIEHEN ELÄMÄÄ
- 137 Markku Ihonen & Yrjö Varpio toim. HELMI SIMPUKKA JOKI
- 138 Jyri Vuorinen ESTEETTINEN TAIDEMÄÄRITELMÄ
- 139 Pirjo Lyytikäinen toim. SUBJEKTI. MINÄ. ITSE.
- 140 Kimmo Katajala toim. MANAAJISTA MAALAISATELIINI
- 141 Anja Tuomisto & Heli Uusikylä toim. KUVA, TEKSTI JA KULTTUURINEN NÄKEMINEN
- 142 Pam Morris FEMINISMI JA KIRJALLISUUS
- 143 Leena Suurpää ym. toim. NÄIN NUORET
- 144 Yrjö Sepänmaa KUUKÄVELYLLÄ
- 145 Pirjo Lyytikäinen ym. toim. KATSOMUKSEN IHANUUS
- 146 Eeva-Liisa Kinnunen ym. toim. VITSISTÄ VIDEOON
- 147 Kaisa Häkkinen SUOMALAISTEN ESIHISTORIA KIELITIEEEN VALOSSA
- 148 Tero Norkola ym. toim. SIVUPOLKUJA
- 149 Jyri Vuorinen TAIDETEOS MERKKINÄ
- 150 Lasse Koskela & Lea Rojola LUKIJAN ABC-KIRJA
- 151 Pertti Karkama ym. toim. ÄLYMYSTÖN JÄLJILLÄ
- 152 Katariina Eskola toim. ELÄMYSTEN JÄLJILLÄ
- 153 Pirjo Lyytikäinen toim. DEKADENSSI
- 154 Vesa Heikkinen ym. toim. TUPPISUINEN MIES
- 155 Bo Lönnqvist ym. toim. KULTTUURIN MUUTTUVAT KASVOT
- 156 Sari Näre toim. TUNTEIDEN SOSIOLOGIAA I
- 157 Sari Näre toim. TUNTEIDEN SOSIOLOGIAA II
- 158 Jyrki Pöysä & Anna-Leena Siikala toim. AMOR, GENUS & FAMILIA
- 159 Tuija Laine toim. VIERASKIELINEN KIRJALLISUUS SUOMESSA RUOTSIN VALLAN AIKANA
- 160 Lea Laitinen & Lea Rojola toim. SANAN VOIMA
- 161 Pertti Karkama KULTTUURI JA DEMOKRATIA
- 162 Teppo Korhonen TEKNIKKAA, TAIDETTA JA TAIKAUSKOA
- 163 Päivikki Suojanen USKONTOTIEEEN PORTAILLA
- 164 Irja Seurujärvi-Kari toim. BEAIVVI MÄNÄT
- 165 Matti Kamppinen AJAT MUUTTUVAT

- 166 Pertti Lassila RUNOILIIJA JA RUMPALI
167 Timo Joutsivuo ym. toim. RENESSANSSIN TIEDE
168 Juhani Niemi KIRJALLINEN ELÄMÄ
169 Iiro Kajanto LATINA, KREIKKA JA KLASSINEN HUMANISMI SUOMESSA
170 Juha Pentikäinen toim. Lars Levi Laestadius LAPPALAISTEN
MYTOLOGIAN KATKELMIA
171 Jyri Vuorinen AITOJA JA ALUEITA
172 Pekka Pesonen toim. VENÄLÄINEN FORMALISMI
173 Johanna Ruusuvaori ym. toim. INSTITUTIONAALINEN VUOROVAIKUTUS
174 Outi Alanko & Tiina Käkelä-Pumala toim.
KIRJALLISUUDENTUTKIMUKSEN PERUSKÄSITTEITÄ
175 Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki toim. KULTTUURIHISTORIA
176 Marjatta Rahikainen & Tarja Räisänen toim. "TYÖLLÄ EI OO KUKKAAN
RIKASTUNNA"
177 Jorma Kalela & Ilari Lindroos toim. JOKAPÄIVÄINEN HISTORIA
178 Sulevi Riukulehti ym. POLITIIKKAA LASTENKIRJOISSA
179 Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist toim. PANDORAN LIPAS
180 Riho Grünthal toim. ENNEN MUINOIN
181 Erkki Pihkala SUOMI MAAILMANTALOUDESSA KESKIAJALTA EU-
SUOMEEN
182 Vesa Heikkinen toim. VIRKAPUKUINEN KIELI
183 Matti Kamppinen TULEVAT AJAT JA TEKNOLOGIA
184 Oiva Kuisma toim. SUOMALAINEN ESTETIIKKA 1900-LUVULLA
185 Tuomas Heikkilä & Maiju Lehmijoki-Gardner KESKIAJAN KIRKKO
186 Helena Saarikoski toim. TANSSI TANSSI
187 Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia TULKINTOJA TYTÖISTÄ
188 Jukka Sarjala MITEN TUTKIA MUSIIKIN HISTORIAA?
189 Marja-Liisa Honkasalo ym. toim. SAIRAS, POTILAS, OMAINEN
190 Hannele Jönsson-Korhola & Anna-Riitta Lindgren MONENA SUOMI
MAAILMALLA
191 Vesa Haapala toim. KUVIEN KEHÄSSÄ
192 Päivi Mehtonen POETRIA NOVA
193 Ilmari Vesterinen KELTAISEN MEREN TAKANA
194 Kimmo Saaristo toim. HYVÄÄ PAHAA ROCK 'N' ROLL
195 Urpo Kovala & Tuija Saresma toim. KULTTIKIRJA
196 Sanna Talja & Sari Tuuva toim. TIETOTEKNIKKASUHTEET
197 Lasse Koskela & Pasi Lankinen OPAS KAUNOKIRJALLISUUDEN
LUKEMISEEN
198 Marjo Mela & Pirjo Mikkonen toim. SUOMI KAKKONEN
199 Taina Kaivola & Hannele Rikkinen NUORET YMPÄRISTÖISSÄÄN
200 Tom Sjöblom DRUIDIT
201 Maija-Leena Hänninen & Maijastina Kahlos toim. ROOMALAISTA ARKEA
JA JUHLAA
202 Maarit Knuuttila ym. toim. SUULLA JA KIELELLÄ
203 Sari Katajala-Peltomaa & Raisa Maria Toivo PAHOLAINEN, NOITUUS JA
MAGIA
204 Riku Hämäläinen toim. POHJOIS-AMERIKAN INTIAANIUSKONNOT
205 Outi Fingerroos toim. USKONNON PAIKKA

- 206 Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski toim. REFEROINTI JA MONIÄÄNISYYS
- 207 Pirjo Lyytikäinen ym. toim. LAJIT YLI RAJOJEN
- 208 Helena Saarikoski LEIKKIKENTILTÄ
- 209 Eija Timonen PERINTEESTÄ MEDIAVIRTAAN
- 210 Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara toim. ARJEN ASIOINTIA
- 211 Jaana Hallamaa ym. toim. ETIIKKA IHMISTIEILLE
- 212 Tuomas Martikainen toim. YLIRAJAINEN KULTTUURI
- 213 Anne Mäntynen ym. toim. GENRE – TEKSTILAJI
- 214 Outi Fingerroos ym. toim. MUISTITIETOTUTKIMUS
- 215 Tapani Lehtinen KIELEN VUOSITUHANNET
- 216 Marjo Mela & Pirjo Mikkonen SUOMI KAKKONEN JA KIRJALLISUUDEN OPETUS
- 217 Satu Grünthal & Elina Harjunen toim. NÄKÖALOJA ÄIDINKIELEEN JA KIRJALLISUUTEEN
- 218 Heikki Pihlajamäki ym. KESKIAJAN OIKEUSHISTORIA
- 219 Hanna Lappalainen & Liisa Raevaara toim. KIELI KIOSKILLA
- 220 Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila NUORET KIELIKUVASSA
- 221 Terhi Ainiala ym. NIMISTÖNTUTKIMUKSEN PERUSTEET
- 222 Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki toim. ÄÄNEKÄS KEVÄT
- 223 Tuomas Martikainen ym. ISLAM SUOMESSA
- 224 Sirpa Leppänen ym. toim. KOLMAS KOTIMAINEN
- 225 Jari Niemelä TALONPOIKA TOIMESSAAN
- 226 Samuli Hägg ym. toim. NÄKÖKULMIA KERTOMUKSEN TUTKIMISEEN
- 227 Jyrki Kalliokoski & Lari Kotilainen KIELET KOHTAAVAT
- 228 Anna Idström & Sachico Sosa toim. KIELISSÄ KULTTUURIEN ÄÄNI
- 229 Vesa Heikkinen toim. KIELEN PIIRTEET JA TEKSTILAJIT
- 230 Maarit Grahn & Maunu Häyrinen toim. KULTTUURITUOTANTO
- 231 Lars Levi Laestadius LAPPALAISTEN MYTOLOGIAN KATKELMIA
- 232 Veikko Anttonen USKONTOTIETEEN MAASTOT JA KARTAT
- 233 Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola toim. MAAHANMUUTTO JA SUKUPOLVET
- 234 Irja Seurujärvi-Kari ym. toim. SAAMENTUTKIMUS TÄNÄÄN
- 235 Maria Laakso ym. toim. TAPION TARHOISTA TURKISTARHOILLE
- 236 Siru Kainulainen ym. toim. TYÖMAANA RUNOUS
- 237 Antti Salminen ym. toim. KIRJALLISUUUS JA FILOSOFIA
- 238 Aino Mäkkikalli & Liisa Steinby JOHDATUS KIRJALLISUUSANALYYSIIN
- 239 Kaisa Ahvenjärvi & Leena Kirstinä KIRJALLISUUDEN OPETUKSEN KÄSIKIRJA
- 240 Anna Rastas toim. KAIKILLE LAPSILLE
- 241 Anneli Kauppinen toim. OPPIMISTILANTEITA JA VUOROVAIKUTUSTA
- 242 Aino Koivisto & Elise Nykänen toim. DIALOGI KAUNOKIRJALLISUUDESSA
- 243 Outi Tuomi-Nikula ym. toim. MITÄ ON KULTTUURIPERINTÖ?
- 244 Pirjo Kristiina Virtanen ym. toim. ALKUPERÄISKANSAT TÄMÄN PÄIVÄN MAAILMASSA
- 245 Marleena Mustola toim. LASTENKIRJA. NYT
- 246 Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen toim. SAAKO SINUTELLA VAI TÄYTYKKÖ TEITITELLÄ?

- 247 Johanna Ahonen & Elina Vuola toim. USKONNON JA SUKUPUOLEN RISTEYKSIÄ
- 248 Simo Häyrynen KULTTUURIPOLITIIKAN LIIKKUVAT RAJAT
- 249 Elina Vuola toim. USKONTO JA KEHITYS
- 250 Jukka Kortti MEDIAHISTORIA
- 251 Harri Kalha toim. KUMMAT KUVAT
- 252 M. A. Castrén LUENTOJA SUOMALAISESTA MYTOLOGIASTA. Toim. ja suom. Joonas Ahola
- 253 Jari Kupiainen & Liisa Häkkinen toim. KUVATUT KULTTUURIT
- 254 Mikko Kauko & Marko Lamberg toim. NAANTALIN LUOSTARIN KIRJA
- 255 Outi Fingerroos ym. toim. YHTEISKUNTAETNOLOGIA
- 256 Anneli Sarhimaa VAIETUT JA VAIENNETUT
- 257 Terhi Utriainen ENKELEITÄ TYÖPÖYDÄLLÄ
- 258 Maunu Häyrynen & Antti Wallin toim. KULTTUURISUUNNITTELU
- 259 Pilvi Hämeenaho ym. toim. SOVELTAVA KULTTUURINTUTKIMUS
- 260 Toini Rahtu ym. toim. KIRJOITETTU VUOROVAIKUTUS
- 261 Harri Mantila ym. toim. OULU KIELIYHTEISÖNÄ
- 262 Lari Kotilainen ym. toim. KIELENOPPIMINEN LUOKAN ULKOPUOLELLA
- 263 Arja Nurmi ym. toim. KIELTEN JA KIRJALLISUUKSIEN MOSAIIKKI
- 264 Aila Viholainen ym. toim. KUVITTELU JA USKONTO
- 265 Elina Vuola toim. ELETTY USKONTO
- 266 Sulevi Riukulehto & Ari Haasio VIRTUAALINEN KOTISEUTU
- 267 Irmeli Hautamäki toim. AVANTGARDE SUOMESSA
- 268 Ulla-Maija Peltonen & Outi Hupaniittu toim. ARKISTOT JA KULTTUURIPERINTÖ
- 269 Laura Assmuth ym. toim. ARJEN TURVALLISUUS JA MUUTTOLIIKKEET
- 270 Titus Hjelm toim. USKONTO, KIELI JA YHTEISKUNTA

